

ALAN WINNINGTON

A HIDEGHEGYEK RABSZOLGÁI

ALAN WINNINGTON

A HIDEGHEGYEK RABSZOLGÁI

*ŐSI TÁRSADALMI VISZONYOK ÉS JELENKORI VÁLTOZÁSOK
KÍNA TÁVOLI DÉLNYUGATI HATÁRVIDÉKÉN*

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

1961

Az angol eredeti címe:

THE SLAVES OF THE COOL MOUNTAINS

Lawrence & Wishart Ltd. London 1959.

Fordította:

GYÓRI PÁLNÉ

Felölös kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

I. RÉSZ: A NORSZUK

Rabszolgaság a huszadik században

A múlt elsüllyedt szigete – A világ tetejének legtávolabbi zugában –
 A norszuk származásának rejtélye – Mese a kétnyelvű birkáról –
 Nincsenek „lolók” – Akik megpróbálták feltérképezni a Hideghegye-
 ket – Brooke hadnagy halála – A közelmúlt fokozott rabszolgaszerző
 portyázásai

15

Útban a rabszolgartatók erődje felé

Végig a Tizenkét Akadályon – Lószállások és az örökös pörkölt –
 Felbukkannak a Hideghegyek – Ahol a madárnak is belépési enge-
 délyre van szüksége – Néma kíséret – Az első felszabadult rab-
 szolgák – Akik elfelejtették az anyanyelvüket – A legszörnyűbb sértés
 a norszuknál – Hogyan törték be az emberi igavonó állatot

24

Fekete csont és kék vér

Nemesek, jobbágyok, rabszolgák – A nemesember lenézi a „szabad”
 jobbágyot – Halállal lakol, aki tulajdon törzséből házasodik – Lako-
 mák 5000 vendég részére – Szabadságból rabszolgaságba és rabszolda-
 ságból szabadságba – A rabszolgatársadalom erkölce – Kasztrendszer
 a rabszolgák között – A lányok értékesebbek – Zsingu Husó eladja
 a húga felét, és megveszi a fél feleségét

35

A nemek viszonya, házasság és rokonság

Az anyajog maradványai – Három áthághatatlan szabály – A nők
 előkelő helye a társadalomban – A lányok gazdagabbak, mint a fiúk –

A nők véget vethetnek a háborúskodásnak – Sokba kerül a házasság – A házastársi jog érvényesülését ki kell harcolni – Az özvegyből mindig feleség lesz – Házasság nőrablással – A szöktetés veszélyes dolog	52
---	----

Hu Tan kényes küldetése

A forradalom híre – A gyűlölt hanok – „An atya” ajánlata – Ejnek idején föl a Hideghegyekbe – A nagy előretörés kezdete – Rabszolgatartók a Kuomintang ellen – „Jó hanok és rossz hanok” – Egy kevesebb a rabszolga – A varázslók munkába lendülnek – Egy rabszolgatársadalom szerkezete	60
--	----

A változás első csírái

Mindkét fél kerüli a közvetlen összecsapást – „Tégy jót és szerezz barátokat!” – Egy rabszolgatársadalom korlátai – „Melyiknek a farka hosszabb?” – Asi Vugan megszökik gazdájától – Tömegmészár ásról beszél a fáma – Az élet rabszolgaszemmel – A rabszolgafelszabadítás előkészítése – A döntő csoport: a „szabad jobbágyok”	75
---	----

Miért engedtek a rabszolgatartók?

A rabszolgatartók panaszai – Az erjedés tetőfokára hág – „Békés tárgyaláson alapuló reform” – Valamit mindenkinek – Két változatlan elv – A rabszolgaság eltörlésének előkészítése – „Rabszolgatartók” és „dolgozók” – Föld és uzsora – A legnagyobb rabszolgatartók elszigetelése – Buju Heipo menekül – A reform szakaszai – Szemtől szemben béke, a felszín a att küzdelem – Állás és anyagi támogatás a volt rabszolgatartóknak	97
---	----

A rabszolgák szabadságlevele 114

A szabadság problémái

Zsingu Husó körzeti tanácselnök lesz – Hogyan „távoztak” a rabszolgák – Tisztességes alku – A szabadság első napjai – Mesterséges családok – A rabszolgák felfogása a szabadságról – Pazarlási mánia – Bosszúvágy – Volt rabszolgák elmondják az életük történetét – A nők értelmesebbek – Asi Csesza családja újra együtt – Az arisztokraták megtanulják, mi a munka – Hibák és a hibák kijavítása	125
---	-----

Remények és keserves csalódás Boldogkőhegyen – Elmaradottság és pazarlás – A primitív élet maradványai – Munkacsoportok, gyárak, kísérleti gazdaság – Négyórás munkanap – Az orvostudomány és a varázslók – „Inkább leszek rabszolga, mint hogy írni tanuljak” .. 145

Az átalakulás útja

Tulajdonból tulajdonos – A rabszolgatartók jövője – Anyagi támogatás, felvilágosítás, társadalmi nyomás – Sem magánipar, sem magánkereskedelem – A Hideghegyek gazdag lehetőségei – Utak és légi-vonalak kiépülőben – Nincs miért könnyet ejtenünk 157

II. RÉSZ: A VÁK

A burmai határvidék fejedelemségei

A soha le nem győzött va nép – Az emberi történelem másik elsüllyedt szigete – Kockázatos látogatás – A Sárkányhegy – Dzsungel-hadviselés – Az áldozatok bemutatása időbe telik – Fejedelemség mint földművelési segédeszköz – Primitív demokrácia – Látogató, óvakodik a paprikától és a tollaktól! – A rabszolgaság még csak kialakulóban van 163

Házasság előtt rabság – házasságban szabadság

Áttörhetetlen falusi védelmi rendszerek – A legnagyobb va rabszolgatartó – Ugymintézés a józanság és a részegség közt – Az uzsora primitív alapja – Eladósodásból rabszolgaságba – A va rabszolgák társadalmi egyenlőséget élveznek – Szabad párválasztás – Nincs rabszolgatartó osztály – Az első kommunisták a va dzsungelben 173

Az alpári erkölcsök felett eljárt az idő

A va vezetők nem zsarnokok – Földben nincs hiány – Közvetlen ugrás a primitív életből – A legfőbb akadály az uzsora – Ma már senki sem sülyedhet rabszolgasorba – A fejedelemség problémája – Fizetés a vezetőknek – A változás legfőbb eszköze a szövetkezés – A földek öntözése sérti a szellemeket – A két termés közt tátongó szakadék áthidalása 187

Egy haladó varázsló – Nem születik könnyen a szövetkezet – Leszavazzák a falufőnököt – Szellemek, öntözött földek és szövetkezetek – Sztrájkba lépnek a rabszolgák – Az adósok inkább fizetnek – Aja senkit sem visz többé adósság fejében rabszolgának – Egy rabszolga anyja már reménykedik – Megkegyelmeznek a bivalyoknak – A rabszolgatartók félelme a jövőtől 196

Csevegés egy fejadással

Miért veszítette el Ajdong a fejét – Véralósság és rizstermelés – Egy nő a fejadásatról – „Egymást uszítják” – Eszi-e a gépkocsi a fűvet? – Új fejadász-elméletek – Békés megegyezés – A varázslók a felelősök – A fejadászatnak nincs jövője 209

Modern varázslat

Megzabolázzák a szellemeket – Beteg után kutató orvosok – Az új varázslók győzelme – Az atebirin mint politikai fegyver – A vezetők félnek az elszigetelődéstől – A legsúlyosabb hiba a türelmetlenség volna – Némi nyugalanság – Senki sem kerülhet rabszolgasorba .. 219

III. RÉSZ: A ZSINGPAÓK

Hangok az erdőben

Újra be a dzsungelbe – A csoportházasság nyomait őrző nemi szabadság – Törzsbelivel tilos a szerelem – A matriarchátus maradványai – Elrabolt menyasszonyok – M'Gao hűtlen barátnője – Házasságon kívüli terhesség – A zsingpao szokásokat nehezen viselik el a nők – A férfiakkal pénzbe kerül a válás – Kevés idő jut a munkára .. 229

Baljós események a hegytetőkön

Gyógyító áldozat – Az egyetlen biztonságban levő húsdarab – Egy zsingpao véleménye a zsingpaókról – Oszkommunizmus – Egyenlő részesedés, tekintet nélkül a végzett munkára – Vezetőkből uralkodó réteg – Az uzsora nem régi keletű – A földbirtok és a „pénz” fejlődése – Ellenségből jóbarát – Közvetlen átmenet – A közös munka nem segíti a szövetkezést 238

Kulcs sok ajtóhoz – Eszkimó-földi tapasztalatok – „Dzsungel-áru-
ház” – Ellenvetések a végzett munka arányában való részesedéssel
szemben – Aki számolja a munkaegységeket, annak „rossz szíve
van” – Az emberek egyformák – A munka nem fontos – A szorgal-
masabb nem akar nagyobb részt kapni, mint a többi – Szövetkezeti
tagok nem áldoznak – Jól fizető termények 251

Csalétek és ösztökélés

Hogyan lehet a bivalyt kihúzni a kátyúból – Penicillin és gabona-
pálinka – Dzsungel-védőnő – A varázslók megnyerése – A hivatal-
nokok rohamosan fogyó előjogai – A caók véleménye megoszlik –
Elöl húzni, hátul tolni 266

Epilógus 272

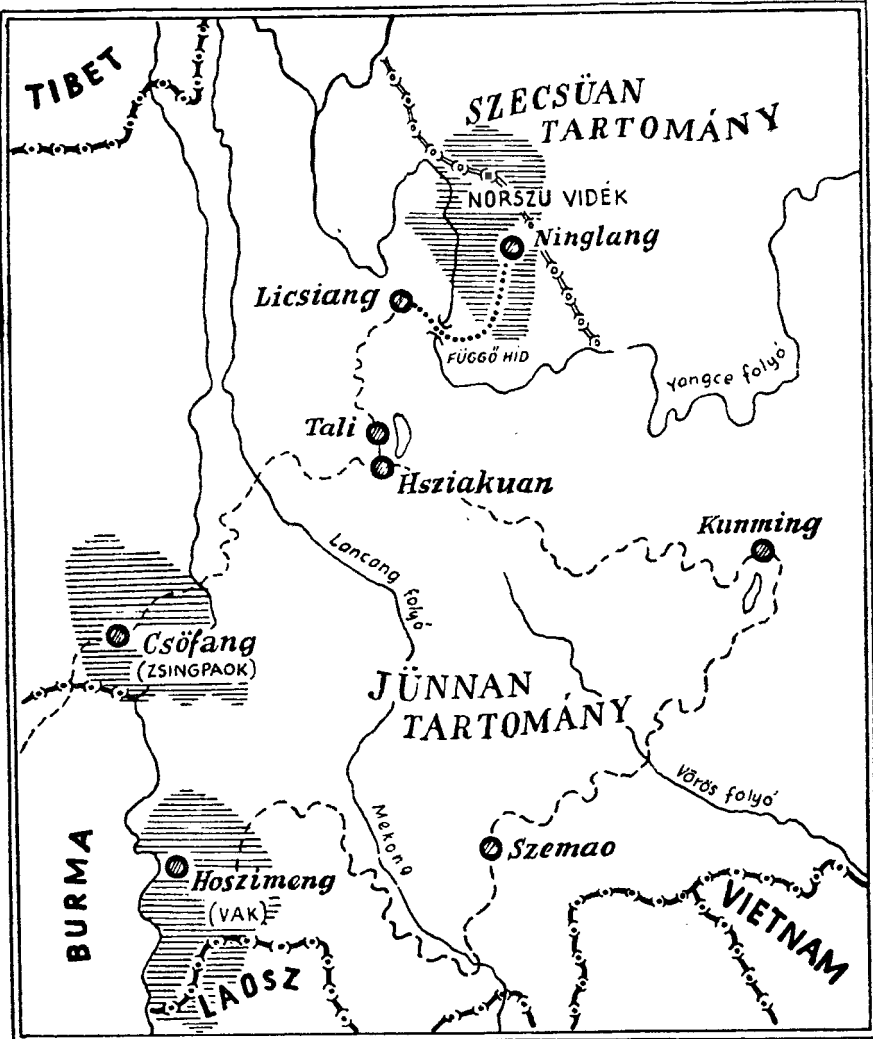
Hosszú ideig foglalkoztatott a gondolat, hogy megtudjam, mi-féle változáson mennek keresztül a mai Kína primitív népei, ámbar csak halvány sejtelmem volt róla, mi vár rám közöttük. S útközben, amikor már több hegyet megmásztam, mint amennyit valaha is életemben — valami után kutatva, ami talán nem is létezik —, sokszor támadt föl bennem a gyanú, hogy ösztönöm félrevezetett, s jobb, ha visszafordulok. Jártam a „fekete csontú” norszu rabszolgatartóknál, a va fejevadászoknál, s hosszabb ideig éltem egy zsingpao dzsungelfaluban. Ezek a népek Kína legtávolabbi zugában laknak, Jünnan tartomány határvidékén. És soha senki nem láthatja már őket úgy, ahogy én láttam.

Ez a könyv arról szól, milyen hatással van a Kínai Népköztársaság e hatalmas ország — sőt a világ — legelmaradottabb népeinek életére. Írás közben igyekeztem híven ecsetelni a páratlan eseményeket — rájuk hagyva, hadd beszéljenek önmagukért. S inkább csak a háttér és a helyi szokások pontos ismertetésére szorítkoztam.

Hálás köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik fáradságos és izgalmas utazásaimhoz segítséget nyújtottak — elsősorban újságíró kollégáimnak az Új Kína Hírügynökség kunmingi kirendeltségénél, és útitársaimnak: Nagy Linek, Li Kettőnek és Kis Linek.

Peking 1959.

Alan Winnington

I. RÉSZ

A N O R S Z U K

A múlt elsüllyedt szigete – A világ tetejének legtávolabbi zugában – A norszuk származásának rejtélye – Mese a kétnyelvű birkáról – Nincsenek „lolók” – Akik megpróbálták feltérképezni a Hideghegyeket – Brooke hadnagy halála – A közelmúlt fokozott rabszolgaszerző portyázásai

A fekete köpenyes, fekete turbános volt rabszolgatartó leeresztett szemhéjai mögül rám pillantott – mint vérbeli arisztokrata, aki szakértelemmel mustrálja az előtte álló közönséges emberi árut. Eltűnődött, jót húzott a nyers gabonapálinkából, majd kijelentette: „A kora ellene szól, de mint különös ritkaság, csinos összeget ért volna meg nálunk még nemrég. Öt veretlen ezüstöt is megadtak volna magáért. Rendes körülmények közt ilyen korú rabszolga legfeljebb egy veretlen ezüstöt ért.”

Ez a nemesember – név szerint Buju Heipo –, aki piaci értéket, mint ritkaságyszámba menő rabszolgáét, 7 font 10 shillingre becsülte, egyik hagyományos abszolút ura és parancsolója a kevésbé ismert kis norszu népcsoportnak, amely Délnyugat-Kína égbenyúló hegyei közt él. Sokat írtak már a norszukról, akiket a nyugati világ „loló” néven ismer, de csak hallomásból írtak, homályos és ellentmondó tudósításokat. Senki sem mert behatolni a magas hegyvidékre, ahol ez a büszke és harcias nép az emberi történelem múltba merevedett szigetén élt, parancsait leső rabszolgák és jobbágyok körében. Külső hírforrásokból csak annyit tudtunk, hogy a norszuk időnként lezúdultak a magas hegyekből, olyan szűk ösvé-

nyeken „akár a tű foka”, s végigdúlták a szomszédos síkságokat, kötelékeikben vergődő férfiakat, sikoltozó nőket és rémült gyermekeket hurcolva magukkal rabszolgáállományuk kiegészítésére.

Elhatározásomhoz, hogy fölkeresem a vidék népeit, az ösztönzést a kínai sajtó rövidke híre adta. Ez a kis közlemény arról számolt be, hogy a Hideghegyekben,¹ ahol a norszuk laknak, sok rabszolgát szabadítottak fel, s a jövőben egyre többet bocsátanak szabadon, amíg csak meg nem szűnik a rabszolgaság. És ami a legérdekfeszítőbb, a lapban az állt, hogy a rabszolgák uraikkal folytatott tárgyalások és megegyezés útján szabadultak fel, s most új otthonhoz és termelőeszközökhöz jutottak, szabadon élnek.

Ez az újsághír bogarat tett a fülembbe, hiszen megerősítette, amit szívem mélyén már régóta sejtettem. Tehát Délnyugat-Kínában még mindig van rabszolgaság. Ha most útrakelnék, még láthatnám, hogyan szabadítják fel a rabszolgákat, kihalászhathnám a legendák óceánjából a tényeket, s megoldhatnám az irodalmi „rejtélyt”, amely az ottani népek köré szövődött. Ez az utazás rendkívül izgalmas lehetőségeket ígért, mert ha csak egy kanálnyi igaz azoknak az ellentmondó híreknek a tengeréből, amelyek a norszu népről elterjedtek, életmódjuk akkor is hallatlanul furcsa látvány lehet a huszadik században.

Akkoriban, 1956 végén, jöllehet sokat olvastam róluk, csak sejtettem, hol is élnek voltaképpen a norszuk, s mivel az olvasó alighanem ugyanígy van vele, néhány idevágó felvilágosítás nem lesz haszontalan.

Jünnan tartomány Kína délnyugati csücskében terül el, s Vietnammal, Laosszal, Burmával és Indiával határos. Északról Tibet és Szecsuan határolja, s a világ egyik legelzártabb vidéke. Jünnan mindig vonzotta a kíváncsi világjárókat, mert vagy húsz, merőben különböző nemzetiség lakja, s ahány nemzetiség, annyiféle társadalmi rendszer és évszázados szokás. Ennek oka részben a vidék

¹ Hsziaoliangsan — Kis-Hideghegyek — a jünnan-szecsuani határvidéken elterülő hegység. (Lásd a térképet.)

természetében, részben a kínai császárság behatolási módjában keresendő. A tartomány égbenyúló hegyekkel borított magas fennsík. Átlagos magassága 5000 láb² a tenger szintje felett, s közlekedése a lehető leggyatrább, többnyire ősi karavánösvények kigyóznak a meredek hegyoldalak szélén. Magasabb részein mérsékelt éghajlatú, „az örök tavasz országa”, de hatalmas folyók hömpölyögnek rajta keresztül Vietnam, Laosz és Burma felé, s a folyók szintjén az éghajlat trópusivá változik. Ez a hirtelen változás elviselhetetlen a fennsíkon élők számára, s részben indokolja, miért vannak úgy elszigetelve egymástól és Kína többi részétől. Az átlagos magasság grafikonja a kínai tengertől Tibetig öt hatalmas lépcsőfokot mutat. Az ötödik lépcsőfok a világ teteje — a Tibeti fennsík —, és a negyedik, közvetlenül Tibet alatt, Északnyugat-Jünnan, ahol a norszuk a magas fennsíktól védett évszázados elszigeteltségükben élnek, a Jangce sebes felső folyásának gígaszi kanyarulatában.

A norszu nép eredetéről sokféle ellentmondó történet van forgalomban. Mindössze annyi bizonyos, hogy a Jünnan és Szecsuan tartományban sokfelé megtalálható nagy „jicsia” — „ősnép” — leszármazottja. Az egyik történet szerint a hideghegyi norszuk mintegy 170 éve költöztek erre a vidékre, miután viszályba keveredtek egy kétnyelvű birka miatt, amelynek csodálatos hangja mérföldekre elhallatszott. Az értékes teremtmény ellopása körül támadt ádáz küzdelem űzte őket túl a határokon, a Hideghegyek vidékére, ahol azután rabszolgaságba vetették a gyér számú helybeli lakosságot. Ez eredetük legkevésbé hihető verziója. Akadnak norszuk, akik szerint a norszu nép Tibetből vándorolt réges-régen mai lakhelyére. S hitelt is adhatnánk ennek az állításnak, ha a két nyelv bármiben is hasonlítana egymáshoz, mert a norszuk magasak, akár a tibetiek, bőrük sötét, sasorruk van, s a fiatal férfiaknak karcsúbb a dereka, mint a lányoké. Mások viszont azt állítják, hogy a tibetiek a norszuk degenerálódott leszármazottai. A legvalószínűbb, hogy szá-

² 1 láb — 30,48 cm — Ford.

zadokkal ezelőtt, amikor a kínai császárok egyesítették Kínát, a jicsia egy része északra menekült a nem hajózható Jangce folyó mentén, ebben az áthatolhatatlan hegyi erődben ütött tanyát — rab-szolgaságba vetve azt a néhány embert, aki az égbenyúló bércek közt élt — s elszigeteltségéből csak a legutóbbi néhány évben szabadult ki.

A „lolo” név, amelyen a norszukat a nyugati világ ismeri, egyszerűen úgy keletkezett, hogy ezt a régi kínai rezsimben használatos gúnynevet, amellyel több különböző jünnani nemzetiséget illeltek, a nyugatiak éppúgy felkapták, mint ahogy egyes angol úriemberek a „wog” gúnynevet használják mindazok jelölésére, akik sötétebb bőrrel járkálnak a világban, s ráadásul nem öltöznak át a vacsorához. De azért megszámlálhatatlan tudományos könyvet írtak, elsősorban misszionáriusok, helyi mendemondák alapján a „lolók” életéről és szokásairól, holott sohasem jártak közöttük.

Többen próbáltak eljutni a Hideghegyek vidékére, de kudarcot vallottak. Az angolok és a franciák versengve igyekeztek behatolni egész Jünnan tartományba. A franciáknak végül is sikerült keskeny nyomtávú vasútvonalat építeni a vietnami határtól Jünnan fővárosáig — bár azt beszélik, hogy minden lerakott sín egy kínai életet követelt —, de Burmával csak a második világháború kitörése után, kínai segítséggel sikerült összekötni Kunminget, a fővárost, a híres burmai út megépítésével.

Angol ügynökök azért korábban is sok kísérletet tettek, hogy — tekintettel a gazdasági, politikai és katonai lehetőségekre — feltérképezzék az egész tartományt. De a Hideghegyek makacsul ellene szegültek minden behatolási, térképezési és megismerési kísérletnek. Még azon a híres angol katonai térképen is, amelyet Davies őrnagy készített 1908-ban Jünnanról, fehér folt jelzi ezt a vidéket, rajta egyetlen, vörös betűkből álló szóval — „lolo” —, ami egymagában is mutatja a térkép készítőjének teljes tájékozatlanságát. Hogy Davies őrnagy miért nem kapott segítséget, legalábbis a helyi lakosságtól, talán megmagyarázzák jünnani utazásáról szóló

alábbi szavai: „A nézősereg leírhatatlanul vidám pillantásainak keresztüzében fogtam botomat, s egyet-kettőt ütöttem a karavánhajcsár fejére.” Az őrnagynak tudnia kellett volna, hogy a kínaiak zavarukban, főképpen mások ostobasága láttán, rendszerint mosolyognak. De ő a továbbiakban még ezt írja: „Mindenesetre jóval könnyebb leütni egy kínait, mint egy kocsmaudvart kitakarítani.”³ Úgy látszik, az őrnagy vérbeli imperialista volt.

Egy másik angol katonai hírszerző, Donald Brooke hadnagy, 1909-ben próbálta feltérképezni a Hideghegyeket. Tetemét két darabban küldték vissza, minden kommentár nélkül.

Hogy érzékeltessem a környező vidék jellegét, legjobb, ha idézek egy részletet Harry A. Franck amerikai világjáró, kutató és író 1925-ben megjelent könyvéből:

„Mondanom sem kell, sokért nem adtam volna, ha otthonukban fölkereshetem a »független lolókat«, most, hogy száz líre (33 mérföldnyire. — A. W.) jártam tőlük. De eltekintve attól, hogy nem szívesen hagytam volna ott az irhámát, erről szó sem lehetett. Az Aranyhomok (a Jangce felső folyásának partvidéke. — A. W.) összes átkelőhelyeit ellenőrzik; s a kínai hatóságok a keleti parton mindent elkövetnek, hogy visszatartsák a látogatókat az átkeléstől... A kujcsoui norszuk érintkeznek a Jangce felső folyásának sebes vízű, sziklás északi kanyarulatán túl élő, önálló rokonaikkal; néhányan el-eljárogatnak hozzájuk, sőt még feleséget is hoznak onnét — akárcsak a mi bevándorlóink, akik visszamennek az »óhazába« házasodni. De külföldiek és kínaiak előtt egyaránt zárva az út. Egy angol fényképész egyszer kijátszotta a kínai hatóságok éberségét, s átjutott a túlsó partra, de megölték, és csak egyik kuli — akit holtnak hittek — tért vissza a történetek hírével. Azután itt van Brooke hadnagy jól ismert esete; ő is otthagya a fogát.”⁴

³ H. R. Davies: India és a Jangce összekötő láncszeme, Jünnan. (Yunnan: The Link Between India and the Yangtze.) Cambridge University Press 1909.

⁴ Harry A. Franck: Kalandozás Dél-Kínában. (Roving Through Southern China.) The Century Co. 1925.

A Kína lakosságának többségét alkotó hanok — akiket a legtöbb külföldi kínaiaknak nevez — sohasem éltek jó viszonyban a Jünnan tartományban lakó nemzeti kisebbségekkel.⁵

A hanok a századok során déli és nyugati irányban terjeszkedtek, előzönlötték a bőven termő síkságokat, kevésbé termékeny területekre, sokszor a hegyekbe szorítva a kisebb helyi nemzetiségeket. Pekingben édeskeveset tudtak az itteni eseményekről. Ezek a távoli „barbárok” fizessenek némi adót, s hódoljanak olykor a trónnak — de hogy mennyit irtanak ki belőlük a trón emberei, ez senkit sem érdekelt.

A norszu nép sohasem hódolt be: megmaradt hegyi erődjében. Olykor tekintélyes létszámú csapatok özönlötték el ezt az erődöt a síkságokról, de a norszuk mindig fokozott erővel torolták meg a támadást, amikor harcosaik lezúdultak a hegyekből, hogy rabszolgákat és egyéb értékeket zsákmányoljanak.

Az 1911-es kínai forradalom és az egyes tartományokban uralkodó tábornokok kaotikus korszaka előtt az effajta zaklatások aránylag ritkán fordultak elő. Annál rosszabb lett a helyzet 1918 után. Portyák és ellenportyák követték egymást mind gyakrabban és mind nagyobb méretekben. Egyetlen ilyen eset, amelynek lefolyását hitelesen meg tudtam állapítani, elegendő lesz a légkör jellemzéséhez. A húszas évek elején egy nagyhatalmú han földbirtokos, aki egyúttal rendőrtiszti rangot is viselt a Hideghegyek déli lábánál elterülő jungsengi alföldön, 400 fegyveressel végigdúlta az egész norszu vidéket, házakat perzselt fel, több embert megölt, s néhány marhát és lovat zsákmányolt. A norszuk bosszút esküdtek.

Jóval később, egy éjszakán 1000 norszu harcos indult támadásra, hétmérföldes körzetben felégetett minden házat, s 300 rabszolgával, 1000 marhával és gazdag zsákmánnyal tért vissza. A han földbirtokos megmenekült, de elveszítette minden vagyonát és befolyását. Néhány évig rabszolgakereskedelemmel foglalkozott, sorra

⁵ Több mint húsz különböző nemzetiség él Jünnanban. Ezek több mint száz népcsoportra oszlanak, s mintegy hetven nyelvet és nyelvjárást beszélnek.

adogatta el embereit a norszuknak néhány kékes színű, veretlen „ezüstért” — a norszuk kedvelt pénzegységéért —, amíg csak maga is el nem tűnt a Hideghegyekben, hogy a fáma szerint láncra verve fejezze be életét.

A nagy rabszolgaszerző portyázások mindennapossá váltak a Kuomintang uralma idején. Egy-egy portya alkalmával még 1948-ban és 1949-ben is több száz, sőt ezer embert is rabszolgaságba hurcoltak a szűk hegyi ösvényeken.

Ezt a vidéket szándékoztam most fölkeresni. Nem sok közlés látott napvilágot arról, mi történik a norszuk földjén amióta a Kínai Népköztársaság 1949-ben megalakult, legalábbis semmi konkrétum, kivéve azt a rövid hírt, amelyből megtudtam, hogy a Hideghegyek egyes részein 1956 decemberében felszabadultak a rabszolgák. És csaknem egy évig tartott, amíg egyéb munkámtól elszakadva megpróbálhattam nyélbeütni ezt az utazást, anélkül, hogy sejtésem lett volna a további lehetőségekről.

Repülővel szöktem ki a hideg pekingi télből, s még aznap földet értem a jünnani főváros, Kunming örök tavaszában, kamélia- virágzás idején.

Elszorult a szívem, amikor megtudtam, hogy a Hideghegyekbe 1957-ben is csak gyalog vagy legalább egyhetes lovaglással lehet eljutni, hegynek föl, völgynek le, egy ősrégi ösvényen, amely a helybeliek véleménye szerint még egy jünnani lókaravánt is próbára tesz. Nem mintha félttem volna az egyhetes ügetéstől, de így kénytelen voltam karavánt szervezni a hálóalkalmatosság, az élelem és az alighanem szükséges sátrak szállításához, hátaslovakat, tolmácsot fogadni, s valakit, aki ismeri az utat — a problémák tömkelege zúdult rám, s gyakorlati és anyagi szempontból egyaránt meghaladta erőmet. A helybeliek jószándékú erőfeszítéseket tettek, hogy lebeszéljenek, mondván, hogy az utazás nehéz, s nem éri meg a fáradságot. „A rabszolgaság olyan maradi dolog, s annyi új és érdekes látnivaló akad Jünnanban. Miért éppen ezt választja?” Csak-

ugyan — miért? De újságíró-orrom ritka szenzációt szimatolt, s úgy éreztem, ha akárhogy is, de mennem kell.

Sohasem jutottam volna el, ha nem segít az Új Kína Hírügynökség kunmingi kirendeltsége, régi barátom, Li Ping-taj a hírügynökség pekingi kirendeltségéről és egy másik Li, akiről kiderült, hogy a jünnani kommunista pártszervezet megbízásából ő vezeti a kisebb nemzetiségek közt végzett munkát. Hamarosan megegyeztünk a költségek megosztásában, felbúgtak a távíróhuzalok, s pár nappal Kunmingba érkezésem után már neki is vághattunk egy kölcsönként túrakocsin az utazásnak, amely életem legérdekfeszítőbb útiélményeit hozta. Rajtam kívül tagja volt még a társaságnak Li Ping-taj, Li Csao-jang, a hírügynökség kunmingi kirendeltségének riportere és Li Cse-ping, az ifjú és lelkes szecsuanai kísérő, eleven humorérzékkel, egy karabéllyal és a paprika olthatatlan szeretetével fölvértezve... Ők voltak Nagy Li, Li Kettő és Kis Li.

A burmai út felénél, csodálatos hőforrások mellett, az út északnak fordul, s a fallal körülvett híres ősi városon, Talin keresztül, közel ahhoz a helyhez, ahol a dölyfös Davies őrnagy ráütött a karavánhajcsár fejére, csakhamar fölkapaszkodik egy kb. 8000 láb magas fennsíkra. Itt fekszik, örök hóval fedett hatalmas hegycsúcs tövében, Licsiang városka — az utolsó pont, ameddig még keréken gurulva eljuthattunk. Innét, azokon az imponáló csúcsokon keresztül, amelyek a távolság szimbólumaként húzódnak a párás horizonton, gyalog és lóháton vezet az út.

Egy-két napot a városban kellett töltenünk, hogy összeszedjük a málhásállatokat, a hátaslovakat, az élelmet, vezetőt szerezzünk, s táviratban jelezzük érkezésünket az útba eső helyi hatóságoknak. Rizst és kétszersültet vásároltunk, s mellé csípős jünnani sonkát, savanyított zöldségfélét, szárított tengeri rákot és piros paprikát, csupa elálló ételt, amivel megízesíthetjük a rizst, hogy jobban csúszszon; azután teát és vaját, zsíros, avas jakvaját, amely teával és sóval minden ételnél táplálóbb italt ad a ritka hegyi levegőn.

Licsiangot főként nasik lakják, egy nemzeti kisebbség, amely-

nél még erősen megtalálhatók az errefelé elterjedt matriarchális házasság nyomai. Az itteni asszonyok állítólag vasrúddal kormányozzák a férjüket, bár én ennek látható nyomaival nem találkoztam. Keményített főkötőt viselnek, akárcsak a holland nők, és hosszú, lengő szoknyát. Ami a nők főkötőit, hosszú szoknyáit és a kiterjesztett két karunknál alig szélesebb, macskaköves sikátorokat illeti — a felettünk lebegő havas hegycsúcstól eltekintve — akár Hollandiában is lehettünk volna, nem is szólva az utca mentén csörgedező kis patakokról, amelyek vizén kacsák úsztak vad iramban ár ellen vagy „csorogtak” szelíden lefelé. A város messze északra, Szecsuan és Tibet vadonai és pusztaságai felé vezető ősi kereskedelmi utak találkozásánál fekszik.

Végül *mapenget* is fogadtunk; a szó a jelek szerint egyformán jelenti a karavánhajcsárt és állatait ezen a vidéken. Az öreg Csen alacsony, szívós és rekedtes emberke volt, ivott, mint a kefekötő, de azért több mint 35 mérföldön nógatta végig az állatait naponta, járhatatlan utakon. Ám az is lehet, hogy én látom rosszul, s inkább az utóbbi miatt kívánta és bírta is az előbbi. Három pókos, kiálló csontú málháslován, amelyeket Kis Virágnak, Datolyaszín Tehennek és Kicsinek nevezett, szállította ágyneműnket, poggyászunkat, állatok és emberek élelmét. Néhány — árnyalatnyival kevésbé védlett — „hátaslovat” is összehozott, egy magas szürke öszvértől egészen egy impozáns rozsdabarna kancáig, amely extrasúlyom szállítására volt hivatott.

S egy hajnalon szedett-vedett karavánunk fölszedelőzködött, élén Kis Virággal végigkocogott Licsiang macskaköves fasorain, nyitott portálú üzletei előtt, ahol férfiak és nők ezüstöt kalapáltak, cipőt szögeltek, varrtak, szőttek, vasaltak, adtak, vettek, ettek és ittak, s nekivágott az útnak — ki a hegyekbe.

ÚTBAN

A RABSZOLGATARTÓK ERŐDJE FELÉ

Végig a Tizenkét Akadályon – Lószállások és az örökös pörkölt – Felbukkannak a Hideghegyek – Ahol a madárnak is belépési engedélyre van szüksége – Néma kíséret – Az első felszabadult rabszolgák – Akik elfelejtették az anyanyelvüket – A legszörnyűbb sértés a norszuknál – Hogyan törték be az emberi igavonó állatot

Hogy megacélozzam lábaimat és egyéb testrészeimet, szabad időmben hegyet másztam és lovagoltam. De akár meg is takaríthattam volna a fáradságot. Ilyen utazásra nem lehet szelíd kirándulásokkal felkészülni. És ami a legrosszabb, az első hegy, amelyet meg kell másznunk, az egész útvonal legszörnyűbb emelkedése, a Tizenkét Akadály néven ismert merőleges óriás. A helybeliek szerint az ember csak úgy győzheti le a Tizenkét Akadályt, ha előtte három napig olajban sült rizst eszik.

Feleúton fölfelé az én „erős” kancám feladta a küzdelmet, megállt, mint a cövek, s egy lépést sem volt hajlandó tenni. Az út hátralevő részét gyalog tettem meg a szorosig. Nem is olyan nehéz erről az oldalról, mert a mászás 8000 lábnál kezdődik a fennsíkról. De a másik oldalon a hegy csaknem meredeken lejt egészen a rohanó Jangce folyóig, amely messze fentről békésen csordogáló pataknak látszik. „Ma éjjel a folyónál alszunk” – jegyezte meg Kis Li. Még csak déli egy óra körül járt az idő, s én boldogan vágtam rá: „De hiszen az nincs is messze.” „Messzebb van, mint ahogy látszik” – válaszolta Kis Li. És neki volt igaza.

Miután három órát ereszkedtünk lefelé toronyiránt, szikláról

sziklára, fától fáig csusszanva a meredek részeken, porfelhőben kúszva-mászva, úgy lépdelt, mint egy játékautomata. A régi karavánutak orrot-szemet maró pora, ha látszatra nem is különbözik a közönséges portól, a levegőben olyan szagot terjeszt, akár a szárított lóistálló, a desztillált karám — a legtisztább négylábú-ürülék-esszencia.

Mire a Jangce patakból folyóvá nőtt, s kirajzolódott egy függő lánchíd pókhálója, a lábam remegett, amikor óvatosan ránehezedtem, egyik kezemmel megtámasztva combomat rogyadozó térdem fölött, mielőtt föl mertem volna emelni a másik lábamat. Így ment ez egyik kiugró sziklától a másikig, mígnem később az ösvény inkább kezdett ember alkotta útvonalhoz hasonlítani, s naplemente után odacammogtunk az Aranysárkány-híd kőfejéhez. Kijebb, a szeles sötétségben, a híd széles deszkái himbálóztak a nyikorgó vasláncokon, amelyek 40 munkást küldtek a halálba fél évszázaddal ezelőtt, amikor a híd épült. A híd-órház padlóján töltöttük az éjszakát.

Ez kóistoló volt az útból, amely szinte már önmagában is megmagyarázta a norszuk elszigeteltségét, holott még aránylag sűrűn lakott, „sík” vidéken jártunk. Ezután virradattól alkonyatig, és még tovább is, róttuk gyalog és lóháton ezt a hegyoldalakra vágott ősi karavánutat, amelyet málhahordó állatok és hajcsáraik immár halott nemzedékei tapostak, jórészt puszta szakadékok szélébe. Jómagam többnyire gyalogoltam. Most ugyan új „hátaslovam” volt, a szürke öszvér, engedelmes és tapasztalt állat, de mint kezdő lovas nem szívesen ültem fel rá ilyen rossz úton.

Így aztán menni kellett szaporán. Az útnak ezen az alsó szakaszán, mielőtt a Hideghegyekhez érnénk, „lószállások” vannak egymástól „fél napi járóföldre”. Egy fél nap megvan 20 mérföld vagy 15, s két ilyen szakaszt kell megtenni naponta, hogy program szerint haladjunk. A lószálláson az embernek jár egy hely a földes szoba döngölt padlóján, ahol egész éjjel rőzsetűz füstöl, kap vizet, teát főzhet a tűzön, s fedél alatt töltheti az éjszakát — 4 pennyért.

Egy pennynél csekélyebb összegért a lovak fedett helyen éjszakázhatnak, tulajdonosaik pedig szénát és szárazbabot vásárolhatnak nekik. Most, a termelőszövetkezetek fejlődésével, a helybeli parasztok hasznos mellékfoglalkozásként szinte állandóan szállítanak élelmet. Rendszerint két nagy vaskondérban fő szakadatlanul az étel; az egyikben pörkölt van, afféle örökös marhapörkölt, amelyben egyik marha követi a másikat, mindössze szarvát, bőrét és patáját hagyva kívül a kondéron; a másikban pedig rizst főznek, tojást sütnek, kínai zsemlet gőzölnek vagy levest készítenek.

Ez a húszmérföldes gyaloglással fűszerezett pörkölt, amelyet egy hüvelyknyi vastag kínai búzazsemle, hagymás omlett, a hagyományos marhából és káposztából készült leves társaságában, paprika, vöröshagyma, fokhagyma és petrezselyem bőséges felhasználásával tálaltak elénk, s amelyet fogyasztás után néhány kupica 60 fokos gabonapálinkával öblítettünk le, egy csésze vajás teát küldve utána nyomtatéknak, életem változatos gasztronómiai élményei közül is a legélvezetesebbek közé sorolható.

Első ilyen úti étkezésünkönél egy fiatal nő szolgált fel, rendkívül kecsesen és ügyesen aprítva, merve és töltögetve. Visszafelé jövet már nem találtuk ott. Egy átutazó katona, ahogy a mesében áll, betért a szállásra étkezni, beleszeretett a lányba, ott helyben feleségül kérte, s magával vitte Kunmingba. Érdekelne, vajon Kunmingban is úgy ízlik-e neki a felesége főztje, mint amikor élvezetét a ritka hegyi levegőn megtett húszmérföldes út előzte meg, s vajon a szegény lány nem azzal tölti-e most az idejét, hogy hasztalan próbálja föltálatni annak az ételnek a mását, amelyik a fiú éhes szívét meghódította. Ennek a szövetkezeti fogadónak az aítófélfáin két újévi jelmondat függött — a régi „Légy gazdag” formulák modern változatai. Az egyikén ez állt: „Ma már van kétkerekű ekénk.” És a másikon: „Holnap jön a traktor.”

A második nap estéjén földerengtek előttünk a Hideghegyek, lépcsőzetesen emelkedve ki a bőven termő csingkuani alföldből. És másnap, kemény négyórás kapaszkodóval karavánunk elérte a

jungsengi medencét, az utolsó és legmagasabb hegyi fennsíkot, közvetlenül a még magasabban fekvő norszu vidék kapuja előtt. Mert itt még mindig „síkságon” jártunk, s mutatóba sem láttunk norszut.

Az út a Hideghegyekbe a Madár-hágón keresztül vezet. Ez a hegyek közé ékelt keskeny vízmosás, olyan szakadékos és csupasz, hogy a helybeliek közt ez a mondás járja: „Még a madár is csak engedéllyel röpködhet keresztül a Madár-hágón, ha a környező csúcsokat megszállva tartják.”

Elsőrendű ló kell hozzá, hogy az embert felvigye a hágóhoz, s még jobb, hogy levigye onnét. Nekünk nem volt sem első-, sem másodrendű lovunk, így hát kényszerűségből fölmentünk gyalog. Jobban is esett a járás, mert fölfelé lovagolni kiszáradt hegyi vízmosásban — ennél csak egy a rosszabb: lefelé lovagolni benne, különösen, ha a természet nyitva hagyta a csapot. Vannak csalóka, porral vagy sárral és kőtörmelékkel borított 45 fokos lejtők, amelyekből sárral és porral a megtévesztésig járhatónak álcázott, kerek sziklák merednek elő. Az effaita, veszélyesen a szakadék szélén függő út, egy öszvér magasságából nézve, s hátradőlve az állat törzsén, egy-kettőre leszállít minden újonc lovast a nyeregből, hogy inkább tulajdon két fáradt lábára bízza magát, mint az állat négy lábára.

Norszu lovasnemzedékek ereszkedtek le ezen a szűk, sziklás hágón keresztül, erős kis póni lovaik hátán a jungsengi síkságra, s tértek vissza emberi zsákmánnyal, maroknyi harcost hagyva a csúcsokon az üldözők feltartóztatására.

Jungsengtől alig háromórás mászással elérhető a hágó. És azon túl az emberek már a norszu nemzetséghez tartoznak, s minden egészen más. A jungsengi síkságon egyszerű, húsos, tiszta hanok és hollandus külsejű nasi nők még januárban is húsos, tiszta főzelék-féléket szednek. Jungseng termékeny és kövér, tele kövér csecsemőkkel.

Fent, a hágón túl az emberek magasabbak és sötétebb bőriűek, többnyire mosdatlanok, dúsan redőzött fekete turbánt, csaknem

negyedhüvelyknyi vastag, fekete posztóköpenyt viselnek, és lábikráig érő fekete nadrágot, amely olyan bő, akár egy nadrágszoknya. Vastag turbánjuk, ha több yardnyi¹ hosszúságában kitekerik, alkalmas rá, hogy veszélyes lejtőn lefelé vezessék vele a lovat.

Három ilyen baljós külsejű figura siklott elő a bozótból, amikor küszködve magunk mögött hagytuk a Madár-hágót, puskával és komolyan, de szemlátomást barátságos indulattal. Szecsuanai kíséronk, Kis Li előrement, majd visszatért a diagnózissal: „ming ping” (népi milícia). Mint később kiderült, a milicisták felszabadult rabszolgák, akiket népi önvédelmi szervezetbe tömörítettek, hogy elejét vegyék a rabszolgatartók esetleges restaurációs kísérleteinek, s megakadályozzák, hogy volt uraik kárt tegyenek korábbi javaikban. Az árnyékszerű őrség végigkísért bennünket egész útunkon, kézről kézre adva, amint egyik járás területéről átléptünk a másikba, hegygerincek mentén surranva, előtűnve és eltűnve — mindig új arcok, de mindenütt a nyomunkban.

Még többnapi utat kellett megtennünk, hogy elérjük Ninglangot, az új megyei kormányzat székhelyét, magasan fent, a hegyekben. De itt már nem voltak lószállások, csak a kommunista párt helybeli „munkabrigádjainak” vagy parasztoknak hajlékot nyújtó vályogházak piszkos agyagpadlóján húzódhattunk meg — legalább mi, emberek.

A lábikra és a comb sajgó izomláza lassan enyhül, az ember megszokja a hegymászást. Reggelente az öreg Csen, aki han létére norszu posztóköpenybe burkolva a szabad ég alatt alszik, kelletlenül föléleszti az elhamvadt rőzsetüzet, ide-oda csoszogva az állatok elé adja szárazbab adagjukat, amelyet áloműző hatással ropogatnak. A hegyi kora hajnal csípős hidegében egymás után erősíti poggyászaikat a málhatartókra nyersbőr zsinórokkal, kékes acélkapcsokként használva fogait és kifényesedett ujjait. Csábító csipogás jelzi a sarokból, hogy a csirkék is ébrednek, s valaki közli,

¹ 1 yard — 91,44 cm — Ford.

hogy Kis Li fekete lovunk keresésére indult, mert a ló elrágta a pányvát és megszökött. Miután összekötöztem hálóalkalmatosságot, felszítom a hamvadó faszénparazsat, s fölteszek két bögre teát, magamnak és Nagy Linek. Előkerül egy óriási rézfazék, színültig „ta huo cai”-jal („nagy tál étellel”), amely jórészt a tegnapi étkezés ízes maradékából áll. Akad benne sonka, disznóhús, répa, burgonya, bab, nudli, gomba, hagyma és vegyes savanyúság; s mindez leöntve valamivel, amit Huckleberry Finn egyszer átjátszott lénnek mondana, s hat órákor, a sötét reggelen, rizzsel és paprikával feltálalva. Néhány tányér ilyen étel, utána egy nagy bögre tea, tibeti jakvajjal és sóval — és nincs az a hegy, amely kifogna rajtad.

Napkelte előtt megindul a menet, elől Kis Virág, középen Datolyaszín Tehén, majd Kicsi, nyomában az öreg Csennel. Göthös külsejük ellenére ezek az állatok hét napja hordozzák málhánkat a hegyi utakon, s kétségkívül továbbra is megteszik a magukét napi néhány marék széna és egy kis szárazbab ellenében. Kis Virág az öreg Csen dédelgetett kedvence, lévén a legfiatalabb és legértékesebb a három közül. Ő kapja a legkönnyebb csomagokat, Kicsi pedig a legnehezebbeket. Az öreg Csen látszatra reggeltől napestig dühödten szidja a másik két lovat. Vesszőjével minden öt perchen megsuhintja Kicsit. Válaszul Kicsi üget néhány lépést, mielőtt visszahanyatlana előbbeni állapotába, gyengéden ösztökélve ezzel Datolyaszín Tehenet, s olykor bágvadt viszonzást keltve Kis Virágban. Nehéz útszakaszokon, amilyenek bőven akadtak, az öreg Csen veszett dühvel nekivetette magát Kicsi hátulsójának, s káromkodva nyomta, mintha pusztá erővel akarná áttolni az egész karavánt az akadályon. Rendszerint nem boldogult a lovakkal, s Kis Virág, a kedvence, ezt a pillanatot használta ki, hogy egyet-kettőt harapjon a fűből. Minekutána az öreg Csen, őrzöngése tetőfokán, felkapott egy követ, s az elérhetetlen Kis Virágot célozva, többnyire Datolyaszín Tehenet vágta kupán. A láрма növekedtével a lovászfíú, akinek igazság szerint azért volt elől a helye, hogy ott intézze teendőit, de általában alvajáróként messze előre botorkált, rohanvást jött

visszafelé, hogy kötőfékjénél húzza Kis Virágot, az öreg Csen gyöngédségének legcsekélyebb nyoma nélkül. Azt hiszem, ha öregebb lesz, Kis Virágnak jut majd a második hely a kődobásokkal, s élte alkonyán rajta csattog az ostor.

Bár a hegyoldalakat még decemberben is kaméliák borítják, hideg van napkelte előtt, s jobb gyalogolni, mint dideregni a nyeregben. A gázlóknál tegnapi mezítelen lábnyomok lenyomatát őrzi a fagyos hajnali sár, s az állatok patái alatt recseg-ropog a csobogó patakokat borító jéghártya, amint az árnyékos völgyekből a napfényre érünk. Tíz órára meleg van, s délre óvakodni kell a felégetől.

A szorosoknál kőhalmok és lámaista „Om mani padme hum”-ok² tanúskodnak az animista tibeti buddhizmusnak arról a vegyülékéről, ami ezen az útvonalon szivárgott be tibeti karavánokkal, mert jó lámaista nem kel át a hegyen, amíg hozzá nem tette a maga kövét a tetőn magasodó halomhoz.

Egyik ilyen napon, a déli órákban találkoztam először nemrég felszabadult rabszolgákkal. Szédületes volt a boldogságuk. Az effajta öröm nagyon sok mindenből tevődik össze. Ezek a férfiak, nők és gyermekek már csak azért is boldogok, hogy üldögeélhetnek a napon, hogy senki sem választja el őket többé férjüktől, feleségüktől, gyermekeiktől, nem húzza deresre, nem korbácsolja meg, s mégis félnek a jövőtől, félnek a változástól, sőt még egy cseppel sajnálják is a jól ismert múltat. A rabszolga, akárcsak tulajdonosa, természetesnek érzi a rabszolgaságot, s még a mennyországban is inkább rabszolgatartó szeretne lenni, mint szabad.

Amikor Bolóba érkeztem — még mindig kétnapi járóföldre Ninglangtól —, nemrég felszabadított rabszolgáknak osztották a segélyszállítmánnyal érkezett pamutvászon ruhaanyagot a helybeli kommunista munkabrigád tagjai. Ebben a kis járásban több száz

² A buddhista „Üdvözlég”. Jelentése: „Üdvözlég, lótusz kincse.” Buddhát gyakran ábrázolják — a mennyei születés szimbólumaképpen — lótuszvirág kelyhében ülve.

rabszolgát szabadítottak fel. Közülük 140 Bolo község újonnan épült vályogházaiban kapott hajlékot, s aki nem volt éppen az osztásnál, az ült és varrta a ruhát, vagy egyszerűen csak üldögélt. Öreg rabszolgák és fiatal rabszolgák, férfiak és nők, szépek, csúnyák, meg-tiportak és kacérok, okos rabszolgák és született idióták, süketek, vakok és bénák, agyondolgozott kézzel és olyan lábbal, amely soha sem látott cipőt, ültek, heverésztek, beszélgettek, aludtak, valakire várva, aki megmondja, mihez fogjanak ezután.

Körülvették, cirógatták, tapogatták az idegent. Attól tartok, nem nagyon váltam díszére előttük a nyugati világnak, ötnapos szakállal és a ritka levegő szűretlen napfényétől többször lehámlasztott orral. De ők csak veregettek és mosolyogtak. Valaki megmagyarázta, hogy ijesztő külsőm ellenére is rendes fickó vagyok, a „kengzso” (munkabrigád) barátja és a rabszolgaság ellensége. De minden ölelésük és érdes kézszorításuk ellenére is érezhető volt a történelem alkotta szellemi szakadék. Másra feleltek, mint amit kérdeztem. Sohasem éreztem még ilyen tehetetlenséget, amikor kapcsolatot akartam teremteni emberi lényekkel.

Mihelyt megkapták a juttatott anyagot, fehér színben, a szoknya aljára való kék és fekete sávval, az ügyesebb asszonyok nekiláttak, hogy norszu ruhát varrjanak maguknak és másoknak. A norszu női ruhák bokáig érnek, fölül fehérek, lejjebb világoskékek, bokánál pedig sötétkékek, erősen ráncolva. Csak a széles karimájú szalma-kalap hiányzott a nőkről, sok virággal, hogy a századforduló idején anyámról készült képekre emlékeztessenek. A hajadonok háromszögletű fekete szövetsapkát viselnek, s a sapka elülső sarkát, amely majdnem az ornyereg fölé nyúlik, piros fonállal kötik le. A férjes asszonyok sapkája nagyobb, s nem kötik le a sarkát.

A norszu öltözet legjellemzőbb darabja, férfiaknál és nőknél egyaránt, a fekete köpeny. Nemezzel bélelik, hogy rásimuljon a vállra, rendkívül vastag és merev, vízhatlan, s ha viselője lekuporodik, kis vízhatlan sátor lesz belőle. Finomabb változatában a köpeny vékony, s két rétegből áll, dúsan redőzött, s lefelé erősen

bővül. A nemrég felszabadult bolói rabszolgák köpenyüket a legkülönbözőbb posztódarabokból táktolták össze, valaminek a nyomaihoz fércelve, ami félszázaddal ezelőtt egész köpeny lehetett.

A rabszolgaságot oly rövid ideje törölték el, hogy még csak félig épült fel az a magas vertagyag-fal, amellyel az új községet körülvették. A falra azért van szükség, mert itt-ott néhány rabszolgatartó, aki úgy tett, mintha megbékélne a reformmal, éjszaka fölhúzódt a sötét dombokra, s a falusi tüzek világánál orvul lövöldözött volt tulajdonára.

Feltűnt nekem két lány, akik mindketten szemlátomást hanok voltak, de norszu módra öltözködtek, s kézfejükön ott sötétlett a norszu nők ismertetőjele, a hatpennys nagyságú tetovált fekete folt. Mint később megtudtam, csakugyan hannak születtek, de gyermekkorukban elrabolták őket, s úrnőjük később, szokás szerint, tetoválta kezüket. Egyik módja volt ez annak, hogy megakadályozzák a rabszolgák szökését, miután elhitették velük, hogy a síkságon mindenki norszunak tekintené őket, a norszukat pedig nyomban megölik a más nemzetiségűek.

Ezek a lányok egy szót sem ismertek voltaképpen anvanvelvükből, nem tudták, merre lehet az otthonuk, s nem kívánták elhagyni a Hideghegyeket. Úrnőjük megmondta nekik, hogy hanok, nem azért, hogy felvilágosítsa őket, hanem mert a norszuk szemében a han a föld legmegvetendőbb teremtménye. Még a rabszolgák is a norszu „szvor” (han) szóval káromoliák egvmást, s nincs nagyobb sértés, mint ha valakinek azt mondják: „Te halott han.”

Míg a rizsünk főtt, figyeltem, hogyan osztják a ruhaanyagot — 12 lábnit egy-egy férfinak és 36 lábnit a nőknek, lévén hogy ennyi kell a húzott szoknyához, ami legnagyobb büszkeségük. Mint afféle „előkelő idegen”, lehajoltam, hogy fölemeljem az anyagot, amelyet az egyik nő varrt, de valaki csöndesen visszahúzott, tudván, hogy az idegen sértést követ el, ha megérinti egy norszu nő szoknyáját, még akkor is, ha a szoknyát tulajdonosa nem viseli.

Az itteni 140 rabszolgából — akik a gyakorlatban mind norszu-

Két felszabadult norszu rabszolgalány — Vugan és Dzsadzsa

Az egyik „lőszállás”
szakácsnője

Dzsadzsa és Vugan hétköznapi
öltözetükben

nak számítottak — a legtöbb han származású volt, de akadt néhány nasi, liszu, hszifan, csungcsia, moszo és tibeti is. Messzi vidékekről kerültek ide, még szecsuan és licsiangi is volt köztük. Akit egyszer elraboltak, s éjszaka, a veszélyes hegyi ösvényeken fölvittek a Hideg-hegyekbe, aligha szökhetett már meg. A tömeges portya, bár látványos, de aránylag ritka jelenség volt. A norszuk többnyire kis csoportokban portyáztak, elraboltak egy-két embert, s azután nagy kerülőket tettek velük, hogy ne tudjanak tájékozódni. Ha valamelyik rabszolga megszökött, 90 százalékgig biztos volt, hogy elfogják, s ilyen esetben legföljebb abban reménykedhetett, hogy elfogója nem lesz becsületes, és megtartja magának. Mert ha visszaadták gazdájának, s az még ráadásul jómódú is volt, csaknem bizonyos, hogy megölték, példát statuálva a többieknek. Legjobb esetben is félholtra korbácsolták, s bokánál átvágták az inát. És mivel az emberek hívek voltak a rabszolgotartó rendhez, no meg nehezen is tudtak volna ilven gyéren lakott vidéken bármit eltitkolni, a szökevényeket általában visszajuttatták gazdájukhoz, s a rabszolgák halálos kockázatot vállaltak, ha szökésre szánták el magukat.

Az elrabolt gyermekek csekély gondot okoztak gazdájuknak, de a felnőttek, akik szabadon nőttek fel, rosszul viselték a rabságot. Őket be kellett törni. Ezt rendszerint láncra veréssel, korbácsolással és éheztetéssel érték el. Láttam Bolóban egy szerkezetet, amely arra szolgált, hogy alázatos engedelmességre szorítsa az új rabszolgát — egy vasgyűrűt, amely a térdre csatolva úgy tartotta a behajlított lábat, hogy sem mozdítani, sem kinyújtani nem lehetett. Vagy egyszerűbb módszerrel hosszúkás fatörzset csatoltak a lábra úgy, hogy az egyik lábfejet keresztülbújtatták a fatörzsbe vájt nyíláson, s közvetlenül a boka mögé cöveket vertek. Így a fatörzset nem lehetett levenni. Ha a rabszolga mozogni akart, kénytelen volt e célra szolgáló kötelek segítségével fölemelni a fát. Az elrabolt lányokkal vagy asszonyokkal kevesebb baj volt, itt a teherbeejtés egyszerű és hatásos „lehorgonyzási” módszernek bizonyult.

Bármennyire is csábító volt a gondolat, hogy hosszabb ideig maradjunk Bolóban és még néhány útbaeső új községben, s többet tudjunk meg a nemrég felszabadított rabszolgákról, ebéd után útnak indultunk. Távozásunkkor fekete köpenyes, puskás férfiak ballagtak föl nyugodt léptekkel az út mindkét oldalán a hegygerince, hogy biztosítsák: senki se háborgassa a Pekingből jött vendégeket.

A Licsiang elhagyását követő hetedik nap delén karavánunk, még mindig Kis Virág vezetésével, lefelé haladt a környező hegyekből a fennsíkra, ahol a Hideghegyek fővárosa, Ninglang fekszik. Porosan, szakállasan közeledtünk a főváros felé — immár biztos tudatában annak, hogy az út megérte a fáradságot.

Nemesek, jobbágyok, rabszolgák — A nemesember lenézi a „szabad” jobbágyot — Halállal lakol, aki tulajdon törzséből házasodik — Lakomák 5000 vendég részére — Szabadságból rabszolgaságba és rabszolgaságból szabadságba — A rabszolgaságtársadalom erkölce — Kasztrendszer a rabszolgák között — A lányok értékesebbek — Zsingu Husó eladja a húga felét, és megveszi a fél feleségét

Az érkezéskor megkívánt rendszabályok alapján Ninglang város. De valójában egyetlen sáros utca, amely mintegy 15 lábnyi szélességben húzódik a két oldalát szegélyező kunyhósor közt. Néhány láda nagyságú, álmos bódében ugyanazt a szerény áruválasztékot kínálják, ami, a jelek szerint, senkinek sem kell. Disznók, tyúkok túrnak és kapirgálnak a tolongó norszuk, tibetiek, hanok és moszók közt. Asszonyok üldögelnek tetvészkedve és csevegve, miközben nagyocská gyerekek másznak ölükbe szopni egy-egy fogócskajáték után. Hosszú karavánok törnek utat, felcifrázott vezérállataikon zászlók és festett jakfarokból készült bojtok lengenek, sok kis rézcseggőjük fülsiketítően cseng, és sötömböket, gabonát, jakvaját, préselt teát, vég kelméket raknak le róluk. A harminc másodperc alatt bejárható óváros közepén található mérföldekre a legnagyobb vonzóerő — az új kis állami áruház. Ez mindig zsúfolt, és százféle cikket árusít: végszámra állnak itt a ragyogó kelmék, szövetek, vásznak, selymek és bársonyok, de kapható kard és töltény, lószerszám, hosszú szárú tibeti csizma és arannyal hímzett kalap, réz- és zománcedény, porcelán, sokféle

ezüst csecsebecse, s végtelen tömege azoknak a cikkeknek, amelyeket a helybeli nemzetiségek kedvelnek, sőt ráadásul még hőpalack, petróleumlámpa, villamos zseblámpa és sanghaji töltőtoll is.

A város többi része új, de nem sokkal nagyobb: két sor rózsaszínű vályogház valódi üvegablakokkal. A megyei hatóságok, a kereskedelmi központ, a bank, a kórház és egy sokágú termelőszövetkezet épülete... Ninglang a Hideghegyek egész területét magában foglaló, hasonló nevű új megye székhelye. A megye pontos határait még nem állapították meg, de kelet–nyugati irányban körülbelül 100, észak–déli irányban 125 mérföld kiterjedésű, s a Jangce folyó felső folyásának nagy U alakú kanyarulata és a szecsuan határ közt terül el.

Annyi bizonyos, hogy a norszu vidék szívében jártunk, s a helybeliek szerint én voltam az első külföldi, aki ide eljutott. Több mint egy hetet töltöttem ebben a város-falucskában, mielőtt útrakeltem volna oda, ahol közvetlenül tanulmányozhatom a rabszolgaság eltörlését. Kora reggeltől késő estig vajaz teát szürcsölgettem s norszu rabszolgatartókkal, rabszolgákkal és jobbágyokkal, kommunista vezetőkkel, a kereskedelem, a közoktatás és az egészségügy felelős intézőivel beszélgettem. Mire elhagytam a várost, meglehetősen világos fogalmaim voltak a norszu rabszolgatársadalomról.

A Hideghegyekben — mai hivatalos nevén Ninglang megyében — a norszuk fönt élnek a hegyekben, a többi nemzetiség¹ pedig a hegyek közt elterülő fennsíkokon. A gyakorlatban norszunak számító népesség létszáma az eddigi számlálások szerint 56 294. Ide tartoznak azok, akik norszunak vallják magukat, és az elhurcolt rabszolgák mindazon leszármazottai, akik már feladták régi

¹ Csupán ebben a megyében még tizenegy más nemzetiség él a hordalékos síkságokon. Az ő társadalmi rendszerük feudális volt, s a reform, amely náluk ugyanabban az időben folyt, erősen különbözött a rabszolgaság eltörlésétől. A nemzetiségek létszáma a következő volt: 19 341 han, 8287 moszo, 4104 hszifan, 3074 liszu, 1088 nasi, 612 csungcsia, 252 miao, 264 tibeti, 32 huj (muzulmán), 30 mincsia (baj) és 3 taj.

nemzetiségüket. Valószínű, hogy akadnak még néhányan, távoli völgyekben, de nem lehetnek sokan.

Ebből az 56 000-ből nem egészen 3000 a nemesek — a születési arisztokrácia és az uralkodó osztály — száma. Korlátlan politikai, állampolgári és vagyoni jogaik csak nekik vannak. Magas termé-
űek, egészségesek és harciasak, szentül hiszik, hogy minden más emberi lény alacsonyabbrendű náluk, s ráadásul túlzott elképze-
léseket táplálnak vélt jellemvonásaikról. Önmagukat *nor*-nak — „feketének” — nevezik, s ugyanúgy állítják, hogy „erős fekete csontúak”, ahogy az angol arisztokráta hivatkoznak „kék vérükre”, amely szerintük jobb a közönséges vérnél. (És minthogy a szu „népet” jelent, a norszú szó jelentése „fekete nép”.)

A norszú legenda szerint a nemeseknek közös ősök volt Lapudior személyében, aki vagy harminc nemzedékkel ezelőtt élt s négy fiat nemzett. Egyik fia, Vadzsza, kétes származású nőt vett feleségül, így a törzs kettészakadt, s kialakult a loho fattyú-törzs. A három másik törzs — a buju, a lomhm és a zeku — egészen a leg-
utóbbi időkig nem volt hajlandó a vadzsza és a loho törzsből háza-
sodni, tehát a legendának kétségkívül volt valami történelmi alapja.

Ez az öt nemesi törzs 500 családra oszlik, s minden törzs, min-
den család önnön törvényei szerint él — amennyire érvényt tud
szerezni ennek a törvénynek. (A norszuknak sohasem volt köz-
pontosított kormányzó szervük.) Nemesember nem hozhat saját
törzsből vagy a szűk kis kaszton kívülről feleséget. Ez a két szabály
szent és sérthetetlen: tisztán kell megőrizni a „fekete csontot”.

A többi norszú — mintegy 53 000 — jobbágy vagy rabszolga.
A jobbágyok, akik a fenti számnak valamivel több mint a felét
teszik, jobbágyi sorban születtek, s életük végéig kötelesek meg-
adni a nemeseknek járó szolgáltatásokat.

A jobbágyok neve *pu nor* — „fehér fekete”. Nem rabszolgák,
de nincs rá mód, hogy megszabaduljanak a hűbéri szolgáltatások-
tól, amelyek őket arisztokrata uraikkal szemben terhelik, s mihelyt
nem tesznek eleget kötelezettségeiknek, rabszolgasorba süllyednek.

A jobbágyok norszunak vallják magukat, s több mint valószínű, hogy csakugyan ebből a nemzetségből származnak, de annyit keveredtek foglyul ejtett rabszolgákkal, hogy eredeti norszu jellegük erősen elhalványult. Csak a nemesekről állíthatjuk biztosan, hogy norszuk, s őket egytől egyig sötét bőr, magas termet és sasorr jellemzi.

De azért a jobbágyok is azt tartják magukról, hogy norszuk, s jobb csontjuk van, mint bármiféle gyenge csontú népségnek. Lényegében mindenkinél különbnek érzik magukat, kivéve nemesuraikat.

De bármint vélekedjenek is önmagukról a jobbágyok, a nemesek ugyanazzal a megvető nrsi szóval illetik őket, mint a rabszolgákat. Náluk csak „elsőosztályú rabszolga” a nevük.

A jobbágy születésétől haláláig urának vallja azt a nemesi családot, amelynek szolgálatában megpillantotta a napvilágot. Megeshet, hogy meggazdagszik s másokkal végezteti hagyományos kötelezettségeit, de ura hívására mindig köteles katonai szolgálatot teljesíteni, sohasem lehet belőle nemes, nem nőülhet nemesi családból, s mindig köteles éppoly hódolattal átnyújtani az urát megillető járandóságokat, mint a legszegényebb jobbágy. Ha fiú-utód nélkül hal meg, minden vagyona haladéktalanul arra a nemesre száll, akinek születésénél fogva jobbágya volt, bármilyen nyomorban marad is leánygyermekével az özvegy. Ha a jobbágy bármit átnyújt egy nemesnek, nem nézhet a szemébe, hanem átnéz a válla fölött, s féltérdre ereszkedve egyik kezével nyújtja a tárgyat, miközben másik kezének ujjait kinyújtott könyökére helyezi.

Nemesember elcsábíthat jobbágylányt, de a születendő gyermeket nem ismerheti el. A gyermek megmarad jobbágynek, néhány veretlen ezüst esetleg gazdát cserél, s a lány családja megtiszteltetésnek tekinti a dolgot.

Merőben más a helyzet, ha nemesi származású nő folytat viszonyt jobbágygal. Ez esetben mindkettőjükre halál vár. Menekülésre nem is gondolhatnak: a Hideghegyekben a nők nemesi szár-

mazását tüstént elárulja beszédük, másutt pedig senki sem tűri meg a gyűlölt norszu rabszolgatartókat.

Ezek a kapcsolatok mutatják a jobbágyság gazdasági alárendeltségét. Csaknem 40 olyan szolgáltatást volt alkalmam följegyezni, amelyet a nemesek jogosan követelhetnek meg jobbágyaiktól, s kétségkívül akad még néhány. Hosszadalmas volna mindet felsorolni: néhány példa is megmutatja, milyen jellegűek ezek a nemesi privilégiumok.

Ha nemesember jön a világra, házasodik vagy meghal, a fontos eseményt természetesen meg kell ünnepelni, ez pedig egyet jelent a jobbágyok kiszípolozásával. Ha nemesi ifjú házasodik, apja jobbágysai kötelesek családonként 5 üveg italt, 5 font² zablisztet és egy hízott disznót adni a lakodalomra. S ugyanígy temetéskor, azzal a különbséggel, hogy ilyenkor a családonként járó disznót 5 családonként járó tehén helyettesíti. A nemesi temetés nagy esemény, ilyenkor 5000 vendég is egybegyűlik, hogy 70–80 marhát és 300 disznót küldjön telhetetlen gyomrába. Mindenki eljöhet, mennél több a vendég, annál nagyobb a parádé — a jobbágyok költségére. S még sok alkalmi esemény és állandó dátum van, amikor ajándékokat kell adni — újévkor bort és disznót, hogy az úr temérdek vendége jól mulasson stb.

Ha valaki szegénysége miatt bármelyik kötelezettségének nem tesz eleget, adósságba keveredik, s minthogy az effajta adósság kamatos kamataival 300%-ra is kikerekedik ura analfabéta fejében (egyetlen nemes sem tud írni), néhány év múlva a tönkrement jobbágy vagy családjának néhány tagja, esetleg az egész család rákényszerülhet, hogy a „szabad” szolgaság félhomályából a rabszolgaság sötét éjszakájába lépjen.

De az ajándékozáson kívül még egyéb kötelezettségek is vannak. Ha egy nemesi lány férjhez megy, házasélete első éveit azzal tölti, hogy ide-oda utazgat anyja és ifjú férje otthona közt, és csak

² 1 font — 45,36 dkg — Ford.

első gyermeke születésekor telepszik le férje házában. Ez az utazgatás rengeteg úrbéri kötelezettséggel jár. Nemesember leánya természetesen csak népes férfi- és női kísérettel utazhat, s a jobbágyság kénytelenek ebek harmincadjára hagyni a földet, hogy saját költségükön a világ végére kísérgessék az ifjú hölgyet. És amikor a lány végre letelepszik, jobbáglányokat visz magával új otthonába, olykor csak néhány évre, de olykor örökre, hogy sohase lássák többé családjukat, sőt férjüket.

Ha pedig jobbáglány megy férjhez, családja köteles egy veretlen ezüstöt fizetni a hűbérúrnak. Ezt a szokást Ninglangban néha-nyan a *jus primae noctis* — a földesurat megillető első éjszaka — maradványának tekintik.

A jobbágyság adják a törzsi hadviseléshez a pénzt és az emberanyag döntő részét, haladéktalanul mozgósíthatók, s békekötéskor ők fizetik a hadisarcot. Akár győznek, akár veszítenek, a nemesek mindenképpen hasznót húznak a nagy háborús játszmából. Ha a tárgyalások folyamán 2000 veretlen ezüst hadisarcban egyeznek meg, természetesen ostobaság volna semmiért vállalni ezt a sok gondot és fáradozást; összegyűjtenek 3000 ezüstöt vagy még többet, s a vesztes fél megtartja a fennmaradó ezret. Ugyanígy hárítják át a jobbágyságra a váltságdíjakat.

Úrbéri szolgáltatás jár, ha a jobbágy szűzföldet vesz művelés alá — minthogy a földművelés mindenhol a primitív erdőváltós módszerrel történik³ —, ha tüzelőfát gyűjt, elkíséri urát vagy ura családtagjait, valahányszor utazni van kedvük, házat épít...

A kaszt-megoszlás nem azonos az osztály-megoszlással. Van a szegény nemesek és gazdag jobbágyság. Akadhat jobbágy, aki sok rabszolgájából úgy meggazdagszik, hogy túltesz az átlagos nemesen.

A norszu jobbágyság utánozzák uraikat: törzsekben élnek, s

³ Az erdőből égetéssel megtisztítanak, majd művelés alá vesznek egy parcellát. A trágyázást nem ismerik. Ha kiélték a földet, újabb darabot égetnek föl. — Ford.

tiltják az azonos törzsbeliék házasságát. De ugyanannak a jobbágy-törzsnek a tagjai különböző arisztokrata törzsekhez tartozó urakat is szolgálhatnak, s így a csatában szembekerülhetnek egymással. Ha pedig a jobbágy rabszolgaságba kényszerül, gazdája bárkivel „összeházassíthatja”, aki rabszolgaszaporítási terveinek megfelel. A norszu szokások tehát csak a nemesekre alkalmazhatók mereven.

A Hideghegyekben élő norszuk mintegy 47⁰/₀-a rabszolga. Legtöbbjük elrabolt és rabszolgaságba vetett más nemzetiségű ősoktól származik, de igen sok az olyan első nemzedékbeli rabszolga, akit gyermekkorában raboltak el, a legutóbbi évtizedek folyamán. Ebből látható, mennyire fokozódott a húszas évek elejétől a rabszolgarablás.

A rabszolgák két kategóriára oszlanak: „házi rabszolgákra”, akik tulajdonosuk házában laknak, és „külső rabszolgákra”, akik holmi bizonytalan házasságfélében élnek, s külön háztartást vezetnek.

Ez a norszu rabszolgák életének két oldala.

A külső rabszolgákat norszu nyelven *apa-i-szunak*, „kívül alvóknak” nevezik. „Házasságukat” gazdájuk hozza össze, s bármikor fel is bonthatja. A rabszolgatartó összepárosítja férfi- és női rabszolgáit, minden párnak juttat egy fonott vityillót, némi földet, s megengedi, hogy a rabszolgák idejük csekély részében önmaguknak termeljenek. Ez serkenti szaporodásukat, ami igen fontos, mert Ninglangban ma már a rabszolga a legfőbb vagyontárgy. Ahogyan az egyik külső rabszolga mondta: „Nappal a mezőn termelünk a gazdának, és éjjel az ágyban.”

A külső rabszolgák gyermekeiből házi rabszolgák lesznek.

A házi rabszolgákat *gasigalunak*, vagyis „a tűzhely alsó végénél levőknek” hívják. Másik nevük *a-i-zen* — „kisgyerek”⁴. Öt-hat éves korukban kerülnek gazdájuk házába, amikor egyszerű fel-

⁴ Ezért a helybeli hanok *vadzunak* nevezik őket, a kínai vava — kisbaba — szóból, a rabszolgát jelentő kínai nuli szó helyett.

adatokat már teljesíteni tudnak, s neveltetésük ennél a pontnál véget is ér. Az a rabszolgatartó, akinek elég rabszolgája és nagy háztartása van, külön rabszolgát tarthat a vízfordáshoz, a gabona-őrléshez vagy a rőzsészedéshez, s nem szükséges, hogy az ilyen rabszolga máshoz is értsen.

Ha a gazda gyermekei megnősülnek és férjhez mennek, a velük egykorú házi rabszolgákat felosztják köztük. A fiúk kapják a fiúrabszolgákat, a lányok a lányokat. Férjhezmenéskor a lányok magukkal viszik rabszorgalányaikat ifjú férjük otthonába, ahol férjüknek ugyancsak megvannak a neki járó fiúrabszolgái. A rabszolgákat összepárosítják, így lesznek belőlük külső rabszolgák, s a ciklus kezdődik előlről.

A rabszolgák éppúgy nem rendelkeznek gyermekeikkel, mint önmagukkal. Ha a külső rabszolgák megöregszenek, s gyermekeiket már szerteszórták különböző távoli háztartásokba, hogy új rabszorganemzedéket hozzanak a világra, az idős házaspárt eladják bárkinek, akinek éppen olcsó rabszolga kell, gyakran más-más vevőnek. Ha csak egy üveg borral többet kapnak azért, hogy széjjelválasszanak két embert, aki egész felnőtt életét együtt élte le, a boré lesz az elsőbbség, s az öreg házaspár könnyeit csak olybá veszik, mint a tehénbőgést.

Ilyen a rabszolgatartó rend erkölcsse, amelyet igen nehéz megszokni. Modern ésszel megdöbbenő látvány, mily derűsen rendelkeznek ezek a behízeltgőn nyájas rabszolgatartók emberi hússal és vérrrel, miközben változatlanul ragaszkodnak a maguk szigorú kasztrendszeréhez. Az a rabszolgatartó, aki alkalomadtán elad két távol eső helységbe egy férjet és egy feleséget — örök időkre —, zokszó nélkül elmegy meghalni valamelyik unokatestvéréért, akit sohasem látott, egy törzsi háborúba, amelynek okát nem ismeri. A későbbi társadalmi formák mértékével mérve a rabszolgatársadalom kegyetlen, de a rabszolgák és tulajdonosaik szemében természetes, sőt örök, így hát jobb, ha eltekintünk ettől a mércétől, ha a rabszolgaságot vizsgáljuk.

Az öreg Asi Cseszára és feleségére is az a sors várt, hogy 60–70 éves korukban, idestova néhány év múlva, elválasztják őket egymástól, amikor a rabszolgaság eltörlése Bolóig jutott, s 1957 júliusában megmentette őket. Asi Csesza házasságából három fiú és három lány származott, de a legidősebb fiút gazdája szökés miatt megölte. A többi öt gyerekből négy szerteszóródott különböző háztartásokba. Csak egy értéktelen rabszolga maradt odahaza, egy nyomorék lány, „akit megbénítottak a szellemek”.

„Lefeküdtem az ágyba, s ott feküdtem, hogy megöljem a bánatot — mondta Asi Kvam, az anya. — Egy gyermekünk sem maradt, hogy olykor-olykor egy kis tüzelőt, vizet hozzon vagy marék zabot szerezzen.”

Asi Cseszát és feleségét két különböző rabszolgatartó párosította össze. Az ilyesmi elég gyakori. Olyankor élnek vele, amikor a rabszolgatartóknak több rabszolgájuk van az egyik nemből, mint a másiktól. A két gazda megegyezik a gyermekek elosztásában. Olykor az egyik tulajdonába kerül valamennyi fiú, vagy megállapodnak, hogy felváltva tartanak igényt a születendő gyermekekre.

Asi Cseszának sejtelve sem volt róla, mi lehetett a megállapodás, nem is tartozott rá, minthogy csak rabszolga volt. Néhány év elteltével feleségét elvitte a gazdája, és Asi Csesza élete hátralevő részében azon fáradozott, hogy az asszonyt visszaszerezze és megtartsa. A gazda beleegyezett, hogy eladja az asszonyt férjének fantasztikus áron, 300 uncia⁵ ezüstért, holott Asi Kvam piaci ára nem volt több 80 uncianál. De itt is, mint annyiszor, midőn emberi kapcsolatokról van szó, az eladó diktálta az árat, és Asi Csesza kénytelen volt engedni, ha nem akarta, hogy feleségét valódi értékén adják el, de valami messzi tájra, hogy sohase lássa többé.

Különféle „ügyeskedésekkel” — lovakat vállalt legeltetésre, ópiumot termesztett — 50 uncia⁵ leszurkolt valahogy abból a kékes ötvözetből, amit a Hideghegyekben ezüstnek neveznek. De annyi

⁵ 1 uncia — 28,35 g — Ford.

év után még mindig adósa volt a gazdának, s ez a reform kezdetével egyre hevesebben követelte, hogy Asi Kvam térjen vissza hozzá. Ha az asszony elmegy, sorsára hagyja a nyomorék Asi Cseszát 12 esztendőös nyomorék lányával, nem a legjóindulatúbb környezetben.

Minthogy a külső rabszolgák kevésbé szigorú felügyelet alatt állnak, és szükségképpen rendelkeznek néhány kisebb termelőeszközzel, néha, Asi Cseszához hasonlóan, pénzhez juthatnak, s maguk is vásárolhatnak rabszolgákat. A rabszolgáknak, sőt még a rabszolgák rabszolgáinak is vannak rabszolgái.

Ezek szerint tehát a külső rabszolgáknak van némi termelőeszközük és öröklési joguk. Még a közmondás is azt tartja: „A gazda megeszik engem és megeszi gyermekeimet, de ingóságaimat nem eszi meg.” Mellékfoglalkozással szerzett vagyonukból a rabszolgák megvásárolhatják szabadságukat, vagy gazdájuk is felszabadíthatja őket valamely kiváló szolgálatukért, például, ha megmentik életét a csatában. Megeshet, hogy a rabszolga megszökik, s gazdája erős ellenségének védőszárnyai alá menekül, hogy új tulajdonosa jutalmul jobbágyi rangra emelje.

Néhány rabszolga szabaddá válik, de közben a jobbágyoknak több mint felét — még akkor is, ha több rabszolgájuk van — állandóan fenyegeti a veszély, hogy adósságuk fejében egész családjukkal együtt rabszolgasorba süllyednek. Az is megtörténhet, hogy máshonnet elrabolja őket rabszolgának valaki, fogságba esnek egy törzsi viszály alkalmával vagy — ritkább esetben — kifogynak hazardjáték közben a pénzből, s önmagukat vagy családjukat vetik kockára.

A jobbágyok és a rabszolgák tömegei közt tehát állandó, ismeretlen mérvű áramlás folyik.

A norszuk néhány helybeli tanulmányozója szerint mindez annak a jele, hogy a norszu rabszolgasádalom átalakulóban van feudális társadalommá. Vannak érvek, amelyek igazolják ezt a fel fogást, de nincs és aligha lesz valaha is olyan statisztika, amely

megmutatná, több rabszolga került-e félig szabad jobbágyosorba, mint amennyi jobbágy rabszolgasorba süllyedt.

Akadnak Ninglangban olyanok is, akik így érvelnek: ha a gazda tulajdonában van a rabszolga, gyermekeivel együtt, hogyné lenne tulajdonában a rabszolga tehene. A rabszolgák kétségkívül eladhatják vagy elajándékozhatják, ami az övék, de éppúgy a gazda is bármikor, bármely ürüggyel elveheti tulajdonukat, s ráadásul még halálra is korbácsolhatja őket. Ezért a külső rabszolgák inkább nem szereznek sok látható vagyontárgyat.

Az utóbbi iskola érvelését valahogy formálisnak érzem. Az átmenetet valló iskola érveivel szemben viszont azt hozhatom fel, hogy az utóbbi 40 év rablásai révén a rabszolgák száma erősen megnőtt. Lehet, hogy idővel elég bizonyíték gyűlik össze ezeknek az izgalmas kérdéseknek az eldöntéséhez. Az eddigiek szerint a norszu társadalom a társadalmi formák pusztulásra ítélt keveréke.

A házi rabszolgák a Hideghegyek, sőt talán az egész világ legnyomorúságosabb teremtményei. Semmijük sincsen, még a rajtuk levő rongy sem az övék. S minthogy alig van alkalmuk „csalni” — legfőliebb egy kis ópiumot természetnek titokban —, éhkoppon tengődnek, csupán azzal táplálkozva, amit gazdájuk ad, s ez igen kevés. Mindennapos eledelük a gazda családjá részére megőrölt gabona durva alja, az étkezésből megmaradt moslékkal és maguk gyűjtötte vadnövényekkel, a földre tett fateknőben „tálalva”.

Amíg gazdájuk házában laknak — s innét rendszerint akkor kerülnek el, amikor már gyermekeket hozhatnak a világra —, úgy bánnak velük, mint az állatokkal, sőt még rosszabbul: látástól vakulásig dolgoznak, éjjel ápolják a tüzet, s a legcsekélyebb mulasztásért, hibáért, vagy ha ópiumittas gazdáik szeszélye úgy kívánja, kijár nekik a verés. Hihetetlenül tudatlanok.

Bizonyos idő múlva automatikusan megkérdeztem minden házi rabszolgától: „Verték?” És egyetlen nemleges választ sem hallottam. Abi Vugan, egy han lány, akit — úrnője szerint — 3–4 éves korában raboltak el szüleitől, 7 éves korától a rabszolgatartó gyer-

mekeit gondozta és 10 éves korától az állatait. Tizenkét éves korára „teljes értékű” munkaeső lett; reggelente tűzrevaló fát hozott a hegyekből, napközben a földet művelte, este lisztet őrlött, s éjszaka ébren tartotta a tüzet. Minden áldott nap verték — „nagyon erősen, de inkább tűrtem a verést, mint hogy büntetésül ne kapjak enni, mert gyakran ez is megtörtént.”

Asu Vuga, egy másik, 22 év körüli lány úgy emlékezett, hogy szülei első nemzedékbeli rabszolgák voltak. Külseje han eredetre vallott. Munkaköre nagyjából úgy alakult, mint Abi Vugané. A rossz táplálkozás és a szörnyű bánásmód következtében két rabszolgatársa pusztult el. Egy harmadik pedig, amikor egyszer a szokottnál is jobban megverték, öngyilkosságot kísérelt meg. Asu Vuga ópiumot lopott, s öngyilkossági szándékból megette, de nem halt meg. „Legtöbbször seprűnyéllel vertek” — mondta.

Lulrl Duvö negyedik nemzedékbeli rabszolga első gazdája tehetős jobbágy volt. A gazda azonban fiúörökös nélkül halt meg, s így a lány a hűbérúr tulajdonába került. Tizenhárom éves volt, amikor elválasztották anyjától. „Olyan honvágyat éreztem, hogy visszaszöktem hozzá. Hamarosan elfogtak, s egy ló után kötve visszahurcoltak. A házunk közelében begázoltak velem a folyóba, úgy-hogy többször víz alá merültem. Tél volt. Azután vizes ruhámban letérdeltettek, s a gazda megkorbácsolt. Sikoltoztam. A gazda arcomba rúgott szöges cipőjével, s itt oldalt fölhasadt a homlokom.” — A lány arcán mély sebhely húzódik a bal szemöldökétől lefelé.

„Ugyanaz volt a sorsom mind a két gazdánál. Zabliszt-levest ettünk vadnövényekkel. Húst? Még mit nem! Talán egy évben egyszer, újévkor ha kaptunk egy darabka húst, akkorát, mint a két ujjam.

Először egy kisbaba gondozását bízták rám. Ha sírt, megverték, így hát majdnem egész éjjel ringatnom kellett. Közben próbáltam szundikálni, mert másnap azért reggeltől estig várt rám a munka. Olyan egyedül voltam, és mindig vertek” — mondja, s könnyek folynak végig barna arcán.

Hogy hallott-e valaha is olyan rabszolgáról, akit nem vertek? Akadt néhány okos lány, aki megnyerte gazdái rokonszenvét, és segítségére volt úrnőjének a háztartás vezetésében, ételt, munkát és ütések porcióját a többi rabszolgának. „Az ilyenek sohasem mennek férjhez” — fűzte hozzá.

A kedvenc rabszolgák nem mennek férjhez, de azért kár volna kiaknáztatlanul hagyni gyermekszülő képességüket. Összeparosítják őket valamilyen kívülről hozott rabszolgával vagy fiatal jobbággal, hogy szaporítsák a rabszolgáállományt. Az erős kaszt-előítéletek miatt gazdáik ritkán használják szexuális kedvteléseik kielégítésére a rabszorgalányokat, bár ilyesmi is megesik, ha az úrnő távol van és nem valószínű, hogy kitudódik a dolog.

Noha a jobbágyok és a rabszolgák elég erősen keverednek, a jobbágyfiú veszít társadalmi tekintélyéből, ha rabszorgalányt vesz feleségül, s rabszolga nem nőülhet jobbágy családból. Ebben híven követik közös uralaik erkölcsi felfogását. Ha a jobbágy túlságosan szegény ahhoz, hogy tulajdon kasztjából kapjon feleséget, olykor megegyezik valamelyik rabszorgatartóval, hogy feleségül veszi egyik rabszorganőjét. A rabszorgatartó ilyenkor rendszerint igényt tart valamennyi születendő gyermekre — máskülönben nem találja meg a számítását. Ha egyéb tényezők is befolyásolják a megállapodást, a gazda esetleg beéri valamennyi fiúval vagy valamennyi lánnyal. A lányok értékesebbek, mint a fiúk, s a fiatal rabszolga többet ér az idősebbnél. A norszu rabszorgatartók egyetértenek Catóval, a tökéletes rabszorgatartóval, akiről Plutarkhosz feljegyezte, hogy rabszorgáit fiatalon vásárolta, „vagyis olyan korban, amikor még éppoly könnyen szoktathatók és nevelhetők, mint a kölyök-kutya vagy a kiscsikó”.

Ritka eset, hogy nemesembernek szexuális kapcsolata legyen rabszorganővel, de megesik. Vannak nyomorgó nemesek, afféle tékozló fiúk, akik napokat esznek, s a háborúskodástól a rabszorgarablásig minden lehetőséget kihasználnak, hogy összekaparijanak valamit — csak éppen nem dolgoznak. Mert ez az, amit egy

arisztokrata semmiképp sem tehet. Az ilyen „száraz norok” — ahogyan őket hívják —, mivel rendszerint nincs rabszolgájuk, nem foglalkozhatnak földműveléssel, s általában nincsenek abban a helyzetben, hogy jogaikat jobbágyaikkal szemben érvényesíthessék. Ezért többnyire jelentéktelen összegért eladják egy-egy előjogukat valamelyik nemesnek. Jobbágyaikat személyükben nem adhatják el, amíg a szokásoknak megfelelően rabszolgasorba nem kerültek, de titkon megszervezhetik, hogy elrabolja őket rabszolgának valaki, akivel eleve megállapodtak, hogy kissé tekintélyesebb összeg ellenében nem csapnak lármát a lopás miatt.

1949-ben megtörtént, hogy három „száraz nor” fivér, miután szegénysége miatt nem kaphatott feleséget, közösen vett egy rabszolgánőt, hogy azután mind a három viszonyt folytasson vele. Minden nemes rajtuk köszörülte a nyelvét, s attól fogva a társadalom szégyenfoltjai voltak.

A nemes szemében minden jobbágy és rabszolga *nzsi*, de azért köztük is nagy társadalmi különbségek vannak. Legfőltűl, a nemesek után következnek azok a jobbágyok, akik *norszu* származásukat több „szabad” nemzedékre vezetik vissza, s maguk is sok rabszolga urai. A rabszolga már egvmagában is tekintélyt ad tulajdonosának. De azért a szegény jobbágy, ha nincs is rabszolgája, többnek érzi magát annál a rabszolgánál, aki tulajdon rabszolgáinak osztogatja parancsait. S a nemesember rabszolgája lenézi a jobbágy rabszolgáját, aki viszont megvetéssel tekint társára, ha annak rabszolga a gazdája. A „*norszu*” rabszolga lenézi az „idegen rabszolgát”, és a régi rabszolga a nemrég fogott, új rabszolgát, különösen, ha nem sajtátította még el a *norszu* szokásokat. Akik ismerik szüleiket, megvetik azokat, akik nem ismerik. Ezek az elnyomott, megtiport, szellemi sötétségben élő teremtmények szent és sérthetetlen törvénynek tekintik uraik felfogását. A *norszu* társadalom konkrét tanúbizonysága annak, milyen abszurdum a nemzeti sovinizmus. Megdőböntő, mennyire büszke lehet egy rabszolgaságba vetett han „*norszu*” mivoltára, s ez vonatkozik valamennyi kasztra, egészen

Utcai jelenet Ninglangban

Zeku Alu volt
rabszolgatartó

Rabszolgák láncraveréséhez
használt láncok és béklyók

a legalsóbbig, amelynél alacsonyabbat már nem találtam: a rabszolga rabszolgájának a rabszolgáig.

Földerítésre várt még az a nyilvánvaló kérdés, miért nem vásárolták meg a rabszolgák tulajdon rabszolgáik eladásával szabadságukat. A kérdést a fenti csoport egyik tipikus képviselőjének, Arlul Zedának tettem föl. Ez a „vérbeli norszu” rabszolga, akinek két rabszolgája volt, először meglepődött a kérdés hallatára, majd úgy nézett rám, mint afféle újonnan fogott, tudatlan hanra, akitől nem is várható, hogy tisztában legyen a helyzettel.

„Mi a feleségemmel nagyon drága rabszolgák vagyunk, sokkal többet érünk, mint az én két rabszolgám. Ha eladom őket, annyit sem kapok, hogy magamat kiválthassam, nem is szólva feleségemről és a gyerekekről. Mi több nemzedékbeli norszu rabszolgáktól származunk.”

Majd így folytatta, olyan egyszerű szóval magyarázva a helyzetet a tudatlan idegennek, ahogy csak lehet: „A több nemzedékbeli rabszolga nemigen szökök meg. Én már tudom, hogyan éljem az életemet mint rabszolga, hogyan boldoguljak. Mióta külső rabszolga lettem, jobban megy sorom, mint jó néhány szabad jobbágnak. Holtbiztos, hogy az ilyen rabszolga nem próbál szökni. S ha meg is szöknék, hová mehetnék? Norszu vagyok. Tegyük fel, elmennék a hanok közé. Egyhamar elbánnának velem. A norszuakat senki sem szereti.

Én csak olcsó, újonnan fogott rabszolgákat vehettem; gyenge csontú népséget. De azért jó dolog a rabszolga. Tekintélyt szerez az embernek. Ők ketten elvégezhetik helyettem a munkát a gazdánál, s én dolgozhatom magamnak. Akinek rabszolgája van, az már valaki.

A szabadulást megváltani nem olyan könnyű. Az árat mindig magasra tartják, s ha mégis sikerül, koldusszegényen kezdheted a szabad életet. Mire felocsúdsz, már új gazdád van, s talán még a feleséged is elvesztetted. Az én koromban (úgy mondta, felül van az ötvenen) túlságosan kockázatos az ilyesmi.”

A Hideghegyekben a rabszolgatulajdon és résztulajdon minden fokozata megtalálható. Zsingu Huső például elmesélte, hogyan vásárolta meg külső rabszolga korában a fél feleségét.

A nő, akit feleségül adnak egy rabszolgához, hogy vele külön otthont alapítson, természetesen továbbra is a gazda tulajdona marad, s ideje java részében köteles neki dolgozni. Zsingu Huső felesége a legdrágább rabszolgák közé tartozott; szinte páratlan összeget, 14 veretlen ezüstöt (kb. 20 fontot) ért. Nyúlánk termetű, erős, csinos nő volt és nagyszerű szaporodási alany: hét gyermeket szült mintegy tizenhat év alatt, s még mindig fiatalabbnak és intelligensebbnek látszott, mint a férje.

Zsingu Husőnek legfőképpen két oka volt rá, hogy megvásárolja a felesége felét. Először is, így a gazda nehezen választhatta volna el őket később eladással egymástól, és másodszor, az asszony idejének felét szentelhetette saját földjük művelésének és háztartásuk vezetésének, a szokásos egyötöd vagy egynyolcad rész idő helyett.

Zsingu Huső örökölte húga felét, a másik fél a gazda tulajdonában volt. Ez úgy történhetett, hogy apját nagy szerencse érte: egy idegen kanca, amelyet őrzésére bíztak, megellett. (Az újszülött állat, a szokásnak megfelelően, mindig azt illeti, aki gondozásba veszi.) Hogy több legyen a segítsége odahaza, Zsingu Huső apja eladta a csikót 7 veretlen ezüstért, s megvette a lánya felét. Apja halálakor Huső örökölte húga felét, így átadhatta hűgát egészen a gazdának, s megvehette a fél feleségét.

Ennek a felerésznek az alapján azonban egyik gyermekére sem tarthatott igényt. Valamennyi gyermeke a gazda tulajdonában volt, helyüket már ki is jelölték a család különböző ágainál. Ha nincs a reform, a szélrózsa minden irányába szétszóródnak a gazda gyermekeinek házasságával.

Még nemesembert is rabszolgaságba vethet egy jobbágy. Ez meg is történt a múltban, legalábbis úgy beszélik, hazardjáték közben, adósság miatt, vagy úgy, hogy az illetőt messze tájra elhurcol-

ták. Ebben a ritka esetben a nemestől elvárják, hogy öngyilkossággal őrizze meg becsületét.

Néhány dolog elég világos ebben a kétségkívül zavaros képben: a legtöbb nemesnek egyaránt vannak jobbágysai és rabszolgái (a Hideghegyek legnagyobb ismert rabszolgatartója egy buju család, 158 rabszolgával); akadnak gazdag jobbágysok is, sok rabszolgával, egyébként a jobbágysok mintegy felének van rabszolgája; a rabszolgák nagyjából kétharmad rész külső és egyharmad rész házi rabszolgára oszlanak; és a rabszolgák tulajdonában van az összes rabszolgáknak mintegy huszadrésze.

De a legtöbb jobbágynak nincsen annyi rabszolgája, hogy mentesítse a munkától — márpedig a Hideghegyekben ez a legfontosabb ideológiai mérce.

A NEMEK VISZONYA, HÁZASSÁG ÉS ROKONSÁG

Az anyajog maradványai – Három áthághatatlan szabály – A nők előkelő helye a társadalomban – A lányok gazdagabbak, mint a fiúk – A nők véget vethetnek a háborúskodásnak – Sokba kerül a házasság – A házastársi jog érvényesülését ki kell harcolni – Az özvegyből mindig feleség lesz – Házasság nőrablással – A szöktetés veszélyes dolog

A norszu rabszolgatartó rend némely sajátossága egy korábbi, nem rabszolgatartó társadalomnak a nemesség körében mindmáig fennmaradt házassági rendszerére, nemi és rokon kapcsolataira vezethető vissza. Ezeket az erkölcsöket a jobbágyság és a rabszolgák is követik, bár szolgasorsuk korlátai miatt nem szerezhetnek mindig érvényt szabályainak. Csak a fekete csontúak ragaszkodnak maradéktalanul – és szigorúan – ezekhez a szabályokhoz.

A norszu társadalom minden jel szerint egy korábbi matriarchális forma erős nyomait őrzi. Ezek a nyomok mindenfelé föllelhetők Jünnanban, sőt a Hideghegyek északi részén vannak moszo törzsek, amelyek mind a mai napig teljes matriarchátusban élnek, anyai ági leszármazással.

A norszu nemesek három alapvető házassági szabályt tartanak szem előtt: a maguk nemzetségéből, kasztjából és idegen törzsből házasodnak. Ha a norszu nemes nem hozhat nemesi családból feleséget, inkább agglegény marad.

Apai ági rokonok nem köthetnek házasságot, mert ugyanannak a törzsnek a tagjai. De a házassága révén feltétlenül más-más

sadalmi kiközösítés vár ebben a kis közösségben, rendszerint öngyilkosságba kergetik, tetemüket elhamvasztják. Megtörténik néha az is, hogy máglyahalállal lakolnak tettükért.

A nők előkelő helyet töltenek be az arisztokratikus norszu társadalomban — egyesek szerint még fölötte is állnak a férfiaknak. Ismertem egy vadságáról híres, kis borissza harcost, aki beismerte: ha felesége azt mondaná neki, „ma ne igyál”, aznap nem küldene le egy korty italt a torkán. Sőt még haza is menne, hogy külön jelentse az asszonynak: „Megfogadtam a szavad, és nem ittam.” Megtudtam, hogy ha nem engedelmeskedik, könnyen megeshet, hogy az asszony öngyilkos lesz, s a dologból így törzsi ügy, sőt alighanem háború kerekedik. A norszu feleségek gyakran fenyegetőznek öngyilkossággal, s ez nem pusztán szó. A norszu nők rendkívül érzékenyek mindenre, ami társadalmi sértésnek vagy szégyennek számít. Elmondották, hogy norszu lányok nem ritkán követnek el öngyilkosságot, mert férfitársaságban véletlenül elszellentették magukat. Egy 1949-ben megtörtént eset mutatja, milyen szörnyű sértés, ha idegen érinti a norszu nő szoknyáját. Egy törzsi viszály rendezése alkalmával az egyik jómódú jobbágy, abban a hiszemben, hogy táborának nemesei megvédik, tüntetően úgy tett, mintha fölemelné egy némesasszony szoknyáját, hogy ingerelje az ellenfelet. De harcostársai nekitámadtak, s 4000 uncia ezüst kártérítést volt kénytelen fizetni az ellenséges törzsnek, hogy megmentse életét.

A norszu nemések asszonyainak hatalmi pozíciója két fő forrásból, a törzsi védelemből és a nők gazdasági helyzetéből ered. A nők egyenlő joggal részesednek a norszu társadalom legfőbb vagyonából — a rabszolgákból. A külső rabszolgák lányai a gazda hasonló korú lányainak tulajdonába kerülnek, akkor is, ha csupa lányrabszolga született. Mert amennyiben ezt a szabályt megszegik, szörnyű balvégzet fenyegeti a család rabszolga-vállalkozásait.

A lányok ugyanannyi lovat, marhát és ezüstöt örökölnek, mint a fiúk, s más magánvagyonuk is van. Miközben a férfiak naphosz-

szat hadakoznak és pocsékolják vagyonukat, az anyák kezdettől fogva takarékoskodnak lányaik részére. A rabszolgákat, a lovakat, a marhát, a felgyülemlett ezüstöt és családi ereklyéket az ifjú feleség azután magával viszi férje házába, sőt azoknak a gazdag menyegzői ajándékoknak egy részét, amelyeket a vőlegény menyasszonya családjának küldött, ugyancsak megkapja, hogy magával vigye új otthonába. S mivel a házasságok rendszerint körülbelül egyforma vagyoni helyzetű családok közt köttenek, a feleség általában gazdagabb férjénél.

A nőknek döntő szavuk van a családban, s minden fontos döntéshez ki kell kérni a feleség beleegyezését. Törzsi viszályok alkalmával, ha a küzdelem nagyon elfajul és általánossá válik, a nemesek asszonyai bármelyik fél részéről kimehetnek a csataterre, hogy meglengessék szoknyájukat vagy köpenyüket. Ilyenkor a csatározásnak nyomban véget kell vetni. Asszonyt ölni súlyosan büntetendő, szörnyű társadalmi vétség. Általában azt tartják, hogy nőre még kezét emelni sem szabad.

Ennek egyik oka az lehet, hogy a nemesi házban rendszerint több törzsből származó asszonyok, de csak egy törzshöz tartozó férfiak élnek együtt.

Még ha régtől fogva eljegyzett első unokatestvérek kötnek is házasságot, fivér és nővér hosszúlejárátú egyezsége alapján, akkor sem nélkülözhető a közvetítő. S még inkább szükség van rá akkor, ha a leendő házasfelek nincsenek rokonságban egymással. A közvetítő heteket — sőt hónapokat — tölt a lány otthonában, minden ékesszólását fölhasználva a leendő vőlegény páratlan érényeinek ecsetelésére. Végre — látszat szerint hosszas vonakodások közepette — a lány igent mond, megtartják az áldozati jóslást, megérkeznek az eljegyzési ajándékok, s költséges ünnepeket rendeznek. Most már jöhet a lakodalom. Mindez igen sokba kerül — a jobbágyoknak.

Valahányszor a közvetítő ellátogat a lány otthonába, a fiú családja, a szokásoknak megfelelően, legalább 10 üveg pálinkát

és némi húst köteles vele küldeni. De a lány otthonában már a lányos család vendége. Ha a fiús család nagyon kitartó, a közvetítő hosszas igénybevételenek költségei a fiú javára esnek latba a mérlegen. Eljegyzéskor a fiú családja 3 kitűnő hátaslovat, 10 veretlen ezüstöt, 10 közönséges lovat vagy marhát és 100 juhot küld a lány családjának. Ezenkívül ajándék jár a közvetítőnek, a lakodalom rendezőinek, azután jön még a menyegzői ajándék és 3 veretlen ezüst minden jobbágycsaládnak, ahonnét valamelyik családtag elkíséri az ifjú feleséget férje házába. Minél több az ajándék, annál nagyobb a tekintély. A minimális ajándékmennyiség értéke, számításom szerint, eléri a 2670 jüant (400 fontot). Halatlatlan summa ez ott, ahol az átlagos évi kiadásokat fejenként nagyjából 1 font 10 shilling körüli összegre becsülik.

Látszatra úgy fest a dolog, mintha a lányt megvásárolnák, de a való helyzet ellentmond ennek a látszatnak. A nemesi családból származó lány nem úgy kerül férje házába, mint afféle ingóság; sem elkergetni, sem elválni tőle nem lehet. Ha rosszul bánnak vele, vagy még vélt okból is öngyilkos lesz, a férj legalább 3000 uncia ezüst kártérítést fizet felesége törzsének, de még valószínűbb, hogy kitör a törzsi háború, s ez talán még több — egyenként 10 unciát érő — veretlen ezüst lefizetésével végződik.

A lakodalom után az asszony nem sokáig marad férjénél, hanem jobbágylányai és a törzsbeli férfiak kíséretében visszamegy családjához. Majd férje újból érte küld, s ő — minden alkalommal újabb ajándékok kíséretében — újból visszatér régi otthonába. Így megy ez egészen az első gyermek születéséig.

Ebben az időszakban, amíg a gyermek meg nem születik, az ifjú férj és feleség félig nyíltan vagy „titokban” viszonyt folytathat másokkal — elsősorban apai ági unokatestvéreivel. De ha a feleségnek gyermeke születik anélkül, hogy szexuális kapcsolatba került volna férjével, súlyos viszály tör ki a férj családja és az asszony szeretője vagy — ritkábban — a férj és a feleség családja közt. Ilyen esetben az ajándékokat vissza kell adni. De még ez sem jelent

válást. A viszályt többnyire vérrel intézik el, vagy a jobbágyoktól kiszipolyozott ezüsttel, s a házasság a szokott mederben folytatódik.

Ilyesmi csakis úgy fordulhat elő, hogy a feleségnek hagyományos kötelessége a lehető legtovább elhárítani férje közeledését, s általában minden nő köteles kézzelfogható bizonyosságát adni annak, hogy ellenáll a férfi ostromának. Olykor 2–3 év is eltelik, amíg a férj házastársi viszonyba kerülhet feleségével. Az asszonynak ősi joga és kötelessége, hogy a legkézzelfoghatóbb módon ellenálljon férjének: harapjon, karmoljon, s általában lehetetlenné tegye az érintkezést. Az engedelmes feleség nemesi származását és erkölceit éppúgy kétségbevonná férje, mint ahogy nevetséges figura lenne felesége és mindenki más szemében az a férj, aki végül is nem tudná engedelmességre kényszeríteni asszonyát.

Egy norszu nemes legidősebb fia, akinek nevét jobb, ha elhallgatom, három évig elutasításra talált feleségénél. Végül is egy palánkhöz kötözte az asszonyt, s addig korbácsolta, amíg nem engedett. Mindezt pedig azóta is úgy emlegetik, mint a sikeresen induló házasság iskolapéldáját. Nemegyszer megtörtént, hogy a feleség hét évig is ellenállt, míg férje végül veréssel engedelmességre kényszerítette.

Ez az ellenállás még egy-két gyermek születése után is folytatódik, és csak több gyermek után enyhül.

Szeretőivel szemben az ifjú feleség csak formális ellenállást tanúsít, itt-ott megkarmolja arcukat vagy karjukat, hogy kellő „bizonyosságát” adja önmaga és szeretője előtt ellenállásának. De a szabad szerelemnek csak addig hódolhat, amíg a két otthon közt ide-oda vándorol; ez a lehetőség megszűnik, mihelyt férje házában letelepszik. Mert egyébként az asszonyok szigorú monogámiában élnek, s a nők törzsi védelme miatt csaknem ugyanez a helyzet a férfiaknál. Az a férfi, akinek az első felesége meddő, második feleséget hozhat a házhoz, sőt, ha elég gazdag és jó férfierőben van, ezt akkor is megteheti, ha már több gyermek született, feltéve, hogy megfelelő összeggel kártalanítani tudja az első feleség családját.

Az otthón falai közt a feleségtől nem kívánnak abszolút hűséget. Senki sem kifogásolja, ha férje távollétében ifjabb sógorával hál; ilyenkor a férj sem féltékeny. Nem volna helyénvaló, ha akkor tenné ugyanezt, amikor férje a közelben tartózkodik, s ha a férj rajtakapná a szerelmeskedőket, bizonyára megverné az öccsét, bár nagy civódás nem kerekednék a dologból.

A férj bátyjának már koránt sincs meg ez az előjoga: ő még csak nem is találkozhat szemtől szembe öccse feleségével. A tilalom nem érvényesül, ha az asszony első unokatestvér, de más esetben a feleség nem étkezhet egy asztalnál idősebb sógorával vagy apósával. Sógorával kötelesek kerülni a közvetlen találkozást, s ha ez mégis megtörténik, kárpótlással tartoznak egymásnak. Az asszony egy üveg borral ajándékozza meg sógorát, aki ezt egy veretlen ezüsttel viszonzozza, majd nagy ivászatot csapnak. Az eset elmúltával pedig mindketten éberén ügyelnek, hogy ne kerüljenek többé egymás szeme elé. Több gyermek születése után ez a szabály is enyhül. Ilyenkor már beszélhetnek egymással, de sohasem ülhetnek le egy asztalhoz.

Az özvegyasszony „család-átruházás” útján elhalt férje öccsének, vagy ha öccse nincs, az elhunyt bátyjának lesz a felesége (még ha azelőtt kártérítéssel tartoztak is egymásnak, ha véletlenül szembetalálkoztak). Ahol fiútestvér nincs, az elhalt férj apja is átvállalhatja az özvegyet, de csak akkor, ha a házasságból nem származtak gyermekek. Vagy közelebbi-távolabbi unokatestvér léphet az elhunyt férj helyébe. Akárhogyan is, de az özvegyet át kell ruházni, mert különben családja azzal vádolhatja a férj családját, hogy lenézi törzsüket, s nemzedékekig tartó viszály keletkezhet.

Ilyen „család-átruházás” alkalmával a férfi ad egy tehenet vagy juhot, megvendégelik a szomszédokat, az új pár igyekszik szemérmes képpel üldögelni, s a szertartás jókora dorbézolással ér véget.

A férfit ebben az esetben is maradéktalanul megilletik a férfi jogok és kötelességek, s ez féltékenységre akkor sem ad okot, ha

már nő, sőt több átruházott felesége is van. Egy beszélgetés alkalmával Zeku Alu, az egyik nemes tárgyilagosan megjegyezte: „Nincsenek megélhetési gondjaim. Jövedelmemből el tudom tartani feleségemet, négy gyermekemet és a bátyám átruházott feleségét.”

Nőrablással még itt-ott találkozunk, de a nőrablás errefelé nem olyan általános házassági forma, mint Jünnan egyéb vidékein, például a zsingpaóknál. Megesik, hogy azonos kasztbeli, de más törzshöz tartozó norszu fiúk és lányok egymásba szeretnek, házasságukat azonban ellenzik a szülők. Ilyenkor a lány néha megmondja a fiúnak, merre megy rőzsét szedni, a fiú pedig egybegyűjti barátait, hogy „erőszakkal” elragadják a lányt. Ha már az eset nyilvánosságot kapott, s a lányt kétségkívül elcsábították, a szülők rendszerint hajlanak a megegyezésre. Küldöttséget menesztenek a lány kérésére, s a fiús tábor is küldöttséget indít, hogy feltartóztassa az előbbi s tárgyaljon. De ilyenkor a menyegzői ajándék általában kevesebb, mint kölcsönös megegyezéssel kötött házasságnál.

Az is előfordul néha, hogy a lányt megszőktetik, rendszerint azért, mert a fiú szülei nem tudják előteremteni az ajándékokat, amelyeket a lány családja kér. Szőktetés után — mivel ez árt a lányos család tekintélyének — a férj sohasem látogathat el többé felesége családjához. A szőktetés veszélyes dolog, mert anyagi érdekeket érint. Ha elfogták őket, a múltban olykor mindkét fél halállal bűnhődött, akár egymáshoz illettek a szokások, azonos vagyoni és társadalmi helyzetük folytán, akár nem.

Ezek a szokások, amennyire a körülmények engedik, alacsonyabb színvonalon a többi kasztnál is megtalálhatók. A menyegzői ajándékok átlagos értéke jobbágyoknál, számításaim szerint, 93 jüan (13 font).

A hagyományos norszu felfogás, amely szerint a szexuális aktus lealacsonyítja a nőt, még a külső rabszolgáknál is arra készíti a férjet, hogy összekarmolt karjait mutogassa annak bizonyságául, milyen „kiváló csontú” rabszolgafeleséget adott neki a gazda.

A forradalom híre – A gyűlölt hanok – „An atya” ajánlata – Éjnek idején föl a Hideghegyekbe – A nagy előretörés kezdete – Rabszolgartatók a Kuomintang ellen – „Jó hanok és rossz hanok” – Egyre kevesebb a rabszolga – A varázslók munkába lendülnek – Egy rabszolgartársadalom szerkezete

A hegykoszorúba zárt jungsengi medencéből a Madár-hágón keresztül, elhureolt rabszolgákkal és csempészett puskákkal együtt szivárgott föl a Hideghegyekbe a hír, hogy nagy változások történnének mindenfelé Kínában. 1948-at írtak akkor, s a kommunisták vezette Felszabadító Néphadsereg már bevette Mukdent, körülfogta Pekinget, s részekre szaggatta Csang Kaj-sek hadseregeinek zömét. Azt beszélték, hogy csak hetek vagy hónapok kérdése, s vége a Kuomintangnak. És ahogy ezek a történetek bejárták a Hideghegyeket, az embereknek eszébe jutott, hogy hosszú évekkel azelőtt egy lerongyolódott, éhező kommunista hadsereg vonult keresztül Jünnannak ezen a részén, s ez a hadsereg megmondta, hogy egyszer majd visszatér, megszabadítja a népet a Kuomintangtól és külföldi pártfogóitól, s jobb életet teremt, a nemzeti kisebbségeknek önkormányzatot ad.

A rabszolgartatók fölöttébb vegyes érzelmekkel hallgatták, amit ezekről a rongyos, de kétségkívül tehetséges katonákról beszéltek. Ho Lung és Hsziao Ko kommunista tábornokok haditetteiről legendák keringtek. A szecsuani határon túlról is eljutott idáig a híre, milyen vakmerően keltek át katonáik, kuomintangista gép-

fegyvertűzben, a fölétetett Liu Ting-csiao függőhíd láncain, hogy egyetlen ütközetben halomra döntsék Csang Kaj-sek egész helyi haditervét s utat törjenek Jenan felé. Az ilyen hőstettek rokon-szenvet ébresztettek a kuomintangisták vaskos talpnyalásához, korrupciójához és katonai tehetetlenségéhez szokott norszu törzsfők szívében.

Úgy látszott, a Vörös Hadsereg katonáiban megvannak azok a hősi erények, amelyeket a norszu vezetők önmaguknak tulajdonítanak, s ráadásul a Madár-hágón fölfelé fújdogáló szelek olyan hadseregről beszéltek, amely egy szál cérnát sem vett még el ütközetben senkitől, ha kellett neki valami, nyomban fizetett is érte, udvariasan bánt a néppel, nem tűrte, hogy katonái erőszakoskodjanak a nőkkel — valóságos bosszúálló angyalsereg volt.

A helybeli Kuomintang-vezetők nemcsak abban a legszörnyűbb bűnben — a gyávaságban — voltak vétkesek, amelynél hátborzongatóbb a norszuk szótárában nem található, hanem minden más gaztettet is bőven elkövettek, különösen hátraslovakat loptak szívesen. A Hideghegyek régtől fogva híres alacsony, izmos hátraslovakról. Egy jó ló féltucat rabszolgát is megér, s egy kitűnő példány annyi tekintélyt szerez gazdájának, mint húsz emberi jószág. Ezek az alacsony kislovak egy szuszra fölvisznek hat láb magas férfit a meredek hegyoldalon — még féken is kell tartani őket.

Midőn a Vörös Hadsereg elérte a Hideghegyek vidékét, Csang Kaj-sek Jungsengbe küldte Kuo tábornokot egy hadsereggel, amely végigdúlta a vidéket, s át-átcsapott norszu területre. A Kuomintang-tisztek csalással kezükbe kaparintottak vagy húsz kitűnő hátraslovat, a maguk feltört hátú gebéit adva helyettük.

Minthogy nincsen olyan szörnyű büntetés, amit a lótolvaj meg ne érdemelne, nagyon jónak látszott, hogy a kommunisták verik a Kuomintangot. Ámde a Kuomintangot sohasem érdekelte, van-e a norszuknak rabszolgájuk vagy nincs, a kommunistákról viszont az hírlik, hogy a szegények pártján állnak a gazdagokkal szemben. Mindez szörnyen zavarosnak látszott.

Egy dolog azonban világos és kétségszűre bizonyítható volt: a kommunisták is hanok, a norszuk ősi ellenségei. Tegyenek egymással, amit akarnak lent a síkságon, a norszuk mindig távol tarthatják őket a hegyektől, ahogy valamennyi uralkodóház idejében tették.

A norszuk legtekintélyesebb embere abban az időben Buju Vani volt, a másik négy törzsnél egymagában népesebb buju törzs elismert vezetője. Buju Vani birodalmának központja mindössze egy napnyi járóföldre feküdt a Madár-hágón túl Jungsengtől, a kuomintangista helyőrség állomáshelyétől, s Buju Vaninak, akár csak korábban apjának, gyakran jutott az a feladat, hogy tárgyaljon és egyezséget kössön a helyőrség vezetőivel lent a síkságon.

A néphadsereg nagy déli előretörésének előkészítése idején, midőn már az amerikaiakban is ébredezett a gyanú, hogy a Csang-Kaj-sekre tékozolt dollárokat alighanem kidobták az ablakon, két férfi lépett kapcsolatba Buju Vanival.

Az egyik brit misszionárius volt, „An atya”, aki épp ezt a történelmi fordulópontot vélte alkalmasnak arra, hogy az egyház behatoljon a Hideghegyekbe — rádiófelszerelésről nem esett szó —, a másik pedig Hu Tan, egy szinte még serdülőkorban levő han kommunista, akire azt a felelősségteljes feladatot bízta, hogy szervezze meg a vidék illegális ellenállási mozgalmát.

Ami az időpontot illeti, Hu Tan érkezett elsőnek. Alöltözetben, egy szál revolverrel fölfegyverkezve, megkerülte a Madár-hágót, s a csúcsokon keresztül haladt a sötétben a csaknem úttalan fennsík belseje felé. Amennyiben ott elcsúszik, még hálás lehet a sorsnak, ha aránylag simán végeznek vele. Nem ismerte a norszu nyelvet, és csak néhány földrajzi adat állt rendelkezésére, hogy megkeresse Buju Vani házát. De a feladat óriási jelentőségű volt; mert az ilyesfajta határvidék, mint a Hideghegyek, tömegestül vonzza majd a Kuomintang-hadsereg maradványait. Ideális erőd ez olyan hosszan tartó ellenállás kifejtésére, amely sok áldozatot követel, s tömérdek katonát köt le. Hu Tan azt a megbízatást

kapta, hogy nyerve meg a norszukat, működjenek együtt a Felszabadító Néphadsereggel a kuomintangisták kisöprésében.

Az ajánlatnak volt néhány előnyös oldala, ezt Buju Vani egykettőre átlátta, amikor Hu Tan a terep néhánynapos kikémlése után kapcsolatba lépett vele. Buju Vani beszélt a han nyelvet, s éjszakákon keresztül tárgyalt Hu Tannal, napközben házában rejtegetve az illegális kommunista megbízottat, majd beljebb lovagolt vele a hegyek közé, hogy egyik fia házában rejtse el.

Aki elég széles látókörű volt ahhoz, hogy messzebb tekintsen a gyűlölt han névnél, az könnyen felismerte a néphadsereggel való együttműködés előnyeit. Bárki tudhatta, mi történik, ha nagyobb menekülő kuomintangista hadseregrészek eleve kilátástalannak ítélt ellenállásuk meghosszabbítására használják fel a Hideghegyeket.

Ennek elejét venni jó dolog, de ha egyszer szállást adnak a kommunistáknak, hogyan szabadulnak meg tőlük?

Hu Tan, Buju Vani és fiai éjszakáról éjszakára kifejtették álláspontjukat, s meghányták-vetették, mi a teendő. Hu Tan nagyon őszintén beszélt — jelentette ki nekem Buju Vani ékes han nyelven. — Azt mondta, a mostani életnek egyszer s mindenkorra vége lesz. Az ő pártja — a kommunista párt — megnyeri a küzdelmet, s a nemzeti kisebbségek a maguk gazdái lesznek. Kína nagy lesz és gazdag, itt pedig reformot hajtanak végre, de erre csak a nemességgel egyetértésben kerülhet sor. Mindenki fejlődik majd és jómódban él." A vékonyka, sárgás, törékeny termetű Buju Vanival sokszor beszélgettem Ninglangban, ahol most mint Ninglang megye tanácselnöke és az Országos Népi Gyűlés — a kínai parlament — képviselője él. Ezekből a beszélgetésekből rakosgattam össze lassacskán a történetet, amelyet Hu Tan szerénységből nem mondott el.

„Hu Tan jött és ment — mesélte Buju Vani. — Amikor egyszer épp a házamban rejtőzött, megbetegedett, és persze nem hívhattunk varázslót. Én le akartam ölni egy juhót, hogy a feje körül megforgatva meggyógyítsam, de ő kijelentette, hogy ez babona. Jó barát-

tok lettünk. Hitttem neki. Jungsengben élt, illegalitásban, s végezte veszélyes munkáját. Az a város pedig egyre inkább megtelt marakodó kuomintangista nagyfejűekkel.”

A néphadsereg Buju Vanit a Hideghegyekben élő norszú népcsoport felelős vezetőjének nevezte ki, s ő – mint a legnagyobb törzs feje – hatalmi pozícióját kihasználva megkezdte az erők előkészítését, hogy a jungsengi alföldön dolgozó illegális han erőkkel együtt akciót hajtson végre a Kuomintang ellen.

Akkortájt lépett vele kapcsolatba „An atya”, aki Buju Vani szerint „rendes fickónak látszott”. Jungsengben találkoztak, nem sokkal azelőtt, hogy a Felszabadító Néphadsereg megkezdte az utolsó nagy előretörésnek bizonyuló támadását, amellyel egy csapásra lesöpörte Csang Kaj-seket a kínai szárazföldről. „An atya” kapcsolatba lépett Jungsengben Buju Vanival, s közölte vele, szeretné, ha emberei bebocsátást nyernének a Hideghegyekbe, hogy terjesszék a kereszténységet. A brit légierő akkoriban repülőterül használta a licsiangi fennsík egy sávját, háromnapos járóföldre Jung-sengtől. Buju Vani kifejtette a „lelkésznek”, hogy a helyzet igen bonyolult, s jobb, ha most inkább vár. Hozzáfűzte, hogy nézete szerint a norszúk nem fogadnák szívesen a kereszténységet. Misszionáriusok valamiféle írott nyelvre tanítottak néhány liszút, megismertették velük a kereszténységet, s most vizálykodások vannak az áttértek és a többiek közt. „An atya” úgy érvelt, hogy a britek és a norszúk voltaképpen „testvérnepek”. „Láthatja, a norszú nők szoknyát viselnek, akárcsak a brit nők. Mi nem olyanok vagyunk, mint a hanok” – mondta. „A fényképeken nem úgy festettek, mint a norszú nők – kommentálta nekem az esetet Buju Vani. – Nagyon rövid a szoknyájuk, inkább rabszolgákhoz hasonlítanak. Mindenesetre megmondtam neki, már csak azért sem akarjuk a kereszténységet, mert akkor nem ehetünk bizonyos ételeket.”

1949 elejére Jungseng valóságos csatatér volt, ahol menekült földesurak és markos fullajtárjaik, helyi tábornokocskák és Kuomintang-katonák űzték kisdud perpatvaraikat, messze túl a demo-

A szerző nemrég felszabadult rabszolgák társaságában

Varázsló kuruzslásra indult

Két volt rabszolga kis
bambusz „dorombon”
játszik

ralizálódás határain. Hu Tan közölte Buju Vanival: ideje, hogy akcióba lépjenek. A síkság partizánjai, Hu Tan vezetésével, és a hegyi norszu harcosok, élükön Buju Vanival, nagy kuomintangista erőket fogtak harapófogóba és szabdaltak részekre.

„De katonáim félreértették a helyzetet — mesélte Buju Vani. — Ahelyett, hogy átcsoportosulva felmorzszolták volna az ellenséget, zsákmányoltak és rabszolgákat szedtek. Én meg beteg lettem az izgalomtól.”

Néhány hónappal később 1000 főnyi kuomintangista csapat ellentámadást kísérelt meg Jungsengnél, de vereséget szenvedett, s Jenpientől északra menekült, a szecsuani határon túlra.

Ennél a pontnál egy másik nagy rabszolgatartó lép a színre, merőben más történettel: Zeku Alu híres hátaslő-tenyésztő, akinek apja lovagolta minden idők legnevezetesebb norszu hátaslovát, Anivanduhit. Zeku Alu égett a vágytól, hogy visszaadja a kölcsönt a kuomintangistáknak, akik ellopták hátaslovait és ezüstjét, fölégették törzse 300 házát, fosztogattak és raboltak. De amikor a néphadsereg bevonult Ninglangba, mégis a hegyekbe menekült, és szóba sem akart állni katonáival, mivelhogy hanok voltak.

„Akkor egy Ma nevezetű tiszt eljött néhány norszu nemessel, hogy rábeszéljen a visszatérésre. Ez bátor cselekedet volt, s nagy hatást tett rám. Azután jöttek a gyűlések, az elvek, és ők adtak a norszu népnek mindenfélét, ahelyett, hogy elvettek volna tőle. Ma százados mondta, hogy vannak jó hanok és rossz hanok.

Később felajánlottam, hogy északra megyek az ottani Kuomintang-hadsereg ellen, s vagy rábeszélem a katonákat, hogy adják meg magukat, vagy segítek harcolni ellenük.” — Ez merész vállalkozás volt, lévén a helybeli Csang Kaj-sek erők két vezérlő tábornoka nem kisebb személyiség, mint Hu Cung-nan és Ho Kuo-kuan. A néphadsereg elfogadta az ajánlatot, és Zeku Alu kapott 30 harcosa mellé kíséretül egy csapat katonát.

Zeku Alu egész életében harcolt, bár külső megjelenésre karcsú, méltóságteljes tartású férfi, keskeny, arisztokratikus arccal, hosszú,

finom ujjakkal — akár egy intellektuel valamelyik Oscar Wilde darab-
ból. A kuomintangistákkal folytatott tárgyalások eredménytelenül
végződtek, így hát csapatával megtámadta s a hegyekben megsemmisítette 3000 emberüket. „Kaptam is érte egy zászlót” — mondta.

„Jenpienben egy hónapig maradtam, politikai oktatáson vettem részt. Ott hallottam, hogy a vérbosszú nem helyes dolog, és a törzsi viszályok csak kárt okoznak. Kezdtém másképp gondolkodni. Gazdag ember voltam, de mezítláb jártam, s nem tudtam leírni a nevemet. Ott azt mondták, minden norszu jómódban élhet. Nem is tudtam addig, milyen szegények vagyunk, olykor enni-
valónk sincs elég, összes ruházatunk csak egy gyatra ruha és köpeny, se rendes házunk, se gyáraink — semmink sincsen.

Megmagyarázták, hogy ha továbbra is rabszolgákat tartunk, mindig ilyen elmaradottak leszünk, mert a rabszolgáknak nem érdekük, hogy jól dolgozzanak.”

„Úgy gondoltam, hogy miután a kommunisták segítségével megszabadultunk Csang Kaj-sek embereitől, legjobb, ha ők is el-
takarodnak, mert ha nem, ellenük is felvesszük a harcot — jelentette ki Zeku Aluval egybehangzóan Buju Vani. — De lassacskán beláttam, hogy rossz úton járunk. Voltam Pekingben Zeku Aluval és még néhány honfitársunkkal. Ott aztán kinyílt a szemünk: vonatok, autók, gyárak... Fölkerestük Mao elnököt, s amikor az emberek látták rajtunk a fekete norszu köpenyt, kezet akartak szorítani velünk.

Mi volt nekünk odahaza? Rabszolgák, állatok, ópiumtermesz-
tés, föld, 3000 személyes lakomák. Új gabonával és burgonyával etettük az állatainkat, jobban tartva őket, mint önmagunkat, hogy
azután egy félesztendeig éhezünk. Se biztonság, se béke. Min-
dig csak háborúk, portyák, csatározások.”

Mennyire volt tipikus jelenség ez a két ember? Mondhatnám — csöppet sem. Alig néhány, úgyszólván maroknyi norszu nemes
érezte így 1952-ben. A többiek, nemesek, jobbágyok és rabszolgák szemében a han csak han maradt. A kommunista hanok valamivel

talán jobbnak látszottak, mint a kuomintangista hanok, de ez nem egyéb bonyolult trükknél. Jó viselkedésük a cukor, amellyel megédesítik a keserű pirulát.

Kósza hírek szivárogtak be a Hideghegyekbe holmi földreformról, földesurakról, akiket a gyűlésen odaállítottak a tömeg elé, ócsároltak, földjüket elkobozták, nem egyet még ki is végeztek véres tetteiért. A rabszolgatartók is a „gazdagokhoz” tartoztak, ők is korbácsolták, láncra verték, öldösték rabszolgáikat. Mit várhattak hát a kommunistáktól?

A nemesek lenézéssel, megbecsüléssel és nyugtalansággal tekintettek a hanokra. Lenézték őket, a „gyenge csontúakat”, idegen származásuk miatt, de becstelték katonai képességeiket, s nyugtalansággal figyelték, mit terveznek, mivel közismert volt, hogy ádáz ellenségei a rabszolgaságnak, s nyíltan rokonszenveztek a rabszolgákkal.

A Hideghegyekben továbbra is hurcoltak el rabszolgákat, de a környező vidékekre nem lehetett többé portyákat vezetni. A legfőbb rabszolga-utánpótlási vonal máris elapadt. Egyre csúnyább lett a helyzet — és mint mindig, megint csak a hanok csinálták a galibát.

Ilyen hűvösödő légkörben érkezett meg egy kommunista munkabrigád a Lóversenytér járás bolói körzetébe. A brigádnak két tagja volt: egy moszo¹ és egy mincsia lány². Őket követte néhány hónappal később, 1953-ban egy han kangpu.³

¹ A moszók a nasi népcsoport kisebb ágát alkotják. Szinte érintetlenül megőrizték, ahogy hallomás után megítélhető, a matriarchális rendszert. A gyermekek csak anyjukat és anyai nagybátyjaikat ismerik, s mit sem tudnak apjukról. Moszo felfogás szerint sértés valakinél apja felől érdeklődni. Azt beszélik, hogy a nők együtt laknak, tetszés szerint fogadnak be férfiakat, s ha megunták szeretőiket, túladsnak rajtuk. Ninglang megye legészakibb sarkában, a szecsuanai határ mentén is élnek moszók, de erre a messzi útra nem vállalkozhattam.

² Ez a lány később Hu Tanhoz ment feleségül. A mincsiák baj néven sokfelé megtalálhatók Tali környékén.

³ A kangput általában „káder”-nek fordítják Kínában. Az állami szervek és a kommunista párt munkatársait nevezik így. De a kifejezés lefordíthatatlan. A két kínai írásjel, amelyből áll, külön-külön „elvégeztetni” és „hivatal” vagy

Összes „vagyonuk” az volt, amit lovuk hátán magukkal hoztak, s mindenekelőtt nekiláttak, hogy házat építsenek a brigádnak.

„Tapasztalhatta, milyen nagy itt a szegénység — jegyezte meg Csinluan Denzö, a moszo lány, aki azóta is a brigád vezetője. — És mennyi segílyt osztottunk már széjjel. Próbálja elképzelni, mi volt itt akkor. Tizennégy-tizenöt éves fiúknak és lányoknak, messze túl a serdülőkoron, még nadrágjuk sem volt. Rongyos köpennyel próbálták elfödni testüket.

És hogy gyűlöltek bennünket! Az ő szemükben mi hanok voltunk — illetve, ha nem is hanok, de nem norszuk. Egy szót sem tudtunk a nyelvükön. Házépítés közben megpróbáltunk kapcsolatba kerülni a gyerekekkel, apróságokat adva cserébe nyelvük egy szaváért. Estére kelve pedig a tábortűz köré telepedtünk (tűnődve, nem süvít-e lefelé egy golyó a hegyről), s elmondtuk egymásnak a tanult szavakat. Nagy nap volt, ha felnőttel beszélhettünk — valamelyik kíváncsi jobbaggyal, mert a rabszolgáknak megtiltották, hogy szóba álljanak velünk. Az pedig már valóságos ünnepnek számított, ha valaki megszólított bennünket. De lassacskán belátták, hogy mások vagyunk, mint a Kuomintang emberei.”

Licsiangból a karavánúton megindult a természetbeni segílyek áradata, s a brigád szétszította a kapott cikkeket. „Csak egy jel-szavunk volt: »Tégy jót és szerezz barátokat!« De így is nehezen boldogultunk. Híre futott, hogy a kiosztott segílyholmikat voltaképpen kölcsönbe adtuk. Azt beszélték, később majd kamatostul követelni fogjuk mindennek az árát, s rabszolgának visszük azokat, akik elfogadták a segílyt” — mesélte Ahzsín, a mincsia lány.

Ahzsín egyszerűbb egészségügyi munkát is végzett. Ez nem tett a helybeli varázslóknak, elterjesztették hát a hírt: a pirulák és az injekciók segítségével sterilizálni akarják a norszu népet, hogy

„iroda” értelemben használatos. Ez megadja a kifejezés általános értelmét és hangulatát. De általában jobb, ha az eredeti használata mellett maradunk.

kihaljon. De azért — mint ahogy elmaradott népeknél oly gyakran történik — mégis az orvostudomány törte meg a jeget.

Az egyik rabszolga gyermeke tűzbe esett, és csúnyán összeégett. Kétségkívül halálos balvégzet volt, a helybeli szóhasználat szerint, s a varázsló kijelentette: „Ha van egy juhod, öld le, hogy legalább rendes helyre jusson a gyerek.” Ahzsín felajánlotta, hogy meggyógyítja a szerencsétlenség áldozatát. Döntő próbatétel volt ez. Az egész környék napokig az izgalom lázában égett, midőn Ahzsín penicillinnel, sulphanilamid-készítményekkel és egyéb gyógyszerekkel kezelésbe vette a gyereket. A páciens hol jobban lett, hol rosszabbul, a varázslók csúfondárosan mosolyogtak, s megjósolták, hogy a gyerek szelleme még rossz sorsra jut. Azután elmúlt a krízis, és szájról szájra járt a mondás: „A kengzso (munkabrigád) orvossága hatásosabb, mint a varázsló orvossága.”

Ezek után magasra szökött a munkabrigád ázsioja. Orvos is érkezett, s több sikeres operációt hajtott végre. De egy szép napon a lomhm törzs helybeli vezetői vereséget szenvedtek a csatában a buju törzstől, s kijelentették, ez csakis a munkabrigád vajákos meszterkedései miatt történhetett. És megint hosszú ideig nem jött a közelükbe senki.

1955 végére megtanulták a nyelvet, s elég jól megismerték már a helyzetet ahhoz, hogy megkezdjék körzetük felmérését.

Ez volt az első elemzés, amely a norszu rabszolgatársadalom tényleges szociális összetételéről készült. A Lóversenyter járás négy körzetében — amelyek egyike a bolói körzet — a felmérés a következő kaszt-megoszlási adatokat eredményezte:

	Onálló háztartások száma	Személyek száma
Nemesek	30	123
Jobbágyok	825	3737
Külső rabszolgák	358	1426
Házi rabszolgák	—	955

De ezenfelül a rabszolgatulajdon további elemzésére van szükség, hogy kellő megvilágításba helyezzük a képet:

	Onálló háztartások száma	Személyek száma	%
10 vagy több rabszolgával rendelkezők	41	168	2,69
5-9 rabszolgával rendelkezők	82	381	6,10
1-4 rabszolgával rendelkezők	355	1551	24,86
Rabszolgát nem tartó jobbágysok	397	1760	28,20
Külső rabszolgák	358	1426	38,15
Házi rabszolgák	—	955	

A nemesekből és gazdag jobbágysokból álló (családonként több mint 10 rabszolgával rendelkező) első csoport tulajdonában volt a rabszolgák 35,9%-a, s a csoport nemeseinek uralma alá tartozott a jobbágysok 67%-a. Ebben a csoportban egy-egy családra átlagosan 19,93 rabszolga jutott.

A családonként 5-9 rabszolgával rendelkező második csoport tulajdonában volt a rabszolgák 25%-a, s nemeseinek uralma alá tartozott a jobbágysok 23%-a. A csoport egy-egy családjára átlagosan 7,05 rabszolga jutott.

A családonként 1-4 rabszolgával rendelkező harmadik csoport tulajdonában volt a rabszolgák 33,9%-a, s nemeseinek uralma alá tartozott csaknem az összes többi jobbágysok.⁴ Egy-egy családra itt átlagosan 2,23 rabszolga jutott.

A külsőrabszolga-családok tulajdonában volt a rabszolgák 4,8%-a.

A felmérés alkalmával szerzett birtokmegoszlási adatok mutatják, hogy a föld szinte teljes egészében a legnagyobb rabszolgataratok, vagyis főként a nemesek kezében volt.

(A következő táblázatban látható csia bizonytalan mértékegység, nagyjából akkora földterületet jelent, amekkorát egy ökör egy nap alatt felszánt. Körülbelül egyharmad acre⁵.)

⁴ Akadhettek „száraz” nemesek is, rabszolga nélkül, s néhány jobbágysok tartozhatott más járásban élő nemesi hűbérúr uralma alá.

⁵ 1-acre — 1125 □-öl — Ford.

	Birtokterület csoportonként (csia)	Birtokterület személyenként (csia)	%
10 vagy több rabszolgával rendelkezők	46 463	277,0	87,9
5-9 rabszolgával rendelkezők ..	4 122	10,80	7,8
1-4 rabszolgával rendelkezők ..	1 656	1,07	3,1
Rabszolgát nem tartó jobbágyok	398	0,22	0,75
Külső rabszolgák	237	0,17	0,45
Házi rabszolgák	—	—	—
	52 876		100,0

Csaknem minden föld — a földterület 95,7%-a — a lakosság 8,79%-ának, vagyis annak a rétegnek a tulajdonában volt, amely átlagosan 5 rabszolgánál többel rendelkezett. És a lakosság 91,21%-ának csak a föld 4,3%-a jutott.

A föld tényleges művelésének adatai némiképp eltérő képet mutatnak. Vannak földterületek, amelyeket bérbe adtak vagy parlagon hevertetnek.

A megművelt földterület megoszlása a Lóversenytér járásban 1956-ban

	Birtokterület csoportonként (csia)	Birtokterület személyenként (csia)
10 vagy több rabszolgával rendelkezők	12 556	74,70
5-9 rabszolgával rendelkezők	5 317	14,00
1-4 rabszolgával rendelkezők	5 777	3,70
Rabszolgát nem tartó jobbágyok	5 380	3,06
Külső rabszolgák	3 551	2,50
Házi rabszolgák	—	—
	32 581	

A rabszolgatársadalomban csak a rabszolgatulajdon a fontos, a földtulajdon mellékes. Töméredek föld hever parlagon a Hideghegyekben. A földnek csekély az értéke, könnyen bérelhető, s így a munkaerő-tulajdon dönti el, mennyi földet hasznosíthat valaki. Ahol már a földtulajdon a döntő, ott a feudalizmus kerekedett felül.

A két első csoport tagjai — tehát azok, akiknek ötnél több rabszolgájuk van — egyszersmind a legnagyobb uzsorások. Abból a 10 515 jüanból (1500 fontból), amivel 1956 júliusában a járás lakossága a gazdagoknak összesen tartozott, 9043 jüan ennek a rétegnek volt a követelése.

S bár a Hideghegyek vidéke látszatra rendkívül termékeny lehet, akárcsak Tibet, a termelés színvonala hihetetlenül alacsony. Nincs meghatározott földterület. Mindenütt az erdőváltós földművelési rendszert alkalmazzák, s a legprimitívebb eszközökkel dolgoznak.

Ezen a történelmi múltba merevedett hegyvidéken a gazda éppúgy zabkását evett és vadnövényeket, csekélyke sóval, mint a rabszolga. A gőzölt kínai zabzsemle és a pirított zabszem már szinte fényűzésszámba ment. Sóból sohasem volt elég. És csak a gazdagok ehettek bőségesen húst, szárnyast és vaját a zab és a burgonya mellé.

A jobbágyok ugyan lenézhatték a rabszolgákat, de nekik sem ment sokkal jobban soruk, sőt sok külső rabszolga jobb módon élt, mint a legtöbb szegény jobbágy. Még olyan jobbágyokat is, akiknek több rabszolgájuk volt, gyakran juttatott hosszú évek könnyörtelen anyagi romlása a rabszolgasors küszöbéig. S lett légyen rabszolga vagy jobbágy, a pusztá tengődéshez szükséges létminimumon felül minden fölöslegét a gazda kaparintotta meg, hogy azután elherdálja.

Becslésem szerint az egy acre földterületre eső átlagos gabonahozam nem sokkal volt több 600 fontnál, s a legjobb termés sem haladta meg az 1200 fontot. Egy zabkalász féltucat szemből áll a Hideghegyekben, s gyakran még a vetőmag sem térül vissza. Csak a leggazdagabbak vehették biztosra, hogy egész évben lesz ennivalójuk, s még némi fölöslegük is marad. A többiek, a többség életében nagy úr volt az éhség; az év jelentős részében éheztek s nyomorúságosan tengődtek az erdőben gyűjtött vadnövényeken, no meg abból, amit rőzsessedéssel, vízhordással összekapartak és kölcsön-

kértek, bár az utóbbihoz már csak végső esetben folyamodtak, mert az eladósodástól egyenes út vezetett a rabszolgaságig.

A norszu társadalom elmaradottabb nem egy primitív társadalomnál. Semmiféle munkamegosztás a földművelés és az állattenyésztés, a mezőgazdaság és a kézműipar közt nincsen. A települések kicsinyek, szétszórtaan fekszenek, kiszolgáltatva a szüntelen törzsi háborúskodásnak. Városok nincsenek: Ninglang, az egyetlen városias jellegű helység, a mi fogalmaink szerint még falunak is alig illenék be. Nincs norszu kereskedelem, sem norszu kereskedői réteg, mindössze szórványos cserekereskedés folyik, szervezett piacok nélkül.

Buju Vani gazdag volt, bár akadtak törzsében még gazdagabbak is. Apja halálával, 1927-ben 11 férfirabszolgát örökölt. Felesége 5 rabszolgányt hozott a házhoz, s ezeket összepárosították az ő rabszolgáiból öttel. Elég sok lábasjószágá volt, s földjén másfél tonna gabona termett. Két évtizeddel később, amikor Hu Tan eljött a Hideghegyekbe, hogy megnyerje Vanit, működjék együtt a kommunistákkal, Buju Vani már 50 rabszolga, 80 marha, 200 juh, 20 ló és 10 teherhordó öszvér tulajdonosa volt. És ópiumtermesztésből évente mintegy 400 uncia ezüst — 4000 jüan — jövedelmet vágott zsebre.

„Gazdag voltam, mégsem tudtam soha tisztességesen megélni — mondta egyszer nekem. — Az a sok vendég, a nagy lakomák. Elpocsékoztuk, állatokkal etettük fel a gabonát. Mindössze egy öltözet ruhám volt. Mi norszuk sohasem tisztálkodtunk. Csak most tanulunk mosakodni. Még sok rabszolgával is nehezen mentünk valamire, s gyakran rossz lett a termés.”

Amire Buju Vani panaszkodott, megszokott jelenség a rabszolgatársadalmakban. A rabszolgákat sohasem ösztönözte semmi a munkára, ahogyan oly sok görög és római szerző megállapította, anélkül, hogy valaha is emberszámba vette volna őket.

De Görögországban és Rómában a rabszolgák nyomorúsága legalább olyan szintre emelte az emberi életkörülményeket, hogy

egy henyélő osztály gondolkodhatott, filozofálhatott és feltalálhatott, ráütve a történelemre eltörölhetetlen bélyegét, s előkészíthette az emberi fejlődés magasabb lépcsőfokát. Nem mondhatjuk azonban, hogy a rabszolgák gyötrelmei ellenében a norszu társadalom bármivel is hozzájárult volna az emberiség általános fejlődéséhez. Egyetlen nemessel sem találkoztam, aki olvasni tudott volna. Csak a varázslók „írástudók”, vagyis ők bemagoltak annyit, hogy animista hitük abrakadabráit felismerjék primitív írásukban, annak a bonyolult kínai nyelvnek méltatlan leszármazottjában, amelyet látszatra úgy megvetnek. A norszu rabszolgák és jobbágyok minden fölhalmozott szenvedése részeg dáridókban, ópium-orgiákban és elásott veretlen ezüstökben öltött testet. Tespedt holtága volt ez az emberi életnek, s már nagyon megérett rá, hogy kitisztogassák.

Mindkét fél kerüli a közvetlen összecsapást – „Tégy jót és szerezz barátokat!” – Egy rabszolgatársadalom korlátai – „Melyiknek a farka hosszabb?” – Asi Vugan megszökik gazdájától – Tömegmészárlásról beszél a fáma – Az élet rabszolga-szemmel – A rabszolgafelszabadítás előkészítése – A döntő csoport: a „szabad jobbágyok”

A norszu nemesek azzal dicsekedtek, hogy hanok csak akkor tehetik be a lábukat katonai kíséret nélkül a Hideghegyekbe, ha tőlük engedélyt kaptak. És csak egyetlen cél volt, amelyért a viszálykodó norszuk valaha is összefogtak: ha harcolni kellett a hanok ellen. Miután a jobbágyok közvetlenül, a rabszolgák pedig közvetve vagy közvetlenül, de mind irányításuk alatt álltak, a nemesek könnyen mozgósíthattak minden épkezláb norszu férfit, s egy-kettőre csatasorba állíthatták a hegyek minden zegét-zugát ismerő, tapasztalt seregüket. Ha a kommunisták frontális támadással próbálják megreformálni a Hideghegyek rabszolgatársadalmát, nem kétséges, hogy összefog ellenük az egész nép, s kudarcot val-lanak. Alig néhány nemes volt akkor – Buju Vanihoz és Zeku Alu-hoz hasonlóan – elég széles látókörű ahhoz, hogy felismerje: a rab-szolgaság eltörlése az ő jobb életének is döntő feltétele.

A munkabrigádoknak, a Hideghegyekbe küldött többi *kangpu*-val együtt, legfőbb kötelességük volt tehát, hogy kerüljék a közvet-len összecsapást, megszüntessék a nemesség ingadozását s eloszlas-sák gyanakvását.

A nemesek sem szívesen kerültek volna nyílt összetűzésbe a fegyelmezett és előzékeny néphadsereggel, amely nem lopott lovakat és élelmet, sőt több élelmet hozott magával, mint amennyit elfogyasztott, gabonasegélyt osztott, és szabad idejében olvasni tanult.

A nemesekkel tartott megbeszéléseken a Kommunista Párt Munkabizottsága¹ világosan megmondta, hogy sem most, sem a jövőben nem kíván beavatkozni a nemzeti kisebbségek belső ügyeibe. Döntsenek önállóan sorsukról. A kommunisták szívesen segítenek. De a reformról csakis a norszu nép dönthet. Ha később úgy határoznak, hogy változtatnak életük rendjén, a kommunisták segítségükre lesznek, s gondoskodnak róla, hogy a norszu nép életszínvonala ne süllyedjen. A nemeseknek mindig jut megfelelő tisztség és fizetés, hogy ne szenvedjenek szükséget. De mindez csak azzal a feltétellel lehetséges, ha beengedik a hadsereget, mivel csakis így biztosítható, hogy a Kuomintang-hadsereg maradványai és disszidált elemek ne használják bázisul a vidéket az új Kínai Népköztársasággal szemben.

A rabszolgatartók szemében a legfontosabb volt vagyonuk és életmódjuk. S mivel amúgy sem volt más választásuk — legföljebb ujjat húzhattak volna ezzel a félelmetes hadsereggel, egyenetlenséget támasztva önnön soraikban —, mélységes gyanakvással ugyan, de elfogadták a feltételt.

Munkabrigádok érkeztek, gabona és ruhanemű jött, segélyt osztottak, s egy szóval sem említették a reformot. A középpontban az „Egység” és a „Tégy jót és szerezz barátokat!” jelszó állt.

Az „Egység” legfőbb tartalma a viszályok megelőzése, enyhítése és rendezése, tehát a tevékenységnek az a formája, amely csak-

¹ A Kommunista Párt Munkabizottsága olyan párttagokból áll, akiket felsőbb szervek küldenek az illető területre. Tehát sohasem lehet a kommunista párt rendes területi szerve, mivel ezt a helybeli tagság választja soraiból. A munkabizottságok átmeneti szervek; addig működnek, amíg a helyi szervezetek meg nem alakíthatók.

nem mindenkinek tetszik. Mert bármilyen kis méretűek is a törzsi háborúk, lévén, hogy ott főként családi egységek ütköznek meg, jobbágyaik és rabszolgáik mozgósításával, ilyen kis közösségekben előbb-utóbb mindenki belesodródik az öldöklésbe. S a jobbágyok és a rabszolgák, akik végeredményben a törzsi háborúskodás minden terhét viselték, különösen örültek, amikor a sok csatározásnak vége szakadt.

Zeku Alu és Buju Vani — mint tekintélyes harcosok — a tárgyalások során sokban hozzájárultak a légkör megváltozásához. A feszültség fokozatosan alábbhagyott, bizonyos idő múlva már hanok is „betehették a lábukat” a Hideghegyekbe, s orvtámadás veszélye nélkül, szabadon járhattak-kelhetek idefönt.

A segély pedig csak jött. Gabonát, ruhaneműt, orvosságot, mezőgazdasági szerszámokat osztottak, s kölcsönt nyújtottak alacsony kamatra. Mindebből aligha jutott el sok a rabszolgák kezéhez, az ő részüket többnyire megtartotta a gazda, sőt gyakran jobbágyok is kénytelenek voltak megválni a kapott holmiktól, hogy adósságaikat fedezzék. Több brigádtag azon a véleményen van, hogy a segély java része végeredményben a rabszolgatartókhoz került. „De a munka így sem volt eredménytelen — mondta egyikük. — Csökkentette a rabszolgákra és a jobbágyokra nehezedő nyomást. Közvetve könnyített valamit a helyzetükön. S ezt ők is tudták. Egy rabszolga mesélte, a gazdája eldicsekedett vele, hogy nála maradt mind a 224 font rizs, amit házi rabszolgái kaptak, mert nem merték kérni tőle. De adott nekik helyette több zabot. És a rabszolgák látták, hogy amit a kengzso ad, azt a gazda elveszi.

A segélyosztás eredménye volt az is, hogy a nemesek egyre dicsérőbben nyilatkoztak a kommunistákról, a jobbágyok és a rabszolgák pedig utánozták gazdáikat. A nemesek igénybe vették kamatmentes kölcsöneinket. Ugyanezt tették a rabszolgatartó jobbágyok, sőt hamarosan még rabszolgák is folyamodtak hozzánk kölcsönért.

Amikor itt a nép nem lát tisztán, urai döntik el, hogyan csele-

kedjék. Ez a kulcskérdése annak, hogy megértsük itteni munkánk jellegét."

Ezen a fokon még remélhető volt, hogy a rabszolgaságot és a jobbágyságot itt is, akárcsak Jünnan más vidékein, meg lehet szüntetni a rabszolgatartók közvetlen kisajátítása nélkül, magasabb termelési színvonal kifejlesztése és a társadalmi viszonyok fokozatos megváltoztatása útján, anyagi támogatással és tekintélymegőrző politikai manőverekkel rendezve a menetközben felvetődő kisebb problémákat.

A munkabrigádok óvatosan előhozakodtak a többtermelés problémájával. A brigádtagokról akkoriban már igen jó véleménnyel voltak a rabszolgák és a szegény jobbágyok. Apró ajándékok, tű, orsó, cigaretta, gyufa, egy kupica gabonapálinka, olyasféle csekélységek révén, amelyekért a gazda nem haragudhatott meg, a brigádtagok jó barátságba kerültek a legszegényebb norszakkal. De ami a mezőgazdasági szerszámokat illeti, itt más volt a helyzet.

A rabszolgák, s kisebb mértékben a jobbágyok is heves ellen-szenvvel fogadták az új mezőgazdasági szerszámokat. Az emberi történelem folyamán a rabszolgáknak sohasem az eredményes munka volt az érdekük, hanem az, hogy mennél inkább elkerüljék a munkát és a büntetést. A múlt rabszolgatársadalmainak valamennyi megfigyelője följegyezte, hogy a rabszolga kezébe csak a legdurvább termelőeszköz való, s még ezt is összetöri, ha nem fenyegeti a leleplezés veszélye. A vas szerszámok, ekék és boronák, széles kapák használatának szorgalmazása látszatra a rabszolgatartók oldalára állította a kommunista pártot.

Abban az időben a rabszolgatartók igen elégedettek voltak a világgal, a rabszolgák és a jobbágyok viszont ismét arra a meggyőződésre jutottak, hogy az új helyzet végeredményben nem is olyan új. Addig úgy érezték, hogy a hanok erősek s az ő pártjukon állnak, mivel a rabszolgatartók hallgattak a szavukra, s többé-kevésbé vége lett a hadakozásoknak. A rabszolgasorba kerülők száma is

csökkent, az évi átlag nem emelkedett 200 fölé, mióta a *kangpu* megérkeztek.

De az utóbbi időben — ezt több rabszolgától hallottam — a rabszolgatartók így beszéltek: „A kommunista párt van kormányon, s azt akarja, hogy többet termeljünk. Adott új szerszámokat, s ha nem termeltek többet, meggyűlik a bajtok a törvénnyel.” És minden erővel szorgalmazták, hogy a jobbágyok termeljenek többet, s fizessék ki adósságaikat. A kommunista párt többtermelési jelszava így látszatra a gazdagok érdekeit szolgálta, s némi zavart keltett.

A termelés viszont maradt a régiben.

Sem a rabszolgák, sem a szegény jobbágyok nem könnyítettek volna sorsukon, ha emelik a termelést, márpedig a Lóversenyter járás adataiból ítélve ők alkották a lakosságnak csaknem kétharmadát. Ami pedig a többieket illeti, a rabszolgatartó jobbágyok jelentős része úgy el volt adósodva, hogy semmi sem ösztönözte a termelés emelésére. Kisebb hányada pedig elég gazdag volt ahhoz, hogy keveset dolgozzék vagy teljesen mások munkájából éljen. Nem olyan társadalmi struktúra volt ez, amely a legcsekélyebb mértékben is kedvez a termelési módszerek fejlődésének.

Miközben a rabszolgatartók a „Termelj többet!” jelszó segítségével igyekeztek még egy bőrt lehúzni a szegényekről, arra is felhasználták a helyzetet, hogy önmagukat erősebbnek tüntessék fel a kommunistáknál. Hogy melyik fél az erősebb, a nemesek-e vagy a kommunisták, ez kényes kérdés volt. Rabszolgák kérdezték: „Milyen a kommunista párt farka, hosszú vagy rövid?” — ami norszu nyelven annyit jelent, erős-e a kommunista párt vagy gyöngé. Az egyik *kangpu* tréfából két ujjahegyét közeltartva mondta: „Ilyen hosszú!” — s ez a válasz, amelyet a hallgatóság komolyan vett, az egész járásban elterjedt és sokat ártott a kommunisták tekintélyének.

S mialatt a kommunisták meddő erőfeszítéseket tettek, hogy emeljék a termelést és az életszínvonalat („Mintha kútba öntöttünk volna vizet” — mondta az egyik *kangpu*), a Hideghegyekbe is el-

jutott a nagy országos földreform híre, annak híre, hogy a parasztok országsszerte küzdenek a földesurak ellen.

Vad rémhírek keringtek arról, mi történik Kína egyes vidékein, s milyen sors vár a norszu rabszolgatartókra. „Én a magam részéről sohasem hittem a segélyben — mondta nekem egy öreg nemes, név szerint Buju Heipo. — Mi rabszolgának hurcoltuk el a hanokat, ők meg idejönnek, és búzát meg ruhakelmét adnak nekünk. Miért teszik? Kétkedtem szándékaik tisztaságában. Úgy láttam, csak megakarnak puhítani bennünket, hogy azután előnyös helyzetbe jutva elpusztítsanak.”

A rabszolgatartók megnyugtatóására tett erőfeszítéseket pedig megghiúsították a rabszolgák, akik egymás után szöktek meg gazdájuktól, s kerestek menedéket a munkabrigádoknál. A munkabrigádok dilemma elé kerültek. Bárhogyan is igyekeztek meggyőzni a rabszolgákat, hogy ne vegyék kezükbe sorsuk intézését, mert így felborítják a helyzetet, a szökések továbbra is folytatódtak. S a munkabrigádok tagjai nehezen tudták eldönteni, mitévők legyenek, kockáztassák-e az általános helyzet lassú fejlődését néhány szökött rabszolga miatt, amikor a rabszolgaságot nemsokára úgylis eltörlik, vagy pedig kockáztassák a rabszolga életét azzal, hogy visszaadják a szökevényt gazdájának, aki hagyományos jogánál fogva megölheti? Kompromisszumot kerestek, s a rabszolgatartók gyorsan felismerték, hogyan húzhatnak hasznot a helyzetből. Szemrehányást tettek a hatóságoknak, amiért ígéretük ellenére nem engedik, hogy a kisebbségek önállóan intézzék ügyeiket, a rabszolgatartó és tulajdona közé állnak. „Mit szólnátok, ha mi elcsalnánk a marhátokat, s nem adnánk vissza, csak azért, mert a maga lábán jött?”

A *kangpu*k megpróbálták stabilizálni a helyzetet, amennyire tőlük telt, lebeszélték a rabszolgákat a szökésről, s egyúttal kiadták a jelszót: „Egység, termelés, haladás!” (Ez utóbbi célkitűzést — a haladást — úgy értelmezve, hogy ráveszik a rabszolgatartókat, bánjanak jobban rabszolgáikkal, ne verjék és bántalmazzák őket.)

De mind több rabszolga szökött meg, s egyre inkább híre futott,

Bejárat egy tipikus
va faluba: tővises
élősövénybe vágott
alagút

Norszu ékszerek, veretlen ezüstök és ezüstpénzek

Szövetkezetek és kölcsönös segítő csoportok vezetőinek értekezlete
Hszimengben

hogy a szökevények simán „megúszták” a dolgot. Érezvén, hogy új szelek fújdogálnak, a jobbágyok is hanyagabbul tettek eleget úrbéri kötelezettségeiknek. A nemesek hiába várták a lakodalmi hízott disznókat. A gyeplő szemléatomást kicsúszott a kezükből.

Elszaporodtak a rablóbandák — bár ezekben itt amúgy sem volt hiány. Hogy megőrizze rabszolgái hűségét, s nehézségeket okozzon a *kangpuknak*, több rabszolgotartó zsákmányszerző portyákra vitte rabszolgáit és jobbágyait. „Ha velem tartotok — mondta rabszolgája elbeszélése szerint az egyik —, annyi értékes zsákmányt szerezhettek, hogy nem győzitek hazavinni, s annyi ennivalót, hogy nem győzitek megenni.”

Ezek a portyák nem sok haszonnal jártak, sőt gyakran visszafelé sülték el. Az egyik nagy nemesi rabszolgotartó, épp amikor rabszolgákból és jobbágyokból álló bandájával fosztogatásra indult, fegyveres járőrbe ütközött és csúfos vereséget szenvedett. Feldühödött emberei ezért bosszúból leöldösték a juhait, s megtagadták földje művelését. És minthogy félelmében nem tett semmit ellenük, az eset megerősítette azt a hitet, hogy a rabszolgotartókkal szembe lehet szállni.

1956-ra a szökések vékonyka ere szemléatomást megduzzadt. Többször beszélgettem rabszolgánokkal, akik abban az időben szöktek meg — nők azelőtt sohasem tettek ilyesmit, inkább öngyilkosságot követtek el. Azért is voltak a női rabszolgák értékesebbek, mint a férfiak, mert nem próbáltak szökni.

Az Asi Vugannal folytatott beszélgetés rávilágított, milyen érzések töltötték el ezt a rabszorgalányt, amikor 1956 júniusában megszökött. Mondhatnám, tipikus házi rabszolga volt, hihetetlenül tudatlan. Sokáig tartott, amíg a legegyszerűbb kérdésre is választ kaphattam tőle. Vattázott téli ruhát varrt gépen a ninglangi kézműipari szövetkezetben, amikor 1958 elején fölkerestem.

Asi Vugannak csak homályos fogalmai voltak származásáról. Először gyermekkorában elhurcolt hanna mondta magát, majd közlését úgy helyesbítette, hogy szülei voltak elhurcolt hanok, s ő

már rabszolgaságban született. Őrnője hozta magával, hozományképpen, férje házához. Gazdájának, Buju Tierznek 30 rabszolgája volt.

Mint sok rabszolga, ő is ópiumot termesztett egy darabka földön, hogy eladja, s az árából ruhát meg valami csekély élelmet vegyen. Két rabszolgatársa éhen halt, egy harmadik csattogó korbácsütések közben lelte halálát. Egyszer ő is öngyilkosságot kísérelt meg, ópiumot vett be, de csak nagyon beteg lett tőle, s ezért csuklóinál fogva fölhúzták és megkorbácsolták.

1956 júniusában másodmagával csaknem agyonverték. „Vér folyt a társnőm szájából” — mondta Asi Vugan. Ezek után történt, hogy a két lány — Asi Vugan még alig múlt 20 esztendő — elhatározta: megszökik, s az egy napi járóföldre fekvő Ninglangba menekül.

Csak a legnagyobb nehézségek árán tudtam tőle választ kapni arra az elvont kérdésre, miért gondolta, hogy 1956 júniusában sikerrel járhat a szökés. Hosszú, zavaros fecsegés következett holmi rabszolgáról, akitől hallotta, hogy Ninglangban azt beszélik, nemsokára minden rabszolga szabad lesz. Ez a rabszolga elmondta, hogy azt tervezi, Ninglangba szökik, és segítséget kér a kengzsótól. A kommunisták erősebbek, mint akármelyik norszu törzs, mondta. És ettől a rabszolgától tudták meg, hol találják a kengzsót — közvetlenül az új áruház mellett.

Néhány nappal később, mihelyt uruk és úrnőjük elaludt, a két lány éjnek idején elhagyta a házat, az egyik azt mondta társainak, hogy fáért megy, a másik pedig, hogy szükségét végzi. Hosszú ideig futottak, ahogy csak a lábuk bírta, s reggelre elérték Ninglangot.

Bementek egy épületbe, amelyről kiderült, hogy a megyei közigazgatás székháza, s elmondták, mi járatban vannak. „Nagyon félünk — mondta Asi Vugan —, mert volt ott néhány nemes formájú ember, aki folyton nézett.” A hivatalnok fennhangon kijelentette, legjobb, ha visszatérnek gazdájukhoz, s mindegyiküknek adott egy nagy karéj búzakenyeret.

Csüggedten távoztak, nem tudván, mihez fogjanak, de egy másik hivatalnok kijött utánuk, s mellettük elhaladva így szólt: „Kövessetek”. Vele mentek egy másik épületbe, ahol közölte, hogy ő kommunista. Ez a férfi azt a tanácsot adta, leghelyesebb, ha most bizonyos időre elhagyják a Hideghegyeket, s elintézte, hogy Licsiangba kerüljenek tanulni. Miután egy évig tanult han nyelven olvasni és számolni, Asi Vugan visszatért. Körzetében már végrehajtották a reformot, s így szabadon állást vállalhatott a szövetkezetben. Régi gazdája, Buju Tierz most a megyei közigazgatásnál dolgozik, s véletlenül mindketten ugyanabba az állami étkezdébe járnak.

„Jó viszonyban van most vele?” — kérdeztem. Beszélgetésünk alatt először élénkült fel. Szeme összeszűkült, ahogy mondta: „Soha sem beszélünk egymással.”

Ha olyanok is megszöktek, mint Asi Vugan, a rabszolgatartók ugyancsak nehezen tarthatták már kezükben az irányítást. De egyéb félelmetes okai is voltak annak, hogy a rabszolgák akkor már szívesebben vállalták a szökés és az elfogatás végső kockázatát. A rabszolgatartók, miközben a tűz körül vitatták a reform lehetőségeit, rabszorgaik füle hallatára latolgatták, mitévők legyenek; és akadtak, akik a rabszolgák lemészárlását ajánlották.

Két fiatal és aránylag értelmes volt rabszorgalány — mindkettő ugyancsak megszökött, s most a ninglangi kórházban dolgozik — elmesélte, hogy egyszer kihallgatták uruk és úrnőjük beszélgetését. A házaspár egyetértett abban, hogy amennyit manapság a reformról beszélnek, aligha valószínű, hogy még sokáig megtarthatják rabszorgaikat. A férfi beszélt törzsének több tagjával, s azok félve emlegették, mi lesz, ha szabadon eresztik a rabszolgák ezreit, akiknek bőséges okuk van a legszörnyűbb bosszúra. Úgy döntöttek, hogy megtanácskozzák a dolgot barátaikkal, s megtudják, miképpen vélekednének róla, ha adott jelre lemészárolnák az összes rabszorgákat.

Abi Dzsadzsa és Abi Vugan hátborzongató képet festett a rab-

szolgákról, amint fonott vityillójukban ülnek a földre tett teknő körül, s vadnővényekkel kevert vékonyka zablevesük kanalizása közben suttogva tárgyalják a gyilkos tervet, latolgatva, miképpen szökjenek meg. Hatan megszöktek, lóháton üldözték őket, tüzeltek is rájuk, de szerencsésen eljutottak Ninglangba. Figyelmeztették a hatóságokat, azoknak pedig volt rá gondjuk, hogy szép csendesen a rabszolgatartók tudomására hozzák: tervük nem titok többé.

Ettől a két lánytól, akárcsak a többi rabszolgától, újabb részleteket szedhettem össze életkörülményeikről. A szokott történet volt ez is, a durva, daraszerű aljalisztból és vadnővényekből készült levesről és a sóhiányról. „Sokszor napokig nem láttunk sót” – mondta Abi Dzsadzsa. (Errefelé igen gyakori a golyva.) „Ürnőnk készítette az ételt, és zárva tartotta a sót. Nem lehetett hozzájutni.”

„És ha loptak volna belőle?” – kérdeztem.

„Nem ülhettünk oda, ahová akartunk. Nem mehettünk a gazda lakrésze közelébe.”

„De ha mégis loptak volna?”

„Súlyos verés járt az ilyesmiért. Még bele is halhatott az ember. Többeket nyomban megöltek, mihelyt a lopott holmit visszaszereztek tőlük. Attól függött, mit loptak.”

„Hogyan ölték meg őket?”

„Halálra korbácsolták a többi rabszolga szeme láttára, hogy mi ne merjünk lopni.”

„Nem volt ostobaság megölni ilyen értékes vagyontárgyat, amilyen a rabszolga?”

„Vásárolhattak helyette másikat.”

Gazdájukhoz csak féloldalt mélyen meghajolva, alázattal közeledhettek, elfordított s balkarjuk könyökhajlatába rejtett fejjel. Azután jobb kezükkel nyújtották bal hónaljuk alatt, amit kívánt, s így maradtak, meghajolva, amíg szóval vagy rúgással el nem bocsátották őket. Általában kurta mordulás adta meg a jelt a távozásra, de ha vendégek voltak a közelben, többnyire inkább rúgás. S ugyan-

abban a pózban kellett távozniuk. A rabszolga pillantása nem találkozhatótt a gazdáival.

Hu Tan véletlenül jelen volt ennél a beszélgetésnél, és szokott mosolyával figyelte arckifejezésemet. Nagy szemével, pisze orrával még ma is szinte gyerekembernek látszott, nem pedig komoly felnőttnek, aki 10 évvel ezelőtt már elég idős volt ilyen kényes feladat elvégzéséhez. „A mi fogalmaink szerint a rabszolgatársadalom nagyon kegyetlennek tetszik — mondta. — És nem könnyű megváltoztatni. Ha azzal az elgondolással jöttünk volna ide, hogy változatlanul átültetjük másutt szerzett tapasztalatainkat, s más erkölcsi normákkal próbáljuk mérni a norszu erkölcsöket, csak zavart keltünk, s fokozzuk nehézségeinket.”

A rabszolgát itt nem veszik emberszámba, s a rabszolgatartók mindössze a maguk módján reagáltak az eseményekre, a rabszolgatartó erkölcsi érzékével és a rabszolga nélküli társadalomtól való félelmével. Még Platón és Arisztotelész sem tudta elképzelni a görög társadalmat rabszolgák nélkül. Ezt a félelmet az alábbiakban jellemezte Zeku Alu, akinek 24 rabszolgája volt.

„A legkülönbözőbb hírek terjedtek el — mesélte. — Azt beszélték, hogy minden nemest elpusztítanak, gyermekeiket elevenen elégetik, és a többieket is megölik. Ha pedig felszabadulnak a rabszolgák, a nemesek asszonyait és lányait házi rabszolgákhoz adják feleségül. Az emberek nem nagyon hitték ezt a sok szóbeszédet, de nyugtalankodtak.”

Ahogy teltek az évek, s a kommunista pártmunkások kitartottak amellett, hogy a reformot csakis a norszu nép hajthatja végre, a felsőbb osztállyal egyetértésben, a félelem alábbhagyott, hogy ismét feltámadjon, amikor a rabszolgák egymás után szöktek meg, s idáig ért a földreform híre. Zeku Alu szerint rabszolgáik és előjogaik elvesztése nyugtalanította a legkevésbé a rabszolgatartókat. De halották, hogyan csavarták ki a földreform nagy forradalmi mozgalmában a kínai parasztok a hatalmat a földesurak kezéből. A norszu nemesek jobban féltek a megaláztatástól, mint bármi mástól. Hogy

őket is odaállítsák nagy „keserűségmondó” gyűléseken rabszolgáik és jobbágyaik elé, hogy ellenük is „harcoljanak”, ócsárolják, leköpdössék s munkára kényszerítsék őket . . .

„Nem ismerték föl, hogy a nemzetiségek esetében olyan békés reformpolitikáról van szó, amely merőben különbözik a han földesurak és a han parasztok küzdelmeitől — állapította meg Zeku Alu folyékony han nyelven, hosszú, csontos kezével átfogva keskeny térdét. — Nehéz is az olyan embernek, aki han rabszolgákat vert, elképzelni, hogy a másik fél nem gondol bosszúra, mert mi erősen hiszünk a bosszúban.” Aszkéta-arcáról és a norszu nemzetség egyik legfélelmetesebb harcosához meglepően nem illő, őszinte szeméből nyílt becsületesség sugárzott. Általában úgy találtam, hogy ezek a nemesek mindig nyíltak és őszinték; nem fért volna össze a méltóságukkal, hogy mások legyenek. A rabszolgaság eltörlésének ellenzői habozás nélkül kifejtették véleményüket akármelyik kangpu előtt. De azért sohasem hagyták ki belőle, hogy bármit is tettek mások, ők nem verték rabszolgáikat.

„Némelyek fölcsíptek valami kis felszínes tudást, s ezt aztán igyekeztek kiforgatni — magyarázta Zeku Alu. — Voltak, akik így érveltek: »A kommunisták azt mondják, minden társadalom keresztülment a rabszolgaság korszakán. Ez elkerülhetetlen történelmi korszak. Akkor pedig miért kellene kontár módon beleavatkozni itt a Hideghegyekben?»

Az emberek jónak tartották a rabszolgatársadalmat, mert sohasem láttak mást, s féltek a változástól. Időnként éheztek és nyomorogtak, állandó törzsi hadakozások közepette, bizonytalanságban éltek, de mindezt már megszokták. Ezzel szemben nem tudták, mit hoz az új élet. Nekem megvolt az az előnyöm, hogy jártam Pekingben, s láthattam, hogy a kormány vezetői tapssal köszöntik a nemzetiségeket, amikor a nemzeti ünnepen a menetben felvonulnak. Ez nagyon megható volt. És láttam új gyárakat, s egyre inkább megértettem, hogy a jövő mindenkinek csak szépet hoz, aki részese lesz.

De a többiek nem juthattak el Pekingbe. A múltba feledkezve

gondoltak a jövőre, és féltek. Azt mondták: »A rabszolgák nem állják meg önállóan a helyüket. Ostobák. Meg kell nekik mondani, mit hogyan tegyenek. Bolond, aki azt képzei, hogy a maguk gazdái lehetnek.« Amikor pedig tulajdon szemükkel látták, hogy a rabszolgák önállóan is megállják a helyüket, még idegeesebbek lettek, és így beszéltek: »Most a kommunista párt majd megfélemlít rólunk, és csak a rabszolgákra támaszkodik.«

A rabszolgatartók sohasem dolgoztak, s féltek, mi történik, ha elveszítik rabszolgáikat. De ez volt még a kisebbik baj. Többnyire úgy vélekedtek, hogy megélnének ők a kezük munkájából is, ha kell, és ha ez mindenkire egyformán vonatkozik. Voltaképpen a szidástól és a veréstől féltek. »Most békés reformról beszélnek — mondogatták. — De vajon békés lesz-e mindvégig ez a reform?«

Azt hitték, békés reformról csak azért beszélnek, hogy lefegyverezzenek bennünket. S végül majd kiszolgáltatnak a rabszolgák kénye-kedvére."

A rabszolgák szemléletét is a múlt határozta meg. Az ő gondolkodásukat is felkavarta az érlelődésnek ez a korszaka, amely elkerülhetetlenül a rabszolgaság eltörléséhez vezetett. A rabszolga csak olyan viszonyok közt tudta elképzelni jövőjét, amelyeket ismert — a rabszolgaság viszonyai közt. Legkedvesebb ábrándja csak az lehetett, hogy rabszolgatartó lesz belőle. A norszu társadalmat természetesnek és örökkévalónak tekintette. S a rabszolgaság eltörlésének még a gondolatát is szentségtörésnek érezte. Ha ilyesmi megtörténnék, hogyan is élhetné túl valaki?

A legtöbb rabszolga szabadságvágya nem terjedt túl a rabszolgatartó rend keretein. Egyesek makacsul vonakodtak vagy nem is tudtak állást foglalni a reform kérdésében, mások a rabszolgatartók nézeteit szajkózták, de néhányan aktív hívei voltak a rabszolgaság eltörlésének, s gyorsan bekapcsolódtak a politikai küzdelembe. Akadtak rabszolgánők, akik úgy gondolták, rájuk is nadrágot kényszerítenek majd, hogy úgy járjanak, mint a hán lányok. S még ha elhurcolt hán gyermekek is voltak, akiknek kézfejére később

tetovált a rá úrnőjük a norszú nők jegyét, a fekete foltot, akkor is félték, hogy a norszú rabszolga szédítő magasságából a „gyenge csontú” szabad han feneketlen mélységébe zuhannak. Akinek sohasem volt valamirevaló ruhája, félt, hogy reá hárul majd a ruhakészítés feladata, félt kikerülni egy idegen világba, s félt, hogy korábbi tulajdonosa felkutatja és megöli. De bármit gondoltak vagy mondtak is a rabszolgák, a szökések száma állandóan nőtt.

Hamarosan kiderült, hogy Ninglang megyében addig nem javulhat a helyzet, amíg a rabszolgaság és a jobbágyság fennmarad. Hu Tan elmondotta, a Kommunista Párt Munkabizottsága arra a meggyőződésre jutott, hogy a rabszolgaságot és a feudális előjogokat egyformán el kell törölni, de a döntő probléma a rabszolgaság. „A rabszolgák gazdájukhoz való viszonyuk miatt nem érdekeltek a termelésben, s a rabszolgotartók kezében van a legjobb, sőt csaknem minden föld. De az előjogok, az uzsora és az úgynevezett szabad jobbágyságok kizsákmányolásának egyéb formái is egyre újabb családokat juttatnak anyagi csődbe és rabszolgaságba” — fűzte hozzá.

A han—norszú feszültség némiképp enyhült. Helyette a legfontosabb kérdés, a reform került előtérbe. De ez a helyzet könnyen a visszájára fordulhatott ismét, ha a pártmunkások hibát követnek el. Minden a szövetségesektől függött. S ahhoz, hogy szövetségeseket szerezzenek, szükség volt rá, hogy a legpontosabban kielemezzék az érintett rétegek különböző kaszt- és osztályérdekeit, s olyan politikát dolgozzanak ki, amely meggátolja, hogy az uralkodó nemesség a norszú nép döntő részét szembefordítsa a rabszolgaság eltörlésével.

A reform előkészítése során a legalsóbb szinten — a falvakban — dolgozó munkabrigádok, a Lóversenyter járásban végzett vizsgálathoz hasonlóan, gondos munkával összegyűjtötték a fennálló helyzet jellemző adatait. Ettől a vizsgálattól ilyesfajta kérdésekre vártak választ: A rabszolgaság eltörlésével kik nyernek és kik veszítenek, s milyen mértékben? Ha a feudális előjogokat is eltörlik, többet nyernek-e a jobbági rabszolgotartók a reformmal, mint

amennyit veszítenek? Milyen hatása lenne, ha eltörölnék az uzsorát? Ha felosztanák a földet azok közt, akik megművelik? Milyen változtatásokra van szükség, hogy megnyerjék a norszuk túlnyomó többségét a reform támogatására, s megbénítsák az ellenzéket?

Ha nem mérik föl a legpontosabban az összes erőket és érdekeket, szövetségesekhez juttatják a reform ellenfeleit és — a hagyományos han-ellenes érzület miatt — kockáztatják az egész folyamat sikerét.

Minden egyes tényt ellenőriztek a türelmes munkabrigádok. Fokról fokra gyűltek az adatok, s meglepő módon azt mutatták, hogy a Lóversenyter járásban uralkodó viszonyok nagyjából ráillenek az egész norszu népre. Íme az adatok:

Nemesség

10 vagy több rabszolgával rendelkezők	2 ¹ / ₂ ² / ₁₀	Rabszolgatartó nemes összesen	}	Rabszolgatartók 33%
1-9 rabszolgával rendelkezők (néhány nemesnek nem volt rabszolgája)	2 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀			
		5%		

Szabad jobbágyok

10 vagy több rabszolgával rendelkezők	3%	Rabszolgatartó jobbágy összesen	}	Rabszolgatartók 33%
1-9 rabszolgával rendelkezők ..	25%			
Rabszolgát nem tartók	20%	Szegény jobbágy és rabszolga összesen	}	Rabszolgát nem tartók 67%
Külső rabszolgák (nagyon kevés rabszolgával)	33%			
Házi rabszolgák	14%	67%		

A rabszolgaság eltörlését csupán az 5% nemes és a 28% rabszolgatartó jobbágy ellenezné. A rabszolgát nem tartó 20% szegény jobbágy semleges álláspontot foglalna el vagy hagyományos okokból támogatná a rabszolgaság fenntartását.

De ha a rabszolgaság eltörlését összekapcsolnák a feudális előjogok eltörlésével, a népességnek legalább 67%-a, a rabszolgák és a szegény jobbágyok kétségkívül előnyösnek találnák a változást. A jobbágyi rabszolgatartók nagy része is inkább nyerne, mint veszítene, mivel egy-két rabszolga még korántsem hárította el a jobbágy feje felől a veszélyt, hogy ha nem teljesíti úrbéri kötelezettségeit, anyagi csődbe és rabszolgasorba kerül. S ha ráadásul az uzsorát is eltörlőnék, még tovább polarizálódának az érdekek.

De bármiképpen is oszlanának meg az arányok, nyilvánvaló, hogy a 28% rabszolgatartó jobbágy dönti el a kérdést. Ha ezt a csoportot nem nyerik meg, még az sem bizonyos, hogy végre lehet hajtani a rabszolgaság eltörlését. Ha őket megnyerik szövetségesül, megnyerték a lakosság abszolút többségét, s a siker nem maradhat el. Ha pedig még a nemességet is meg tudják osztani, ez annyi, mintha már végre is hajtották volna a reformot.

Jazö Bimor és kis rabszolgája esetét választottam ki, hogy jellemezzem a norszu társadalmat, a „szabad norszukat” fenyegető sokféle veszélyt, s érzékeltessem, miként volt lehetséges, hogy a rabszolgatartóknak ezt a csoportját megnyerjék a reform támogatására.

Jazö apjának két házi rabszolgája volt, s norszu szokás szerint az egyiket Jazőnek adta, amikor megnősült. A bolói munkabrigád vályogházában találkoztam velük, s a kis rabszolgafiú figyelmesen hallgatta korábbi gazdáját, amint a szoba közepén lobogó, nagy rőzsetűz körül ültünk. A sasorrú, bánatos szemű Jazö szenvedélyes ópiumszívóra valló, girhes termetén ugyanolyan vékony fekete vászonruha lötyögött, amelyet volt rabszolgája viselt, s az ő lábán sem volt cipő.

Bonyolult kapcsolatok fűzték Jazót a nemességhez. Buju törzsbeli hűbérura nemrég vereséget szenvedett a csatában a loho törzs egyik tagjától, s ez a loho attól fogva igényt tartott Jazö hűbéri szolgálataira, azt állítván, hogy az egyezés neki juttatta őt jobbágyul. Állítását a buju hűbérúr kétségbevonta, s mivel a kér-

dést máig sem döntötték el, Jazö mindkét nemesi családnak köteles volt megadni az úrbéri szolgáltatásokat.

Tizenhárom acre földet bérelt egy harmadik, lomhm törzsbeli nemestől, évi 672 font gabonáért és 2 uncia ópiumért.

Hűbéri kötelezettségei súlyosak, de változóak voltak, mint-hogy a szokott módon függtek a két hűbérúr családjában előforduló születésektől, házasságoktól és halálesetektől. Kis rabszolgájával állatokat őriztetett (nem a magáét), majd később mezei munkára fogta.

Jazö mindinkább eladósodott, ópiumtermesztésbe fogott, hogy megszabaduljon az adósságtól, de csupán annyit ért el, hogy vigaszt keresve rászokott a kábítószerre, s mint minden szenvedélyes ópiumszívó, gyengítette munkaerejét.

Életének mindössze két olyan esztendejére emlékezett, amikor nem éhezett. Mindig kölcsönökből élt, „de azok a kölcsönök nem voltak aggasztóak, mert rokonok adták”.

Annál aggasztóbb volt az a 3 veretlen ezüst és 3 bushel² gabona hátralék és adósság, ami az úrbéri kötelezettségek elmulasztásából származott. Ez az adósság már régi keletű volt, s közelgett az idő, amikor az adós vagy fizet, vagy rabszolgasorba kerül.

„Tavaly súlyosra fordult a helyzet — mondta Jazö Bimor. A földesuram kért egy rabszolgát, a buju hűbéruram is kért egyet, az új loho hűbéruram meg négyet. Három fiam és egy lányom van, de hat rabszolgát követeltek tőlem. Így a feleségemmel együtt mi is rabszolgasorba kerültünk volna — mindössze 3 veretlen ezüst és 3 bushel miatt. Épp jókor jött a reform, hogy megmentsen bennünket.”

„De hát miért nem adta el az egyik gyereket — kérdeztem —, hogy a pénzből kifizesse adósságait? Tíz veretlen ezüstöt kaphatott volna a lányáért.”

Nyomban hosszú magyarázatba fogott, kifejtve, hogy 300⁰/o-os

² 1 bushel — 36,348 l — Ford.

uzsorakamattal egy veretlen ezüstből három év alatt 27 lett. Annyi adósság és kötelezettség nyomta, hogy nem volt kivezető út. Nem tudta megnevezni, voltaképpen mekkora összeggel is tartozott, csak az eredeti számokra emlékezett. „Ha azt mondták, ennyivel tartozol, akkor annyival tartoztál. Hasztalan volt minden ellenvetés. Ők voltak az urak.”

A reform mentette meg gyermekeivel együtt. De azért Jazö, mint mondotta, már azelőtt is érezte: a munkabrigád jelenlétének köszönheti, hogy nem került évekkel előbb rabszolgasorba. „Amióta itt a kengzso, a földesúr nem szorongatott úgy, és a hitelezők is tudták, hogy már nem okozhatnak annyi kellemetlenséget a kölcsön miatt. A reform előtti újévkor egyik uram se kérte tőlem a hagyományosan járó disznót.”

Sajnálta-e, hogy a reform őt is megfosztotta rabszolgájától? — kérdeztem.

Ajka széles mosolyra húzódott, egyik hosszú, szutykos kezével végigsimított keskeny arcán, majd így szólt: „Már hogy sajnáltam volna... Egy kis rabszolgafiút veszítettem, de mi mindent nyertem: nincs többé adósságom, nem tartozom fizetssel a két korábbi uramnak, s ingyen használhatom a 13 acre földemet. Feleségem és fiaim művelik a földet, én meg fakanalakat faragok, és eladom az állami kereskedelmi vállalatnak. Mi hasznom volt az egyetlen rabszolgámból, amikor 10 rabszolga árából sem tudtam volna kifizetni az adósságomat? Most csak az én hibám, hogy nem élhetek jól: szeretem az italt és az ópiumot.³ De lassacskán leszo-

³ Az ópiumtermesztésnek Kína legnagyobb részében — mindazokon a területeken, ahol többségben hanok élnek, és a legtöbb nemzetiségi vidéken — már véget vetettek. A központi hatóságok azt a politikát követik, hogy minden eszközzel igyekeznek csökkenteni az ópiumtermesztési kedvet, de a kérdés eldöntését a nemzeti kisebbségek önkéntes elhatározására bízzák. Ezért a mákonyos doboz még megtalálható az ország távoli, eldugott vidékein, ahol a primitív, a rabszolgatartó és a hűbéri társadalom még átalakulóban van. A szenvedély rabjai ott is jól tudják, hogy szokásuk káros, az állam rossz szemmel nézi, s már nem sokáig tartható fenn. De a szokás nehezen pusztul ki, különösen azért, mert a legszegényebb népréteg általában csak ópiumtermesztéssel húzhatta ki egyik aratás-

kom az ópiumról, és később majd leszokom az ivásról is. Akkor aztán jól élhetünk.”

Jazö elment, én pedig volt rabszolgájával beszélgettem, aki éppúgy örült, hogy hátat fordíthatott a rabszolgaságnak, mint Jazö annak, hogy a tizenkettedik órában megmenekült tőle. Beszélgetésünk alatt Jazö azt sem tudta, mivel kedveskedjék a kisfiúnak, de távozása után volt rabszolgája — aki 15 évesnek mutatkozott be, de inkább tizenháromnak látszott — egy-kettőre tisztázta a helyzetet, mondván, hogy Jazö úgyszólván naponta verte. „Sohasem ehettem eleget. Apámat, akit Jazö Bimor apja eladott, halálra dolgoztatták, és nem adtak neki enni, úgyhogy éhen halt. Anyámat más gazdának adták el, ő is hamarosan meghalt a sok éhezéstől és fagyoskodástól. Én nem emlékszem ezekre a dolgokra, más rabszolgáktól hallottam.”

Hogy milyen élete volt egy „elsőosztályú rabszolgának” nevezett szabad jobbágnak, erre Tiho Csiurhu szolgálhat példaképül, egy töpörödött kis emberke, aki norszu létére szokatlan pontossággal jelentette ki, hogy 62 éves. Tiho arca füstös krepp-papírhoz hasonlított, megszámlálhatatlan ráncsal; arasnyi vállai hegyesen meredtek elő a vékony pamutvászon ruha alatt, s a combja nem sokkal volt vastagabb, mint az alsókarom.

Tiho beleszületett az adósságba. Apja kölcsönt vett fel, hogy

tól a másikig. Ha nem bíznák önkéntes elhatározására, hogy fölhagyjon vele, s nem honosítanak meg az ópium helyett más, jól fizető terményt, felkavarnák ezt a réteget. Az eltiltás tehát ezeken a vidékeken politikai baklövés lenne — mindössze újabbakkal tetézné az amúgy is nehezen megoldható problémák tömkelegét, és szövetségesekhez juttatná azokat, akik fékezni akarják a haladás ütemét. A természetnek megvannak a hátrányai, minthogy az ópium elfoglalja a legjobb termőföldet, kiszikkasztja élvezőit, és gyengíti a munkaerőt. Négyyszer annyi gondozást igényel, mint a hajdina. De minthogy főként eladásra termesztik olyanok, akik nem rabjai, más, jól fizető terményekkel helyettesíthető, piaca pedig a reform következtében elsorvad. Találkoztam a Hideghegyekhez hasonló tájakon olyan ágrólszakadt szegényekkel, akik csupán az ópiumhoz menekülhettek a korbácsütések vagy a nyomor gyötrelmei elől, s most kínlódva igyekeznek leszokni szenvedélyükről, napról napra csökkentve az adagot. Mert azt mondják, a hirtelen leszokás rosszabb a halálnál.

megnősülhessen, s amikor meghalt, Tihóra hagyta, hogy világra jövetelének azóta jócskán felduzzadt költségeit kiegyenlítse.

„Huszonhárom éves koromra ez az adósság 250 veretlen ezüstre növekedett, bár sokat törlesztettem belőle. Apámtól úgy hallottam, ő annak idején egy veretlen ezüstöt és valami csekély gabonát vett kölcsön. Ezért lettem rabszolga. Szerencsére a gazdámnak sok olyan földje volt, amit nem használt, s én több parcellán ópiumot termesztettem. Az ópium uncija egy veretlen ezüstöt ér, így 12 év alatt 250 veretlen ezüstöt ástam el, s megvásárolhattam a szabadságomat.”

Tiho ekkor feleség után nézett, adósságba keveredett, s kezdődött minden előről. Tizenhárom éves fiát 1952-ben — Tiho házassági költségeinek felhalmozódott kamatai fejében — rabszolgának vitték. Eppen találkozásuk idején szabadult a rabszolgaságból, s érkezett haza, hogy segítsen apjának 4 acre juttatott földje művelésében.

A rabszolgaság gátolta a termelési módszerek fejlődését, s az elmaradott termelési módszerek biztosították az állandó rabszolga-utánpótlást. Zsivu Lanu, egy 20 esztendő s szegény jobbágy mesélte, hogy anyjával, három fiútestvérével és húgával összesen 3 acre földet béreltek. Földjükön hat hónapra elegendő élelem termett. Az év hátralevő részében fát vágtak. Amikor adósságuk 4 veretlen ezüstre emelkedett, öccsét rabszolgának vitték. Később bátyját is követelték, 10 veretlen ezüst és egy zsák zab tartozás ellenében. S hűbéruraik közölték, hogy húgával sem rendelkezhet a család, mert már kiszemelték, hogy elkísérjen egy új asszonyt férje házába.

„Már épp meg akartunk szökni buju hűbérurunktól, hogy menedéket keressünk a vadzsáknál, amikor a reform jött” — mondta Lanu.

Még sok tekintetben jobb volt a rabszolgának, ha úgy született, mint ha később rakták nyakába az igát. A nemesember szolgaságban született „vérbeli norszú” rabszolgája — a ranglétra tetején álló rabszolga — kétségkívül jobban élt, mint sok „szabad” jobbágy.

Ehhez a kategóriához tartozott a korábban említett Arlul Zeda külső rabszolga — igazi erős csontú norszú, akinek családja büszkén vezette vissza három rabszolgánemzedékre származását. Zedának két rabszolgája volt. Egy állítólagos hszifan nemzetiségű, akit négyéves korában vásárolt 4 veretlen ezüstért (6 fontért), és egy lány, akit akkor vett mellé, amikor a fiú betöltötte tizenötödik életévét. Ez újonnan fogott, 18 éves rabszolga volt, de nagy és erős — így hát sokba került. Zeda — mint mondotta — némi kockázatot vállalt, amikor 10 veretlen ezüstöt fektetett egy lányba, akit még nagy fáradságba kerül betörni. De megnyugtatták, hogy nagyon messziről hurcolták ide éjjel, árkon-bokron keresztül, s biztos, hogy sohasem találna vissza.

Zeda nyomban összepárosította két rabszolgáját, bár akkor egy szót sem értettek még egymás nyelvén, s mihelyt a lányon mutatkoztak a terhesség jelei, csökkenthette éberségét. „Ha már gyerekük van, ritkán próbálnak szökni” — mondta a tapasztalt rabszolga bölcsességével.

Miért fektetett annyi pénzt rabszolgákba? — kérdeztem. Nem lett volna elég egy, hogy elvégezze helyette a gazdánál a munkát, s így lehetővé tegye, hogy a maga hasznára dolgozzék?

„Irigyeltem a gazdámat — válaszolta. — Annyi sok rabszolgája és állata volt. Jó dolog a rabszolga. Vagyis jó volt” — helyesbített. — Ezzel a két rabszolgával szaporíthattam az állományt, eladhattam, még több rabszolgához juthattam. Ketten lehetővé tették, hogy feleségemmel együtt magunknak dolgozzunk s pénzt keressünk. Idővel még vagyont is gyűjthettünk volna, hogy kiváltsuk az egész családot, bár ez nem volt olyan könnyű. Így is jobban éltünk, mint sokan mások.”

Akárcsak a többi rabszolgatartó, Zeda — a rabszolga — is tagadta, hogy verte a rabszolgáit. De egyetlen rabszolgával sem találkozottam, akit ne vertek volna állandóan. „Megmondtam nekik: »Ha dolgozunk, eszünk, ha nem, felkopik az állunk — mesélte Zeda. — Napközben a gazdámnak dolgoztak, kora reggel és este

pedig nekem. A gazdám, amikor fölkel, kiadta a parancsait, én pedig megmondtam a rabszolgáimnak, mit tegyenek. Én voltaképpen nem is dolgoztam a gazdámnak, a magam 6 acre földjét műveltem. Elég jól ment sorom. Voltak rossz évek, s a kölcsönökre magas kamatot kellett fizetni. De nem voltam szabad ember, s így nem terheltek úrbéri kötelezettségek."

Gyermekeit mind elvitték otthonukba a gazda gyermekei.

Ha ilyen jó volt az a rabszolgaság — tettem föl az önként adódó kérdést —, most alighanem rosszabbul él, amióta eltörölték?

A sötét tudatlanság iránt érzett türelmes elnézéssel pillantott rám. „Már hogy élnék rosszabbul! Fiaim és lányaim újra együtt vannak velem és családjukkal, lett bőven föld és munkaerő. Nagyszerűen boldogulunk. A reform persze későn jött, a tavaszi vetés után, úgyhogy az idén nem nagy a különbség. A jövő év sokkal jobb lesz."

Két volt rabszolgája a reform után is ottmaradt a házban, fűzte hozzá. „Ugyanazt eszik, amit én, de nem velem együtt. Egy acre földet közösen művelünk."

Volt rabszolgája megerősítette mindezt, de azt is elmondta, hogy Zeda rendszeresen és brutálisan verte. Akkor miért maradt vele? Mert szorongással töltötte el a gondolat, hogy elmenjen, s a maga lábára álljon, volt a válasz. Zeda tapasztalt ember, s mivel várható volt, hogy ezután megszűnik a verés és a szidás, és több lesz az élelem, úgy döntött, hogy továbbra is ottmarad, s részben együtt dolgozik Zedával. „Most semmiben sem szenvedünk hiányt a feleségemmel. Senki sem használhat ki, verhet vagy adhat el bennünket. Van 4 acre földünk, egy igásállatunk, 2 tehenünk és 5 birkánk a munkabrigádtól. Jól megélünk."

S elment, hórihorgas feleségével, akivel kisfiú korában házassította össze a gazdája. Az asszony legalább 5 hüvelykkel volt magasabb annál az összeaszott kis teremtménynél, akivé lett. Eltűnődtem, vajon meddig tarthat furcsa kapcsolatuk azzal az emberrel, aki a múltban korbáccsal verte, ma pedig alkalmasint becsapja őket.

A rabszolgatartók panaszai – Az erjedés tetőfokára hág – „Békés tárgyaláson alapuló reform” – Valamit mindenkinek – Két változatlan elv – A rabszolgaság eltörlésének előkészítése – „Rabszolgatartók” és „dolgozók” – Föld és uzsora – A legnagyobb rabszolgatartók elszigetelése – Buju Heipo menekül – A reform szakaszai – Szemtől szemben béke, a felszín alatt küzdelem – Állás és anyagi támogatás a volt rabszolgatartóknak

1956 derekára a Hideghegyekben magasra csapott az elégedetlenség és az aggodalom. A korábbi labilis erőegyensúly megbomlott, de nem támadt helyette új. Az ország többi részéből érkező hírek hatalmas fordulatról beszéltek: befejeződött a földreform, felszámolták a magántőkét, a parasztok tódultak a szövetkezetekbe, s mindenfelé azt beszélték, hogy a nemzeti kisebbségek Kína többi részével együtt lépnek a szocialista fejlődés útjára.

A termelést nem sikerült úgy emelni, hogy a rabszolgatartó rend lényegében érintetlen maradjon. Minden ilyen erőfeszítés csődöt mondott, mivel kibékíthetetlen érdekellentét állt fenn a rabszolgák és tulajdonosaik, valamint a jobbágyok és hűbéruraik közt. Amit az egyik elfogyasztott, azt a másik nem fogyaszthatta el. Világos volt: a norszu rabszolgatársadalom vagy elpusztul, vagy átalakul valami mássá.

Nemesi rabszolgatartók keresték föl a Kommunista Párt Munkabizottságát, hogy elpanaszolják: a kommunisták nem tartották meg ígéreteiket. Követelték, hogy minden szökött rabszolgát juttassanak vissza korábbi tulajdonosához, s állítsák vissza a régi

helyzetet. Azt a választ kapták, a kormánynak vagy a kommunista pártnak nem feladata, hogy beavatkozzék a kisebbségek ügyeibe, s támogassa a norszu nemeseket rabszolgáik és jobbágyaik elnyomásában.

„Mi együttműködtünk a norszu vezetőkkel, s továbbra is együtt akarunk működni velük. Ti most azt kéritek tőlünk, juttassuk vissza rabszolgáitokat. És ha a rabszolgák, akik még többen is vannak, azt kérik, hogy pusztítsuk el a rabszolgatartókat? Egyiket sincs szándékunkban megtenni.

Nekünk itt az a dolgunk, hogy tanáccsal és tettekkel segítsünk, s elsimítsuk a viszályokat. Rátok, norszukra vár, hogy a magatok sorsát intézzétek. Mi őszintén akarjuk a tartós együttműködést, de nem szeretjük, maradinak tartjuk a rabszolgaságot és a kizsákmányolást. Ha ezt a rendszert nem reformáljátok meg, biztos, hogy megdönti a nép. Természetesen jobb lenne, ha a változás békés úton valósulhatna meg. Ezért azt tanácsoljuk, engedjete a nép jogos követeléseinek, mi majd segítünk, hogy mindenben megtaláljátok a legjobb — a legigazságosabb — megoldást, s anyagi támogatást nyújtunk, ha bármilyen nehézség adódik.”

A rabszolgatartók évek óta tudták, hogy a rabszolgaság eltörlése csak idő és forma kérdése. Azt is megmondták nekik, hogy a nemzetiségeknél változatlan elv a „békés tárgyaláson alapuló reform”. S most elérkezett a pillanat, amikor a probléma megoldását nem lehetett tovább halogatni.

Megkérdeztem Buju Heipót, ezt a megrögzött nemesi rabszolgatartót, aki ma sem titkolja, hogy gyűlöli a reformot, mi járt akkor tájt az eszében. Ő volt az az öreg nemes, aki megmondta, mennyit értem volna mint rabszolga-különlegesség, ha a régi időkben kerülök el a Hideghegyekbe.

„Mi rabszolgatartók valamennyien ott tartottunk már, hogy örömmel fogadtuk az álláspontok tisztázását — mondta. — A kommunisták szüntelenül vitatkoztak velünk. Én sohasem voltam jó szónok. Ők mondták, hogy eddig nálunk rabszolgaság volt, oda-

lent Jungsengben pedig feudalizmus. Tudja, én azt hittem, az egész különbség annyi, hogy mi norszuk vagyunk, ők meg hanok.

Hallgattam beszédüket. Azt mondták, a kommunista párt nem akarja előírni nekünk, hogyan intézzük életünk sorát, de embereket adni-venni — ez ma már idejét múlt. A rabszolgaság nem jó rendszer, mondták. Egyszerű gyári munkások jobban élnek, mint a gazdag rabszolgatartók. Csakhogy nekünk nincsenek gyáraink, válaszoltam én.

„Öreg vagyok már, és nem akarok megváltozni — mondtam nekik. — Mi lesz velem, ha elveszítem a rabszolgáimat? Nem bírom a munkát.” Mire azt felelték, senki sem akar megfosztani rabszolgáimtól. Mi norszuk beszéljük meg a dolgot, és döntsük el, miképpen legyen.”

Ha még az olyan megátalkodott reakciók is, mint Buju Heipo, üdvözölték az álláspontok tisztázását, nem kétséges, hogy a rabszolgatartók összességükben ráébredtek: új helyzet állt elő. Érezték, mennyire irreális az a követelésük, hogy adják vissza a szökött rabszolgákat, nem is számítottak rá, hogy ilyesmire sor kerül. Csak nyomást akartak ezzel is kifejezni a *kangpukra*. Sőt tisztában voltak vele, hogy még több rabszolga szökik meg, s pótlásukra nincs remény. A jobbágyok is mindinkább kisiklottak a kezükből. Nyílt erőszakhoz pedig nehezen folyamodhattak volna, tekintettel a hadsereg jelenlétére.

Minden rabszolgatartó agyában ott égett a kérdés: van-e kivezető út? Mit jelentsen ez a „békés tárgyaláson alapuló reform”? Valóban az együttműködés módszerének szánták-e, vagy mindössze arra szolgál, hogy visszavonulásra készítse az uralkodó réteget, mígnem eljő az alkalmas pillanat, s lesújtanak rá?

Megkértem Hu Tant, mondja el, mit értenek békés reformon, s az ő szavaival adom meg a választ.

„Ez fentről lefelé irányuló mozgalom — mondta. — A felsőbb és az alsóbb osztály tárgyalások útján megegyezik bizonyos önként végrehajtandó reformokban. Mi segítünk, s tanáccsal szolgálunk.

Erőszaknak nincs helye, nem kerülhet sor sem vérontásra, sem megaláztatásokra, sem tömeges vádemelésekre, senkit sem tartóztunk le vagy végzünk ki múltbeli tettei miatt. A felsőbb osztály megtartja állampolgári jogait, s politikai jogai sem szenvednek csorbát. Ezt értjük rajta általában.

Ami pedig a Hideghegyeket illeti, itt a reform végrehajtása során felszabadítjuk a rabszolgákat, kisajátítjuk és felosztjuk a földet, megszüntetjük a feudális előjogokat, s töröljük az uzsoradósságokat. Anyagi támogatással biztosítjuk, hogy az életszínvonal süllyedése ne okozzon nehézségeket."

Igy megfogalmazva, Hu Tan száraz, hangsúlytalan modorában, úgy tetszett, a rabszolgatartók semmit sem nyernek az alkun. „Akkor hát miért egyeznének bele?” — kérdeztem.

„Nagyon is sokat nyernek — válaszolta. — Anyagi támogatást kapnak, megőrzik emberi méltóságukat, s mint a helyi önkormányzati testületek, bizottságok és szervek tagjai, politikai tekintélyt és fizetést élveznek. A norszuk képviselője az Országos Népi Gyűlésben nemesember — Buju Vani. S a nemesek megtartják házukat, gabonájukat, felhalmozott vagyonukat és személyi tulajdonukat. Valamivel nagyobb rész jut nekik a földosztáskor, mivel az egy-egy személyre jutó földdarabon kívül mindenki birtokában tarthat veteményes- és gyümölcsöskertet. Ráadásul kiválaszthatják a maguk parcelláját, s így megtarthatják a legjobb földeket.

Hogy miért egyeznek bele, ennek sokféle oka van. Látják, hogy Kínában ma olyan nagy és messzemenő változások zajlanak le, amelyek össze sem hasonlíthatók a régi dinasztikus változásokkal vagy a Kuomintang korrupciójával. Kína általános haladása itt is megteszi a hatását, s kedvez a reformnak. És mi annyit magyaráztunk nekik. Tudják, hogy a rabszolgatartás maradi dolog, bizonyos tekintetben még szégyenkeznék is miatta.

Nem hazudtunk nekik, és álltuk a szavunkat — folytatta Hu Tan. — Ők pedig becsülik az őszinteséget. Tetejébe módot adtunk rá, hogy megőrizték méltóságukat, s áthidalják a szakadékot, amely

a rabszolgatartás és újfajta megélhetési problémáik megoldása közt támadt.”

Hu Tan azután elmagyarázta a békés reform „két változatlan elvét.” „Nehogy félreértsen — mondotta —, a reform megköveteli, hogy tettekre serkentsük a népet. Egyik oldala békés, a másik forradalmi. Mi megmagyarázzuk, hogy a régi életmód rossz, más munkájából élni rossz, s megmutatjuk, hol vonják meg a határvonalat munka és kizsákmányolás közt. S a nép öntudatra ébredésében eljut odáig, hogy rábízhatjuk sorsa intézését: kivívja felszabadulását, s biztosítja a reform végrehajtását. Nagyon bonyolult folyamat ez, egyszerre békés és forradalmi. Ebből áll a két változatlan elv.”

Majd hozzáfűzte: „Bízvást elmondhatom, békés reformról szó sem lehet a kommunista párt tanácsadó és vezető szerepe nélkül. A legfőbb tényező Központi Bizottságunk tudományos irányítása és az a tekintély, amelyet a párt a nép között élvez.”

A reform közvetlen előkészületei 1956 nyarán indultak meg a norszu nép minden rétegét felölelő gyűlések formájában, s egy konferenciában végződtek, amely ugyanazon év szeptember elején nyílt meg.

A nemességnek nem volt megfelelő központi képviseleti szerve: a norszuknál minden törzsnek más-más vezetői vannak, akiket vagyonuk, ékesszólásuk, harci készségük vagy tekintélyes fegyveres haduk emelt a többiek fölé. Még kevésbé volt a jobbágyoknak vagy a rabszolgáknak bármiféle szervezetük.

A konferencián, amely 1956 szeptemberében ült össze Ninglangban, a nemesség mintegy 400 legjobb szónoka és harcosa, a leggazdagabb jobbágyi rabszolgatartók, varázslók, s azok a jobbágyok és rabszolgák voltak jelen, akik bekapcsolódtak a reform előkészítésébe. Részt vett a megbeszéléseken több szökött rabszolga, aki most visszatért — nem egy közben megtanult írni-olvasni —, s tanácsadói minőségben képviseltették magukat a kommunista pártmunkások.

A tárgyalások hat hétig folytak, megszakítás nélkül, mígnem apránként kidolgozták azt a platformot, amely rabszolgatartók, jobbágyok és rabszolgák számára egyformán elfogadható. A reformtervezetet végül egyhangúlag fogadták el, mert már mindenki elmondta a magáét, és senkinek sem volt más javaslata vagy ellenérve raktáron.

Ezek után összehívták a megye népi gyűlését, amely törvénybe iktatta a reformtervezetet, megválasztotta a helyi önkormányzati szervet, az állandó jellegű népi tanácsot, s a területet forma szerint is Nínglang norszu autonóm megyének nyilvánította.

Lényegét tekintve, a reformtervezet kimondotta, hogy járásról járásra haladva megszüntetnek mindennemű rabszolgaságot és feudális előjogot. Akiknek rabszolgájuk volt, azokat két kategóriára osztják: „rabszolgatartókra” és „dolgozókra”. A két kategória megkülönböztetésénél négy fő kritériumot tartanak szem előtt. A „rabszolgatartókhoz” sorolják mindazokat, akik 10 vagy több rabszolgával és családtagonként több mint 10 acre földdel rendelkeztek, nem vettek részt az alapvető termelőmunkában, s évi jövedelmük több mint 70%-át mások munkájából szerezték.

Mindenki más, akinek rabszolgája volt, a „dolgozók” kategóriájába kerül.

A „rabszolgatartók” kategóriájába soroltaktól — amellett, hogy elveszítik rabszolgáikat és jobbágyaikat — a földreform során rájuk eső részen felül minden földet elkoboznak, s megfosztják őket attól a joguktól, hogy uzsora-kinnlevőségeiket behajtsák. Semmi egyebet nem koboznak el tőlük, s politikai jogaikat sem veszítik el.

Ezeket a kritériumokat, az egész reformtervezet sikerének döntő tényezőit, rendkívüli gonddal dolgozták ki a munkabrigádok általános vizsgálatai alapján, amelyek adataiból aránylag pontos képet kaptak a Hideghegyek rabszolgatartó, feudális és uzsora-viszonyairól. Mindez aláhúzza Hu Tannak azt a végső konklúzióját, hogy a reformra tudományos vezetés nélkül nem kerülhetett volna sor.

A kritériumokat pontosan úgy állapították meg, hogy elszigeteljék a leggazdagabb rabszolgatartóknak azt a döntő 5%-át, amely mintegy felerészből és felerészből sok rabszolgával rendelkező jobbágyokból állt. A tervezet egyszersmind két csaknem egyenlő részre — önálló háztartásonként tíznél kevesebb és tíznél több rabszolgával rendelkezőkre — szakította a nemességet, s tömörítette a rabszolgákat, a rabszolgát nem tartó jobbágyokat és a „dolgozók” kategóriájába sorolt kisebb rabszolgatartókat (nemeseket és jobbágyokat egyaránt) a reform támogatására.

Ha nem úgy húzzák meg a demarkációs vonalakat, hogy kielégítsék a nép szükségleteit, s egyúttal elszigeteljék a „rabszolgatartók” nagyhatalmú csoportját, könnyen megeshetett volna, hogy szövetségesekhez juttatják a nemeseket és a gazdag jobbágyokat, veszélyes szakadást idéznek elő a norszu társadalom más pontján, s hosszan tartó, sok áldozatot követelő küzdelemmé változtatják a békés reformot.

A kangpuk úgy értékelték a helyzetet, hogy a norszuknak csaknem 90%-a támogathatja ezt a politikát, és csak a népesség 5%-ának van rá oka, hogy ellenezze. Ilyen túlsúly ellenében — amely még anyagi támogatással kipárnázott, méltóságteljes visszavonulási lehetőséggel is párosult — csak vakbuzgó reakciók vethették el habozás nélkül a reformot, hogy az egyetlen alternatívát választva, a fizikai ellenállás útjára lépjenek.

Buju Heipo, ez a tipikus reakciós, amikor meghallotta, miféle feltételekben egyezett meg a konferencia, fogta puskját, s a hegyekbe menekült, hogy szembeszálljon az egész „felfordulással”. De mint már előtte sok norszu nemes, ő sem számolt az asszonyokkal. Vagy hűszfőnyi expedíció — többek közt felesége, lánya, unokahúga és unokaöccse — ment érte, Buju Vani vezetésével, a hegyekbe, hogy visszahozza.

„A nőket küldték föl a hegyre, hogy ne lőjek — panaszkodva. — És Buju Vani azt mondta, nyugtalanságra nincs ok, nem lesz semmiféle durvaság, se sértés, se öldöklés. Ők itt mind

felelősséget vállalnak, hogy nem lesz semmi bajom, és garantálják, hogy újra eljöhettek, ha akarok. Mindenben megállapodtak, mondták, és minden ígéretet meg is tartanak.

Én hagytam magam rábeszélni. Csakugyan öreg vagyok már az effajta dologhoz, a reuma is bánt. Amikor visszajöttem, a kangpuk nagyon barátságosan viselkedtek, mintha mi sem történt volna. Nem üldöztek, bár meg kell hagyni, én nem jártam olyan jól a reformmal, mint egyesek."

Miután a tervezetet elvben elfogadták, a kommunista párt azt tanácsolta, ne hajtsák végre mindenütt egyszerre. Elméletben minden jónak látszik, mondták a pártmunkások, de a gyakorlatban adódhatnak hibák. Így a reform végrehajtása három kísérleti körzetben kezdődött meg, 1956. október 24-én. A vezetők nagy részét ezekbe a körzetekbe összpontosították, hogy biztosítsák a reform elveinek maradéktalan érvényesülését, s tapasztalatokat gyűjtsenek, mielőtt újabb területekre terjesztik ki a munkát.

A reformot öt szakaszban hajtották végre: 1. Megválasztották a körzeti reformbizottság tagjait; 2. Pontosan felmérték a helyi rabszolga- és földtulajdont, s kimondották a rabszolgák felszabadulását; 3. Folytatták a vizsgálatot, s különválasztották a „rabszolgatartókat” a „dolgozóktól”; 4. Megalakították a körzeti munkásszövetséget; 5. Felosztották a földet, s rendezték a fennmaradt problémákat.

A körzeti reformbizottságok, amelyekben képviselve volt minden osztály és kaszt, gyakran ülésseztek, hogy megvitassák a végrehajtás közben felvetődő kérdéseket. Elsősorban ezeknek a bizottságoknak jutott az a feladat, hogy biztosítsák a helybeli felsőbb osztály támogatását. A „rabszolgatartókon” kívül minden felnőtt beléphetett a munkásszövetségbe.

Ha egyszer a reform békés, helyi viszonylatban éppúgy, mint megyei szinten megegyezésre kell jutni, tehát lehetőséget kell adni a megegyezésre. Ezek a szervek biztosították ezt a lehetőséget, s ezenfelül a kangpuknak is módot adtak rá, hogy állandóan figye-

lemmel kísérik a reform menetét, s megbirkóznak a múltbeli gyűlöletből és szolgaságból eredő problémákkal.

A tárgyalások a reform végrehajtása közben szinte állandóan folynak. Senki sem akarja, hogy „rabszolgatartónak” nyilvánítsák. S még ha a legszembetűnőbb módon meg is felel mind a négy kritériumnak, akkor is sok vitára van szükség, amíg az illető személy beleegyezik, hogy ebbe a kategóriába sorolják. Tömérdek idő telik így el, de a *kangpuk* meggyőződése szerint ez nem elfecsérelt idő. Hozzájárul, hogy mindenki világosan lássa a reformpolitika lényegét, s ami még fontosabb, a megbeszéléseken részt vevő rabszolgák és jobbágyok először kapnak leckét demokratikus jogaik gyakorlásából. Korábban csak a nemeseknek és a rabszolgatartóknak volt — aszerint, hogy melyik kaszthoz tartoztak — különböző mérvű szólásszabadságuk. A rabszolgák nem lehettek más véleményen, mint gazdáik, s felszabadulásuk után sem egykönnyen tudnak ellentmondani azoknak, akiknek nemrég még kényre-kedvre ki voltak szolgáltatva.

A „rabszolgatartónak” nyilvánítottak ügyét a reformbizottságok a körzeti népi tanácshoz (a helyi önkormányzati testülethez) terjesztik föl, ahol az illető személy jelenlétében megvitatják. Ez a testület véleményét közli a helybeli munkásszövetséggel és a megyei reformbizottsággal.

„Mindez nem olyan egyszerű, amilyennek látszik — jegyezte meg az egyik brigádtag. — Ez csak a dolog tárgyalási oldala. A másik oldala a küzdelem. Mivel minden önkéntes megegyezés alapján történik, a rabszolgatartók — helyzetüket kihasználva — becsapják és megvesztegetik a rabszolgákat és a jobbágyokat, hogy ne az igazat mondják, s így segítségükkel becsúszhassanak a „dolgozó” osztályba. De a szabotázstól sem riadnak vissza, s halállal fenyegetik azokat a rabszolgákat, jobbágyokat, sőt még nemeseket is, akik részt vesznek a reform végrehajtásában. Természetesen nem hagyhatunk kétséget afelől, hogy erőszakra erőszakkal válaszolunk.

Tömeges »vádlió gyűlések« nincsenek, de ha valaki semmiképp

sem akarja elismerni, hogy a »rabszolgatartók« csoportjába tartozik, olykor javasolhatjuk, hogy mások társaságában addig beszél-gessen a kérdésről rabszolgáival és jobbágyaival, amíg ki nem fogy az érvekből. Ez ritka eset és a végső eszköz. Többnyire nem kerül sor ilyen nyílt szembesítésre, s a küzdelem nem szemtől szemben, hanem, mondhatni, egymás háta mögött folyik."

A legnehezebb volt, a bolói munkabrigád vezetője szerint, megnyerni a helybeli felsőbb osztály beleegyezését, s mindvégig együttműködni vele. „Ezek az emberek ragaszkodnak régi felfogásukhoz, s hallani sem akarnak az újról — magyarázta Csinluan Denzö. — Amíg a szegény nép föl nem támad és nem aktív, a nemesek nem mondanak le előjogaikról. De ha már a nép megmozdult, a felsőbb osztály megrémül, és pánikba esik. Akkor a mi feladatunk, hogy megnyugtassuk és átsegítsük félelmeinket.

Újra meg újra elmagyarázzuk nekik politikánkat, elmondjuk, mit várhatnak a jövőben, míg végül ismét biztonságban érzik magukat, egyre hetykébbek lesznek, s visszaesnek régi hibáikba."

Meghatározták, hogy a családoknak nem több mint 5%-a sorolható a „rabszolgatartók" kategóriájába. Erre azért volt szükség, hogy a bizottságok ne osztogassák túlzott lelkesedéssel ezt a címkét, s ne riasszanak el sok olyan személyt, aki 1—9 rabszolgával rendelkezik.

Ninglangi kommunista vezetőktől hallottam, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága úgy rendelkezett, hogy a „rabszolgatartók" politikai helyzete és életkörülményei a reform következtében nem romolhatnak. „Néhányan igen magas pozíciót töltenek be szülőföldjükön és sok ezer honfitársuk szószólói. Megkapták az őket megillető helyet" — mondta az egyik pártmunkás.

És több olyan nemest sorolt fel, aki vezető posztion áll, köztük a megyei tanács elnökét és több tagját, a megyei népi gyűlés néhány képviselőjét és a Politikai Tanácskozó Testület alelnökét. „Ez nem csupán presztizs-kérdés vagy hasznosság kérdése. Ezek az

emberek így foglalkozáshoz jutottak, s munka közben jobban megértik az eseményeket."

De a „rabszolgatartók” beleegyezését talán leginkább az anyagi támogatás biztosítja. Igen sok „dolgozónak” is támogatásra van szüksége, hogy rabszolgáinak és feudális előjogainak elvesztésével ne csökkenjen az életszínvonala. Ez a másik alapvető különbség Kína más vidékeivel szemben, ahol a földesurak kénytelenek voltak nyomban a földreform után munkájukból megélni, s elvesztették politikai jogaikat.

Érdekelt, mit értenek „életszínvonalon”. Vajon a kormányzat anyagi támogatásával továbbra is lehetővé kívánja tenni, hogy egyesek — mint egykor Buju Vani — 300 marhát áldozzanak egyetlen év alatt reumájuk gyógyítására? És tovább folytathassák a tékozló vendéglátást, mint a régi időkben, naphosszat igyanak, ópiumot szívjanak s herdálják az anyagi javakat?

Szemlátomást volt némi véleménykülönbség ebben a kérdésben. Akadtak, akik úgy gondolták, az anyagi támogatás célja, hogy a kieső jövedelem pótlásával biztosítsa a volt rabszolgatartók régi életmódját, legalábbis életük végéig — vagy 60 évig —, itallal és vendégeskedéssel egyetemben. A vitának ezen a pontján magasra csapott a küzdelem. A többség úgy vélte, az anyagi támogatás folyósításánál azt az elvet kell követni, hogy megakadályozzák a normális hétköznapi életszínvonal csökkenését, s a támogatást annyi időre kell méretezni, amennyi szükséges ahhoz, hogy — a reform után támadt szakadékot áthidalva — a korábbi rabszolgatulajdonos beilleszkedjék az új életkörülményekbe s megkeresse kenyerét. Aki öreg és munkaképtelen, az más bánásmódot igényel, az ilyeneket életük végéig el kell tartani.

A volt rabszolgatartó természetesen azon igyekszik, hogy a támogatást mennél magasabb összegben állapítsák meg és men-
nél hosszabb időre. Az igényelt összeget a körzeti reformbizottság elé terjeszti, ahol javaslatát megvitatják, majd a reformbizottság ellenjavaslatával együtt a munkásszövetséghez továbbítják, hogy

ott megvitassák a „tömegek”, akik ismerik az illető múltbeli helyzetét. Végül az anyagi támogatás és az állásba helyezés terve a körzeti népi gyűlés, azután pedig a Hideghegyek legfelsőbb kormányzati szerve, a Ninglang megyei népi gyűlés elé kerül.

Az anyagi támogatást többnyire átmeneti időre — 3–5 évre — adják. Összege évi 40 jüantól itteni fogalmak szerint hatalmas summáig, 700 jüanig (több mint 100 fontig) terjed, a hivatali állás javadalmazásán felül.

A „rabszolgatartók” földjét automatikusan elkobozzák és felosztják, a „dolgozók” ellenben megtarthatják földjüket, kivéve néhány körzetet, ahol kevés a föld s nekik fölöslegük van. Az elkobzott földet egyenlően osztják fel, s a „rabszolgatartó” kiválaszthatja a maga részét. A legtöbb járásban átlagosan valamivel kevesebb mint 2 acre jut minden férfirra, nőre és gyermekre. Az a rendelkezés, hogy veteményes- és gyümölcsös-kertet is megtarthat, ugyancsak némi előnyt biztosít a volt vagyonos rétegnek, s enyhíti a csapást.

Mivel sem gabonát, sem állatokat nem koboznak el, a gazdagoknál bőségesen marad mindkettőből — hiszen rabszolgájuk sincs, akit etessenek, s vetőmagnak sem kell már sok —, miközben mindenki más szűkében van a gabonának és az igavonó állatnak. De nincs, aki őrizze a volt rabszolgatartó nemesek meghagyott állatait.

A reformbizottságok a nép ellátására piaci áron felvásárolhatnak ebből a gabona- és jószágfölöslegből, amennyit jónak látnak, s ha a tulajdonos nem adja önként, a megyei önkormányzat jóváhagyásával kényszereladásra kerülhet sor. Hogy a jószágot megóvják, engedélyezték, hogy a gazdagok volt rabszolgákat fogadhassanak állataik őrzésére, s ha szükséges, a hatóságok takarmányt is biztosítanak. Ugyanezen okból a legelőket nem kobozták el a szántóföldekkel együtt.

Ezeket a rendelkezéseket a kísérleti reform után adták ki, mivel a rabszolgatartók szabotálási szándékkal lemeszárolták állataikat,

ürügyül hozva fel később, hogy nincs takarmányuk vagy pásztoruk a jószág őrzésére.

Rabszolgák nélkül a volt rabszolगतartók, különösen a nemesek, olyan tehetetlenek, akár az újszülött csecsemő — hiszen korábbi munkájuk mindössze annyiból állt, hogy harcoltak, s valóságos vagy vélt hibáikért korbácsolták rabszolgáikat. Most, hogy rájuk hárulnak a norszu társadalom létfontosságú feladatai, a víz-hordás, a favágás, a gabona megőrlése — már nem is szólva a föld megműveléséről —, a rabszolगतartó családok nem tudják, mihez fognak.

Ezt a megpróbáltatást a rabszolgaságnak köszönhetik. Amikor a munkaerő úgyszólván semmibe sem került, a rabszolgák ro mérföldről is hazahordhatták gyalog a vágott tűzifát, messziről cipelhették hordókban a vizet, s estéiket aprócska kézimalmok forgatásával tölthették. A rabszolगतársadalomban csak a legprimitívebb módszereknek van létjogosultságuk, s ezek továbbfejlesztésére semmi sem ösztönöz.

De lényegében mindeme feladatok ellátására jobban megfelelnek a lovak és a jó módúak rendelkezésére álló egyéb eszközök. A ló több fát hozhat, mint az ember, gabonát őrlhet s vizet is hordhat. A munkabrigádok ilyen elemi tudnivalókból kénytelenek leckét adni.

Egy dúsgazdag törzsi vezető olyan elbűvölten fogadta, amikor a kivájt fatörzsek fölöttébb modern módszerével háza a közeli patakból állandó folyóvizet kapott, hogy többek füle hallatára kijelentette: ez csaknem megérte a reformot.

S még Buju Vani is, akinek mintegy 50 rabszolgája volt, s most egy sincsen, úgy érzi, roppant technikai magaslatra emelkedett, mert egy helybeli kangputól megtanulta, hogyan kell lóvontatású malmot építeni. Sokat beszélgettem Buju Vanival, akinek rabszolgái az elsők közt szabadultak fel — gazdájuk kívánságára.

Ő nem kap anyagi támogatást, mivel a megyei tanács elnökeként 50 júan és országos képviselői minőségében 195 júan — több

mint 35 font — jövedelmet élvez. Két fia is keres. „Bár hét unokám van, semmiben sem szenvedünk hiányt” — mondta.

Hogyan fogadták rabszolgatartó társai rabszolgáik felszabadulását? — kérdeztem. „Vannak, akik aggódnak, akik nem értenek egyet vele. Egyesek megpróbálják szabotálni a reformot, mások elherdálják javaikat, abban a hiszemben, hogy úgysem lesz már sokáig az övék. És akadnak néhányan, akik messzebb látnak az orruknál, s elismerik, hogy szükség volt a reformra. Általában nem mondhatjuk, hogy valami nagyon megnyugodtak volna.

De mi mást is várhattunk — tette hozzá Buju Vani. — A fiatalok azért már másképp gondolkodnak. Néha látnak repülőgépeket, fényképről ismerik az autót és a vonatot, s azt mondják, nekünk norszuknak nincs egyebünk a lónál. Szeretnék, ha ők is megtehetnék mindazt, amit filmen látnak.”

1957 karácsonyán folytattam a leghosszabb beszélgetést ezzel a rokonszenves, szerény és haladó rabszolgatartóval (sohasem volt bátorságom, hogy megkérdezzem, verte-e a rabszolgáit, de azt hiszem, verte). „Nemzeti ünnepem”, a karácsony alkalmából Hu Tannal együtt bankettet adtak. Volt ott csirke, jünnani sonka, lótuszgyökér, disznóhús, többféle zöldsézelék és héjában főtt ninglangi óriáskrumpli, amit jakvajjal fogyasztottunk, hatalmas palacsinták halmaza és levesben főtt metélt — mindez tömördek paprikával —, s mellé tekintélyes mennyiségű gabonapálinka.

Hu Tan átadott egy csirkefejet a megyei tanács elnökének, hogy mutassa meg, miképpen jósolnak a norszuk az alsó állkapocs inaiból. Én is megmutattam, hogyan csinálják az angolok ugyanezt a mellrész villacsontjával, s ő nagyon boldog volt, hogy mindketőnkénél megvan ez a babona. Második fiának két felesége halt meg egymás után, mondta, mert nem vették figyelembe a kedvezőtlen előjeleket. A menyegzői szertartás alkalmával az áldozati disznónak nem találták az epehólyagját — ami nagyon rossz jel. „De a két családot régi barátság fűzte egymáshoz, és nekivágtunk a dolognak.” Az asszony meghalt. A fiú akkor eljegyezte első felesége

húgát, s ugyanez ismétlődött. A rossz előjel ellenére is összeházásodtak, s a második feleség is meghalt. „Tudhattuk volna, hogy ez lesz a vége” — mondta Buju Vani.

Magasságomat méregetve megjegyezte, hogy Pekingben föltűnt neki, mennyivel magasabbak a külföldiek. Talán az étkezés teszi, válaszoltam, mi több tejet és húst eszünk. Angliában a gazdagok kevesebben vannak, s nagyobb termetűek, mint a szegények. Ezen eltűnődött, majd megállapította: „Igen. A rabszolgák általában alacsonyabbak, mint mi, nemesek. Én pedig alacsonyabb vagyok önnél. Azt hiszem, a szocializmusban mindnyájan egyforma magasak leszünk.”

Buju Vaniról nem mondhatjuk, hogy tipikus nemes. Mert habár ő is elszívja ópiumpipáját, mértékletes az ivásban, és sokat foglalkozik társadalmi problémákkal. Nagyon nyugodt és megfontolt természet. Mint mondotta, a legtöbb nemes korántsem lépett örömmel a rabszolgasáadalomból kivezető útra, de elfogadta, mivel egyebet úgysem tehetett, hacsak nem akarta megismételni a reformmal nyíltan szembeforduló Buju Heipo meddő kísérletét. Heipo alteregói — az egykori uralkodó réteg maradványai — megtalálhatók szerte a világon, amint naphosszat fájlalják a történelem alakulását, s mit sem értenek belőle.

„Másokkal rendesebben bántak, mint velem — jelentette ki Buju Heipo arisztokratikus orra hegyére meredve. — Abból a 78 jüanból, amit a megyei tanácskozó testület tagjaként havonta kapok, még itatra is alig futja. Jónéhány üveg gabonapálinkát ittam meg azelőtt naponta, és most csak egy jut. Nem telik többre.”

Buju Heipónak korábban 50 rabszolgája volt, s most, mint mondta, öreg felesége kénytelen a hátán hordani a fát és a vizet. „48 jüant fizetek évente a béresnek, de nem sokat ér, úgyhogy kértem a megyét, adjanak egy házi kisinast. A házam is nagyon ócska, kértem, hogy építsenek másikat. Ha megkapom a házat és az inast, könnyebb lesz.”

Mi a véleménye a rabszolgaság eltörléséről? — kérdeztem. „Hát

igen . . . nem volt szép dolog — mondta. — Én megveszlek téged, te megveszel engem. Nem szép. Az ember az ember, akár nagy, akár kicsi. És rám hárult, hogy etessem, ruházzam azt a sok rabszolgát. Most kevesebb a jövedelmem, de mind az enyém.”

A „dolgozók” kategóriájába sokféle rabszolgatartó került, kezdve azoktól, akiknek tíznél több rabszolgájuk volt, de nem illett rájuk a többi kritérium, egészen a szegényebb nemesekig és a Jazö Bimorhoz hasonló jobbágyokig, akik maguk is a rabszolgaság küszöbén álltak. De legtöbbször olyan jobbágy volt, aki dolgozott és hűbéri szolgáltatásokkal tartozott a nemességnek. Ezek olyan középréteget alkottak, amely kizsákmányolt, de egyszersmind szenvedett is a kizsákmányolástól. Altalában kevés földjük volt, s vagy fenyegette őket a rabszolgasors veszélye, vagy rákényszerültek, hogy tétlenül nézzék, miként súllyesztik családjukat adósságuk fejében rabszolgaságba.

A reform idején a „dolgozók” három csoportra oszlottak. A többség többet nyert, mint veszített; akadtak, akiknél a nyereség körülbelül egyensúlyban volt a veszteséggel; s néhányan többet veszítettek, mint amennyit nyertek. De azért az utóbbi csoport tagjai többnyire ugyancsak támogathatták a reformot, mert politikai viszonylatban nyertek. Bármennyi vagyont is gyűjtöttek azelőtt, mégiscsak jobbágyai voltak a nemeseknek, másodrendű állampolgárok. Ebben a tekintetben közös alapokon álltak a szegény jobbágyokkal és a rabszolgákkal, s az a vágyuk, hogy földjüket megtartsák s kölcsöneiket visszakapják, elhatárolta őket a „rabszolgatartóktól”.

A reform végrehajtása közben sok időt szentelnek annak, hogy kiszámítsák, melyik csoport mennyit nyer vagy veszít. Így az egyes csoportok tagjai tovább láthatnak annál a pusztá ténynél, hogy elveszítik rabszolgáikat. S mivel a rabszolgatulajdon már önmagában is tekintélyt szerzett, ügyelnek rá, hogy a „dolgozók” is kellő képviselőt kapjanak az önkormányzati testületekben és a különböző bizottságokban. Amennyire lehet, mellőzik a „dolgozók” han-

A szerző üdvözlésére kiküldött fogadóbizottság: (balról jobbra)
Ajga, Ajszung, Nahung és lánya, Napaj, Nasang

Zsabuej, a vák lahu vezére, anyjával, feleségével és gyermekével

Ajga, Urnu falu
fiatal főnöke

Bivalyok tapossák
az agyagot a va
negyvidék első
téglagyárában

gos elítélését, rabszolgáik felszabadítását is „elválasztásnak” nevezik. Így megmentik tekintélyüket, s együttműködésre ösztönzik ezt a döntő csoportot.

Azon a területen, ahol a rabszolgaságot 1957 végéig eltörölték, a terület 27 körzetének 31 805 lakosából 9442 — vagyis 29,69% — került a „dolgozók” kategóriájába. S tekintve, hogy a népességnek ez a csaknem egyharmada aránylag jómódú, fölfegyverzett és képzett harcosokból áll, és sok mozgósítható rabszolgával rendelkezik, meggyerésének fontosságát nem szükséges hangsúlyoznunk.

A nemesekről bizvást elmondhatjuk, hogy a sok rabszolgatartó jobbágy volt az Achilles-sarkuk. A túlnyomó részben jobbágyokból álló „dolgozók” támogatása döntötte el a reform sorsát, s a nemesek elveszítették ezt a támogatást.

Ez a fejezet a Hideghegyekben végrehajtott békés rabszolga- és jobbágyfelszabadítási reform két dokumentumát tartalmazza.

Jünnan tartomány Ninglang norszu autonóm megyéje Népi Gyűlésének határozata a békés tárgyaláson alapuló demokratikus reform intézkedéseiről

A reform célja: a termelés fejlesztése, a nemzetiségek egységének megszilárdítása, a politikai, a gazdasági és a kulturális intézmények fejlesztése, a norszu vidék életviszonyainak megjavítása és a szocializmushoz való fokozatos átmenet megteremtése.

Az intézkedések, bár tekintettel vannak a Hsziaoliangsanban (Kis-Hideghegyekben) fennálló konkrét helyzetre, a Kínai Népköztársaság Alkotmányának szellemében fogantak.

I. rész: Általános elvek

I. szakasz:

A reform eltörli a rabszolgotartó rendet, felszabadítja a rabszolgákat, a jobbágyokat és a dolgozók nagy tömegét, s garantálja a személyi szabadságot és a politikai egyenlőséget.

Ezekre a lépésekre azért van szükség, hogy felszabadítsuk a nép alkotó erőit, fokozatosan javítsuk életkörülményeit, kifejlesztjük a kölcsönös segítő csoportokat és a szövetkezeti mozgalmat,

s megteremtjük a szocializmushoz való fokozatos átmenet szükséges feltételeit.

A békés tárgyaláson alapuló demokratikus reform valamennyi dolgozó osztály érdekét szolgálja. Ezért feladatunk, hogy kitartással, türelemmel és nevelőmunkával biztosítsuk a közéleti vezetők egységét. Ragaszkodjunk a felülről jövő békés tárgyalás elvéhez. Mellőzzük a verés, a fegyveres harc vagy az öldöklés eszközét, és csak azokat tartóztassuk le, akik a jelenben bűncselekményt követnek el. Ily módon egyesítsük az erőket a demokratikus reform hatalmas feladatának végrehajtására.

II. rész: A rabszolgák felszabadítása és a különböző osztályok helyzetének rendezése

2. szakasz:

A reform végrehajtása során szüntessük meg a rabszolgatartó rendet, szabadítsuk fel a rabszolgákat, s garantáljuk személyi szabadságukat és politikai egyenlőségüket. Vessünk véget a rabszolgatartók földmonopóliumának. A föld azé legyen, aki megműveli.

Töröljük a reformot megelőző időkből fennmaradt hátralékos bérleti díjakat és szolgáltatásokat. A rabszolgatartó renddel együtt járó különleges előjogok rendszerét, a rabszolgatartók uzsorájával együtt, ugyancsak el kell törölni.

3. szakasz:

Azokon a területeken, ahol a reform még nem került végrehajtásra, tilos rabszolgát megölni, bántalmazni, elhurcolni, eladni vagy hozományba adni.

4. szakasz:

A reform végrehajtása során a rabszolgatartók házát, állatait, mezőgazdasági szerszámain, élelmiszerartalékait, veretlen ezüstjét és más pénzét érintetlenül kell hagyni.

Mindazon esetekben, amikor a rabszolga tartó életszínvonala a reform következtében csökken, a hatóságok tegyenek megfelelő intézkedéseket a hiány pótlására.

5. szakasz:

Azokat a személyeket, akik dolgoznak s rabszolgákkal is rendelkeznek — az összes családok mintegy 30%-át — türelmesen vizsgálósuk fel a reform következtében előálló konkrét veszteségeikről és nyereségeikről.

Ha a rabszolgák felszabadítása bármelyiküknél munkaerő-hiányt idézne elő, a hatóságok, az illető személyek életszínvonalának fenntartása és a reform támogatására való hajlandóságuk biztosítása céljából, rendezzék a felvetődő problémát.

6. szakasz:

A felszabadított rabszolgák csekély értékű munkaerőt képviselnek. Ezért életkörülményeik rendezése után türelmes felvilágosításra, megfontolt intézkedésekre és hosszas munkára-nevelésre van szükség.

- a) A hatóságok adjanak megfelelő segítséget azoknak a felszabadult rabszolgáknak és jobbágyoknak, akik megélhetési gondokkal küzdenek.
- b) A felszabadult házi rabszolga személyes holmiján kívül semmi egyebet nem vihet el gazdája házából. Annak lehetőségét, hogy termeljen s jobban éljen, mint azelőtt, teljes egészében a hatóságok teremtsék meg számára.
- c) A házi rabszolgák termelési lehetőségeinek és jobb életkörülményeinek megteremtésénél a következőket tartsuk szem előtt:

akinek otthona van, segítsük a hazatérésben,

akinek szülei, házastársa, testvérei vagy más rokonai vannak, segítsük, hogy összekerüljön velük,

akinek sem otthona, sem rokonsága nincsen, azt buzdítsuk arra, hogy önként fogjon össze másokkal megélhetésének biztosítására.

7. szakasz:

Akik öregek már ahhoz, hogy dolgozzanak, azokat az állam életük végéig eltartja, tekintet nélkül arra, milyen osztályhoz tartoznak.

A fiatalokról is gondoskodunk mindaddig, amíg önálló életet nem kezdenek.

A munkaképteleneket megfelelő segélyben részesítjük.

Az egyes körzetekben végbemenő felszabadítási és rendezési folyamat idején ezeknek az embereknek viseljük jól gondját, hogy mindig legyen megfelelő otthonuk.

III. rész: Az osztályok differenciálása

8. szakasz:

Az osztályok differenciálásánál a reform végrehajtása során csupán a rabszolgatartók és a dolgozók közt kell különbséget tenni. A rabszolgák, a jobbágyok és a dolgozók közt további megkülönböztetésre nincs szükség.

9. szakasz:

A rabszolgatartók száma nem haladhatja meg az összes önálló háztartások 5%-át. Ez összhangban van a parasztság osztálydifferenciálásáról hozott államtanácsi döntések szellemével, s tekintetbe veszi a megyében uralkodó konkrét helyzetet, a rabszolgák számát, a birtokterület nagyságát, azt a tényt, hogy ki dolgozik és ki nem, a kizsákmányolás fokát stb. Ezeknek a konkrét tényeknek az alapján kell elvégezni az elemzést, hogy az osztályok között valóban megfelelő határvonalat vonjunk.

10. szakasz:

Az osztályok differenciálásához gyűjtsünk gondosan adatokat, hogy pontos tények alapján tárgyalhassunk. A tárgyalások eredményét terjesszük a körzeti népi gyűlés elé jóváhagyás végett, majd bocsássuk nyilvános vitára, s a döntést terjesszük fel jóváhagyásra a megyéhez. Ha a tárgyalások körzeti szinten nem járnak kellő eredménnyel, tegyük át a függőben maradt ügyet a megyéhez.

IV. rész: A föld elkobzása és felosztása

11. szakasz:

A rabszolgatartók földjét kobozzuk el és osszuk fel azok közt, akik megművelik. A rabszolgatartóknak — azoknak is, akik ellenzői a reformnak — ugyancsak adjuk ki az őket megillető részt.

12. szakasz:

A föld felosztásánál a következő elvek szerint járjunk el:

- a) Körzeti szinten mérjük fel a termelőkapacitást, s a felosztás alapjául akkora földterületet vegyünk, amekkorát évente megművelnek.
- b) Általában ne változtassunk a dolgozók földtulajdonán, ha a föld nélküli vagy kevés földdel rendelkező népesség igényei anélkül is kielégíthetők. De ha mégis változtatunk, ez csakis a megye jóváhagyásával történhet, szem előtt tartva azt az elvet, hogy az eredeti tulajdonos jövedelme ne csökkenjen.
- c) A földet egyéni kvóta szerint kell felosztani. Egyedülálló személynek két rész, kétszemélyes családnak három rész jár.
- d) Azokat, akik életüket áldozták a forradalomért, a milícia tagjait és a közhivatalnokokat ugyancsak igényjogosultnak kell tekinteni egy-egy részre.

- e) A hegyi erdőket és legelőket elkobzás után adjuk közhasználatba. Ezeket a területeket tilos felosztani vagy szántóföldi művelés alá venni.
- f) Tartsuk tiszteletben a nemzetiségek szokásait és vallását, hagyjuk érintetlenül a temetőket és a hamvasztóhelyeket, óvjuk meg a gyümölcsösöket stb.
- g) Azokat a területeket, amelyekre a jövőben közlekedési útvonalak vagy építkezések céljára szükség lesz, jelöljük meg külön földosztáskor, közölve az érdekeltekkel, hogy csak addig használhatók, ameddig szükség nem lesz rájuk.

13. szakasz:

A földosztásnak a rabszolgatartókat érintő egyes problémáit a következőképpen oldjuk meg:

- a) A rabszolgatartók fölösleges igavonó állatainak kényszereladásánál igazságos és méltányos árat állapítsunk meg. Ne nyomjuk le az árakat.
- b) A csordák megóvása és a marhatenyésztés ösztönzése céljából a fennálló marhapásztori megállapodásokat hagyjuk érvényben. Óvjuk meg a juhnyájakat, s ne tűrjük, hogy szerteszéledjenek. Azok a pásztorok, akik korábban a rabszolgatartók tulajdonában voltak, ha vállalják, maradjanak továbbra is pásztorok, megfelelő bérért és a politikai egyenlőség alapján. Ha a rabszolgatartóknak nehezükre esik ezt a bért megfizetni, folyósítsák a hatóságok.
- c) A rabszolgatartók lőfegyvereiket, kártérítés ellenében, tárgyalások útján adják át a hatóságoknak. A tárgyalásokat megyei különmegbízottak vezetik.
- d) Különleges esetekben, amikor családjukban kevés a munkacserő, engedélyezzük, hogy a rabszolgatartók bérmunkásokat alkalmazzanak, amennyiben ez az illető személyek szabad akaratából történik.

14. szakasz:

A földosztásnak a dolgozókat érintő egyes problémáit a következőképpen oldjuk meg:

- a) A dolgozók fennálló földbirtok-megállapodásait változtatás nélkül hagyjuk érvényben. Minden rendellenességet tárgyalások útján rendezzünk, az egység és a kölcsönös előnyök szellemében. A földosztás ideje alatt senki földet nem adományozhat.
- b) A dolgozók kölcsönnyújtásból származó követeléseit ne töröljük.
- c) A dolgozók a tulajdonukban levő lőfegyvereket használatra adják át a népi milíciának.
- d) A munkaerő-hiánnyal küzdő dolgozók bér munkásokat alkalmazhatnak vagy idegen személyeket fogadhatnak házukba, hogy a teljes egyenlőség alapján velük együtt dolgozzanak és egyenek.

V. rész: A demokratikus reform vezető szervei

17. szakasz:

A demokratikus reform törvényes végrehajtó szervei: a megyei vagy a körzeti népi gyűlés, népi tanács és reformbizottság.

18. szakasz:

Reformbizottságot kell alakítani a megyénél, azonkívül minden járásban és körzetben, az összes rendelkezésre álló erők egyesítése s a feladat sikeres végrehajtása céljából. A bizottságok olyan alkalmas személyekből álljanak, akiket a körzeti népi gyűlés javasol vagy a felsőbb népi tanács nevez ki. Feladatuk, hogy megfelelő tárgyalásokat folytassanak, s foglalkozzanak a reformot érintő valamennyi problémával.

19. szakasz:

A munkásszövetségek a dolgozók önkéntes szervezetei. Elsőrendű feladatuk, hogy a dolgozókat a békés tárgyaláson alapuló demokratikus reformpolitika végrehajtására szervezzék és neveljék.

VI. rész: Függelék

20. szakasz:

A fenti rendelkezések hatálya kiterjed a megye valamennyi járására, ahol rabszolgatartó rend uralkodik.

21. szakasz:

A határozatban foglalt intézkedéseket megvitatta és elfogadta Ninglang norszu autonóm megye első népi gyűlésének első ülészaka. Az intézkedések a felsőbb szervek jóváhagyása után kerülnek kiadásra s lépnek hatályba.

Kiegészítő intézkedések az osztályhelyzet differenciálásához a békés tárgyaláson alapuló demokratikus reform idején

(Hatályba lépett) 1957. február 24-én

A két különböző társadalmi rendszer — a rabszolgatartó és a feudális földesúri rend¹ — jellegének megfelelően kétféle osztály-differenciálási mértéket kell alkalmazni. Minden egyes személy osztályhelyzetét az 1956. január 1-i állapotnak megfelelően kell meghatározni, feltéve, hogy a fenti időpontot megelőző három év folyamán nem változott.

Csak két osztályt különböztessünk meg: rabszolgatartókat és dolgozókat.

¹ A feudális vidékekre vonatkozó szakaszokat a szerző törölte, lévén hogy nem tartoznak a tárgyhoz.

A rabszolga tartók ismertetőjegyei:

- a) Munkaképesek, de nem dolgoznak vagy nem vesznek részt az alapvető termelő munkában.
- b) Önálló háztartásonként 10 vagy több rabszolgával, illetve legalább 3 házi rabszolgával és 3 külső rabszolga-családdal rendelkeznek.
- c) Családjuk minden tagjára több mint 10 acre megművelhető birtokterület jut.
- d) Ha némi munkát végeznek is, évi jövedelmük több mint 70%-át mások kizsákmányolásával (különleges előjogaik érvényesítésével, föld bérbeadásával, uzsorával stb.) szerzik.

Tekintet nélkül a fenti feltételekre, a rabszolga tartók csoportjába sorolhatók még az alábbi kategóriákhoz tartozó személyek:

- a) Akik tíznél kevesebb rabszolgával, de jóval nagyobb megművelhető földterülettel rendelkeznek, s jövedelmük jelentős részét kizsákmányolásból szerzik, munkaképesek, de nem dolgoznak.
- b) Azok az egyedülálló személyek, akik ötnél több rabszolgával rendelkeznek, munkaképesek, de nem dolgoznak, s egyéb fent említett feltételnek is megfelelnek.
- c) Akik némi munkát végeznek, de jövedelmük több mint 70%-át kizsákmányolásból szerzik, s más fent említett feltételnek is megfelelnek.
- d) Akik kevés megművelhető földdel, de rendkívül sok rabszolgával, azonkívül előjogokkal is rendelkeznek, jórészt kizsákmányolásból élnek, munkaképesek, de nem dolgoznak.
- e) Akik földdel nem rendelkeznek, de sok földet bérelnek, munkaképesek, de nem dolgoznak, s más fent említett feltételnek is megfelelnek.
- f) Akik — bár külső rabszolgájuk nincsen — 10 vagy több házi rabszolgával rendelkeznek, s más fent említett feltételnek is megfelelnek.

Példák a fenti kategorizálásra:

1. Hat tagú család, közülük többen munkaképesek, de nem dolgoznak; 9 rabszolgájuk van (5 házi rabszolga és egy külső rabszolga-család); mintegy 70 acre földet művelnek és 50 acre-t bérbe adnak.

A rabszolgatartók csoportjába sorolandók.

2. Egyedülálló személy, munkaképes, de nem dolgozik; 5 házi rabszolgája van és 50 acre földje; 320 ezüstdollár hitel-künnlevősége után 320 dollár évi kamatot élvez.

A rabszolgatartók csoportjába sorolandó.

3. Tizenegy tagú család; közülük öten végeznek némi munkát; 13 házi rabszolgájuk és 25 külső rabszolgájuk van (5 család); 115 acre földet művelnek és 350 acre-t bérbe adnak; 350 ezüstdollár kamatjövedelmet élveznek.

A rabszolgatartók csoportjába sorolandók.

4. Tíz tagú család; közülük többen munkaképesek, de nem dolgoznak; 7 házi rabszolgájuk és 28 külső rabszolgájuk van (8 család); 12 acre földet művelnek, 16 acre-t bérbe adnak és 33 acre-t jobbágyaikkal műveltetnek; 30 jobbágy-család urai.

A rabszolgatartók csoportjába sorolandók.

5. Hat tagú család; valamennyien munkaképesek, de nem dolgoznak; 3 házi rabszolgájuk és 14 külső rabszolgájuk van (4 család); földet nem művelnek, de 66 acre-t műveltetnek bérlővel és 8 acre-t másodbérlővel; évi 120 ezüstdollár kamatjövedelmet élveznek.

A rabszolgatartók csoportjába sorolandók.

6. Tíz tagú család; közülük többen munkaképesek, de nem dolgoznak; 10 házi rabszolgájuk van, 30 acre földet művelnek, 20 acre-t műveltetnek jobbágyaikkal és 120 acre-t bérbe adnak; 7 ökrük, 2 lovuk, 28 birkájuk van és 28 jobbágy-család urai.

A rabszolgatartók csoportjába sorolandók.

Azokat a megszabott rabszolga-létszámnál többel rendelkező családokat nem szabad a rabszolgatartók csoportjába sorolni, akiknél a következő feltételek állnak fenn:

- a) Tíznel valamivel több külső rabszolgájuk van, de házi rabszolgáik nincsenek.
- b) Tíznel valamivel több külső rabszolgájuk van, de maguk is dolgoznak, évi jövedelmük kevesebb mint 70%-át szerzik kizsákmányolásból.
- c) Ötnél valamivel több rabszolgájuk van, de munkaképtelen özvegy vagy egyedülálló személyek.
- d) Tíznel valamivel több rabszolgájuk van, de dolgoznak, és sem földdel, sem előjogokkal nem rendelkeznek.

Példák a fenti kategorizálásra:

1. Öt tagú család; házi rabszolgájuk nincs, 12 külső rabszolgával rendelkeznek (3 család) és 21 acre földet adnak bérbe.

A dolgozók csoportjába sorolandók.

2. Kilenc tagú család; közülük négyen munkaképesek s végeznek némi munkát; egy házi rabszolgájuk és 12 külső rabszolgájuk van (2 család); 28 acre földet műveltetnek bérlővel és 5 acre-t másodbérlővel.

A dolgozók csoportjába sorolandók.

3. Egyedülálló, 60 éves, munkaképtelen férfi; 8 házi rabszolgája, 21 acre bérbe adott földje, 2 ökre és 1 birkája van.

A dolgozók csoportjába sorolandó.

4. Kilenc tagú család; közülük hárman dolgoznak; 3 házi rabszolgájuk és 10 külső rabszolgájuk van (2 család); földet nem művelnek, de 26 acre-t adnak bérbe; kamatjövedelmük 40 ezüstdollár évente; állatállományuk 11 ökör és 75 birka, előjogokkal nem rendelkeznek.

A dolgozók csoportjába sorolandók.

Zsingu Husó körzeti tanácselnök lesz – Hogyan „távoztak” a rabszolgák – Tisztességes alku – A szabadság első napjai – Mesterséges családok – A rabszolgák felfogása a szabadságról – Pazarlási mánia – Bosszúvágy – Volt rabszolgák elmondják az életük történetét – A nők értelmesebbek – Asi Csesza családja újra együtt – Az arisztokraták megtanulják, mi a munka – Hibák és a hibák kijavítása

Arra a helyre ültettek, ahol a családi szellemek nem támadnak, midőn meglátogattam Zsingu Husót – a tűz mögé, azon az oldalon, amely felé az ajtó nyílik. „Ne törődj vele, hogy magas az orra – jegyezte meg a helybeli munkabrigád vezetője. – Pekingből jött, és ellensége a rabszolgaságnak. Rendes fickó.” Mire némi komoly bólingatás következett, s némi kuncogás a lányok részéről, enyhítve az udvarias légkört. Köszönettel elfogadtam egy csésze pirított árpalisztet, leöntöttem teával, és szerencsésen összemaszatoltam vele ujjaimat. Azután ittunk egy kis gabonapálinkát, s mindjárt közvetlenebb és szabadabb lett a hangulat.

Átlagos norszu ház volt, mint a többi, a szokásnak megfelelően, egyetlen nap alatt épült bambuszfonatból, és csekély védelmet nyújtott a hideg hegyi szél ellen. Hasábfából rakott, soha ki nem alvó tűz égett benne három kő között, a kövekre három lányi átmérőjű, sekély öntöttvas tepsi volt támasztva, akár a felfordított óraüveg. Füst gomolygott a szobában, feketén fénylettek a füstpolitúrral bevont tetőgerendák. A vendéglátás a lehető legelőkelőbb volt – árpa *camba*, kínai zabzsemle, sőt még egy csipetnyi tea-

főzet is, kis agyagcsuporban, amelyet azután megtöltöttek lobogva forró vízzel, és átnyújtottak a vendégnek. Zsingu Husö, a volt rabszolga, aki most a jensani körzet tanácselnöki tisztét tölti be, méltóságához illően fogadott. Mi pedig hoztunk süteményt, édességet és cigarettát. Szomszédok kukkantottak be egyre-másra, hogy megnézzék, mi ez a nagy hűhó, s ott maradtak hallgatónak vagy bekapcsolódtak a beszélgetésbe. Mindnyájan rabszolgák voltak azelőtt, mivel ez a helység a nemrég felszabadított külsőrabszolga-falvak közé tartozott.

A rabszolgaság eltörlése előtt Zsingu Husö felesége felerészben férje tulajdona volt, felerészben a gazdáé, aki annak idején összepárosította őket. Most Zsingu tulajdonában van egészen, vagy félig sem — attól függ, hogyan nézzük a dolgot, mivel az asszony szabad. Csinos nő, ott ült köztünk hetedik gyermekét dajkálva, magabiztosan, és sűrűn félbeszakította szelíd férjét, hogy kiegészítse egy-egy megjegyzését. Nagyon drága rabszolga volt — 14 veretlen ezüstöt is megért.

A jensani körzet 1957 júniusában alakult. Ez volt az az időpont, amikor valamennyi házi rabszolga távozott gazdája házából, a külső rabszolgák is felszabadultak, s megszűnt minden előjog és uzsora. Dinamikus felesége ösztönzésére Zsingu Husö aktívan részt vett a reform hathónapos előkészítésében, s így lett a későbbi választáson a körzet tanácselnöke. Látogatásom idején — a köröskörül álldogáló és kuporgó volt rabszolgák közbevetéseitől kísérve — elmesélte, hogyan zajlott le az egész folyamat. Januárt írtunk akkor. Hat hónap alatt a volt rabszolgáknak ugyancsak megjött a hangjuk.

A külső rabszolgáknak volt házuk, de a házi rabszolgák részére otthont kellett építeni, mielőtt felszabadulhattak. S amire a Hideghegyekben még nem akadt példa, ezek nem a szokásos bambuszfonatból készült vityillók voltak, hanem szolid vályogházak, szélmentes épületek, ablak nélkül (a Hideghegyekben ritka érték, nagy kincs az üveg). Élelmet kellett gyűjteni és felhalmozni, hogy a rabszolgák ne szenvedjenek szükségét, ha már a gazda nem élelmezi

őket. A felszabadult rabszolgák ellátásához a jensani körzetben és a Lóversenyter járás másik három körzetében összesen 415 tonna rizsre volt szükség, s ez az egész mennyiség málhásállatok vagy emberek hátán érkezett, azon a magas hegyi ösvényen, amelyen én jöttem.

„A reform előtt hat hónapig folyton-folyvást csak gyűléseztünk — mesélte Zsingu Husö. — És mondtuk, magyaráztuk, milyen legyen a politika: sehol se kerüljön sor öldöklésre, verekedésre, fegyveres harcra. Addig beszéltünk erről, amíg mindenki — gazda, szabad és rabszolga — meg nem értette.”

„Az én gazdám — mondta egyik kérdésemre válaszolva — szíve mélyén csöppet sem lelkesedett a reformért, de mit tehetett? A gyűléseken a gazdák láthatták az erőnket. Alulmaradtak, s nem volt más választásuk, mint hogy beleegyezzenek vagy elmeneküljenek, így hát maradtak és beleegyeztek.

Akadtak olyanok is, akik — ha már így fordult a kocka — segítségünkre voltak az új házak építésénél, csak hogy mutassák, mennyire szívvel-lélekkel támogatják a reformot. De mi tudtuk, mi az igazság, s az új népi milícia még ma is szigorú járőrszolgálatot tart. Azért egyik fél sem szegte meg az alkut. Nem volt se fegyveres harc, se zűrzavar, néhány kisebb veszekedés zajlott csak le.

29-én délelőtt 11 órakor valamennyi házi rabszolga elhagyta gazdája házat, s a gazda mindenütt elkísérte őket új otthonukba, annak jeléül, hogy megegyezéssel távoztak. Minden rabszolgának előre megvolt a helye az új házak valamelyikében. Azután beszédek és ajándékok következtek. S mindez a legnagyobb barátságban, harag nélkül. Aznap éjjel még egy gyűlést tartottunk, főképpen azért, hogy a házi rabszolgák beszéljenek új életükről, mondják el, hogyan állnak meg a maguk lábán.”

Ez — a Hideghegyek valamennyi *kangpuja* szerint — valóban probléma volt, sőt sokkal nehezebb probléma, mint a rabszolgatartók ellenkezésének legyűrése.

A házi rabszolgák üres kézzel, egy szál, nemezcafatokból és

rongydarabokból összefércelt gúnyában hagyják el gazdájuk házát, hogy a kölcsönös alkalmazkodások kaotikus világába lépjenek.

Néhányuk lelkében még él a családi kapcsolatok emléke. Az ilyenek visszatérhetnek szüleikhez, házastársukhoz, testvéreikhez, bár megesis, hogy a reményteli út végén csak gyászvár várja őket. Akik tudják, hol éltek elhurcolásuk előtt, s vissza akarnak térni szülőföldjükre, elhagyják a Hideghegyek vidékét, de erre egyébként senkit sem biztatnak, mert minden más társadalomban a volt rabszolga származás, tévelygő teremtmény, aki még anyanyelvét sem beszéli.

A családok nem egyesülhetnek azonnal, még akkor sem, ha tartózkodási helyük ismert vagy gyanítható, mivel a reformot szakaszonként hajtják végre.

A külső rabszolgák is ágrólszakadt szegények, de legalább van házuk, rokonságuk és — ami a legfontosabb — némi földművelési tapasztalatuk. Mindössze élelemre, munkaeszközökre, ruházatra, kölcsönzött vagy juttatott jószágra van szükségük, és némi segítségre, hogy újból egyesíthessék családjukat. Azoknak a házi rabszolgáknak a problémája, akik visszatérhetnek családjukhoz, ugyan csak könnyen megoldható.

De a többi házi rabszolga tehetetlen. A legnagyobb baj az, hogy egész életükben gazdájuk vagy a háztartás vezetésével megbízott személy közvetlen parancsait teljesítették, és sejtelmük sincs a termelési folyamatról vagy arról a kapcsolatról, amely munka és élelem közt van.

Amikor elhagyják gazdájuk házát, önálló háztartásokba szerzik őket, hogy a háztartások egy-egy tagja segítségével a *kangpuk* irányíthassák termelőmunkájukat és életük megszervezését. Ezek a háztartások többnyire mesterségesek, és sokáig ingatagok is maradnak, de a másik megoldás, nagyobb egységek szervezése, több előkészületet, közvetlenebb vezetést igényelne a *kangpuk* részéről, s talán késleltetné is azt az időt, amikor a rabszolgák önállóan megállják a helyüket. Azért nagyobb szervezetekkel is

Ajszor bambusz vízipipáját szívja

Ajszung a va nép származását
magyarázza

Ajleh, aki levágta egy szomszéd falubeli ember fejét

Tipikus zsingpao falu egy őserdei hegytetőn

kísérleteznek, de az általános forma a rabszolgaság eltörlése idején az önálló háztartás.

A háztartások 7-9 tagból állnak és többfélék. Azoknak, amelyekben különválasztott házastársak egyesülnek szerteszórt gyermekeikkel, „újraegyesült rokonság” a neve. Az ilyen háztartások szilárdak. Néha sikerül hozzájuk kapcsolni még egy árvát vagy nyomorékot, mivel az egyik cél az, hogy a csekély munkaképességűeket elosszák a háztartások közt. Hasonló háztartás alakul — nem is ritkán —, ha egy férfi és egy női rabszolga a reform idején elhatározza, hogy összeházasodik. Ilyenkor a háztartás a házaspáron kívül még két teljes értékű munkaerőből és két fél-munkaerőt képviselő személyből állhat. Ezt a formát, amely szilárdságban az előző után következik, „férj-feleség háztartásnak” nevezik.

A harmadik típus az „önkéntes háztartás”, amely úgy keletkezik, hogy régebbi barátok vagy olyan rabszolgák, akik együtt dolgoztak, elhatározzák: összeadják földjüket, s közös háztartásban élnek. Ezek a háztartások, minthogy hiányzik belőlük a házaspár összetartó tényezője, kevésbé szilárdak, s általában nem szívesen fogadják be az öregek és a gyöngék rájuk eső részét.

S végül következnek a *kangpuknak* legtöbb fejtörést okozó „maradvány háztartások”, amelyek a rabszolgák szálnalmas maradványaiból alakulnak, miután a barátok összetársultak, az erősebbek elutasították, hogy gyöngébbeket ültessenek a nyakukra, a házaspárok kijelentették, hogy nem óhajtanak egyedülálló személyekkel lakni, s a viruló fiatalság hallani sem akart az öregekről. Ezeknek a „maradvány háztartásoknak” a fele a Lóversenyter járás egyik körzetében még hat hónappal a reform után sem volt stabil.

A háztartások legtöbbször gyorsan és spontánul kiemelkedik egy-egy vezető egyéniség — olyasvalaki, aki legjobban intézi a szükséges tennivalókat. Ez a legtalpraesettebb személy néha zsarnok is vagy gazember. De a legreálisabb megoldásnak mégiscsak az látszik, hogy háztartásokba tömörítsék s arra ösztönözzék a volt házi rabszolgákat, hogy önmaguknak termeljenek. A szükséges feltételek

megteremtése pedig a hatóságokra hárul: ők látják el a felszabadított rabszolgákat az átmeneti időszakban mindennel, ami a megélhetéshez és a termeléshez kell, egészen addig, amíg önállóan meg nem állnak a lábukon.

„A reformot az a két szabály teszi lehetővé — mondta az egyik *kangpu* —, hogy a rabszolgáknak megadjuk mindazt, amire szükségük van, hogy megéljenek s fokozatosan megkezdjék a termelést, a rabszolgatartóknak pedig megadjuk mindazt, amire szükségük van, hogy fenntartsák korábbi életszínvonalukat.” S a két elv érvényesítése, fűzte hozzá, egy-egy körzetben a reform idején átlagosan 15 000 jüanba (2200 fontba) került. Minden egyes felszabadult rabszolgára kb. 80 jüant (11 font 10 shillinget) költöttek. (A költségeket a jünnani tartományi hatóságok viselik.)

A vályogházakhoz szükséges anyagot — tetőgerendákat, zsindelyt, ajtókat, vályogvető formákat — a hatóságok szállítják, de a munkát önként elvégzi a nép; még a rabszolgatartók is pepecselnek valamit a forma kedvéért. És minden háztartás a következő minimális ellátmányt kapja: egy öntöttvas kondér, egy kínai-zsemlegőzőlő, egy főzőkanál, egy merőkanál, egy konyhai bárd, egy ekeráma és -vas, egy gabonáskosár, egy fejőstehén, két birka, egy disznó, néhány tyúk és vetőmag. Minden három háztartásra jut egy igavonó állat.

Ezenfelül minden személy kap nyolc hónapra elegendő gabonát, egy-két teljes öltözet ruhát (a női ruhához 12 yard anyag szükséges), bögrét és csészét, konyhakést, teknőt, 5 font sót és egy szál kötelet. Aki dolgozik, kap még fejszét, kapát, csákányt és sarlót is. Minden két személyre adnak egy takarót.

Olyan feneketlen errefelé a nyomor, hogy beszéltem jó módú rabszolgatartókkal, akik irigyelték a volt rabszolgákat ezért a komplett felszerelésért.

De a munka eszközeit nem olyan nehéz biztosítani, ez gyakorlati feladat. Sokkal nehezebb megteremteni a munka ösztönzését, a munkakedvet és a hozzáértést. A rabszolga úgy fogja fel az életet,

amilyennek megismerte. Világéletében azt tette, amit gazdája parancsolt, s a gazda táplálta. A kettő közt áthidalhatatlan szakadék tátongott, s ő nem látja a kapcsolatot a végzett munka és a gazdától kapott ennivaló közt. A rabszolga azért van, hogy dolgozzék, a gazda pedig táplálja. Ez a világ sorja. És gazdája házában sok rabszolga csak a legegyszerűbb feladatokat végezte: tűzrevaló fát készített, vizet hordott, ásott, mindig csak parancsra. Szinte egyiküknek sem volt összefüggő elképzelése a földművelés elemi fogalmairól. A *kangpuk* erősen lebecsülték azt a szellemi szakadékot, amely a házi rabszolgát az önálló kenyérkeresőtől elválasztja.

A házi rabszolgák a rabszolgaság eltörlését sem értették. Úgy gondolták, csak a gazda változott: az új gazda nyilván táplálja majd őket, s kiadja parancsait.

Az sem volt világos, kicsodák voltaképp a *kangpuk*. Miféle emberek ezek, akik szívesen leülnek s együtt esznek rabszolgákkal, holott köztudomású, hogy szabadok és rabszolgák nem keverednek. Nyilván afféle főrabszolgái egy hatalmasabb és jóakaratóbb gazdának, aki váratlanul házat, edényeket és élelmet adott nekik.

A *kangpuk* tehát rosszul ítélték meg a házi rabszolgák gondolkodásmódját, amikor azt hitték, hogy a juttatott élelem nagyjából eltart majd a kitűzött időig, s az állatokat tenyésztésre és állatállomány kialakítására használják fel. A korábban éhkoppon tengődő házi rabszolgák, mihelyt egyszerre több bushel gabona került a kezükbe, irdatlan mennyiségeket főztek meg belőle — amennyi csak a kondérba belefért —, s amit nem tudtak magukba tömni, azt állataikkal etették föl. A ninglangi óriásburgonyát, amelynél jobbat szinte sehol sem ettem, megfőzték héjában, ketté törték, mindkét feléből haraptak egyet, s a többit a disznóknak vetették. Az a család, amely hétfőn 112 font rizst kapott, kedden már újabb adagért jött. A töméntelen rizst mind megfőzték, s az állatokkal etették föl.

Ha pedig szemükre vetették, hogy nem helyesen viselkednek, így válaszoltak: „Ha nem akarjátok, hogy megegyük, miért adjátok?”

tok? Adjatok minden alkalommal annyit, amennyit megehetünk." Csakhogy így a *kangpuknak* vajmi kevés idejük maradt volna másra.

Ugyanez volt a helyzet a jószággal. A norszu nemesi szokás előírja, hogy bizonyos alkalmakkor marhát, birkát, disznót vagy csirkét kell áldozni. S akad azután jócskán rendkívüli alkalom is: ha valaki megbetegszik, meghal, házasodik vagy először fonja be a haját. Így a juttatott állatokat az első adandó alkalommal leölték. Olykor a *kangpuk*, hogy megmentse a juttatott birkát, pénzt adtak, hogy a volt rabszolgák a szertartás céljaira másik birkát vásároljanak, de a kommunista párt megyei munkabizottsága utasításában megtiltotta, hogy a babona alantas szenvedélyének tápot adjanak.

A bolói munkabrigád minden érvét felsorakoztatta, s jómagam is majd egy órát kérleltem velük együtt Asi Cseszát, amíg nagy nehezen meggyőztük az öreget, hogy kár volna leölni az államtól kapott birkáját a *kengzso* magas orrú barátja kedvéért, aki azért jött egyenesen Pekingből, hogy őt meglátogassa.

De a volt rabszolgák más nézeteket is átvettek volt gazdáiktól. A házi rabszolga szemében a szabadság egyenlő a semmittevéssel — azzal, hogy úgy éljen, mint a gazdája. Amikor közölték velük, hogy szabadok, a rabszolgák naphosszat csak heverésztek, ettek és dohányoztak, egy pillanatig sem kételkedve benne, hogy az „úri” életmódhoz szükséges anyagi eszközök továbbra is előteremtődnek ugyanabból az ismeretlen forrásból, ahonnet a rabszolgatartók merítették azt a képességüket, hogy munka nélkül megéljenek.

És zavarba jöttek, amikor a *kangpuk* így beszéltek: „Most szabadok vagytok, tehát dolgozzatok szorgalmasan, mert magatoknak dolgoztok.” Ez megerősítette őket abban a hitükben, hogy voltaképpen csak a *kangpuknak* vagy a *kangpuk* gazdájának dolgoznak, s még mindig rabszolgák. Ezért továbbra is megtették, amit közvetlenül parancsoltak nekik, annyit aludtak és ettek, amennyit csak tudtak, és nem is sejtették, hogy amit vetnek, az övék.

Más baljóslatú jelenségek is mutatkoztak, de ezekkel aránylag könnyebb volt megbirkózni. Egyes rabszolgák, amikor ráébredtek, hogy volt uraik elveszítették hatalmukat, úgy gondolták, visszájára fordítják a helyzetet, s megölik vagy rabszolgaságba vetik őket. És szemet vetettek a nemesek asszonyaira. Egy korábbi házi rabszolga elmondta a *kangpuknak*, hogy gazdája vesztegetéssel rá akarta venni, tegyen hamis vallomást az osztály-differenciálás idején, s megígérte, hogy hozzá adja a lányát. A rabszolga is tudta, hogy ilyesmire még nem volt példa. „Persze nem hittem neki — jelentette ki —, de most már semmi sem tarthat vissza attól, hogy elkapjam azt az arisztokrata ... t!”

A *kangpuk* együttérzéssel hallgatták az elkeseredett kifakadásokat, de megmagyarázták, hogy az efféle szándékok több okból is csak ártanak mindenkinek. Először is megállapodtak, hogy nem folyamodnak erőszakhoz; s ha a rabszolgák erőszakot alkalmaznak, volt gazdáiknak is jogukban áll, hogy ugyanezt tegyék. Másodszor, az öldöklés mindenkor még több öldökléshez vezetett — így hát okosabb, ha egyszer s mindenkorra véget vetnek az öldöklésnek. Harmadszor, szabadságról csakis akkor lehet szó, ha mindenki szabad. Ezért a rabszolgaságot ki kell irtani, ebben megegyeztek. És negyedszer, a dolgozó embernek dolgozó feleség kell, nem pedig henyélő arisztokrata.

Az a félelem, hogy a rabszolgák ellenük fordulnak s bosszút állnak, volt a rabszolgatartók egyik legerőteljesebb érve a reformmal szemben. De valójában nem történt semmi. A rabszolgák megszokták, hogy parancsnak engedelmeskedjenek. Ha a *kangpuk* nem tudták meggyőzni őket, elég volt kiadni a parancsot, s engedelmeskedtek. Később majd megértik, miért volt szükség a parancsra.

A Kínai Kommunista Pártnak az a módszere, hogy először mindent kicsiben kipróbál, majd megvitat, mielőtt általános alkalmazásához hozzáfogna, a rabszolgák felvilágosodása szempontjából is értékesnek bizonyult. A volt rabszolgák tapasztalták, hogy aratáskor valóban nekik jutott a termés. A hír futótűzként terjedt el,

s gyökerestül megváltoztatta a helyzetet. Ahol a rabszolgák azelőtt reszkettek a „távozástól”, most az volt a probléma, miképpen akadályozzák meg, hogy mindannyian távozzanak, mielőtt még az előkészületek befejeződtek volna, mert félt, hogy ez káoszhoz vezet.

A munkabrigádok azt tapasztalták, hogy hasznosabb, ha mintegy tíz háztartásból álló termelési egységeket alakítanak, s egy-egy brigádtagot közvetlenül megbíznak a háztartások vezetőinek, s rajtuk keresztül a rabszolgáknak az irányításával. A munkabrigádok az itteni körülmények közt a kommunista párt alapszervei, s a helybeli kommunista pártbizottság utasításai alapján dolgoznak. Feladatuk, hogy a legalsóbb szinten ismertessék a párt politikáját, s mindent megtegyenek, a házépítéstől a viszályok elsimításáig, amire csak szükség van. A brigádok öntözőműveket terveznek, csecsemőket segítenek a világra, s kisebb operációkat is végeznek. És bármennyi hibát követnek is el — mert hiba kétségteljesen bőven akad —, ez a munka bátorságot, kitartást, rugalmasságot és nem mindennapi ügybuzgalmat követel. A pártmunkások itt élnek, a sötét, ellenséges hegyek közt, csupán meggyőző erejükre támaszkodva, félnapos járóföldre társaik legközelebbi, hasonlóan elszigetelt kicsiny csoportjától, s évszámra dolgoznak azért a lassú változásért, amelynek erjesztői. S ha komoly hibát követnének el, elsőnek ők adnák meg az árát — mert errefelé ugyancsak irgalmatlan az élet.

Tapasztaltam, hogy a munkabrigádok ismerik területük minden zugát és minden lakosát. Elég volt föltennem a kérdést, találkozhatték-e olyan rabszolgával, akinek a gazdája jobbágy volt és nem nemes, s aki maga is két rabszolgával rendelkezett, hogy valaki csaknem azonnal rávágja: „Ő igen, ez és ez. Körülbelül két mér-földre innét. Öt gyermeke van, de még csak négy jött haza.”

Egy találékony brigádtag, aki volt rabszolgákkal lakott együtt, s napról napra kényelmetlenebbül érezte magát, végül is megmutatta lakótársainak, hogyan szabaduljanak meg a tetvektől.

Kifőzte és megszáritotta ruháikat az övével együtt, levágta hajukat, mindenkit lesikált, s egy hétig nyugalom volt. A hír gyorsan terjedt, s fokozta az érdeklődést a higiénia iránt. Ez ugyan mindeddig pusztá érdeklődés maradt, a ritka mosdások nem terjednek túl a csuklón és az arcon. De ez nem csupán a rabszolgáknál van így, gazdáik testét is csak születésük és házasságuk napján érte víz.

A házi rabszolgák felszabadulásával a fonott vityillókból álló norszú településektől merőben eltérő, új falvak keletkeztek. A házi rabszolgák a kényelem miatt, no meg az így szerzett biztonságérzet kedvéért is szívesen teszik meg együtt az ingóságból szabad kisbirtokossá válás útját. Új vályogfalvaikat — mintegy félnapi járóföldre egymástól — rendszerint magas fallal veszik körül, s a fal tetejét vesszőkkel tűzdelik meg, hogy nehezebbé tegyék a mászást. Nemigen bíznak volt gazdáik ígéreteiben, s a fegyveres népi milícia állandó járőrszolgálatot tart. Ezek a reitelmes figurák, fejükön fekete turbánnal, fekete köpenyben és bő, rövid nadrágban, egész útunkon szárnyvédelmet adtak cammogó málhásállatokból és unottan poroszkáló „hátaslovakból” álló kis karavánunknak, s mihelyt megálltunk, hogy kifújjuk magunkat, néhányan rögtön előbukkantak, hogy elszívjanak velünk egy cigarettát. Csakis ők, a mindenütt jelenlevő fegyveresek jelezték, milyen elkeseredett voltaképpen az erőknél ez a szigorúan kordában tartott, békés, de mégiscsak az emberi viszonylatok gyökeréig hatoló összezsugorodása.

A falvakban nemrég felszabadult rabszolgák süttették hasukat a nappal, a következő étkezésre várva; úgy látszott, csak a szoptatós anyáknak van elfoglaltsága. Az apátia csak akkor tűnt el, amikor újabb ruhanemű, gabona vagy szerszámok kiosztását jelezték, vagy gyűlést hívtak össze a munka megbeszélésére. A szabadságnak ebben a korai szakaszában¹ a volt rabszolgák lényéből többnyire zavar, tétovázás áradt, kivéve a fiatalságot, a kacarászó lányokat és

¹ Megkértek, tegyék le arról a kívánságomról, hogy tanúja lehessen egy faluban a felszabadulás folvamatának, mivel a kangpuk úgy érezték, hogy idegen jelenléte csak növelné problémáikat.

a pajkos fiúkat, akik úgy viselkedtek, mint kortársaik a világ bármely táján. De Bolóban, ahol az új falut körülvevő fal még nem készült el, láttam, hogy a fiatalok éppoly buzgón dolgoztak az építményen, mint a felnőttek. A falakon belül az átlagosnál több a gyengeelméjű, a süket, a béma és a sánta, azután van néhány kisbaba, akit jókor ért a felszabadulás, és néhány munkától merev ujjú öreg, akinél már csaknem elkészt.

Lóversenyter faluban, a járás központjában, már a közösségi élet kialakultabb légköre fogadott. Itt már előre meg kellett állapodni az időpontban, ha egy volt rabszolgával találkozni akartam, mert megeshetett, hogy váratlan látogatásom valamennyiüket a mezőn, munka közben találja. Ez részben azért van így, mert a faluban valamivel előbb hajtották végre a reformot, de még inkább azért, mert a volt rabszolgák vezetése itt jobb kezekbe került, mint a legtöbb helységben, ahol jártam.

Alin Nihe kivételes egyéniség: volt jobbágy, akit 7 esztendősen korábban rabszolgának vittek 400 font rizs tartozás fejében. (Apja annak idején 40 fontot vett kölcsön.) Amikor 18 éves lett, Nihe megszökött. Üldözték, lőtték is rá, de végül mégis eljutott árkonbokon keresztül Licsiangba. Útközben vadnövényekkel és némi lopott árpával táplálkozott. Ez 1950-ben történt, amikor a kínai hadsereg kiverte Licsiangból a Kuomintangot. Nihe belépett a milíciába, majd a hadseregbe, s végül a kommunista pártba. Ő lett a csekély számú norszu párttagok egyike. Leszerelésekor pedig azt az óhaját fejezte ki, hogy szeretne falujába visszatérve részt venni a reform végrehajtásában.

Másik helybeli személyiség Lulr Duvő, egy 22 éves lány, aki — akárcsak Nihe — a munkabrigád függetlenített munkatársa, 18 jüan havi fizetéssel. Ebből 4 jüant bennhagy ruházkodásra a brigádnál, s gondolom, el is költi ezt az összeget, mert amikor megismertem, kétségkívül ő volt a legjobban öltözött norszu lány, akit valaha láttam. Fehér nemezköpenyt viselt, ezüst fülbevalót, s ami a legfőbb, ragyogott a tisztaságtól, mert megtanult mosdani.

Fizetése kínai viszonylatban nem sok, de ezen a vidéken, ahol a mezőgazdasági munkás átlagos havi bére 3–4 jüan és teljes ellátás, soknak számít. A közigazgatásban dolgozók a munkabrigád étkezdéjében teljes ellátást kaphatnak havi 4, 5, 6, 7 vagy 8 jüanért — aszerint, melyik menüt választják. Az étkezés változatos, és rizst mindenki tetszése szerint fogyaszthat.

Zsin Mo 20 éves korára már tagja a Lóversenyter körzeti népi tanácsnak. Azelőtt juhokat őrzött, miután 6 vagy 7 éves korában elhurcolták rabszolgának. Zsilu Dehor, a körzeti tanács elnökhelyettese 26 esztendő. Született rabszolga, annak idején rendkívül aktívan részt vett a reform-mozgalomban, s élete kockáztatásával leleplezte gazdájának az állatállomány ellen tervezett szabotázsakcióját.

De a falunak talán legérdekesebb rabszolga-vezetője az öreg Budja Anju, akit 44 évvel ezelőtt, 12 esztendő korában hurcoltak el. Nasi lány volt, s éppoly szép, mint amilyen okos, úgyhogy gazdájának állandó házi rabszolgája lett, s ezért nem ment férjhez. Egy fia született valakitől, akit e célból hoztak a házhoz, s akit sohasem látott többé. Fia nyolc évvel ezelőtt halt meg. „Erős sohasem volt, mert a gazda rosszul bánt vele, naponta háromszor is megverte. Egyszer vízbe dugták és egy nagy követ kötöttek rá, hogy ne tudjon kijönni. Máskor tüskékkel kínozták a szemem láttára. Nem bírtam nézni.”

Könnyek gördültek végig a kedves, öreg arcon, amely most oly barna és barázdált, mint a dió héja. Több szomszéd az árnyékba húzódva csendesen sírdogált vele. Megkínáltam cigarettával; a hüvelyt egyik bütykös ujjával felhasította, s tartalmát fapipájába tömte.

Budja Anju szorgalmasan tallózott az ópiumföldeken, kis pénzt tett félre, s vett egy kecskét, amelynek idők folyamán 12 gidája lett. De gazdája megette mind a gidákat, mert hazug módon azt állította, hogy az asszony nem fizetett meg valami tartozást. Sok kuporgatás után végül is Budja Anju vett egy tehenet és két juhot,

de akkor meg beteg lett a fia, s a gazda rábeszélte, hogy áldozza föl megmentéséért a két juhot. Mindenki birkahúst evett, de a fiú meghalt. A gazda pedig rávette az asszonyt: lássa el fia szellemét megfelelő útravalóval, hogy eltávozzék, s ne zavarja az élőket — áldozza föl a tehenet. Megkérdeztem, mihez folyamodtak az olyan rabszolgánál, akinek nem volt tehene. A gazda rendszerint olcsóbb eljárással is beérte, volt a válasz; egy-egy szöget vert a tetem két talpába, hogy a halott ne jöhessen vissza, s ne kísérthesse a gazda családját.

Budja Anju most egy hat tagú háztartás feje. Kis unokáján kívül négy volt rabszolga tartozik irányítása alá: két fiatalember és két fiatal nő. Fia özvegye másutt él.

Ebben a volt rabszolgákból álló faluban 28 háztartás alakult. A közös állatállomány — amelyet tilos feláldozni — 28 marhából, 28 birkából és 30 disznóból áll. Valamennyi háztartás egyetlen kölcsönös segítő csoportot alkot — mesélte Zsilu Dehor. A munkaegységeket a háztartások vezetői tartják fejben, minthogy írni senki sem tud. Nehéz-e megjegyezni, kérdeztem. Csöppet sem, válaszolta Zsilu Dehor. „Ügysem fontos, ki mennyi munkát végez; de a kisebbeknek természetesen kevesebb ennivaló kell.”

Ő már Kunmingban is járt, egy hónapot töltött ott. Termelőszövetkezeti tagokkal ismerkedett és beszélgetett. Szerinte a szövetkezet jobb, mint a kölcsönös segítő csoport. „De mi még nem vagyunk elég fejlettek ahhoz, hogy tsz-ünk legyen — mondta. Még mindig állami gabonán élünk, mert nem fogtunk hozzá a termeléshez.”

Háztartása sok tekintetben tipikus volt. Egy öreg apóka és egy fiatalember tartozott hozzá, továbbá maga Dehor, anyjával, bátyjával, annak ifjú feleségével és az asszony valaki mástól származó, „házasságon kívül született” lányával együtt. Dehor anyja volt a háztartás feje.

A nők általában intelligensebbnek és aktívabbnak látszanak, s kevésbé meghunyászkodóak, mint a férfiak. Férfirabszolga min-

dig kevesebb volt, mint rabszolganő, s 1952 után a férfiak legjobbjai megszöktek. A nők ritkán szökhettek. S a norszú nemesek asszonyainak hagyományos előkelő helye a jelek szerint visszatükröződött a többi társadalmi csoportnál is.

A tehetetlen házi rabszolgáktól eltérően a külső rabszolgáknak főként anyagi támogatásra és természetbeni segélyre van szükségük. Mindkettővel ellátja őket a munkásszövetség. Ezenkívül segítség és pénz kell nekik, hogy felkutathassák gyermekeiket, s újabb otthon, amennyiben az újraegyesült családnak szűk a régi ház. Asi Csesza két vadonatúj, tágas vályogházat épített 14 tagú atyafiságának, gyermekeinek, vejeinek, menyeeinek és unokáinak.

Miután kihallgatta gazdáját, amint a rabszolgák legyilkolásáról beszélt, Asi Csesza második fia feleségével és három gyermekével együtt megszökött, útközben fölszedte öccsét, s az öregekhez menekült. De üldözték őket, s kénytelenek voltak továbbmenni. A reform azonban hamarosan „legalizálta” szökésüket, s az egyik fiú megszöktette húgát, Asi Anjut is, akinek körzetébe még nem jutott el a reform. Így együtt voltak valamennyien, kivéve egy lánytestvérüket, akinek holléte máig is ismeretlen, s a legidősebb fiút, akit szökési kísérletért jóval előbb megöltek. Asi Csesza feleségével és béna lányával most teljes a rokonság Bolóban.

Míg a volt házi rabszolgák örömeire árnyékot vetett a szorongás és a zavar, az újból egymásra talált külső rabszolgák boldogsága nem ismert határt. Még ilyen sok idő és mérföld távolából is nehéz könnyek nélkül felidézni azt a füstös bolói házat. Szörnyű látvány, amikor ilyen egyszerű emberi boldogság árulkodik a korábbi nyomorúságról. Miután Asi Csesza hiába erősködött, hogy megvendégelésemre leöli egyik birkáját, csöndesen üldögélt, kis csuporban teát főzött a tűzön, s olykor-olykor szemét törölgette, miközben fia mesélt. A nagy szobában, amelyet bevilágított a fenyőhasábokból rakott tűz fénye, mindenfelé volt rabszolgák ültek, álltak és támaszkodtak a falnak, öregek és fiatalok, szálegyenesekek és nyomorékok, milicisták, köpenyben, vállukon puskával, s hallgatták, ki

tudja hányadszor, a családi borzalmak történetét. Mögöttem, a padlásfeljáró alatt disznó szüszogott, téhen kérődzött, s alvó baromfiak neszeztek.

Asi Anjut 8 éves korában szakították el anyjától, s először állatok őrzésére fogták. „Sírt-e, amikor elvitték?” — kérdeztem. Bólintott — sírt most is — és így válaszolt: „Napokon és éjszakákon keresztül sírtam, de ha sírtam, megvertek. Csöndesen kellett sírnom. Később már abba tudtam hagyni a sírást, ha a gazda vagy a felesége közeledett.”

Apja közbevágott, hogy felvidítsa kissé a társaságot. „Most kaptunk 13 acre földet, legnagyobbbrészt jó földet, és van egy kölcsönös segítő csoportunk. Tizenkét háztartásból alakult, s egy kangpu segít nekünk mindenben. Igazán jól megy sorunk. Az idei év persze nem lehet olyan jó, a legtöbb földet akkor kaptuk, amikor már a vetés ideje lejárt.”

Tizennégy személyre összesen 50 font babot, 50 font árpát, 350 font búzát, 1200 font zabot és 1500 font burgonyát takarítottak be. „De jövőre nagyobb termést is elérhetünk — mondta az öreg —, és közben kölcsönkérhetünk a *kengzsótól* vagy eladhatunk egy állatot. A fiam fizetést kap a körzettől. Nagyszerűen elboldogulunk.”

Általában mindenkinél ez volt a helyzet. A legtöbb volt külső rabszolga és jobbágy úgy számolta, hogy hathavi segélyre van szüksége, amíg emelni tudja a termelést. Vagy a földreform jött későn a vetéshez, vagy az igaerő volt nagyon is kevés, vagy pedig, ahogyan egy fiatal jobbágy mondta: „Egyszerűen eljátszottuk az időt ahelyett, hogy dolgoztunk volna.” Neki is, mint sok más szegény jobbágynak, a reform azt jelentette, hogy megszűnnek a feudális előjogok, s nem kell többé félnie attól, hogy rabszolgasorba kerül.

És volt még egy rendellenesség. Akinek a hitelezőjét a „rabszolgatartók” osztályába sorolták, annak törölték az adósságát, a többiekét pedig érintetlenül hagyták. Szerencse dolga volt, ki jár jól, s az osztályok klasszifikálása körül azért is bontakozott

ki olyan ádáz küzdelem, mert az adósok mindent elkövettek, hogy hitelezőiket „rabszolgatartónak” nyilvánítsák, s ezáltal töröljék adósságukat, a hitelezők pedig az ellenkezőjére törekedtek.

Körzeti átlagban az előjogok eltörléséből származó évi megtakarítás mintegy 10 000 jüant tett ki, s az uzorakölcsönök megtakarított évi kamata sem volt kevesebb. De hitelezője senkit sem vihetett el többé rabszolgának, s az adósok kölcsönt vehettek föl a hatóságoktól a tőke visszafizetésére, s így megszabadulhattak az uzorakamattól.

Lóversenyter járásban a rabszolgatartók kategóriájába soroltak eltörölt künnlevőségei 4165 jüant, a dolgozók fennmaradt künnlevőségei pedig 4878 jüant tettek ki.

A kangpuk szerencséjére a rabszolgák legnagyobb része külső rabszolga volt. 1958 januárjában 27 olyan körzetről álltak rendelkezésre adatok, ahol a rabszolgaságot eltörölték.

Osztályozás	Háztartások száma	L é t s z á m férfi nő		Összesen %	
Rabszolgatartó	299	808	908	1 716	5,39
Dolgozó	2 208	4 545	4 897	9 442	29,69
Szegény jobbágy	1 875	3 992	4 026	8 018	25,21
Külső rabszolga	2 144	4 293	4 757	9 050	28,45
Házi rabszolga	859	1 644	1 935	3 579	11,26
Összesen	7 385	15 282	16 523	31 805	100,00

Hosszabb ninglangi tartózkodásra lett volna szükség, hogy ki-derítsem, miképpen vélekednek a volt rabszolgatartók a reformról. Néhányan, Buju Vanihoz és Zeku Aluhoz hasonlóan, valóban haladó szelleműek, szívesen áldoznak személyes hatalmukból népük általános fejlődéséért, s elismerik, hogy a rabszolgatartók számára nagyon simává tették a kivezető utat. Mások látszatra lojálisan fogadják a reformot, de a felszín alatt könnyen fölfedezhető a gyűlölet és az ellenzés. És sokan két kézzel szórják a családi vagyont egy halódó rend utolsó könnyelmű dáridóján. Látni őket, amint ide-oda utazgatnak jobbágyaik és a régi életmódhoz ragasz-

kodó tényérnyalóik társaságában, még mindig elvárva, hogy fekete csontú arisztokratához illően bánjanak velük. Ma is rátartiak, de általában hosszú orral járnak-kelnek.

A legtöbb nemes azonban szorgosan tanulja a közigazgatási munkát, a szántás, a favágás és a vízhordás mesterségét. Zsingu Husö mesélte, hogy volt jensani rabszolgatartók kapcsolatot kerestek vele és a körzeti tanáccsal, hogy megbeszéljék problémáikat. Ezek a rabszolgatartók nem nemesek voltak, hanem jobbágyok, de közeledésük még így is meglepődést keltett. Husö nem állhatta meg, hogy meg ne jegyezze: „Régebben ez a mondás járta nálunk: »A rabszolga éppúgy tud önállóan intézkedni, ahogy az ekeráma lovagolni«. Nos, manapság az ekeráma lovagol.” A körzeti tanács legtöbb tagja és vezetője szegény jobbágy és volt rabszolga.

Megkértem Hu Tant, mondja el, véleménye szerint melyek voltak a reform végrehajtása közben elkövetett legfőbb hibák, s ezt a választ kaptam:

„Egy rabszolgatársadalom megreformálása békés tárgyalás útján merőben új dolog. Nem értettük eléggé a helyzetet, s kellő időnk sem volt a tanulmányozásához. Így elég cikcakkosan haladtunk.

Egyrészt a tárgyalás igen fontos tényező, s itt volt némi ingadozás a baloldali és a jobboldali irányzatok közt. Egyesek nem értették, miért van szükség rá, hogy felrázzuk a népet — nem látták a reform forradalmi oldalát. Így a kelleténél nagyobb kompromisszumot kötöttek a rabszolgatartókkal. Ez eltérést és többletmunkát okozott, mivel a jobbágyok és a rabszolgák nem érezték, hogy ők a helyzet urai, s a munkabrigád távozása után a nép nem tudta átvenni a vezetést.

Másrészt elkövettük azt a hibát, hogy mechanikusan alkalmaztuk az ország belső, feudális vidékein lezajlott földreform tapasztalatait, s kevés figyelmet fordítottunk a békés tárgyalás elvére, túlzott követeléseket támasztottunk, s nem törekedtünk eléggé a rabszolgatartók támogatásának megnyerésére.

A rabszolgatársadalom természettől fogva kegyetlen. Ha ítéle-

tünk másutt alkalmazható mércéit gondolkodás nélkül alkalmaznánk az itteni viszonyokra, kaotikus állapotokat teremtenénk. Még azt is elfogná az aggodalom, akinek egyetlen birkája vagy rabszolgája van, és zűrzavar támadna.

Ezeket a hibákat gyorsan kijavítottuk, de itt-ott még felütik fejüket. Ninglang bonyolult hely, s *kangpuink* színvonala nem egyformán magas."

Ezzel Hu Tan rátért a következő kérdésre. Sok kínai *kangpuhoz* hasonlóan, ő is mintha szellemi noteszt hordozott volna az agyában, oly rendezett modorban gondolkodott.

„A gabonával is követtünk el hibát. Először úgy gondoltuk, vigyenek a rabszolgák magukkal némi gabonát, amikor elhagyják gazdájuk házát. Végére is ők termelték. Azután mégis úgy döntöttünk, hogy ez csak komplikálná a helyzetet, s végeredményben nem sok gabonáról van szó.

De a rabszolgák távozása után ráébredtünk, hogy a probléma nagyon is súlyos. 2000 tonnát voltunk kénytelenek behozni hat hónapra, s még ez sem elég. A rabszolgaság eltörlése után hátra van még a rabszolgák megszervezése, a földosztás, a vetés és jóval később az aratás. Mindez időbe telik. Valójában nem is várhatunk sokat a jövő év előtt.

A tartományi pártbizottsággal együtt gyorsan észrevettük a hibát, s a felszabadítás harmadik lépcsőjénél már kényszereladást vezettünk be a rabszolgatartók gabonájának egy részére. Az eredeti 2000 tonnát még mindig hordják a karavánok, holott a felét megvásárolhattuk volna a rabszolgatartóktól.

S végezetül, azt hiszem, nem mértük fel pontosan a rabszolgák felszabadítását követő nehézségeket. Fél évbe telt, amíg a helyzet tanulmányozása és kellő tapasztalatgyűjtés után ki tudtuk dolgozni a szükséges rendszabályok komplexumát. S még mindig itt van például a maradvány háztartások problémája. Néhol az ilyen háztartások 10%-ánál még nehézségek vannak. Ha itt nem terem-

tünk rendet, ez fékezni fogja a haladást, mert ezekben a háztartásokban elég tekintélyes része él a legforradalmibb elemeknek.”

Ezek voltak Hu Tan szerint a legfőbb hibák. Mivel a reformot gondos figyelemmel, járásról járásra és járásonként csoportról csoportra haladva bonyolították le, mindenütt megvolt a kellő ellenőrzés, s mindkét részről rendkívül kevés túlkapás fordult elő. Akadt olyan rabszolgotartó, aki megölte a rabszolgáját, s olyan rabszolga is, aki megölte a gazdáját, de az ilyesmi ritkaságszámba ment.

Remények és keserves csalódás Boldogkőhegyen – Elmaradottság és pazarlás – A primitív élet maradványai – Munkacsoportok, gyárak, kísérleti gazdaság – Négyórás munkanap – Az orvostudomány és a varázslók – „Inkább leszek rabszolga, mint hogy írni tanuljak”

Boldogkőhegy egyike volt az első körzeteknek, amelyek 1956 novemberében végrehajtották a rabszolgaság eltörlését. A látogatásomig eltelt 14 hónap – 1957 decemberében jártam ott – megmutatta, milyen nehézségekkel kerülnek szembe a volt rabszolgák és a munkabrigádok, s melyek az új rend kialakulásának valószínű irányai. A helység csaknem 10 000 lábnyi magasan fekszik a tenger szintje fölött, s lakói kivétel nélkül norszuk.

A felszabadulást követő lelkes hangulatban jól haladt 1957 tavaszán a mezei munka, s mindenki vérmes reményeket fűzött a terméshez. De augusztusban páratlanul erős fagy köszöntött be, elvitte a hajdinát, s a burgonyából sem hagyott sokat. A bizakodás elkeseredésbe csapott át. Az emberek jómódról ábrándoztak, s most kiderült, hogy még hat hónapra sem lesz elég élelmük. A csapás gazdasági szempontból megsemmisítő volt, de pszichológiai tekintetben még annál is súlyosabb. Apátia lett úrrá a népen. Mindenfelé azt beszéltek, elhagyják ezt az alpesi pusztaságot.

A reform végrehajtása közben rabszolgatartók, farkasok, leopárdok, a téli takarmányhiány és az áldozati szertartások erősen

megtizedelték az állatállományt. Abból a 37 családból, amely a volt házi rabszolgákból alakult, csak háromnak nem voltak súlyos gondjai. 31-nek legalább hathónapi élelemre volt szüksége. Akadtak, akik eladták juttatott fölszerelésüket. Hatan a független élet kilátásaitól megriadva visszatértek korábbi gazdájukhoz. Panaszok érkeztek a munkabrigád és a kereskedelmi csoport ellen is. Ez utóbbiról azt mondták, hogy mindenáron rá akarja erőszakolni önkényes feltételeit azokra, akik füveket és prémet ajánlanak eladásra, s tagjai rossz viszonyban vannak egymással.

A reform eredményeit ellenőrző brigád félig borús, félig optimista jelentést adott, s egyszersmind tervet dolgozott ki a bomlás megszüntetésére.

Boldogkőhegy, akárcsak a Hideghegyek jelentős része, rendkívül alkalmas földművelésre és állattenyésztésre, ideális vadászterület, kedvez a kézműipar fejlődésének és még sok olyasféle foglalatosságnak, mint például a vadon termő fűvek gyűjtése. De van jövője az iparnak is. Magasságát ellensúlyozza déli fekvése. A távolság, a környezet és a primitív termelési módszerek azonban „jócskán megnehezítik” ezeknek a lehetőségeknek a kiaknázását, ahogyan az ellenőrző brigád tagjai — a való helyzet észrevehető enyhítésével — mondták.

Az első feladat az volt, hogy segítsenek a rászorulókon és stabilizálják a helyzetet. Itt a következő minimális követelményeket állították fel:

Állatok: annyi igavonó állat, hogy minden két családra jusson egy, és annyi disznó, hogy minden családnak jusson belőle egy. Téli ruha: 20 családot és 23 munkaképtelen személyt teljes téli ruházattal kell ellátni.

Mezőgazdasági eszközök és szerszámok: annyi csákány, kapa, sarló, eke, borona, kondér, rosta és daráló, hogy minden családot újra elláthassanak a legszükségesebb fölszereléssel.

Élelem: egy és negyed font rizs napi fejadag a legtöbb családnak hat hónapra.

A segély összege 28,7 jüant tesz ki fejenként. Ez az összeg az ellenőrző brigád tagjai szerint 1958-ban és 1959-ben 7,4 jüanra csökken, 1960-ban pedig már nem lesz több 2 jüannál.

Olyan elmaradott körzet ez, mesélték a brigádtagok, hogy a földet csak 2 hüvelyknyi mélyen szántják fel, s a talaj megforgatása nélkül vetik a hajdinát. Trágyát alig használnak. Általában csak mintegy 100 napot töltenek évente földműveléssel, mivel a föld többnyire fagyos. De a szegénység ellenére mindenfelé dívik a pazarlás. Kifogástalan gabonát állatokkal etetnek fel. Az egyik brigádtag példaképpen felhozta, hogy mivel a helybelieknek nincs egyéb famegmunkáló szerszámjuk, mint a fajsze, minden szál deszkát külön fatörzsből hasítanak ki, úgyhogy a fa kilenctized része veszendőbe megy.

De a borús kép mögött nagyszerű lehetőségek rejlenek: gigászi őserdők, kiváló legelők, termékeny talaj, hatalmas mennyiségű növényi trágya az erdőkben, értékes gyógyfüvek és ásványok. Ha mindezeket a forrásokat ki tudják aknázni, virágzó kertté varázsolhatják ezt a vadont. Asztalos- és kovácsszerszámok kellenek és gépi felszerelés, hogy kisebb gyárakat helyezhessenek üzembe; szakemberek, akik megtanítják a helybeli lakosságot az értékes gyógyfüvek ismeretére, és kipróbált fagyálló vetőmagvak Kína más vidékeiről, ahol hasonló az éghajlat. A brigád részletes terveket dolgozott ki — terveiből még az sem hiányzott, hogy lőporgyárat, klinikát és iskolát nyitnak ebben a kis körzetben.

Nem meglepő, hogy mihelyt az emberek megszabadultak uraiktól, a kölcsönös segítség módszeréhez folyamodtak. Ennek egyik oka az volt, hogy kevés mezőgazdasági eszköz és igavonó állat állt rendelkezésükre. De a módszer gyökerei a norszu élet hagyományaiban is megtalálhatók. Ahogyan a norszu házassági és vérrokonsági rendszer megőrizte egy korábbi forma erős nyomait, éppúgy fennmaradt a primitív társadalmakra mindenütt jellemző kollektív munka szokása, enyhébb formájában, még jóval azután is, hogy a rabszolgaság és a feudális rendszer idejétmúlttá tette.

Boldogkőhegy négy falujának 36 családja a rabszolgaság eltörlése után saját kezdeményezésére 7 kölcsönös segítő csoportot alakított. Az egyik csoport tagjai dolgozók voltak, akik korábban rabszolgát tartottak, a többi csoportot pedig olyan házi rabszolgák, külső rabszolgák és szegény jobbágyok alkották, akik már korábban is dolgoztak hasonló módon együtt. Munkát cseréltek munkával, tekintet nélkül a részvevők hozzáértésére, erejére vagy korára.

A helybeli munkabrigád, amelyet az ellenőrök szigorúan megbíráltak, csodálatosképpen fékezni próbálta az aktivitásnak ezt a formáját, mondván, hogy a csoportok nem sokat vagy éppenséggel semmit sem érnek, ha fölébresztik a lelkesedést, s a csoportok kudarcot vallanak, széthullásuk rontaná a közhangulatot. De az emberek nekivágtak, s még több csoportot alakítottak. A Rabszolgaság Eltörlése nevű faluban három csoport alakult, s ebből kettő odáig fejlődött, hogy minden egyes tag munkáját külön-külön tartotta számon. Ezek a csoportok eredményesnek bizonyultak, habár legtöbb tagjuk nem tudott számolni.

Az egyik ilyen „fejlett” csoport vezetője, amikor elbeszélgettem vele, kifejtette: a kölcsönös segítő csoportok összefogják az embereket egymás segítésére és támogatására, munkaerőt takarítanak meg, s lehetővé teszik, hogy a munkát a hozzáértésnek megfelelően osszák el. Ez utóbbi pedig nem kevésbé fontos a házi rabszolgáknál, akik gyakran csak egyfajta egyszerű feladat elvégzéséhez értenek.

Most mozgalom indult meg a csoportok ösztönzésére, először a munkát-munkáért elven alapuló elemi formájukban, amelyet azután a munka és az elszámolás különválasztásáig fejlesztenek. Kísérleti terv is készült arról, hogy ezeket a csoportokat — vagy egy részüket — 1959 tavaszán szövetkezetté alakítják át.

A *kangpuk* utasítást kaptak, hogy valamennyien sajátítsák el a mezőgazdasági alapismereteket, s vegyenek részt a mezőgazdasági munkában, mivel így vethetnek véget leghamarabb a „globális tervezés” módszerének, s fedezhetik föl az egyes körzetek felvirá-

goztatásának valódi lehetőségeit. A fejlődés iránya Boldogkőhegyen a termés 1957-es tragikus pusztulása ellenére is világosabban ki-
rajzolódik, mint a később felszabadult vidékeken, s ez az irány az
önkéntes alapon létrejött kölcsönös segítő csoportokból kialakuló
szövetkezetek felé mutat.

A fejlődés másik iránya, amelyről látogatásom idején még nem
derült ki, megfelel-e a várakozásoknak, lehetővé tenné, hogy a házi
rabszolgák a rabszolgaságból közvetlenül szocialista szervezeti for-
mák közé kerüljenek. Ez az irány a mezőgazdasági nagyüzem.

Mintegy két óra járásra Ninglangtól fekszik egy negyven éve
elhagyatott, gyönyörű vidék. Vagy 50 család élt ott, s ahogy a hely-
beli szájhagyomány tartja, „mind nagyon meggazdagodott”, de az
1911-es kínai forradalmat követő zavaros időkben elnéptelenedett
a vidék.

Itt terül el a Méhszikla gazdaság, ahol nagyszámú volt házi
rabszolga, néhány más réteghez tartozó társával együtt, olyan kísér-
let részese, amely nagy hatással lehet Ninglang megye jövőjére.

1957 decemberének egyik csípős kora reggelén tanúja voltam,
amint nagy sürgés-forgás, nevetgélés közepette száznál több volt
rabszolga hordta sietve fapallókon a földet a főbb gazdasági épüle-
tek falainak felhúzásához. Asszonyok rohantak fel s alá, férfiak-
kal vegyest, a lengő pallókon kosarakkal, majdhogy orra nem
bukva földig érő, húzott szoknyájukban. Még sohasem tapasztal-
tam ilyen energiát és jó hangulatot a Hideghegyek volt rabszolgái-
nál.

Több felelős ninglangi pártmunkásnak szilárd meggyőződése,
hogy a nagyüzemi gazdálkodás megoldja a házi rabszolgák szer-
vezésének sok problémáját, de azért, mint mindig, most is szük-
ségesnek tartották, hogy a gyakorlatban kipróbálják, mielőtt álta-
lánosan elterjesztenék. Az ilyen típusú gazdaság mellett szóló érvek
igen meggyőzőek.

A házi rabszolgák, miután felszabadultak, szerszámokat, élel-
met és földet kaptak, sok nehézségbe ütköznek, s hosszú időbe telik,

amíg önálló háztartásokba szervezve megbirkóznak ezekkel a nehézségekkel. Viszont megszokták a közös munkát, s elég erős bennük a kollektív szellem, hiszen erre már csak önvédelemből is szükségük volt gazdájuk házánál.

A munkamegosztásnak kedvező nagyüzemi gazdálkodás teret nyit szűk, specializált képességeik kibontakozásához, s a termékeknek a végzett munkával arányos elosztása révén fokozza a munkában való érdekeltséget, ami a rabszolgáknál természetesen gyenge. Egyszersmind a csekély számú kangpu ereje is gazdaságosabban kihasználható nagyobb egységek irányításánál, mint a többnyire mesterséges, szétforgácsolt és tehetetlen családok élén.

A gazdaságnak ez a típusa, amely nyomban lehetővé teszi a vetésterület jelentékeny kiterjesztését, s módot ad rá, hogy tervszerűen és nagyobb arányokban termesszenek nagyhozamú mezőgazdasági kultúrákat — például rizst —, megkönnyíti annak a sürgős feladatnak a megoldását, hogy rögzítsék a szántóterületet s véget vessenek a pazarló, szakszerűtlen erdőváltós földművelésnek. Nagyobb területek öntözését is lehetővé teszi a közös munka, akár csak Kína többi részén.

A központosított élelmezéssel megszűnik az élelem pazarlása, a végzett munka arányában folyósított havibér módot ad rá, hogy a rabszolgák szakítsanak a jelenlegi máról holnapra éléssel, s megszokják, hogy kiadásukat jövedelmükhöz mérjék, az állatállomány közös tulajdona pedig gátat vet az állatok feláldozásának. Így hamarabb helyezhető kellő színvonalra a közegészségügy, az orvosi ellátás, és gyorsabban emelkednek ki vezető egyéniségek a volt rabszolgák soraiból.

Úgy láttam, a felsőbb szervek nem ellenzik a javasolt kísérletet, inkább a volt rabszolgák aggályoskodtak. Mivel törzsi életmódhoz szoktak, úgy érezték, a nagyobb, heterogén embercsoport keretében elharapózik a civódás, és kedvező talaja lesz a lopásnak.

Másik probléma volt az ópium. Mivel nem ébredtek tudatára, hogy a reform már önmagában is haladéktalanul csökkenti az

ópium élvezetét és piaci értékét, s hamarosan kiirtja ezt a káros szenvedélyt, a volt rabszolgák tartottak tőle, hogy elveszítik jövőbeli forrásukat, amelyből korábban a pusztá tengődésen felül valamicske pénzhez jutottak. Ópiumot kevés rabszolga szívott, de többnyire természetétől remélhették, hogy néhanapján egy kis hús, dohány, valamiféle ruhadarab kerül birtokukba, s talán még szabadságukat is megválthatják.

Hiába magyarázták nekik, hogy a gazdaságból sokkal több jövedelemhez juthatnak — nem értették meg. A gazdálkodás várható nehézségeiről viszont szót sem ejtettek, alighanem azért, mert fogalmuk sem volt róla, hogy gazdálkodni milyen nehéz.

Legtöbben azért csatlakoztak az elgondoláshoz, mert jobban szerették, ha önmaguk helyett mások vezetik őket.

Az effajta nézeteket megvitatták a gyűléseken, amelyeket az Új Laktanya körzet munkabrigádja hívott össze (a körzet nevét a Kuomintang-időkben alapított helyőrségi faluról kapta; területéhez tartozik a Méhszikla gazdaság). A brigád vezetője egy 22 esztendőös lány, Hszia Cseng-ju, aki ragaszkodott hozzá, hogy átadja nekem az ágyát, amikor egy éjszakát Új Laktanyában töltöttem — miután szolgálati fegyverét kivette belőle. A munkabrigád összehívta a volt házi rabszolgák családfőit, s gyűlések sorozatán magyarázta a terv előnyeit.

Végül is a legtöbb család csatlakozni akart. A kritikus ópiumkérdésben úgy egyeztek meg, hogy a gazdálkodás teljes kiépüléséig havi zsebpénzt fizetnek, s a gazdaság földjén nem szabad ópiumot termesztetni. Az a néhány volt rabszolga, aki rákapott a kábítószerre, csak parlagföldön termesztheti, s köteles fokozatosan megszokni szenvedélyéről.

A rabszolgaság eltörlése idején 264 házi rabszolga élt a körzetben. Közülük 47 elment, hogy megkeresse családját, jobbágy házasársat választott vagy örökbefogadással jutott családi körbe.

A gazdaságba jelentkezők összeírása idején a következők csatlakoztak a vállalkozáshoz:

Házi rabszolga	152	37 háztartás (újjonnan alakult)
Külső rabszolga	15	4 háztartás
Szegény jobbágy	3	1 háztartás
	170	

Az a 65 házi rabszolga, aki a csatlakozás ellen döntött, többnyire értett valamilyen mesterséghez, vagy sok ópiumot termesztett a múltban. Néhányan várták, hogy megtudnak valamit rokonaikról, s máshová költöznek.

A volt rabszolgák kilenc tagú bizottságot választottak a gazdaság vezetésére — csupa olyan embert, aki aktívan részt vett a reform végrehajtásában. A bizottság tagjai sorába kooptálta a munkásszövetség elnökét és a munkabrigádtól delegált két *kangput*, akik közül az egyik a gazdaság főkönyvelője lett. Ez az új vezető szerv mindenekelőtt részletesen kidolgozta az 1958. évi tervet, s felvázolta a gazdaság ötéves tervének körvonalait.

Az 1958. évi terv főbb mutatói

<i>Allami beruházások</i>		<i>Jtlan</i>
Négyhónapi gabona 170 személy részére (kb. 10 tonna)		1530
Vetőmag 158 acre földhöz		993
Mezőgazdasági eszközök stb.		950
Kézműves szerszámok: 3 ács-szerszámkészlet	150	} 170
1 kőműves-szerszámkészlet	20	
Allatok		3940
Adminisztráció		200
		7783
<i>Bevétel (becslés)</i>		
A rizs, a zab, a szója, a szárazbab és a kora tavaszi termények várható nettó hozama (10%-ot hagyva az időjárás és egyéb tényezők következtében esetleg beálló vesztesége)	6395	} 5402
Aprómagvak	993	
Kézműipari munka és a két vízimalom		585
Allattenyésztés		3732
		9719
<i>Levonások újabb beruházásokra</i>		
Allatok	1187	} 3889
Mezőgazdasági eszközök	972	
Építkezés	972	
Tartalék	758	
Nettó jövedelem 1958-ban		5830

Ebből minden felnőtte és gyermekre 34,3 jüan évi jövedelem jut — a számítások szerint több, mint a nemesség egy főre jutó átlagos évi jövedelme. Ez a feltevés azonban számokkal nem igazolható. Egy elég felszínes vizsgálat szerint ugyanezeknek a családoknak az egy főre jutó évi jövedelme 1957-ben — a rabszolgaság eltörlését követő esztendőben — 13,6 jüan volt: 10,5 jüan mezőgazdasági terményekből és a többi egyéb foglalatosságból.

Egyik terv sem említi az eredeti beruházás visszafizetését, s a hatóságoknak alkalmasint az a szándékuk, hogy ezt a kölcsönt törlik. Az adminisztrációs költségek a két *kangpu* félnapos foglalkoztatását fedezik. A tartaléktolt összeg a jelek szerint szociális, oktatási és más hasonló célokat szolgál.

A munkaképesek számára kezdetben négyórás munkaidőt kalkulálnak, s ezt hat óráig emelik. Nyolcórás munkaidőről sehol sem esik szó. S ez nem is meglepő. Jünnan tartomány sohasem volt a szorgos munka hazája, s még Jünnannak sem a norszuk a leg-szorgalmasabb lakói. A kunmingi üzletek a lehető legkésőbb — rendszerint nem sokkal dél előtt — nyitnak, s korán zárnak. Miközben ide-oda utazgattam ebben a csodálatos kínai tartományban, nehezen tudtam úgy beosztani a tennivalóimat, hogy végigdolgozhassam a napot. A nemzeti kisebbségek természetes tunyasága — hiszen sok helyütt csak le kell szakítaniuk a fáról a vadon termő banánt vagy más gyümölcsöt, vagy megélnék abból is, ha elszórják a magot a megműveletlen földbe, s bambuszpipájukat szíva várják, amíg kikel s termést hoz —, úgy látszik, még a dolgos hanokat is megfertőzi, mihelyt Jünnanba érnek.

De még itt sem akadt tunyább a norszu rabszolgatartónál, aki a tűz mellett üldögélt csaknem délig, amíg föl nem melegedett oda-künn a világ, s azután a nap hátralevő részében evett, ivott és ópiumot szívott — ha éppen nem háborúskodott vagy korbácsolta a rabszolgáit. És a rabszolgák is így beszélnek, ha a *kangpu*k buzdítják őket, hogy a maguk javára dolgozzanak: „Ó, ti hanok! Sose

hagyjátok békében az embert. Most kerültünk ki a rabszolgaságból, s máris újra gyötörtök a munkával."

Abban a reményben, hogy ez majd növeli a munkakedvet, a gazdaság havonta tartalékol némi pénzt, hogy a havi természetbeni járandóság és zsebpénz kiosztása után jutalomban részesítse a legjobban dolgozó volt rabszolgákat.

A felvázolt ötéves terv szerint 1962-re a gazdaságnak 615 dolgozója, 500 acre szántóföldje és 160 acre öntözött rizsföldje lesz. Az 1958-ban ültetett gyümölcsfák termőre fordulnak, s más bevételi források is megnyílnak. A terv utolsó évében, 1961–1962-ben a nettó jövedelem, a 40% felhalmozás levonása után, 55 650 jüan, vagyis fejenként 90,5 jüan lesz. De ezt a tervet eljövetelemkor kissé konzervatívnak tartották. Ha így sikerül, ami nagyon is valószínűnek látszik, nagy lépéssel visz közelebb a házi rabszolgák valamennyi problémájának megoldásához.

Hathatós érv az is, hogy a nagyüzemi gazdaságok gyorsabban megoldják az oktatási és az egészségügyi problémákat. Az egészségügyi problémák pedig összefüggenek a termeléssel és a fogyasztással, minthogy a legtöbb állatot gyógyítási célból áldozzák fel. Nem nagyon bíznak az áldozásban — ámbár a lakoma kellemes —, és nem nagyon hisznek a varázslóknak, akiknek ez a mesterségük. De mivel nincs más választásuk, aki megbetegszik, a hagyományos módon jár el.

Tizennyolc olyan szokást jegyeztem föl, amely áldozat bemutatását követeli. A norszuk babonás hite animista jellegű; mindenütt szellemek lakoznak, és csak akkor hajlandók távozni, ha megkapják, ami nekik kell. És a szellemeknek mindig állat kell — elsősorban marha —, legalábbis a varázslók szerint, akik minden leölt állatból a legfinomabb részeket kapják. (A maradékot a tulajdonos fogyasztja el, vendégei és rokonai társaságában.) Buju Vani a varázslók parancsára 300 marhát áldozott egyetlen év alatt — mégis éppoly reumás volt, mint azelőtt. Az áldozat bemutatását követelő többi ok az eljegyzéstől egészen odáig terjed, hogy minden anya-

juhot le kell vágni, amelyik még a tavalyi bárányát szoptatja, amikor az idei világra jön.

Az ugyancsak ízig-vérig babonás volt rabszolgák és szegény jobbágyok, akiknek a múltban sohasem volt elég marhájuk ahhoz, hogy forma szerint eleget tegyenek az áldozási szokásoknak, az államtól kapott állatokat kezdetben pompás eszköznek tekintették a vallási megújodáshoz. Még szoptató anyakocákat is leöltek, úgyhogy a szopós malacokat gyakran asszonyok táplálták tejükkel.

A lábasjóság megmentésének kettős útja van: a modern orvostudományba vetett bizalom és az állatok közös tulajdona. De az általános orvoshiány lassúbbá teszi ezt a fejlődést, mint ahogy a kangruk szeretnék.

A modern orvostudomány még sohasem jutott el a Hideg-hegyek vidékére. A Kuomintang-időkben egy „Nyugaton végzett” doktor ütötte fel tanyáját Ninglangban, egy doboz tompa injekciós tűvel és néhány „legújabb” orvossággal, „egy jó ló árát” kérve egy kétes értékű injekcióért. Akinek mégis kedve támadt a kezelésre, súlyos kockázatot vállalt.

Ninglangban most kórház működik, műtővel, anya- és csecsemő-védő intézet, hét rendelőintézet, egy egészségügyi vándorbrigád és két szülőotthon. A 15 orvoshoz 37 tagú kisegítő személyzet tartozik, s ebben a létszámban benne foglaltatik Abi Vugan és Abi Dzsadzsa, a két szökött rabszolgalány, aki ápolónői kiképzést kap. 1953-tól 1957 októberéig 236 000 jüant költöttek egészségügyi célokra, s 372 934 esetben nyújtottak orvosi segílyt. A himlőt már mindinkább korlátok közé szorítják.

A norszu nép jövője szempontjából oly döntő közoktatásban még nem történt nagy fordulat. Egyszer épp ebédeltem a Tiszta-vízű-folyónál, amikor egy gyermek jött rohanvást Jangpingből, és zokogva vetette magát anyja keblére. „Inkább visszamegyek Zeku Dehor házába, mint hogy ott üljek, és írni tanuljak” — bömbölte. Zeku Dehor a gazdája volt. De anyja megverte a fiút, s evés nélkül visszaküldte a 15 mérföldre fekvő iskolába.

A jangpingi volt az első elemi iskola, amely norszu földön – 1951-ben – megnyílt. Ma rajta kívül még 16 iskola működik, 3979 tanulóval. A legtöbb nemes nem akarja iskolába küldeni gyermekét, mert a Kuomintang-időkben rossz tapasztalatai voltak a han iskolákkal. A Kuomintang ugyanis eszközül használta az iskolákat arra, hogy megfelelő számú kezest szerezzen a Hideghegyekbe való behatoláshoz. Ennek megakadályozására a nemesek megparancsolták jobbágyaiknak, hogy hűbéri szolgáltatás fejében küldjék el tanulni gyermekeiket, de az iskolák még így is egytől egyig kudarcot vallottak.

Az új iskolákban nem szednek tandíjat, s ösztöndíjat fizetnek. A tanítás a higiénia szabályaival kezdődik, s az elemi iskolai tananyaggal folytatódik. A tanítók a szokványos tankönyvekből oktatnak, amíg a norszuk nemrég kidolgozott írott nyelven meg nem jelennek a szükséges könyvek.

Középiskola is van, nem messze Ninglangtól. Itt javarészből norszu nemzetiségű hatósági emberek tanulnak általános műveltségi tantárgyakat és számvitelt. És 16 további elemi iskola megnyitását tervezik a jövő év tavaszára.

Az arisztokrata Zeku Alu egy beszélgetésünk alkalmával így vélekedett: „Igazán hasznomat csak abban vették, hogy elsimítottam a viszályokat. A régi időkben napirenden volt, hogy emberek pusztultak el törzsi csatákban. De különben mi hasznomat veszik? Még csak olvasni sem tudok, és hiába tanulok, nem fog az agyam.” Magam is úgy látom, hogy az oktatás segítségével teremthető meg a jobb földművelés, az ipar, s érhető el, hogy a norszuk külső segítség nélkül is megálljanak a lábukon. De a rabszolgákat teljes tudatlanságukból kiemelni csak hosszadalmas és igen keserves munkával lehet.

Tulajdonból tulajdonos — A rabszolgatartók jövője — Anyagi támogatás, felvilágosítás, társadalmi nyomás — Sem magánipar, sem magánkereskedelem — A Hideghegyek gazdag lehetőségei — Utak és légvonalak kiépülöben — Nincs miért könnyet ejtenünk

1958 januárjában, amikor elhagytam a Hideghegyeket, még túlságosan korai lett volna részletes képet festeni a rabszolgaság eltörlését követő időszakról — hiszen még az eltörlés folyamata sem ért véget —, de az újabb tapasztalatok felhalmozódásával azért ki-rajzolódtak a közeljövő körvonalai.

Nagy vonásokban már megjelölte a fejlődés útját a ninglangi népi gyűlés első ülésszakán elfogadott törvény, amely kimondja, hogy a reform célja „a termelés fejlesztése, a nemzetiségek egységének megszilárdítása, a politikai, a gazdasági és a kulturális intézmények fejlesztése, a norszu vidék életviszonyainak megjavítása és a szocializmushoz való fokozatos átmenet megteremtése”.

Hogy mennyivel jutottak közelebb ezeknek a céloknak a megvalósulásához, inkább leírni próbáltam, mintsem magyarázni.

A szocializmus lényege voltaképpen nem más, mint a termelési eszközök — jelen esetben a föld, a mezőgazdasági eszközök, az ásványi kincsek, az ipar és a kereskedelem — köz-, illetve csoporttulajdona, s a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazás.

Ha így nézzük, a helyzet a Hideghegyekben igen keveset vál-

tozott, s nem is egyértelműen. Amikor a rabszolgák és a jobbágyok felszabadulnak, *tulajdonból tulajdonossá* válnak. A földet felosztják, s az ő tulajdonukba adják. Az állatok is a háztartások vagy háztartás-csoportok birtokába kerülnek.

Sok egyéni gazda, részben mert a szükség így kívánja, részben hagyományos okokból, különböző formában egyesíti földjét. A kölcsönös segítő csoportok vagy termelőcsoportok, ahol megalakulnak, ha más-más módon is, de mindenütt közösen művelik a földet, a föld és a termék azonban ma még mindegyiknél egyéni tulajdonban marad. A kölcsönös segítség a szövetkezést és a föld csoporttulajdonát megelőző lépés.

Ha a Méhszikla gazdaság eredményesen fejlődik — és véleményem szerint semmi sem szól azellen, miért ne bizonyulna jobbnak az egyéni gazdálkodásnál —, a házi rabszolgák abszolút nincstelen csoportja, amely valóban „csak láncait veszítheti”, alighanem gyorsabban kerül közvetlenül szocialista szervezeti formák közé, mint a magántulajdonosi szellemtől áthatott külső rabszolgák és jobbágyok. Könnyen lehetséges, hogy ez a legelnyomottabb csoport nyitja meg az utat a többi előtt.

A rabszolgatartók a jelek szerint inkább ideológiai, semmint gazdasági problémát jelentenek. A legtehetősebbek sem voltak gazdagok, ha a Kína többi részében élő egyszerű gyári munkások életviszonyait nézzük, tehát az életszínvonal általános emelkedése gyorsan túlhaladhatja százalmas kis jólétüket, s a Méhszikla gazdaság bármelyik dolgozóját néhány év alatt jobbmódúvá teheti az átlagos rabszolgatartónál. A nemesi rabszolgatartókat azonban élesen elkülöníti történelmi kaszthelyzetük és a munka iránt érzett mély-séges megvetésük. Úgy látszik, csak az anyagi támogatás, a propaganda és a társadalmi nyomás eszköze változtathat gondolkodásmódjukon. Ha elutasítják a haladást, csak nyomorba sülyedt eleven anakronizmusok lehetnek. A volt kínai tőkések országszerte tapasztalható magatartásából arra következtethetünk, hogy a legtöbb rabszolgatartó előbb-utóbb rálel majd a változás útjára.

A Hideghegyekben sohasem volt magánipar vagy magánkereskedelem. Házi szőtt és vásznat és nemez köpenyeket készítenek odahaza személyes használatra, s valamit el is adnak belőlük. De eddig még a földművelés és a kézműipar közt sem volt munkamegosztás. Az út tehát kezdettől fogva nyitva állt a köztulajdonban levő ipar és kereskedelem bevezetéséhez. Már is találkozhatunk állami bankokkal, kereskedelmi vállalatokkal, üzletekkel és ninglangi kézműipari szövetkezetekkel, amelyek ruhát, cipőt és könnyűfém értéktárgyakat készítenek.

Ha a jövőt nézzük, nem kétséges, hogy a Hideghegyekben a felvirágzás hatalmas lehetőségei rejlenek. Magas ugyan, de déli fekvésű, melegházi éghajlatú vidék, s több helyütt már is nagyszerű termést értek el a modern földművelési módszerekkel. A hivatalos szerveknek szilárd meggyőződése, hogy az elmaradott módszereknek tulajdonítható élelemhiány 1960-ra bőséggé változik, sőt húsból, vajból, burgonyából és egyéb termékekből egyre nagyobb fölösleg is mutatkozik majd, s annak sem lesz különösebb akadály, hogy bőrből, értékes füvekből, pézsmából, gyapjúból és más helyi árucikkekből nagy „exportpiacot” építsenek ki.

Előzetes vizsgálatok azt mutatják, hogy a Hideghegyekben igen sokféle ásvány, egyebek közt szén is található. Már készülnek a tervek ezeknek a kincseknek a kiaknázására, az építendő gyárak terveivel együtt. Elutazásom idejére több kisebb gyár már fel is épült. Sok az olyan törpe vízierőmű felállítására alkalmas hegyi patak, amely áramot szolgáltathat a háztartásoknak és a mezőgazdasági munkához, de nagyobb erőművek építésével várni kell, amíg elkészül az országút.

Lényegében a közlekedési probléma a legfőbb akadály a fejlődésnek, s ez az akadály a termelés és vele együtt a vásárlóerő növekedésével csak súlyosbodik. Már kijelölték a Ninglangba vezető országutat, amely 1959-ben készül el, és szó esett légiközlekedésről is, mivel a város több mérföld hosszúságú fennsíkon fekszik. Jó öreg

málháslóvaimra, Kis Virágra, Datolyaszín Tehénre és Kicsire akkor már csak a helyi közlekedésben lesz szükség.

Amikor búcsút vettem a Hideghegyektől, csak azt sajnáltam, hogy nem követhetem végig ezt a régmúltból egyenesen a jelenkorba vezető történelmi átalakulást — bár amikor e sorokat írom, a rabszolgák felszabadítása már befejeződött.

Láthattam, hogy norszu földön politikai egyenlőség uralkodik, s a nép élni tud demokratikus jogaival, mert részt vett abban a folyamatban, amely, ha békésen is, de megtörte a rabszolgatartó nemesség hatalmát. Az új körzeti népi gyűlések még kezdetlegesek ugyan, de szilárdak, s kétségtávol betöltik az államhatalmi szerv funkcióit. És mindez a bonyolult és kényes változás anélkül ment végbe, hogy a 30% rabszolgatartó jobbágyot a rabszolgatartó nemesség táborába sodorva, elmondhatatlan veszteségeket és pusztulást okozott volna, elsősorban alighanem a rabszolgákat sújtva gyötrelmes szenvedéssel. Az ember önkéntelenül is bámulattal tekint a *kang-pukra* — különösen a legalsóbb szinten dolgozó munkabrigádok tagjaira —, akiknek ügyessége, bátorsága és türelme mindezt lehetővé tette.

Miután megismertem a Hideghegyeket, meg kell mondanom, hogy közelről ennek a múltból ittragadt rabszolgatársadalomnak minden képzelt romantikája elszállt, és csak szennye maradt meg. A természet bőkezűen szórta kincseit e kedves, termékeny fennsíkokra, de a szigorúan konzervatív rabszolgatartó rendbe szervezett emberek csak pocsékolták és pusztították ezt a gazdagságot. Ámbár nem az ő hibájuk, mert a norszu uralkodó osztályt is béklyóba verte a rabszolgatartó rend, s elnyomták a kínai császárság urai, de nem hagytak hátra gyönyörű épületeket, művészeti alkotásokat, kultúrát, sőt még kézművességet sem, kárpótlásul az emberi nemnek a rabszolgaságtól el nem választható szenvedésekért. És csak gyógyíthatatlan érzélgősök vagy még rosszabbak sajnálhatják, hogy ez a világ immár a múlté.

II. RÉSZ

A V Á K

A soha le nem győzött va nép — Az emberi történelem másik elsüllyedt szigete — Kockázatos látogatás — A Sárkányhegy — Dzsungel-hadviselés — Az áldozatok bemutatása időbe telik — Fejvadászat mint földművelési segédeszköz — Primitív demokrácia — Látogató, óvakodj a paprikától és a tollaktól! — A rabszolgaság még csak kialakulóban van

Kevés olyan hely van ma már ezen a földtekén, amelyet ne tapostak volna újságírók és más hasonló népség fáradhatatlan lábai. S én alighogy elhagytam az egyiket, attól a mohó vágytól úzve, hogy eljussak oda, ahol más még nem járt, már ismét hasonló utazás tervét szövögettem. Utam célja Kína legdélnyugatibb csücske volt, egy őserdővel borított, nem nagy kiterjedésű hegyvidék, amely a kínai—burmai határ még föltérképezetlen részén terül el, a Szalvin folyótól keletre: a va hegyilakók földje.

A va törzsek meglátogatását mindig roppantul kockázatos vállalkozásnak tekintették. Ez a gyér számú, primitív népcsoport ugyanis csaknem teljesen mentes maradt minden külső befolyástól. Elszigetelve élt őserdőktől övezett hegyi fészkeiben, és szerencsésen megvédte földjét a Burmában levő angoloktól csakúgy, mint a kínai császárok, a tartományi fővezérek és a Kuomintang korának fenyegető behatolási kísérleteitől. Egyebek közt ezért sincs a kínai—burmai határ ezen a részen pontosan meghatározva. Némelyik angol térkép ezt a területet tévesen „Va Államszövetség” névvel jelöli, holott minden, csak nem „államszövetség”.

Érdekes megjegyezni, hogy a „Va” címszónál az *Encyclopaedia Britannica*¹ a *Gazetteer of Upper Burma* 1900-as — csaknem 60 év előtti — anyagára hivatkozik. De az *Encyclopaedia*nak a va népről szóló — s mint később tapasztaltam, sok tekintetben téves — közleménye még így is elég ahhoz, hogy megbizsergesse az ember talpát, s fölkeltse bárkiben a vágyat: jó lenne odamenni és megnézni, mi történik most arrafelé. „A va nép a közhit szerint vad és szelíd törzsekre oszlik — közli az *Encyclopaedia*. — A vad vák fejedelmek. Minden falu határában hatalmas tölgyfasor húzódik. Egyik oldalán vastag cölöpök sorakoznak az ösvény felé fordulva, egy-egy mélyedésbe ágyazott koponyával... Minden évben újabb koponyákra van szükség, hogy jó legyen a termés; a tekintélyes és jámbor emberek koponyáját értékesebbnek tekintik, s a fejedelmekre (l. ott) a vetés idején kerül sor. A falvak magas hegyvidéken épültek, rendszerint valamely hegytetőre vagy katlanba. Csupán azon a 30–100 yard hosszú alagúton keresztül közelíthetők meg, amelyből rendszerint kettő van, a falu mindkét végén. Ezek az alagutak mintegy 5 lábnyi magasak és olyan keskenyek, hogy két ember nem fér rajtuk egyszerre keresztül. Olykor enyhén kanyarodnak, hogy útját állják a puskatűznek. Az ösvényt pedig cövekekkel tűzdelték meg, hogy megakadályozzák a falu megrohanását.”

A Hideghegyekben és modernebb forrásokból megtudtam, hogy a váknál is megtalálható a rabszolgaság kezdetleges formája, de az ottani merőben eltérő, primitív körülmények miatt ennek eltörléséhez más módszerekkel fogtak hozzá.

A Hideghegyektől Kína délnyugati csücskéig alig több mint egy óra az út repülőgépen, de 14 hosszú nap gyalog és autóval. Újra végiggürcöltük a fáradságos utat a Jangce felső folyásáig, ügyel-bajjal megmásztuk a Tizenkét Akadály meredek oldalát, s le is ereszkedtünk a másik felén 12 óra alatt. A kis, macskaköves Licsiang most szinte világvárosnak látszott, s amikor befordultunk

¹ *Encyclopaedia Britannica*, 1953-as kiadás.

az autóútra, önkéntelenül megböktem Li Ping-tajt: „Odanézz, autóbusz!”

Licsiangból autóval lementünk Taliba, majd vissza a burmai útra, s a „dróttekercsnek” nevezett útszakasz szédítő kanyarain keresztül, egy új nagy erőmű és cementgyár mellett elhaladva, tovább robogtunk arrafelé, amerre a balzsamos és viruló Kunming fekszik a gyönyörű tó partján, 6400 lábnyira a tenger szintje fölött.

Aki a vákhoz akart eljutni, annak nemrég még hetekig kellett utaznia lóháton vagy gyalog, rendkívül nehéz, folyóktól szabdalt hegyi terepen, amely tucatnyi különböző nép hazája, az egzotikus „virágos miaóktól” és a dalos ajkú haniktól egészen a „tigrisevő” lahukig és a karcsú kínai tajokig. Az autót Szemaónál végződött, 300 mérföldre a vák földjétől, de most új hegyi út vezet föl egészen a burmai határig. 1956. október 1-én nyílt meg, s nagyon hasznavehető út, bár hozzá foghatóval még nem találkoztam.

Errefelé ez a mondás járta: „Add férjhez a feleséged, ha át akarsz kelni a Szemao-medencén” — ezen az alacsony fekvésű, moszkítóktól fertőzött malária-táptalajon. A közmondás jól mutatja, miért ereszkedtek le oly ritkán a hegyilakók a trópusi alföldekre.

Negyven évvel ezelőtt Szemao élénk kereskedelmi központ volt, 70 000 lakossal. De közben végigsöpört rajta a bubópestis, majd a malária. S amikor a kínai Felszabadító Néphadsereg 1950-ben eljutott ideig, mindössze 3000 lelket talált düledező házaiban, 90%-os maláriafertőzöttséggel. Jómagam egyetlen moszkitót se láttam, s a malária 3%-ra csökkent; de még így is biztonságosabban éreztem magam moszkítóháló alatt.

Ezen az egykor oly kalandos utazáson a legnagyobb kockázatot Szemaóban vállaltam, amikor bátran nekivágtam annak a szenzációs ebédnek, amelyet a várost környező dzsungel minden ínycsalatjából állítottak össze. Volt ott medvetalp, elefánthús, őzgerinc, szarvaspecsenye, valamiféle — rizzsel és gombával töltött — csontos vadmadár, friss bambusz — no és természetesen a szokásos étkek, disznóhús, hal és főzelékfélék. S mindezt sorjában zúdították rám,

oly ijesztő módon, hogy végül már a jómodor végső tartalékait is fölemésztettem, s kénytelen voltam visszautasítani az utolsó két-három fogást.

Végig az út mentén itt már nagyon is szembetűntek a szövetkezeti gazdálkodás eredményei. Az emberek csoportosan dolgoztak, ritka volt a magányos földműves. Mindenfelé nagyarányú vízmű-építési munkálatok folytak, gyakori kitérőt okozva. Többször kerülünk meg több mérföld hosszú, új tavakat, amelyek „elnyelték” a korábbi utat. Fák meredtek ki medrükből, amíg a mélyebb víz el nem földte csúcsaikat is. Öregek, akik korábban csak terhére lettek volna családjuknak, gyűjtötték szorgosan az úton kis lapátjukkal és kosárkáikkal az elhullajtott állati trágyát, hogy ezzel is növeljék a szövetkezet tavaszi trágyakészletét. Egy szakállas öreg paraszt derűs mosollyal csaknem a kocsink kerekei alól kotort ki egy darabka ganéjt, megmentve attól, hogy a porba tapossuk. Egyébként, ha már itt tartunk, angol furgonunkat ideális járműnek találtam az effajta utazáshoz. Csak egy árnyoldala van: a hosszú, gyors leereszkedéseknél olajosak lesznek a gyertyák, s állandóan tisztogatni kell őket. Ha motorja alkalmasabb volna a hegyi utakhoz, ez az autótípus máris piacra találhatna Kínában.

Az új út egy révnél — ahol taj lányok kacérkodnak és fürödnek, ügyesen tekeredve ki szárongjukból, hogy mezítelenül a folyóba vessék magukat — átszeli a Mekong meleg felső folyását. Túl a folyón már pálmák susognak, banánt szakíthatunk, cukornád, sűrűn beültetett rizsföldek fogadnak, s olyan termékeny síkságok, hogy a parasztok errefelé rizzsel fűtöttek, amikor Kína más vidékein, a rossz közlekedés miatt, éhínség pusztított.

A Mekong felső folyása mentén, egy futamodásra a burmai határtól, az út hegynek fordul, s a dús rizsföldek helyét primitív erdőváltós földművelés foglalja el, 45 fokos, vagy még meredekebben lejtő parcellákkal. Embert alig látunk, amint az út magas fennsíkra és fekete, sziklás hegyekre kapaszkodik, majd hamarosan átvág egy kb. 20 mérföld hosszú, vad, komor hegygerincen, amelyet

mindkét oldalról mély, kopár völgy határol. Ez a természetes „senki földje” választja el a va népet kevésbé primitív szomszédaitól. Mihelyt túljutottunk a gerincen, az út meredeken lefelé kanyarodik, sűrű bambusz őserdőbe, ahol öreg fák harcolnak az életért a kúszónövények fojtogató palástja ellen, élet és halál egybefonódik, és smaragd szitakötők röpködnek a nap párás sugarában.

Majd ismét hegynék föl, s az utolsó hegylánc tetejéről már látható Hszimeng, a va „főváros”, a Sárkányhegy csúcsán — légvonalban mindössze kb. 8 mérföldnyi távolságra, de valójában egy gigászi patkót formáló, 44 mérföldes, kacsaringós út végén. Később megtudtam, hogy ezt a nagy kerülőt a primitív va demokrácia tette szükségessé. Ha egyenes vonalban vezetik, az útnak Zsungkej felé kellett volna haladnia, amerre a legtöbben akarták, de néhány va törzsbeli, aki ezen a területen lakik, ellenezte az útépitést. S mivel fontos döntéseket a vák csakis abszolút egyetértésben hoznak, s egyetlen ellenszavazat már zátonyra futtathat bármiféle javaslatot, a hatóságok, a helyi szokásoknak engedve, félkörben vezették az utat, az egyetértő törzsek földjén keresztül. A szeszélyes zsungkejieket most már mind utat szeretnének kapni, de ez drága mulatság.

Ezen az útszakaszon már találkozunk néhány vával. Alacsony növésű, sötét bőrű emberek, bronzvörösre égette őket a magaslati napfény. Széles, fekete turbánt és bő, rövid nadrágot viselnek, oldalukon hosszú, lefelé szélesedő és elnehezedő szablya, a bambusz hasításához, vállukon ócska, elöltöltős mordály. Akad itt még 6 láb hosszú puskacső és 8 hüvelyk hosszú, ezüstberakásos revolver-egy is.

Hszimeng, a Sárkányhegy csúcsán, kezdetben mindössze néhány sárkunyhóból és fonott kalyibából állt, ahol a környék lakói összegyűltek, hogy egymással kereskedjenek. Vák nem éltek itt, ők szívesebben laktak a dzsungelben. Most a vidék politikai központja, ahol a Kínai Kommunista Párt Hszimeng Megyei Munkabizottsága irodákat és lakóházakat építtetett, áruházat és kereskedelmi központot létesített, kórházat és iskolákat nyitott. A város-

ban Ping Fu-csang, a bizottság titkára, négy va törzsfő és testvéremzetségük, a lahu egy tagja fogadott. Furcsa módon ebben a lahu családban apáról fiúra száll a va nép vezérének címe és rangja. Nem tudtam kideríteni, mi okból tettek meg a vák egy lahut vezérüknek. Területükön alig néhány lahu él, bár szomszédságukban annál több. A monda szerint egy Asza Zsauvong nevezetű férfiú jött 100 évvel ezelőtt a vidékre, s új tisztségviselőket nevezett ki. Ezek egyike volt a jelenlegi lahu vezérnek, Zsabuejnek az őse. Jómagam csak annyit mondhatok, hogy Zsabuejt mindenütt elismerték a vák, amerre csak járt, s nagyon tisztelték rettentő harci bátorságáért, jóllehet mindössze 27 esztendő, kövér, kellemes modorú fiatalember.

Ez a vidék még csak névleg sem állt soha Csang Kaj-sek vagy a korábbi kínai uralkodók ellenőrzése alatt, de mert ily eldugott fekvésű és határos az észak-burmai dzsungellel, sok kuomintangista katoná menekült ide, amikor a Felszabadító Néphadsereg 1948-ban és 1949-ben lenyomult észak és kelet felől. Zsabuej, a vák lahu vezére, azokban az években szinte egyebet sem tett, csak mozgósította és szervezte a va népet ezeknek a dzsungelben rejtőző, dezorganizált csapatmaradványoknak a megsemmisítésére. A kuomintangista katonák va falvakat rohantak meg élelemért, nőkért, italért és ópiumért. Zsabuej tömegestül irtotta őket népe élén sok csatában, mígnem a kuomintangisták száma száznál kevesebbre apadt.

„Akkoriban — mesélte Zsabuej — faluról falura jártam, sehol sem ütöttem tanyát. Élethalálharc dúlt itt. Már elpusztították hszimengi házamat, s raboltak, gyűjtogattak, zsákmányoltak, nőket ragadtak el. Valamennyi va harcos fegyverben volt, mindenfelé őrk álltak, s az emberek fegyverrel mentek dolgozni a mezőre. Nem hagytunk nyugtot a Kuomintangnak. A mieink jó katonák.”

A Felszabadító Néphadsereg 1950-ben kapcsolatba lépett Zsabuejjel és még néhány va vezetővel. Az itteniek lementek a Mekonghoz,² s tárgyaltak a hadsereg megbízottaival. „Azt mondták,

² Kínában a Mekong folyónak Lancang a neve.

ellenségei a Kuomintangnak, ezért figyelmesen hallgattuk őket, bár hanok voltak — mondta Zsabuej. — Közölték, hogy ha kiűzzük a Kuomintangot, a hanok nem nyomják el többé a nemzeti kisebbségeket. Mi intézzük az életünk sorát, ők pedig majd együttműködnek a törzsfőkkel és a falufőnökökkel a va nép jobb életének megteremtésében. Nemhogy lopnának a mi népünkől, még inkább ajándékokat és új elveket hoznak, amelyek lehetővé teszik, hogy a vák éppoly jó módúak legyenek, mint a hanok.”

Zsabuej a többi vezetővel együtt visszament a dzsungelbe, de a Felszabadító Néphadsereg csak két évvel később lépett va földre. Addig történt egy és más, de nem sok, azért, hogy leküzdjék a vák han-ellenes érzületét. A hadsereg csak úgy vonulhatott be, hogy Zsabuej, Ajkan és más nagy tekintélyű va vezetők személyükben kezességet vállaltak érte, és szavukat adták, hogy a katonák fegyelemzetten viselkednek, és semmit sem vesznek el a va néptől.

Hogy megkülönböztessék a néphadsereg szürkészöld egyenruhába öltözött katonáit a kuomintangistáktól, „zsiefangnak” nevezték el őket. S a vák mind a mai napig ezt az elnevezést használják az új rend és valamennyi képviselője — a hadsereg, a kommunista párt, a kormány, a funkcionáriusok, az egészségügyi személyzet, a kereskedelmi alkalmazottak, a munkabrigádok és minden egyéb — jellemzésére. A va nyelvben nincs is megfelelő elnevezés, a szó a han-kínai Zsangkuo Zsenmin Zsiefang Zsun — Kínai Felszabadító Néphadsereg — kifejezésből való, s han nyelven „felszabadítót” jelent.

A hadsereg nyomorgó népet talált a dzsungel mélyén. Mindkét nembeli gyermekek 11–12 éves korukig mezítelenül jártak, s általában a felnőtteken sem volt ágyékkötőnél több. Csaknem mind éhkoppon tengődtek, s az év legnagyobb részében a dzsungelből éltek.

A földet még ma is a legrövidebb módszerrel művelik. Fölégetnek egy darabot a dzsungelből, s megkaparják kissé a talajt, mielőtt az öntözetlen hegyi rizst kézzel elszórják. Trágyát nem

használnak, s ha a talaj kimerült, új parcellát tisztítanak meg. Allatokkal nem is dolgoznak a földeken. Ehelyett javainak és idejének legnagyobb részét mindenki arra fecsérli, hogy marhát, disznót és csirkét áldoz a szellemeknek. Ha elejtenek egy leopárdot, 5–6 napig az egész falu ünnepel s áldozatokat mutat be, és ugyanennyi időt vesz igénybe, ha valaki egy ellenséges fej levágásával annak rendje és módja szerint eleget tesz a vérbosszú követelményeinek. Ha leég egy ház — ami elég mindennapos dolog az ilyen zsúpfödeles, könnyű bambuszházaknál, amelyekben nincs kémény — három napig folyik az áldozás, akárcsak akkor, ha valaki megsebesül a csatában. A szokásos ünnepségek alkalmával — ha egy asszony meghal gyermekszülésben, jégeső ellen, az első esőért, személyes tabuért — és egyéb törzsi események ürügyén 2–3 napig tartanak a ceremóniák, s öldöszik az állatokat. Általában a vák sokkal elfoglaltabbak annál, semhogy sok időt vesztessenek a föld megművelésére.

Bizonyos alkalmakkor ezek az állat-áldozatok a bátorság és az ügyesség próbái, sőt arra is jók, hogy aki akar, elégtételt vegyen régi sérelmeiért. A „farokvágásokra” a férfiak úgy megéleltik széles végű szabályjukat, hogy a hulló levelet is kettévágná. A fiatal emberek különösen égnék a vágtyól, hogy jól szerepeljenek a lányok előtt, s az izgalom tetőfokára hág, amikor a varázsló a kipányvázott bivaly farkának levágásával megadja a jelt. Az állatnak pillanatok alatt vége: darabokra szabdalják a férfiak borotvával pengéi. A háborgó tömeg egymást tiporva igyekszik elkapni és levágni egy-egy darabot a rángó húsból, mert aki nem tud szerezni, azt gyávának bélyegzik. Olykor egész csoportok dolgoznak összehangoltan, közös terv szerint, mint a labdarúgó pályán, s ha valaki a csoportból kedvező helyzetbe kerül, a levágott húsdarabokat a többiek lába közt kijuttatja barátainak. Ez a levágott hús még mindig szabad préda, egészen addig, amíg rohanvást oda nem vittek a nőkhöz, akik kihegyezett, rövid bambusznyárrsal várják. A nyárson a hús már biztonságban van. S az még a legenyhébb kockázat, hogy valakit véletlenül megvágják a karján vagy a vál-

lán. Régi haragosokkal sem nehéz „véletlenül” leszámolni a villogó pengék sűrűjében.

A vák erdős hegytetőkön élnek, megerősített falvakban. Zsúpfődeles bambuszházaikat cölöpökre építik, s a bejáráshoz lejtős fapallót támasztanak. A ház alatti térségben disznót, csirkét nevelnek. A törzsi vezetőket részben öröklési alapon, részben demokratikus szavazással választják. Ugyanígy töltik be a falufőnöki tisztséget, s általában minden közéleti vezetőt leválthatnak s másikkal helyettesíthetnek, ha alkalmatlannak bizonyul. A varázslói „pozíció” az egyetlen fontos tisztség, amely csaknem mindig apáról fiúra száll. A varázslók hatáskörébe tartoznak a kisebb-nagyobb szellemek, s ők a va történelem egyedüli ismerői. Ha vallási vagy törzsi indokok alapján valahol levágnak egy fejet, a háttérben mint felbujtó, rendszerint megtalálható valamelyik varázsló.

A lefejezés alighanem egy korábbi, pusztán babonás szokás maradványa, s manapság többnyire a törzsi vagy falvak közötti vérbosszú elintézési módja. Ennyiben alig különbözik a viszály bármely más formájától, de máig is fennáll az a hagyomány, hogy a fejet kosárba téve egy-két évre magas bambuszrúdon helyezik el annak a kunyhónak a közelében, ahol a nagy fadobot tartják. A néphit szerint ez jó rizstermést biztosít. Téves az az állítás, hogy idegenek vagy tekintélyes, jámbor vák fejét értékesebbnek tartják a többinél. Sőt épp megfordítva, a varázslók és más vezető személyiségek feje többé-kevésbé védett.

Egy va monda szerint a lefejezés azóta van szokásban, amióta Csuko Liang, a híres han hadvezér a három császárság korában (i. sz. 220–280) orruknál fogva vezette a vákat: főtt rizst adott nekik, hogy vessék el. A rizs persze nem kelt ki, és Csuko Liang azt mondta, csakis akkor fog kikelni, ha embereket áldoznak. Miután megfogadták tanácsát, rendes rizst adott, s az elvetett mag ki is kelt. Ez a monda érdekesen jellemzi, milyen hallatlan tekintélye volt ennek a han hadvezérnek még az ilyen isten háta mögötti zugban is, s mutatja a vák elkeseredett han-ellenes érzületét.

A váknak sem központi közigazgatásuk, sem hadseregük, államuk vagy bármiféle állandó szerveik nincsenek. A megfelelő korú férfiak mind részt vesznek a harcban, falvanként vagy törzsenként mozgósítják őket, ahogy a helyzet kívánja, ha sürgős parancs érkezik. És csata után újból széjjelszélednek. A fontos közlendőket közismert jelzésekkel tudatják: a cukornád, a lépesméz, a só, a tea és a dohány a barátság jele, a golyó, a paprika ellenséges indulatot jelez, s ha még csirketollat is mellékelnek, azonnali hadüzenettel egyenlő. A hadbavonuláshoz az érdekeltek egyhangú beleegyezése szükséges.

Az öregek szerint a váknál csak mintegy 60 éve van rabszolgaság. Kétségkívül igen kezdetleges formában áll fenn, a rabszolgák kivétel nélkül va nemzetiségűek, s a népességnek még 5%-át sem teszik. Ennek egyik nagyon is valószínű okául azt hozzák fel, hogy a termelés alacsony színvonala miatt a rabszolgák önmaguk fenntartásán kívül alig termelnek valami fölösleget, s ezt is csak akkor, ha a csekély számú állandó, jó parcella valamelyikén állítják őket munkába.

Akik most Hszimengben dolgoznak, eltérő nézeteket vallanak a va társadalom jellegéről. Legáltalánosabb az a nézet, hogy a vák a primitív társadalom utolsó fokozatából a patriarchális rabszolgatartó rendbe való átmenet korszakában élnek. De akadnak olyanok is, akik szerint nincs itt szó semmiféle világosan meghatározható korszakról: külső befolyások hatására a váknál olyan keverék-társadalom alakult ki, amely — primitív bázison — rabszolgatartó, feudális és kapitalista elemeket (bérmunka) tartalmaz. Mindkét elméletben lehet valami igazság, s a kettő nem is zárja ki egymást.

Mindezek a különböző társadalmi formák a norszuknál is megtalálhatók, de az övék mégis elsősorban rabszolgatársadalom volt. S engem legjobban az a probléma foglalkoztatott, milyen eltérések döntötték el, hogy a va népnél más politikát kell követni, s hogy milyen legyen ez a politika.

HÁZ ASSÁG ELŐTT RABSÁG – HÁZ ASSÁGBAN SZABADSÁG

Attörhetetlen falusi védelmi rendszerek – A legnagyobb va rabszolgotartó – Ugyintézés a józanság és a részegség közt – Az uzsora primitív alapja – Eladósból rabszolgaságba – A va rabszolgák társadalmi egyenlőséget élveznek – Szabad párválasztás – Nincs rabszolgotartó osztály – Az első kommunisták a va dzsungelben

Va faluba csak úgy juthat be az ember, ha fegyverrel beveszi vagy meghívják. A Hszimengtől néhány órányi lovaglásra fekvő Urnu sem kivétel. A falutól félmérföldnyire az ösvény, vállmagaságú bozóton keresztül, szűk alagútba torkollik, amelynek alján sűrű erdei növényzettel benőtt, sziklás hegyi patak csörgedez. A látogató kénytelen leszállni lováról, s gyalog lefelé ereszkedni ebben a meredek, sikamlós alagútban, amelynek túlsó végétől, szédítő szakadékok peremén, kanyargós ösvény vezet a falu bejáratáig.

Akárcsak a többi va falut, Urnut is sűrű, magas, tüskés bozót veszi körül 15–20 yard szélességben. Az elszáradt és eleven tüskék egymásba fonódva valóságos áthatolhatatlan drótsövényt alkotnak. A falu két végén egy-egy alagútát vágtak a sövénybe, s ezek belső bejáratát hatalmas fatörzsekből kihasított, masszív ajtóval zárják el. Forgópánt, ajtó, retesz, mind egyetlen darab keményfából készült, s így ez a védelmi berendezés előnyös helyzetet biztosít a falu lakóinak az alagútból jövő támadással szemben.

Ajszung¹ varázsló fogadott bennünket a kapunál. Zsabuej és

¹ A va férfinevek mind Aj-jal, a női nevek Na-val kezdődnek.

Ajkan, a két legtekintélyesebb va vezető és Ping Fu-csang, a helybeli párttitkár volt velem. A kíváncsi falubeliek közt ott szorongott Ajga is, a legnagyobb va rabszolgatartó, Urnu falu főnöke. Idegesen izgett-mozgott, mint akit nyugtalanít a gondolat, vajon mit jelentsen ez az ismeretlen *zsiefang* látogató. Valamennyien végigsétáltunk a zsúptetős bambuszvityillókból álló falun, ahol asszonyok szoptatták kicsinyüket, s öregek bóbiskoltak a magas bambuszfák árnyékában. A helybeli munkabrigád sárból és vesszőből épült, s a huzatos va vesszőkalyibáknál sokkal különb kunyhója előtt volt a falu gyűléstere és a hozzá tartozó emelvény, ugyancsak bambuszból, mint minden egyéb.

És alattunk, amerre a szem ellátott, párás völgyekkel tarkított dzsungel, amelyet sok helyütt lekopasztott a pazarló erdőváltós földművelés, a hegytetőkön szúzi őserdő-foltokkal — mint egy hanyagul odavetett, bársonyos, zöld selyemkendő.

Ajszung, a varázsló, a szíves vendéglátás jeléül megajándékozott két szál zsenge cukornáddal, s így szólt hozzám: „Beszéljünk békéről. Mellőzzük a civódást.” Azután odament a henger alakú, nagy bambuszedényhez, amelyben köles-sör főtt, belédugott egy hajlékony bambuszcsövet, s a szájával megszívta, ahogyan a lopót szokás. Majd a mintegy másfél pint² habzó, csípős sört tartalmazó korsóval hozzám lépett. Több „rundban” vettem már részt, tudtam, mi a teendő. „Aha” — mondta Ajszung; „aha” — szóltam én is, és nyúltam a korsóért. Ő hörpintett a sörből, kezével megtörölte a korsó peremét, s tovább adta az italt nekem. Én is hörpintettem, s ugyanezt tettem, átnyújtva a korsót a soron következőnek. És az ital így járt körbe. Mindenki hörpintett belőle, még Ajga egyik rabszolgája, Napaj is, majd Ajga, mígnem a korsó visszatért hozzám, még mindig csaknem színültig sörrel. A hagyomány szerint ilyenkor a vendég dolga, hogy a maradékot egy hajtásra kiigya. Egyebek közt most vettem hasznát, hogy egész életemben szorgal-

² 1 pint — 0,568 l — Ford.

mas sörivő voltam: egy szuszra lehajtottam a kellemesen pikáns, tejszerű sört. Ez szemlátomást rendkívüli elégedettséget keltett, s a teli korsó újra meg újra körbejárt, míg végül már mindenkinek tömérdek köles-sör csörgedezett a belső traktusában. Ezt azután tüzes rizspálinkával öblítettük le, amellyel én járultam a vendéglátáshoz.

A váknál hagyományos szokás, hogy ivás nélkül éppúgy nem lehet semmit dűlőre vinni, mint részegen. Így aránylag rendkívül csekély idő áll rendelkezésre ahhoz, hogy az ember bármit is dűlőre vigyen. Mindig könnyebb viszályba keveredni, mint véget vetni a viszálynak.

Ivás közben batátát ettünk — ezt a növényt 1957-ben természettké először itt a hegyekben —, s mindenki bőven fogyasztotta az elmaradhatatlan bételdió-dohány-mész keveréket, amely megfeketíti a fogakat, megbarnítja az ajkat, s mahagóni-politúrral vonja be a mocsokkéreggel borított lábat ott, ahol a kiköpdösött élénkvörös nyál széjjelfröccsen, s évszámra szárad.

Ajga, a falufőnök és rabszolgartató, minden vagyona ellenére éppoly elhanyagoltan festett, mint a rabszolgája, sem tisztábbnak, sem sokkal jobban öltözöttnek nem volt mondható. Látszatra azt sem tudta, mivel kedveskedjék Napajnak, a kis rabszolgánynak, akivel én kívántam találkozni, bőven traktálta palacsintával, s neki adta az üres üvegeket, pedig ezek itt nagy becsben állnak, mert a vár úgyszólván csak olyan mesterséget űznek, amihez bambuszon és éles pengén kívül nem kell más. Napajt szemmel láthatóan zavarba hozta gazdájának szokatlan figyelmessége, már csak azért is, mert Ajga szurtos és rendetlen ifjú felesége gyanakvóan szemmel tartotta férjét a kunyhó eresze alól. Ajga viselkedése az első perctől fogva határozottan arra vallott, hogy a rabszolgaság már némiképp társadalmi szégyennek számít. Talán mindig is szégyen volt a váknál, mivel az ő társadalmi rendjük inkább közösségi, mint individualista jellegű, s a rabszolgaság náluk nem régi keletű.

Mint a primitív népeknél általában, itt is megtalálható a közös

földművelés bizonyos formája: több család közösen tisztítja meg a földet, összeadja a vetőmagot, s együtt műveli meg a parcellát. Hogy ki mennyit dolgozzék, arra nincs szabály; együtt tartanak, legalább annyira a társaság kedvéért, mint bármi másért, s annak az elvnek az alapján, hogy közös erővel könnyebb a munka. Tehát a termést is egyenlően osztják el, tekintet nélkül a hozzáértésre és a végzett munkára. Minden férfi, nő és gyermek, aki dolgozott, egyenlő részt kap.

De még ha nem is éreznék természetesnek ezt az elosztási módot, akkor sem valószínű, hogy a termést a végzett munka számontartásával oszthatnák el, mert a vár semmit sem tudnak számon tartani. Írástudatlanok, s a számoláshoz sem nagyon értenek. Ha valamelyikük banánt árul, s hatot ad bizonyos összegért, nem tud tizenötöt eladni, s ha három megmarad, azt megeszi vagy hazaviszi.

Ha kifogy az élelmük, sorra látogatják egymást, s addig eszik a többiét, amíg senkinek sincs már semmije, azután kimennek az erdőre, vadásznak, vadon termő gyümölcsöt és növényeket szednek, fát vágnak és eladják, napszámba járnak vagy kölcsönkérnek. A kölcsön és a kamat aránylag új dolog. A múltban a kölcsönt nem is igen tekintették adósságnak. S még ha vissza is adták, kamatról nem volt szó. Időnként mindenki „tartozott” mindenkinek, de mivel egyszerű emberi kapcsolataikhoz közel sem férközött a nyereség vagy a veszteség gondolata, senkinek sem volt adóssága — vagy ha volt is, nem sokat törődött vele.

Az új eszmék a múlt században kaptak lábra a váknál, bár nem jutottak teljesen érvényre. A föld magántulajdona eléggé gyökeret vert. A falvakhoz közel eső, jó földek többnyire fix parcellák, s magántulajdonban vannak. A távolabbi, silányabb föld rendszerint törzsi vagy falusi tulajdon, s a törzsfő, illetve a falufőnök jóváhagyásával művelhető meg. Különösen kapós földet még bérbe is adnak, sőt adnak-vesznek, de ennek nincs jelentősége. Földje bárkinek lehet, aki annyi fáradságot fektet bele, hogy égetéssel meg-

tisztít egy parcellát, a föld értéke tehát nem lehet nagy, kivéve az öntözött rizsföldeket; ezeknek a területe viszont csekély, mert az öntözést tabu korlátozza.

A politikai előjogok sem jelentősek. A törzsfő és a falufőnök hagyományos szokás szerint 3–4 font húst kap minden áldozati állatból, néhanapján kérhet valamicske ingyen munkát, s olykor, ha adásvételnél vagy vitában közvetít, jutalékot számít fel. A varázslónak már jobban megy sora, több húst kap áldozáskor, s 25 centtől 5 dollárig terjedő összeget számít fel (régii jün-nani ezüstdollárban), ha kisebb-nagyobb „szellem-ügyekben” eljár. Ezek az előjogok — a törzsfőknek és a falufőnököknek azzal a jogával együtt, hogy földhasználati kérdésekben őket illeti a döntés, tehát könnyen megkaparinthatják a legjobb földeket — némi anyagi fölényt biztosítottak ugyan a kiváltságos rétegnek, de azért nem tették lehetővé, hogy munka nélkül éljen.

Ezen a gazdasági alapon fejlődött ki, az öregek szerint mintegy 60–100 évvel ezelőtt, az uzsora. Az első uzsorások alkalmasint a jobbmódú törzsfők, falufőnökök és varázslók voltak, s őket követték a többiek, mígnem kamatmentes kölcsönt már senki sem adott. Az uzsorától pedig közvetlen út vezetett a rabszolgasághoz, mivelhogy ez az adósság behajtásának végső eszköze. Ma már általános az uzsora: a szokásos kamatláb 100–200%. Azt mondják, az uzsora erősen fokozódott az ópiumkereskedelem kialakulásával, amikor 30 évvel ezelőtt kuomintangista hivatalnokok érkeztek a vidékre.

Az uzsora széleseben terjedt, s egy-kettőre új társadalmi kapcsolatok teremtett. Urnuban csaknem minden család adósa volt valakinek, többnyire Ajgának. Egy másik falu, Mandegor mintegy 100 családjából, mint kiderült, 77 úszott az adósságban. Nem egy családban a jövedelem 60%-át fölemésztette a kamat, sőt némelyik család kénytelen volt odaadni teljes jövedelmét, s állandóan kölcsönkérésből élt.

Kölcsönre a váknak elsősorban azért van szükségük, hogy élél-

met, főképpen gabonát vegyenek, máségyéb kerül az erdőből. És majdnem olyan gyakran folyamodnak kölcsönkéréshez azért, hogy állatokat vásároljanak a hagyományos áldozáshoz. (A „kötelező” áldozatokhoz meghatározott sorrendben szolgáltatják a családok az állatokat, ez társadalmi kötelezettség.) De kölcsönt vesznek fel azért is, hogy megküldhessék a szokásos menyegzői ajándékokat a lányos családnak. És elég gyakran kölcsönből fizetik ki a pénz-bírságot, amelyet valamely hagyományos szokás megszegése vagy lopás miatt ró ki rájuk a törzs vagy a falu. Mert ha a bűnös nem fizet, megostromolják a házáat, vagy még súlyosabb büntetéssel — rabszolgasággal vagy halállal — sújtják.

Ha új is az uzsora, azért éppoly brutális, mint amilyen elterjedt. Az adósság az adós gyermekeire, vagy ha közvetlen leszármazottai nincsenek, legközelebbi rokonaira száll. S aki 3—5 év alatt nem fizeti meg tartozását, annak gyermekeit, ha pedig gyermekei nincsenek, valamelyik fiatal rokonát vagy — ritkább esetben — magát az illető felnőttet rabszolgaságba vetik.

Tipikus példája ennek Napaj esete. A lányt 10 éves korában, négy évvel találkozásunk előtt vitte el rabszolgának Ajga, s azóta feltűnően csinos fiatal nő lett belőle. Történetét idős, özvegy anyja, Nahung mondta el, mert Napaj, talán féltékenységből, vagy mert tartott a gazdájától, meg se mukkant a beszélgetés alatt, bár Ajga akkor éppen nem volt jelen. A lányon a legtöbb va nő közös viselete, szárong feszült, a szoknyaszerűen testére csavart vörös lepel két vége csak mintegy 3 hüvelyknyire fedte egymást; foltozott zubbo-nyát alighanem valamelyik *kangputól* kaphatta; nyakában többsoros üveggyöngy-nyakláncot viselt. Lábikráit a szokásos keskeny, fekete, fényezett rotangnád-karperec díszítette, s hosszú, vizet és fésűt nem látott haját fehér csont-tiara tartotta, hogy szemébe ne hulljon. Ha kínálták, elvette a cigarettát, de nem gyújtott rá, hanem a bűvész ügyességével tüntette el, az édességgel és a süteménnyel együtt. Fogai feketék voltak a bételtől, bár még szinte gyermek-számba ment.

Napaj fivére meg akart nőszülni, s e célból egy marhát meg egy disznót kért kölcsön Ajgától, s még egyéb adósságba is keveredett egy másik faluban. Múlt az idő, tartozását nem fizette meg, s Ajga rabszolgát követelt. „A fiam már felnőtt, így hát a lányomat, Napajt kellett odaadni, és nem sokkal később a kisebbik lányomat is elvitték a másik faluba – mesélte Nahung. – Ajgának sok rabszolgája van, a lányomon kívül most még 17. Eggyel több volt, de az meghalt.”

A váknál a nőket szívesebben viszik rabszolgának, mert itt a nő az elsőrendű munkaerő, s ezenfelül a közhit szerint ők engedelmesebbek s kevésbé hajlamosak a szökésre. A rabszolga sokba kerül. Felnőttért 3 bivalyt vagy 360 jüan (53 font) körüli összeget is megadnak, a gyermek ára 50 jüan, egy ökör vagy egy elöltöltős puska. Az árfolyamok tehát sokkal magasabbak, mint a Hideghegyekben.

A va rabszolgákról az a hír járja, hogy lusták és engedetlenek. Gazdájuk mindenben rendelkezik velük, adhatja, veheti, elcserélheti, elajándékozhatja vagy megölheti őket. Minden, amit termelnek, a gazdát illeti, s munkájukért csak annyit kapnak cserébe, amennyi a minimális létfenntartáshoz kell. Bűneiket – ha például titkon eladják munkaerejüket másnak egy-egy napra, élelmet vagy ópiumot lopnak – súlyos büntetéssel torolják meg; az effajta büntetésnek még a legenyhébb neme a verés. A rabszolganők (hacsak nem tartoznak ugyanahhoz a törzshöz) kötelesek együtt hálni a gazda családjának bármely férfitagjával, s ha gyermekük születik, vagy rabszolgasorban tartják, vagy befogadják a családba.

De bármily mostoha is a sorsuk, a va rabszolgaság kezdeti stádiumára vall, hogy a külvilágban a rabszolgák egyenlőséget élveznek. Részt vesznek a falu és a törzs babonás szertartásain, s a falubeliek nem alkalmazznak velük szemben hátrányos megkülönböztetést. Amikor beszélgetésünk véget ért, Napaj odament a többiekhez, s közéjük ült, a társaság pedig összébb szorult, hogy helyet adjon neki Ajszung varázsló, a falu egyik előkelősége mellett.

Másik oldalán Nasang ült, egy testes szabad leányzó, akivel később egymást átkarolva sugdosódtak. Ruhájuk vagy viselkedésük alapján senki meg nem mondhatta volna, melyikük rabszolga és melyikük szabad.

S van még egy alapvető különbség a va rabszolgaság és a rabszolgaság jóval fejlettebb norszu formája közt: a va rabszolgák keverednek a falu többi lakóival, szabadon szeretnek, s tetszésük szerint választanak házastársul szabad embert vagy rabszolgát. Mihelyt a rabszolga házasságot köt, a fiatal pár külön otthont alapít, s a gazdának hagyományos kötelessége, hogy segítségükre legyen. Azt a fukar rabszolgatartót, aki ez irányú kötelességének nem tesz megfelelően eleget, szájára veszi a falu.

Miután a rabszolga különvált gazdájától, lényegében nem is rabszolga többé. A gazda csak a piaci értékére tarthat igényt, ezt pedig a rabszolga megválthatja készpénzben, állatokkal vagy — ami értesülesem szerint a legritkább esetben fordul elő — gyermekeivel. Ez utóbbi ma már alighanem csakugyan ritka, de szerintem magában foglalja a norszu külső rabszolgák és házi rabszolgák életútjának magvát.

A különválás után a gazda nem sajátíthatja ki többé a rabszolga munkaerejét, de némi — meghatározott mennyiségű — ingyen munkát még követelhet tőle mindaddig, amíg az ellenértékét meg nem térítette. A rabszolgát és a gazdát „atyafiaknak” tekintik, s a rabszolga továbbra is „atyámnak” szólítja a gazdát. Ha az ilyen volt rabszolga húshoz vagy borhoz jut, szokás szerint kóstolót küld belőle a gazdának, aki ezt gyakran hasonló ajándékkal viszonzza.

Amíg a rabszolga le nem törlesztette az árát, fenti kötelezettségei fennállnak, általában elvárják tőle, hogy átsegítse gazdáját az élet nehézségein, sőt még el is tartsa, ha kell. Ez utóbbi esetben a rabszolga öröklí a gazda vagyonát.

A „házasodási szabadulás” szabálya megmagyarázza, miért visznek a hitelezők inkább gyermekeket rabszolgának, bár vannak

felnőtt rabszolgák is, többnyire nők, akiket férjük élelemért eladott vagy adósság fejében rabszolgának adott, mert nem volt kéznél gyermek.

Azok a gyermekek, akiket szüleik halála után rokonok „fogadnak örökbe”, ugyancsak olyasféle helyzetben vannak, mint a rabszolgák, bár gyakran rendkívül hamar és térítés nélkül visszanyerik szabadságukat. Ha látják, hogy engedelmesek, dolgosak s díszére válnak a törzsnek vagy a falunak, olykor ünnepélyes szertartás keretében fogadják őket örökbe, továbbra is egyenlőséget és szabadságot élveznek, és csak a Nagy Szellem engedélyével, valamint egy tehén feláldozása árán adhatók el.

Hogy földerítsem, milyen jelentősége van a rabszolgaságnak a vák életében, megvizsgáltam a 7 faluból álló jüeszuni járás társadalmi viszonyait. A járásban akkortájt 407 család élt, 1487 taggal. A rabszolgák száma 68 volt, vagyis a népesség 4,57%-a.

Ez a 68 rabszolga 47 család birtokában volt; összesen egy családnak volt 4 és kettőnek 3 rabszolgája. Ritkán fordul elő, hogy va családnak egynél több rabszolgája legyen.

A 39 női és 29 férfirabszolga a következő korosztályokhoz tartozott:

Kor	Rabszolgák száma
6 éven aluli	13
7-14 éves	28
14 éven felüli	27

Rabszolgasorba kerülésük okát pedig a következőkben jelölték meg:

I. Adósság fejében	36
II. Élelemhiány miatt (feleség vagy gyermek eladása)	17
III. Lopás vagy más bűncselekmény miatt	5
IV. Más okok, egyebek közt örökbefogadás következtében	10

Ezek az arányok, ahogyan a további kutatások megerősítették, nagyjából ráillenek Hszimeng megye mind a 40 000 va lakosára: a rabszolgák a népesség 5%-át vagy még kisebb részét alkotják, s a rabszolgatartóknak ritkán van egynél több rabszolgájuk. Ajga, a 18 rabszolgájával, rendkívüli jelenség. De jelképezhetette volna a jövő alakulását. Ajga még fiatal, 30 esztendő s sincsen, s merőben szokatlan rabszolgatartó típus.

Mert a váknál nincs szilárd rabszolgatartó osztály. A rabszolgatartó elveszítheti rabszolgáját, ha ez házasságot köt, vagy olyan súlyos adósságba keveredhet, hogy nemcsak rabszolgáját kénytelen eladni, hanem még ő maga is rabszolgasorba kerül. Az élet olyan nyomorúságos és bizonytalan, különösen az áldozások miatt, hogy bárki könnyen süllyedhet rabszolgasorba vagy szabadulhat fel. És végeredményben a legtöbb rabszolga kiskorú, s nem marad élete végéig rabszolga. A törzsfők, a varázslók, a falufőnökök és az uzsorások nem alkotnak külön rabszolgatartó osztályt, mint ahogy szilárd rabszolga-osztály sincsen.

A falufőnökök és a törzsfők a falu vagy a törzs egységét és demokratikus vezetését képviselik, s nem nevezhetők uralkodó rétegnek. Tisztségüket, a vele járó jövedelemmel és tekintéllyel együtt, csak úgy tarthatják meg, ha jól szolgálják a népet. A törzs többi véne és a varázslók szigorúan ellenőrzik őket. A vezetés alapja nem csupán a származás, bár ennek is szerepe van a törzsfők és a falufőnökök megválasztásában.

Ellentétben Ajgával, aki gazdag és oly tömérdek rabszolga ura, Kismaszang faluban, egy óra járásra Urnutól, a falufőnök egyetlen rabszolgával sem rendelkezik, s ideje legnagyobb részében nap-számosmunkát végez a szokásos napi 4 font hántolatlan rizsért, vagy fát vág az erdőn, hogy megélhetését biztosítsa.

Ennek a falufőnöknek, Ajlannak nagyon hízelgett, hogy a nevem — Alan — úgy hasonlít az övéhez, ivott is az atyafiságunkra. Azután több va és angol szó rokonságát derítette ki (apisz — peas, zsa — jacket, kloh — cloth), s egymás után üritette

korsóját az angol és a va nép atyafiságára, oly iramban, hogy a nap hátralevő részében alig győzte kialudni mámorát. A vák — még a nők is — addig isznak, ameddig az italból futja.

A rabszolgák mit sem érnének, ha nem termelnének fölösleget gazdájuknak, de ezt igen nehéz számba venni. Miután kereszt-kérdések tömegét tettem fel a legtipikusabb vidékeken, úgy talál-
tam, hogy egy rabszolga legföljebb 200 font gabonával termelhet évente többet annál, amennyi a termésből neki jut. Napszámbérben kifejezve ez nem több 50 munkanapnál, tehát idejének legnagyobb részét a rabszolga saját létfenntartási eszközeinek előteremtésére fordítja.

A fölösleg több forrásból származik. A rabszolga csak a leg-silányabb táplálékot kapja — s még abból se sokat —, viszont éjjel-nappal dolgozik (habár a legtöbb va, szokásból és a gyenge táplálkozás miatt, lusta és könnyelmű). A rabszolgák nem pazarolhatják gabonájukat szeszfőzésre, nem rendezhetnek olyan lakomákat és áldozási szertartásokat, mint a szabadok: a gazdái minden. A rabszolgatartók jobb földhöz jutnak, már csak azért is, mert rendszerint könnyen áldozhatnak egy üveg italt vagy egy csirkét azért, hogy jó földet béreljenek, ha nekik nincs. És hasonló okból többnyire jobb szerszámaik is vannak.

A vák általában nem termelnek többet 7—800 font rizsnél egy acre földön, s még a vetésterületet is korlátozza a vetőmaghiány, a gyatra mezőgazdasági felszerelés, a csekély munkaerő, a tabu és a nemtörődömség. A vák túlnyomó többsége — a helyzet ismerői szerint 80°/₁₀-a — az év felében máról holnapra él, eladósodik, „a jövő évi termést eszi”, s a szellemek áldozata.

A jelek szerint a vák még a fazekasmesterséget sem ismerik, ezért áll náluk olyan nagy becsben az üres palack. A fafaragáson — bambuszból háztartási eszközöket faragnak — és a szövés-fonáson kívül alig űznek más mesterséget. Piac kevés van, messze esik, s ott is csak csereberélnek. A higiénia ismeretlen fogalom, senki sem mosdik, szörnyű a csecsemőhalandóság, s vadul burjánóznak

a betegségek — lévén az egyetlen gyógyír az illetékes szellem költéses kiengesztelése.

Mindebből keveset tudtak az első pártmunkások, midőn behatoltak a dzsungel mélyére, ahol sötét bőrű, gyanakvó férfiak lesték minden mozdulatukat a bambuszfák mögül; fegyveresek, akik nem sokra becsülik az emberi életet, sőt éppenséggel semmire sem, ha gyűlölt hanokról van szó.

Ajkan, aki régebben nagy varázsló volt, s a mai napig is a hatalmas ajam törzs feje, mesélte, hogy a törzsbeli férfiak sokszor mondogatták neki: „Ajkan, ha ezek a *zsiefang* hanok idejönnek, és mindazok után, amit ígértél, bajt csinálnak, a fejed fölkerül a kósárba.” Az alacsony, vézna kis Ajkan gyér, őszes harcsabajsza alól rám mosolygott, s húzott egyet a rizspálinkából.

„A mieink közül többen ugyanúgy harcolni akartak a *zsiefangok* ellen, ahogy a Kuomintang ellen harcoltunk. Azt mondták, nincsenek jó hanok. Különben is a *zsiefang* katonáknak jó puskájuk meg géppuskájuk van, ezt akarták megkaparintani. Akadtak törzsfők és falufőnökök, akik biztatták őket, s egy darabig nagyon nehéz volt a helyzet. Mások úgy érezték, mint én. A *zsiefangok* őszintének látszanak, s nem nyúlnak semmihez — gondolták. Elveik vannak. Azt mondják, olyan elvekre tanítanak bennünket, hogy meggazdagszunk. Nem árt, ha megpróbáljuk, s ha rossznak bizonyulnak, majd harcolunk ellenük, ahogyan Li Mi (a vák földjére menekült kuomintangista tábornok. — A. W.) ellen harcoltunk.”

Ilyen védnökség alatt a kommunista munkabrigádok letelepedhettek a néhány kiválasztott falu barikádjai mögött, házat építhettek s tanyát üthettek a susogó bambuszfák alatt, anélkül, hogy bárhonnét is segítséget remélhettek volna, ha a törzsfő vagy a falufőnök szava mégsem elegendő az ősi gyűlölet fékentartására, különösen borközi állapotban, amikor a varázsló gunyoros mosollyal noszogatja az ifjakat.

Beszéltem egy pártmunkással, aki az elsők közt telepedett le va faluban. A han származású Hszü Ven-ping akkoriban mindössze

21 éves volt. Ő mesélte, hogy két va vezető elhozta a Mekong folyó partján fekvő Lancangba egy kuomintangista parancsnok füleit és orrát, s megkérte a néphadsereget, legyen segítségükre a dzsungelben rejtőzködő kuomintangista maradványok megsemmisítésében. Hszü, öt társával együtt, civil tolmácsként ment a hadsereggel, mert beszélte a lahu nyelvet. Ez 1952 decemberében történt.

„Valamivel később összehívtuk a vezetőket, s megegyeztünk, hogy a hadsereg marad. De a légkör tele volt szállongó hírekkel, mindenfelé azt beszélték, hogy a néphadsereg rosszabb lesz a Kuomintangnál, zsákmányolni, rabolni és gyilkolni fog, adót vet ki a vákra, kényszeríti őket, hogy köztulajdonba adják feleségüket stb. A nép félt tőlünk. Én is féltém” — mondta Hszü Ven-ping, aki most jobban beszéli a va nyelvet, mint akkortájt a lahut.

„Movor faluba kerültem, ahol egy *zsumi* (gazdag ember) felajánlotta vendégszobáját a munkabrigádnak. Ez hasznos volt, mert így gyorsabban tájékozódhattunk és szerezhettük meg a szükséges ismereteket.

Akkoriban lehetetlennek látszott, hogy ezekkel az emberekkel valaha is megértessük, mi a szocializmus. De mi ezt kaptuk feladatul, s mit tehettünk mást, hozzá kellett fognunk a munkához.

Ugyanaz volt itt is a jelszavunk, mint a legtöbb nemzetiségi területen: »Tégy jót és szerezz barátokat!« — folytatta Hszü. — És ez nem volt könnyű.

Kijártunk a falu lakóival a mezőre, hogy megóvjuk őket a kuomintangista támadásoktól, dajkáltuk a csecsemőiket, orvosságot adtunk nekik, segítségükre voltunk a favágásban és a fahordásnál, ingyen rizst, kelmét és sót osztottunk, s lassacskán megtanultuk a nyelvüket.

De szerintük mindez nem adomány volt, hanem csupán han fufang. Azt beszélték, csak meg akarjuk nyerni a vákat, hogy megsemmisíthessük a kuomintangistákat, s azután majd leszámolunk a vákkal is. »Hamarosan visszakerítek majd, amit adtatok — mondta egyikük. — S ha nem tudjuk visszaadni, a fiatalabbakat

elhurcoljákat, az öregeket pedig megölitek.« Voltak, akik félre-rakták a kapott holmit, hogy szükség esetén visszaadhassák” — mesélte Hszü.

„De telt-múlt az idő, s mi továbbra is adtunk nekik élelmet, szerszámokat és ruhaneműt. A műkedvelőink eljöttek, bemutatták műsorukat, s lepergettük az első filmeket. Megismertük s mindig gondosan tiszteletben tartottuk szokásaikat. Ez nagyon fontos volt.

Halálos sértésnek számít, ha valaki megérinti a ház tartóoszlopát, a családi ágyra ül, zöld levelet visz a házba vagy ott gyömbért eszik. Ha valaki akkor érkezik a faluba, amikor téhen áldozásához készülődnek, néhány napig köteles ott maradni. S még sok minden van, amit tilalom sújt: nem minden fát szabad kivágni, s nem mindenhová szabad lépni.

Hogy szokásaikat gondosan betartottuk, ennek, azt hiszem, nagy része volt abban, hogy a vár mindinkább meggyőződtek róla: mégsem vagyunk olyanok, mint a kuomintangisták. Megmutattuk nekik, hogyan lehet sok mindent jobban csinálni, s jobb termést elérni. Bizonyos idő múlva azoknak a falvaknak a lakói, ahol munkabrigádok voltak, dicsekedve emlegették a többi faluban, hogy náluk *zsiefangok* laknak. Mire a törzsfők és a falufőnökök elmentek a munkabizottsághoz, hogy megkérjék, küldjenek az ő falujukba is munkabrigádot.”

Az a néhány törzsfő és falufőnök, aki összebarátkozott a *zsiefangokkal*, fontosabb szerepet töltött be, mint hinné. A munkabrigádok voltak a lendítőerői annak a „pont és terület” módszernek, amelynek sikeres érvényesülését a Hideghegyekben tapasztaltam.

Movor, Kismaszang, Urnu és a hozzájuk hasonló falvak voltak azok a „pontok”, ahonnan a „Tégy jót és szerezz barátokat!” jelszó alapján végzett munka nagyobb „területekre” kiterjedt. S miután ez megtörtént, a „pont-falvak” rátérhettek azoknak az új életformáknak a kialakítására és kipróbálására, amelyek idővel az egész va társadalom átfarmálásához mintaképpül szolgálhatnak.

AZ ALPÁRI ERKÖLCÖK FELETT ELJÁRT AZ IDŐ

A va vezetők nem zsarnokok – Földben nincs hiány – Közvetlen ugrás a primitív életből – A legfőbb akadály az uzsora – Ma már senki sem süllyedhet rabszolgasorba – A fejevadászat problémája – Fizetés a vezetőknek – A változás legfőbb eszköze a szövetkezet – A földek öntözése sérti a szellemeket – A két termés közt tátongó szakadék áthidalása

Egyike az élet ellentmondásos tényeinek, hogy a váknál bizonyos tekintetben nehezebb eltörölni a rabszolgaságot, mert kevésbé elterjedt. A rabszolgaság nem jellegzetes vonása a va társadalomnak, s a törzsfők, a falufőnökök és a varázslók előjogai sem terhesek vagy kellemetlenek. Nem alakult ki olyan osztály, amely származásánál vagy vagyonánál fogva uralkodnék. Mindenki, még a rabszolga is részt vesz a falu vagy a törzs demokratikus megnyilvánulásaiban, s így a va vezetők tekintélye közvetlenül abból fakad, hogy bárkinek joga van tisztségükből leváltani őket, ha érdemtelenné mutatkoznak. A rabszolgaság, az előjogok problémája, sőt még az uzsora sem érdekli különösebben a vákat, s ha bárki arra próbálná mozgósítani őket, hogy szálljanak szembe „elvi alapon” mindezzel, meg sem értenék.

A va és a norszu társadalmi rendszer csak felületesen hasonlít egymáshoz. Mindkettőnél rendkívül elmaradottak a termelési módok, de a hasonlóság itt véget is ér. A rabszolgaság, az uzsora és az előjogok mindegyik esetben olyannyira eltérően fejlődtek, hogy nagyobb köztük a különbség, mint a hasonlóság. A norszuk-

nál önálló, erősen elkülönült uralkodó osztály alakult ki, s ennek az osztálynak, amely munka nélkül élt, érdeke volt, hogy mennél tovább fenntartsa a rabszolgaságot, az előjogokat és az uzsorát. A Hideghegyekben a pártmunkások úgy ítélték meg a helyzetet, hogy a rabszolga-osztály és a rabszolgatartó osztály felszámolása nélkül semmiféle haladás el nem érhető, s ezt a feladatot úgy hajtották végre, hogy egyszersmind megszabadították a közbülső jobbágy-osztályt a hűbéri szolgáltatások nyűgétől.

Hszimengben a helyzet egészen más. Ha hagynák, hogy külső befolyástól mentesen fejlődjenek, az Ajga-típusú rabszolgatartókból végül is kialakulna a rabszolgatartó osztály. De mivel a huszadik században járunk, a pártmunkások Hszimengben nem akadémikus kérdéssel vagy hipotézissel kerültek szembe. Őket az érdekelte, mit tegyenek ebben a helyzetben, hogy megváltoztassák.

Engem pedig az érdekelt, hogy megtudjam, milyen eltérések mutatkoztak a párt politikájában és annak eredményeiben a két területen. Sok időt töltöttem Hszimengben a Kommunisták Párt Munkabizottságának tagjaival, ezt a problémát elemezve, s a sok beszélgetés nyomán, úgy érzem, tisztán látom céljaikat és módszereiket. Előre is elnézését kérve a rendkívül segítőkész hszimengi pártmunkásoknak, ha netalán akaratom ellenére bármit is elferdítettem volna, az alábbiakban összegezem a va helyzetről adott értékelésüket és politikájuk lényegét.

A múltból eredő okok miatt konfliktus van a vák és a hanok közt, de a vák közt is vannak hagyományos konfliktusok. Ezeknek a konfliktusoknak a kiküszöbölésével a kapcsolatokat fokozatosan, lépésről lépésre meg kell javítani, a kisebb problémáktól a nagyobbak felé haladva. A va—han viszony megjavítása, valamint a falvak és a törzsek békés kapcsolata mindennek az előfeltétele.

A váknál a kizsákmányolás és az osztálytagozódás csíráit elnyomják a primitív társadalom erős maradványai.

Föld bőségesen van, köztulajdon, s bérleti díj nélkül is bárki

számára elérhető, ha annyi fáradságot vesz, hogy megtisztítsa. Az öntözés és a modern földművelési módszerek viszont nyomban ugrásszerűen fokoznák az elérhető gazdagságot.

A va népnek elsősorban arra van szüksége, hogy több élelmi-szert és egyéb létfenntartási eszközt termeljen — hogy emelkedjék az általános életszínvonal. Miközben a termelést új módszerek bevezetésével emelik, a kevésbé alapvető problémák — az uzsora, a rabszolgaság és az előjogok, a törzsi viszályok és a fejvadászat problémái — fokozatosan, faluról falura és járásról járásra haladva megoldhatók.

A szocializmushoz való átmenetnek Hszimeng megyében tehát közvetlennek és fokozatosnak kell lennie: közvetlennek, mert semmi szükség a föld-magántulajdont teremtő földreform közbülső szakaszára, és fokozatosnak, mivel ez az átmenet a termelés fejlesztésére irányuló általános mozgalom formáját ölti, s a termelőszövetkezeteket megelőző fokozat, a kölcsönös segítő csoportok kialakulásához vezet.

Az uzsora, a rabszolgaság és az előjogok kérdését menetközben kell megoldani. A kommunisták nem tartják szükségesnek, hogy mindezt egy csapásra megoldják — és ennek megfelelően cselekednek. Ahol ezek a jelenségek gátolják a termelés emelését és az általános kapcsolatok megjavítását, ott átmeneti megoldást találnak. Az első a listán nem a rabszolgaság, hanem az uzsora, amely igen sok embert érint.

„Ez a nagyarányú uzsora alkalmas rá, hogy a legalacsonyabb színvonalon tartsa a termelést — mondotta Ping Fu-csang, a munkabizottság titkára. — A súlyosan eladósodott ember passzív és lusta lesz, csak morzsolja a napokat. Ha egyedülálló, nem akar meg-nőszülni, nehogy gyermekeit rabszolgának vigyék. A hitelezők erőszakos foglalásai pedig súrlódásokhoz és összecsapásokhoz vezetnek az egyes falvak és törzsek közt, s olykor súlyos viszályá nőnek. Mindez alkalmas rá, hogy fenntartsa a mezőgazdasági termelés alacsony színvonalát.”

Az uzsora ellen frontális támadásra sem szükség, sem általános igény nincsen. Fokozatos megszüntetése nem nehéz feladat, mivel az alacsony kamatra adott állami kölcsönök megakadályozhatják az uzsora terjedését (ki vesz föl 200%-os kamatra kölcsönt, amikor kamatmentesen vagy $2\frac{1}{2}\%$ -os kamatra is kaphat?), sőt azt is lehetővé teszik, hogy az adósok állami kölcsön felvételével megszabaduljanak uzsora-adósságuktól. Az állami kölcsönök tehát enyhítik az uzsora-helyzetet, módot adnak az adósságok kifizetésére, s ezzel csapást mérnek a rabszolgasorba süllyedés alapvető gazdasági okára.

A rabszolgaság ellen sem folyik frontális támadás, pusztán azért, mert nem szép dolog. Ez politikai infantilizmus is volna, mivel sok tekintélyes és befolyásos várt szembefordítana mindenemű reformmal anélkül, hogy megnyerné a va nép többségének támogatását, hiszen a vák 95%-a nem rabszolga, s nem érzi erköcs-telennek vagy antiszociálisnak a rabszolgaságot.

De a rabszolgasorba süllyedést a hivatalos szervek máris megakadályozhatják csekély kamatra adott kölcsönökkel, sőt sürgős esetekben úgy is, hogy kiegyenlítik azoknak az adósságát, akiket rabszolgának akarnak vinni. A munkabizottság tagjai elmondoták, van egy határozatuk, amelynek értelmében soha, egyetlen esetben sem szabad eltérni, hogy bárkit is rabszolgának vigyenek, de a legnagyobb óvatossággal és rugalmassággal kívánják biztosítani, hogy ez mindenkor a szóban forgó ügy egyéni elintézésével, s ne holmi átfogó akcióval történjék. Emellett nem folytatnak nyílt propagandát a rabszolgaság ellen, s nem buzdítják szökésre a rabszolgákat. Ez azért kell, hogy szilárdabbá tegyék a vezetőket. De azokat a rabszolgákat, akik menedéket keresnek náluk, sohasem szolgáltatják ki. S közben propagandával és meggyőzéssel igyekeznek gátat vetni a rabszolgákkal szemben alkalmazott rossz bánásmódnak és durva büntetéseknek.

Az előjogok — amelyek a váknál csak odáig fejlődtek, hogy a törzsfő, a falufőnök megkapja az elejtett vad vagy az áldozati

állat lábát, két-három napi ingyen munkára tarthat igényt évente, s a varázsló élvezi vallási tevékenységének jövedelmét — az uzsora megszüntetése után nincsenek érezhető hatással a döntő problémákra.

A lefejezés, amely főként a törzsi viszályokkal függ össze, a kommunisták szerint a nevelés és a haladás általános menetében ugyancsak könnyen megszüntethető. Babonás oldala — hogy növeli a rizstermést — aligha veheti föl a versenyt a termés hozam növelésének modern módszereivel.

Ilyen az 1952 óta követett politika általános irányvonala. Ez az irányvonal röviden a következőkben foglalható össze: a va—han viszony, valamint a vák közötti kapcsolatok megjavítása és a termelés emelése. „A legsimább út a nép számára a szocializmus-hoz való közvetlen átmenet, kommunista vezetéssel, s olyan módszerek segítségével, amelyek a demokratikus reform kérdéseinek megoldására legalkalmasabbnak bizonyulnak” — fogalmazta meg Ping Fu-csang egyik beszélgetésünk alkalmával a párt politikájának lényegét.

A munka főképpen két irányban bontakozott ki: politikai és gazdasági irányban.

Hogy megteremtsék a va közigazgatás átmeneti formáját, amely később alapja lehet a terület önkormányzatának, a munka-brigádok törzsfőkből, falufőnökökből, a törzsek véneiből és tekintélyes tagjaiból — *kangpu* tanácsadókkal — „egyesült hazafias termelőbizottságokat” alakítottak. Ezek a bizottságok eszközül szolgáltak ahhoz, hogy szilárdabbá tegyék a vezetőket, kapcsolatot tartsanak a néppel, fokozatosan megváltoztassák a vezetők és a köznép közt fennálló erőviszonyokat, s új termelési módszereket terjesszenek el. Ping Fu-csang a következőkben foglalta össze a bizottságok munkáját: 1. a termelés emelése; 2. a vezetők megnyerése; 3. kapcsolat a néppel; és 4. a viszályok elsimítása.

Azóta már működik a va közigazgatás következő lépcsőfoka: a Va Autonóm Terület Előkészítő Bizottsága.

A va vezetők irányában követett politika lényege „Egység, nevelés és reform!” jelszóval jellemezhető. A vezetők magas politikai tisztségeket töltenek be az új típusú demokratikus szervezetben, fizetést és anyagi támogatást kapnak, s élvezik a va társadalomban elfoglalt helyüknek kijáró tekintélyt.

A munkabizottság egyik tagja négy magas rangú va vezető jelenlétében — akik valamennyien fizetett állást töltenek be a Va Autonóm Terület Előkészítő Bizottságánál, s beszélnek a han nyelvet — kifejtette: „Módszerünk lényegében abból áll, hogy a falvak és a törzsek vezetői révén kapcsolatot tartunk a néppel, s a tömegmozgalomra támaszkodva neveljük a vezetőket. Fontos, hogy a módszer két oldala közt fenntartsuk az egyensúlyt. Végső célunk az, hogy megnyerjük a vezetőket a szocializmushoz való közvetlen átmenet támogatására.”

És tovább magyarázta, meglepő őszinteséggel, tekintettel a jelenlevőkre, hogy a va vezetők „már elég szilárdak”, részben, mert rájuk is hatással van általában a kínai forradalom — igen sok va vezetőt körutazásra vittek Kína más vidékeire, hogy lássák a helyzet alakulását —, s részben azért is, „mert mi a vezetők anyagi támogatásának és teljes kártalanításának politikáját követjük”. S ehhez Ping Fu-csang még hozzáfűzte: „A va nép lelkes híve az új termelési módszereknek és annak, amit a mi »elveinknek« nevez. Munkabrigádjaink segítségükre vannak, megmutatják, mit hogyan lehet jobban csinálni — mindent a gyakorlatban is bemutatunk —, s így a vák fokozatosan elfogadják a párt vezetését. Közben pedig újfajta vezetők is kiemelkednek a köznép soraiból.”

Ping Fu-csang hangsúlyozta: „A legfontosabb, hogy mindenütt megteremtjük a szövetkezetek megalakításának feltételeit. Nem mondhatjuk, hogy ennek az alapvető feladatnak a megoldásában nagyon messzire jutottunk volna: még csak az útkeresésnél tartunk.”

Le kell küzdeni a hagyományt és a babonát, mielőtt érezhető eredmények mutatkozhatnak a földművelésben. A vák általában

csak annyit tudnak a földművelésről, amennyi ahhoz kell, hogy az öntözetlen hegyi rizs magvát elszórják a földegetett földön, amelyet elhagynak, ha kiélték. A másik fő terményük a „kis vörös mag”, egy bükkönyfajta, amelyet főként erjesztésre használnak. A főzelékfélélt többnyire csak úgy szedik a dzsungelből.

A termelés emelésének és a földek rögzítésének egyaránt az öntözéses rizstermesztés a kulcsa, de ezt gátolja a babona. Az egész megyében mindössze kb. 150 acre öntözéses rizsföld volt, természetesen az utolsó rögzítéskor „jómódú” vák kezében. Nem tudom, miképpen létesülhettek ezek a rizstelepek, mert errefelé azt tartja a néphit, hogy a rizsföldek elegyengetése és öntözése sérti a föld valamiféle nagyhatalmú szellemeit.

A munkabrigádok létesítettek kb. 500 acre öntözéses rizsföldet, magukra vonva a szellemek haragját, s a vák legnagyobb meglepetésére nem betegedtek meg, s nem értek semminemű csúfos véget. A varázslók ezt azzal magyarázták, hogy a szellemek félnek a *zsie-fangoktól*, de a közönséges vák jobban teszik, ha nem vállalják vakmerően a rizstelep létesítésének kockázatát.

Az igaerővel végzett szántásnak és a trágya használatának — amire ugyancsak a munkabrigádok tanították a vákat — mindinkább megvan az eredménye. A szántás és a trágyázás segítségével könnyebben rögzíthető a szántóterület, s az igaerővel végzett szántás csökkenti az állatpocsékoló áldozásokat.

Néhány faluban már sikerrel természetnek több korai terményt — batátát, rozsot, búzát, borsót és babot —, s így könnyebben átvészelik a főbb termények betakarítását megelőző szűkös időszakot. Más falvak is kérik, adjanak nekik vetőmagot, s tanítsák meg őket a fenti termények termesztésére. Kétségtől a gyakorlati demonstrálás az egyetlen módja annak, hogy a vákat meggyőzzék az „elvek”, vagyis amit e címszó a váknál jelöl, a pártmunkások javasolta összes reformok előnyeiről.

A módszeres földművelés jórészt attól függ, sikerül-e áthidalni a betakarítás előtti szűkös időszakot, amely igen sok va családnál

hat hónapig is eltart. Ha nem sikerül, az emberek kénytelenek azzal tölteni az időt, hogy összeszedjék a dzsungelből, ami pusztá lét-fenntartásukhoz kell, s még kevesebb idő jut a rendszeres földművelésre. Az élelemsegély tehát nemcsak mai megélhetésüket segíti, hanem a fejlettebb földművelés kialakulásának is feltétele.

Amióta az első pártmunkások és állami tisztviselők 1952 decemberében megérkeztek Hszimengbe, a következő segélyeket osztották ki 1957 augusztusáig:

Élelem és vetőmag (gabonafélék)	740 t
Mezőgazdasági eszköz	69 786 db
Gyári szövésű kelme	719 vég
Kéziszőttes kelme	13 281 vég
Öltöny	1100
Só	54 t
Sószállítási dotáció	102 101 jüan (kb. 15 000 font)

A kiosztott mezőgazdasági vaseszközök mennyisége valóban igen nagy — átlagosan minden személyre kettő, s így egy családra elég sok jut. Azelőtt Hszimengben nagyon kevés vasból készült mezőgazdasági eszköz volt, s amint mondják, ezeket is csak mintegy 20 évvel ezelőtt hozták be. Általában ma is bambusz-eszközöket használnak.

Nem találkoztam vával, aki ne lett volna tetőtől talpig felöltözve. Hat évvel ezelőtt legtöbbjüknek egy ágyékkötő volt minden öltözéke, bár decemberben és januárban elég hideg van. Most sokan gyári kelméből varrt ruhában járnak, sőt néhány fiatalemberen gumi tornacipőt is láttam, az öreg Ajszung, a varázsló meg éppenséggel cippzáras női sárcipőben sétál. A vák nem tudnak vigyázni a ruhára, egy új gyapjúszövet öltöny két nap múlva úgy fest rajtuk, mintha egy évig abban háltak volna.

Bár pontos adatok nem állnak rendelkezésre, a munkabrigádok méltán állítják, hogy a kölcsönök, a segély és a mezőgazdasági eszközök csökkentették a dzsungelben elpocsékolat időt, s arra ösztönözték az embereket, hogy önmaguknak termeljenek ahelyett,

hogy napszámosmunkát végeznének másoknak. Így csökkent a munkaerő-kínálat, s a gazdasági erők egyensúlya mind kevésbé billen a jobbmódúak javára.

Hogy milyen mélyre hatolt mindez, erre vonatkozóan úgy informáltak: alapvető változás még nem történt. S ezt magam is láthattam, amikor a dzsungelt jártam.

Egy haladó varázsló – Nem születik könnyen a szövetkezet – Leszavazzák a falufőnököket – Szellemek, öntözött földek és szövetkezetek – Sztrájkba lépnek a rabszolgák – Az adósok inkább fizetnek – Ajga senkit sem visz többé adósság fejében rabszolgának – Egy rabszolga anyja már reménykedik – Megkegyelmeznek a bivalyoknak – A rabszolgatartók félelme a jövőtől

Urnu falu társadalmi csatatér. Habár mindössze 26 család lakja, 5 különböző társadalmi forma elemei élnek itt együtt. Megtalálható a faluban az őskommunizmus, a rabszolgaság, a feudális előjogok és a bér munka néhány eleme, s az első va kísérleti szövetkezeti közösség, amely 1956-ban alakult. Amikor a pártvezetés úgy döntött, hogy néhány kísérleti termelőszövetkezetet alakít a va falvakban, ott ahol a kangpuk a legtöbbet tették azért, hogy baráti viszonyt teremtsenek a vák és a hanok közt, természetes, hogy Urnura esett a választás.

Ajszungot, a varázslót, „haladónak” ismerték. Jómaga egész családjával együtt künn dolgozott a mezőn, s bár a falu egyik legjobb rögzített parcellája volt az övé, rabszolgát nem tartott. Ajga viszont, a falu főnöke merőben új típusú rabszolgatartó volt: 18 rabszolgája lehetővé tette volna, hogy munka nélkül éljen, ha valaha is eszébe jut ilyesmi. Ha a szövetkezeti munka a legnagyobb va rabszolgatartó falujában jut diadalra, ennek meglesz a jelentősége.

Több faluból összehívták a törzsfőket és a falufőnököket, hogy

megvitassák a szövetkezés célját, s a munkabizottság javasolta a vezetőknek, nyújtsanak segítséget egy kísérleti szövetkezet megszervezéséhez. Ajszung varázsló nyomban kérte, hogy Umu legyen a választott falu, s Ajga udvariasan beleegyezett. A gyűlés után Ajga bizalmasan kifejtette barátainak, hogy nem lesz itt semmi bonyodalom — ő mindjárt belép a szövetkezetbe, s természetesen mindenki követi. Mindnyájan jól megszédhetik magukat, mert a munkabizottság anyagi támogatást ígért az új vállalkozáshoz. Primitív demokráciában nem is lehetett volna másképp: ha a falufőnök belép, a falu többi lakója is követi, s lakhelyüket „szövetkezeti” falunak nevezik, miközben minden marad a régiben. Csakhogy a kommunista pártmunkások nem ezt akarták.

Az egész va szövetkezeti mozgalom jövője szempontjából döntő, első nagy csatát akörül kellett megvívni, fölvegyék-e Ajgát a szövetkezetbe vagy sem. Ez egyúttal azt is eldöntötte, megvalósítható-e a szövetkezetek szervezésénél a mai értelemben vett demokratikus és önkéntes belépés.

Amikor a *kangpuk* megérkeztek a faluba, hogy gyűlést hívjanak össze, s beszéljenek az új szövetkezetről, az alagút bejáratánál Ajga és Ajszung fogadta őket. Ajga nagy ivászatot rendezett, s közben odaszólt a pártmunkásoknak: „Hívom a népet. Ti beszéljetek.”

Addigra már mindenki jócskán felöntött a garatra, s a munkabrigád vezetője így válaszolt: „Nem sürgős, hogy most mindjárt elintézzük” — amivel a vák mindig örömet egyetértenek. Ezután a munkabrigád tagjai hetekig beszélgettek a falu lakóival, hogy kipuhatolják, mint vélekednek a szövetkezetről, s elmagyarázzák nekik működését. A szegények szívesebben hajlottak rá, hogy próbát tegyenek a szövetkezettel, mint a jobb módúak, akik húzódoztak a gondolattól, hogy földjüket a közösbe vigyék, s végzett munkájuk alapján részesedjenek a jövedelemből. Ajga szívesen belépett volna, mert továbbra is kezében akarta tartani a gyeplőt. Félt is, hogy a *zsiefangok* elpártolnak tőle, ha nem segít a szövetkezet

megalakításában, no meg hallotta, hogy a szövetkezetben meg lehet gazdagodni. Ő sem akart kimaradni a fellendülésből.

A *kangpuk* viszont tudták, hogy csaknem mindenki, aki szívesen lépett volna be önként a szövetkezetbe, igen sokkal tartozott, elsősorban Ajgának. S ha Ajga később — szükségképpen — ráébred, hogy a szövetkezet ellentétes egyéni érdekeivel, kedvező helyzeténél fogva aláaknázhatja, sőt tönkre is teheti a közös gazdaságot.

Akik be akartak lépni, azoknak a munkabrigád megmagyarázta, miért szükséges, hogy a szövetkezet olyan tagokból álljon, akik nem élnek más munkájából, s rámutatott, milyen nehézségek származhatnak abból, hogy így eladósodtak, ha Ajga is belép. Ő lenne a tótumfaktum. Ajgának pedig megmagyarázták, hogy semmire se menne a szövetkezeti tagsággal, mert a jövedelmet csakis a végzett munka arányában osztják el. Csak veszítene vele. Egyszersmind rábízták az egyesült hazafias termelőbizottság egyik vezető posztját. Ez jórészt eloszlatta félelmét, s tekintélyt adott neki.

A szövetkezet alakuló közgyűlésén, amelyen csak a belépni szándékozók vettek részt, a többség Ajga fölvétele ellen szavazott. Ajszung varázslót azonban szótöbbséggel fölvtették. Ez volt a modern demokrácia első győzelme a korábbi primitív egyhangú szavazás fölött, s elvben eldöntötte, hogy törzsfőket és falufőnököket nem vesznek föl a szövetkezetekbe.

Győzelem volt ez, de ha tekintetbe vesszük, milyen sok függött ettől az első va szövetkezettől, a közös gazdálkodás nagyon kedvezőtlenül indult. A tagok — ötvenen voltak és 12 háztartásból kerültek ki — földjüknek csupán kétharmadát vitték be a közösbe, részben mert már végeztek rajta némi munkát, s részben azért is, mert hatott rájuk az a híresztelés, hogy a szövetkezet han fufang csupán, és csak arra jó, hogy terményadót csaljanak ki a néptől. Alig hitték, hogy emelni tudják majd a termelést, s úgyszólván csöppet sem bíztak benne, hogy a termést a szerzett munkaegységek arányában fogják elosztani.

És megint csak problémát okozott az ópium. Az átlagember itt is, akárcsak a norszuknál, csupán az ópiumtermesztéstől remélhette, hogy megszabadul adósságaitól. S a hitelezőket és az adósokat egyformán nyugtalanította, mi lesz, ha felhagynak a kábítószer termesztésével. A *kangpuk* azt tanácsolták az új szövetkezet tagjainak, hogy csupán az adósoknak engedélyezzék az ópiumtermesztést, de ne a szövetkezet földjén, hanem csak háztáji gazdaságukban. Ők is csak addig termeszthessék a kábítószer, amíg le nem törlesztik adósságukat, de a szövetkezet egyetlen tagja se szívja. S még valamennyi adósság kifizetése előtt is találhatnak olyan ipari növényeket, amelyekkel az ópiumot helyettesíthetik.

De amikor felvetődött, hogy új öntözéses rizstelepet kell létesíteni — mivel így az elvetett mag kétszer annyi termést hoz —, ez a gondolat még sokkal súlyosabb aggodalmat keltett. Még a vakmerő Ajszvaj, a szövetkezet elnöke is megijedt. Az öntözéses gazdálkodás, a varázslók egybehangzó állítása szerint, sérti a szellemeket, ezek pedig megtorlásul betegséggel sújtják az embereket, s megakadályozzák a termés növekedését. A Kommunista Párt Munkabizottságának vezetője személyesen szavát adta Ajszvajnak, hogy ilyesmire nem kerül sor, így hát Ajszvaj végül is beleegyezett, hogy meggyőzi a többi tagot. De még előbb külön elutazott Hszimengbe, hogy közölje Ping Fu-csanggal: „Ha a rizs nem érik be vagy az emberek megbetegszenek — vigyázz a fejedre.” Ping Fu-csang mosolyogva mesélte az esetet, s megtapogatta a fejét. „Azért elég izgalmas volt így is, amíg az első rizstermés be nem ért. Ma már mindenki arról beszél, mennyivel jobb az öntözött föld, mert a szövetkezet rizstelepén kétszer annyi termést takarítottak be, mint amennyit az elvetett mag öntözés nélkül hozott volna. Csak még félnek tőle, hogy maguk is kövessék a példát.

Az öntözéses rizsföld — folytatta — hallatlanul fontos eszköze a szövetkezet megszilárdításának. Miután közös munkával létesítették, közös tulajdon, így nem vihető ki a szövetkezetből, s nem fizetnek utána földjáradékot, mint a tagok által bevitt föld után.

Minden acre öntözéses rizsföld, amelyet a szövetkezet létesít, növeli a szocialista tulajdon arányát, megnehezíti a tagok számára, hogy elhagyják a szövetkezetet, s egyúttal emeli életszínvonalukat.”

Urnui tartózkodásom idején Ajszvaj nem volt a faluban, a szövetkezetek és a kölcsönös segítő csoportok vezetőinek távoli értekezletére utazott. De a szövetkezet brigádvezetője, Ajkvaj elmondta, hogy míg az öntözetlen föld a vetőmagnak tízszeresét vagy legfeljebb tizenötszörösét termi, az öntözött rizsföld átlagosan huszonötszörösét adja vissza.

„És még több lesz a termés, ha trágyát is használunk — fűzte hozzá. — A múltban nem ismertük ezt a szokást. Először magam is azt mondtam a munkabrigádnak, ki hallott már ilyet — mintha mocskos ürüléket enne az ember. De a munkabrigád csinált egy rizstelepet, s ott trágyázta a földet. Amikor láttuk a különbséget, s a jelek szerint nekik sem ártott meg a trágyázott rizs, tavaly (1957-ben) mi is trágyáztunk.” A markáns, intelligens arcú Ajkvaj folyékonyan beszélt, a legcsekélyebb zavar nélkül. Ugyanazt a kék vászon „Szun Jat-szen” uniformist viselte, mint a *kangpuk*, s fején tört ellenzőjű, viharvert sapka díszlett a szokásos va turbán helyett. Később megtudtam, hogy hatalmas összeggel adója Ajgának.

„Kölcsönt vettünk fel a munkabrigádtól, s a *zsiefangok* egy és mással meg is ajándékoztak. Jelenleg 17 lábasjószágunk, 11 ekénk, sok kéziszerszámunk és még egy cséplőgépünk is van. A múlt évet jól zártuk, az idén pedig még több öntözött rizsföldet létesítünk, és még jobban boldogulunk.”

A beszélgetésnél jelen volt a szövetkezet könyvelője, Ajrej, aki kérdésekre azt felelte, hogy 10 éves. Úgy 23 esztendőnek néztem. Hszimengben tanult, s „öt-, sőt még hatszázig is tud számolni és összeadni”. A munkabrigád egyik tagja, aki bekapcsolódott beszélgetésünkbe, segít neki a könyvelésnél. Összehasonlító adatokat kértem a gabonatermésről a szövetkezet megalakulása előtti és utáni időkből. A szövetkezet 12 családjának 1955-ös termését a bevetett föld és a termésátlagok alapján a munkabrigád

12 200 kettire becsülte.¹ 1956-ra ez megduplázódott — 25 668 kettire emelkedett —, s 1957-ben elérte a 37 568 kettit. A szövetkezeti családok egy főre jutó jövedelme két év alatt 240 kettiről 750 kettire emelkedett.

„De ebben még nincsenek benne az újfajta növények, amelyeket sohasem termesztettünk azelőtt — vágott közbe Ajkvaj. — Most borsót, burgonyát, batátát, szóját, búzát, teát és főzelékféléket is termesztünk. Mint brigádvezető értekezletekre jártam, hogy megtanuljam termesztésüket. Megtanítottak rá, hogyan kell sorosan vetni — nem szerteszórva —, miután vetés előtt meleg vízben áztattuk a magot, barázdát vonni és szorosabban vetni a magasabb növényeket. Megtanultunk állatokkal szántani. Egy bivaly elvégzi öt ember munkáját, még jobban is, mint az emberek. Ezért vettünk annyi bivalyt. S idővel majd visszafizetjük a felvett kölcsönöket. Mindezt nem ismertük korábban. Mi tagadás, eleinte még a boronát is fordítva próbáltuk használni, fogaival fölfelé.” Han nyelven nevezte meg a „boronát”, s mosolygott hozzá.

Miután Ajga, a falufőnök nem volt jelen, megkérdeztem, hogyan fogadta mindezt. „Hát, nem tetszett neki, de mit tehet? Látja ő is, merre forog a kerék. S mivel meg nem állíthatja, igyekszik megőrizni, amit csak lehet. Ajánlotta, hogy ő intézi majd a falu ügyeit, Ajszung varázsló intézze a szellem-ügyeket, és az elnökünk, Ajszvaj a termelési ügyeket. Ez mutatja, hogy a szövetkezetünknek már van tekintélye.”

Ajga egyik-másik rabszolgáját nyugtalanította, hogy nem élvezheti a fellendülést, mesélte Ajkvaj. Veszekedtek a gazdájukkal, sőt egyszer ülősztrájkot is tartottak. „Többen kérték, hogy Ajga bocsássa őket szabadon, mert be akarnak lépni a szövetkezetbe. De ennek nem ez a módja. Az ő gazdájuk Ajga. A munka-brigád azt mondja, ha mindnyájan többet termelünk, lassacskán megoldódik majd ez is.”

¹ 1 ketti (kínai súlymérték) — 60,2 dkg — Ford.

Elégedett-e mindenki a szövetkezetben? — kérdeztem. „Nagyon is. És most már mások is be akarnak lépni. Tagjaink azt mondják: »A szövetkezet sohasem szűnik meg, és a mi útunk egyre följebb visz. Utánunk a gyermekeink vezetik majd a szövetkezetet.« De nem akarják, hogy mások is belépjenek. Azt mondják, ők vállalták a kezdet nehézségeit, a munka gyümölcseit se élvezze más. A munkabrigádunk meg azt mondja, több tag gazdagabbá teszi a szövetkezetet, s vegyünk fel új tagokat, még rabszolgákat is, ha a szokásos módon elnyerték szabadságukat. De ezt még nem döntöttük el.”

A 12 szövetkezeti háztartás vizsgálata azt mutatta, hogy a szövetkezeti családok még a következőkkel tartoznak gazdagabb honfitársaiknak, elsősorban Ajgának:

460 jünnani ezüstdollár,
636 ketti gabona,
95 uncia ópium,
14½ labasjóság.

Az adósság értékét összesen 1920 jüanra becsülték. Minden háztartásnak volt adóssága, az összeg nagysága családonként 10 jüantól 550 jüanig változott.

De bárkivel beszéltem, senki sem kívánta, hogy töröljék ezeket az adósságokat, oly szilárdan gyökeret vert az uzsora újkeletű szokása. Még Ajkan is, akit a legsúlyosabb adósság terhelt (nem azonos az előkészítő bizottság alelnökével) csak azt kérte, hogy adjanak neki időt a törlesztéshez.

„Próbáltam egyszerre megfizetni az egészet — mondta —, de nem tudtam, mert akkor nem maradt volna ennivaló a háznál, és kénytelen lettem volna újra kölcsönkérni. Aratás után törleszttek, amennyit bírok, s a többit elfogyasztom. És így teszek minden évben, egészen addig, amíg ki nem fizetem az adósságot. Ha nem fizetek, Ajga naponta jár majd a nyakamra. Többé nem veszek fel kölcsönt. Most már csak időre van szükségem.”

Ajgát pedig annyira aggasztotta tőkéjének sorsa, hogy már nem is kérte a kamatokat. „Ha a kölcsönt nem tudják az idén visszafizetni, hajlandó vagyok elfogadni, hogy évente törlesszenek, amennyit bírnak, amíg ki nem fizetik” — mondta nekem. És senkit sem fenyegetett többé azzal, hogy adósság fejében rabszolgának viszi. De ez a falu egyike a „pont és terület” módszer koncentrációs pontjainak, s Ajgára szemlátomást növekvő társadalmi nyomás nehezedik. Más falvakban a hitelezők még kamatos-tul követelik tőkéjüket, s adósaikat továbbra is rabszolgasorba süllyesztéssel fenyegetik.

A pártmunkások nem kívánják megzavarni a hitelezők — sok esetben törzsi vagy falusi vezetők — lelki egyensúlyát azzal, hogy javasolják az adósságok törlesztését. S annak sem hívei, hogy a hatóságok egyenlítsék ki a tartozásokat, mivel ez csökkentené a várakozások termelési erőfeszítéseit. A szövetkezetben látják azt az eszközt, amely alkalmas rá, hogy az adósok fizetőképességét emelje. A szövetkezet megfelelő részletfizetési tervek kidolgozásával megakadályozza, hogy bárkit is rabszolgának vigyenek, s így gyűjtőpontja lesz a „Minden problémát oldjunk meg a termelés emelése közben” politikának.

Megkérdeztem Napaj, a kis rabszolgalány özvegy édesanyját, megváltaná-e a lánya szabadságát. Azt felelte, megváltaná, ha tudná. Ajga nagyon rosszul bánik Napajjal, neki pedig szüksége van a lányára, mert öregszik. „Talán ha belépek a szövetkezetbe, megtehetem” — mondta, s hozzáfűzte, hogy már jelentkezett föl-vételre.

Amikor megkérdeztem Ajrejt, a könyvelőt, aki tud számolni, fölveszik-e az özvegyet a szövetkezetbe, kitérő választ adott. Ajszvaj, az elnök távol van, mondta, s az öregasszony csak a múlt héten kérte föl vételét. Ha majd az elnök megjön, megvitatják a kérelmet, s ha a tagság beleegyezik, fölveszik.

A szövetkezetben minden döntést szótöbbséggel hoznak, magyarázta, s így ebben az ügyben is a többség dönt. Több család

is kérte már fölvételét. Ő személy szerint helyesli, hogy új családokat vegyenek föl. Többen lesznek az új rizstelep létesítéséhez.

Ajrej elmesélte, hogy mielőtt belépett a szövetkezetbe, földjén mindössze 70 font rizs termett évente, úgyhogy kénytelen volt „másoknak dolgozni vagy napokat enni”. Csodálkozó pillantásomra hozzátette: „Ez itt a szokás. Ha valaki étkezési időben állít be, megkínálják.” Rokonoknak, barátoknak és idegeneknek egyformán kijár ez a vendégszeretet, amely a primitív közösségi élet egyik jellegzetes vonása.

Amióta belépett a szövetkezetbe, Hszimengben is járt: írni, olvasni és számolni tanult a városban. Összeadni tud, kivonni már nem, de ennyi is elég ahhoz, hogy számon tartsa a munkaegységeket, s így könyvelő lett a szövetkezetben.

Ajrejnek két felesége is volt már, de nyomora miatt mind a kettő elhagyta. Szülei nagyon fiatalon megnősítették, s felesége megszökött tőle. Később egy tehenet adott a lányért, akit már ő választott, de a falubeliek gúnyolták szegénysége miatt, s ez az asszony is megszökött. Válaszul arra a kérdésemre, mit jelent számára a szövetkezés elve, így válaszolt: „Több élelmet és ruhát, meg azt, hogy eljutok a szocializmusba.” A szocializmus fogalmával nem volt tisztában.

Más tagok elmondták, még mindig nincs egész évre gabonájuk, de ennek oka a pazarlás, az adósság, no meg az lehet, hogy nem tudják pontosan felmérni szükségleteiket. Kellő beosztással évi 750 ketti fejadag bőven elég, még el is adhatnának belőle, hogy húst és egyéb árucikkeket vásároljanak.

De a szövetkezeti tagoknak is megvan az a szokásuk, hogy nyakló nélkül lakomáznak s főzik a pálinkát, amíg tart a gabonából, egyik vendégséget a másik után csapják, amíg csak minden el nem fogy, s egy szép napon fölfedezik, hogy hatalmas úr tátong a bőség és a nyomor közt a következő aratásig. Egyben különböznek csak a többi vától — az állat-áldozásban. A lábasjóság ma már közös tulajdon, s a szövetkezet tagjaiban együttesen van annyi

erkölcsi erő, hogy ellenálljanak a hagyománynak, s ne áldozzák fel állataikat. „Minden igaerőre szükségünk van — mondta Ajkvaj. — Ha már bőségesen lesz állatunk a termelőmunkához, leölhetünk néhányat, hogy legyen húsunk.” Az áldozás fennmaradásának csupán az a körülmény kedvez, hogy nehéz eltartani a húst, különösen ott, ahol fényűzésszámba megy a só. Ha leölnek egy nagyobb állatot, mondjuk bivalyt — amely aktus gyakran csak megelőzi az állat természetes elhullását —, ilyen sok hússal nem kezdhettek mást, mint hogy nyomban megeszik. A falu vagy a törzs közös eseménye — az áldozás — ezt lehetővé is teszi. A szövetséget 50 tagja viszont kétségkívül elfogyaszthatja már egy bivaly húsát, s így az állatokat ezután már inkább a szükségletnek megfelelően, semmint a babona és a törzsi szokások szabályai szerint fogják levágni.

Ajga nem volt valami őszinte hozzám, s úgy éreztem, beszélgetésünk kevés valódi tájékoztatást adott érzelmeiről. Urnui tartózkodásom alatt többnyire úgy járt-kelt, mint a báránybőrbe bújt farkas, s ahányszor valahol ittak, csúnyán berúgott. Ha nem volt jelen, sanda tekintetű második felesége figyelte az eseményeket — kövérkés fiatal nő, súlyos ezüst csecsebecsékkel teliaggatva, ahogyan illetett is 18 rabszolga úrnőjéhez. Ajga olyasféle általánosságokat mondott, hogy a *zsiefangok* „a vák édes szülői”, s ő mindennel egyetért, ami történik.

Így hát Ajszungból próbáltam kiszedni, mi a véleménye Ajga érzelmeiről. „Ga nagy *zsumi* (gazdag ember), és tele van félelemmel — válaszolta. — Tudja, hogy a *zsiefangok* a szegények pártján vannak, csak elveik miatt akarnak együtt dolgozni a va vezetőikkel.”

És ujjain felsorolta, mi mindentől fél Ajga: „Fél, hogy elszigetelődik a falubeliectől; fél, hogy eljön az idő, amikor a *zsiefangok* már bizton támaszkodhatnak a falubeliekre, és ő háttérbe szorul; fél, hogy a *zsiefangok* megvetéssel tekintenek majd rá, mert rabszolgatartó; fél, hogy a munkabrigád »móresre tanítja«; és fél, hogy

elveszíti vagyonát, s nem dolgoztathatja többé rabszolgáit." S mintha némi elégedettséget láttam volna halványan elsuhanni az öreg ráncos, vidám arcán a fiatal zsumi rossz előérzeteinek felsorolásakor.

Kint ültünk a varázsló háza előtt, szemben a kalibával, amelyben a nagy fadobot tartják. A kaliba mellett sorakoztak, magas bambuszrudak tetején, a baljós kosárkák, az emberfejekkel, amelyeket azért vágtak le, hogy jó legyen a termés. „És mi lesz ezzel?” — kérdeztem.

Ajszungnak szeme se rebbent a kérdésre, de nem válaszolt. Ehelyett kisebbfajta prédikációba fogott. „Beszéljünk békéről. Mellőzzük a civódást. A béke a legjobb elv, és mi kitartunk mellette. Hála az új elveknek, most jobban élünk, mint azelőtt, s a termelés emelésével még jobb életet teremtünk. Már ébred bennünk a tudás.

A szellemeknek bemutatott áldozatoknál pedig így teszünk: ami árt bennük a termelésnek, annak véget vetünk, ami nem árt, azt fenntartjuk. Most új dolgokat tanulunk, amilyen például az öntözéses rizstermesztés. Mindezek az elvek jók.” Tehát még a varázsló is egyetért a szövetkezet áldozást tiltó szabályával.

Itt a ház előtt ülve különösen feltűnt, mennyire fontos, hogy rögzítsék a földeket. A hegyek lejtőit, ahol egykor dús őserdő díszlett, mérföldekre csupán embermagasságú bozót borította. Habár egyszerre csak kevés földet művelnek, minden évben elvégzik néhányan az erdőváltós földműveléssel járó szörnyű pusztítást.

Ajga nem az egyetlen, akit félelmek gyötörnek. Többen, akik jobbnak látták, ha kívül maradnak a szövetkezeten, rossz viszonyba kerültek azokkal, akik beléptek, mert úgy érezték, hogy a munkabrigád a szövetkezeti tagoknak kedvez. Ez megnehezítette a földművelési ismeretek terjesztését. Később a munkabrigád már nagyobb súlyt helyezett az egyéniek támogatására.

A munkabrigád tagjai az első időkben annyira igyekeztek sikerre vinni a szövetkezeti gazdálkodást, hogy ők végezték el

a szövetkezeti vezetők munkáját: kidolgozták a tagok napi feladatait, s végiglátogatták őket, hogy közöljék velük teendőiket. Ez többekben, még szövetkezeti tagokban is, azt a hitet keltette, hogy a szövetkezetiek valójában a munkabrigád részére dolgoznak. Ez az érzés azonban eloszlott, mihelyt az első főzelékféléket eladták, s a sót, amit a kapott pénzből vettek, munkaegységeik arányában elosztották a tagok közt. Ez meggyőzte őket, hogy nem a *zsiefan-goknak* dolgoznak, s kiindulópontja lett annak, hogy megértsék a végzett munkával arányos jövedelemelosztást. Munkaegységeiket ma sem tudják számon tartani, de minden alkalommal hangsúlyozzák, hogy ha új tagokat vesznek föl, ne legyenek köztük „naplopók”.

A váknál a legtöbb munkát a nők végzik, de azért korántsem egyenjogúak. Ezt a helyzetet is kedvezően befolyásolja a munkaegység-rendszer, mert így mindenki több munkaegységet és nagyobb részesedést akar. Ma már valamivel több férfi dolgozik a mezőn ahelyett, hogy bambuszt farigcsálva ütné agyon az időt. Nasang, az érkezésemkor megismert kövér hajadon, aki tagja a szövetkezetnek, elmondotta: a nők mostanában gyűléseket tartanak, s ott „például olyasmikről esik szó, hogy nem szabad veszekedni, miképpen vezessük jól a szövetkezetet, meg tisztálkodásról, egészségről és csecsemőkről. Néhány asszony eleinte nem akart eljönni, de most már ők is szívesen jönnek.”

A va szokás, ahogyan ő mondotta, „nem egyformán vonatkozik a férfira és a nőre. A férfinak sok felesége lehet — ha elég gazdag —, s eladhatja vagy elküldheti őket. Ha feleségét »elküldi« (gondolom, ez válást jelent. — A. W.), más férfi csak akkor veheti magához, ha megfizeti az árát. De ha a feleség hagyja el férjét, ez még mindig »elküldheti«, és akkor senki sem közeledhet az asszonyhoz.” A szövetkezet tagjai persze sohasem éltek olyan jómódban, hogy hódolhattak volna a többnejűségnek, s hogy mitévők lesznek ezután, ha jómódba kerülnek, ez még a jövő titka.

Az urnui egyike annak a három szövetkezetnek, amely a vák

földjén alakult. Úgy láttam, szilárdan áll a lábán, s megfelel szervezői szándékainak. Értesüléseim szerint a másik két szövetkezet is jól működik, bár nem olyan jól, mint az urnui.

A vidék jelentős területein a pártmunkások még a „Tégy jót és szerezz barátokat!” korai szakaszánál tartanak, de a kísérleti szövetkezetek eredményei meggyorsíthatják a fejlődési folyamatot. Sok va figyelő éber szemmel a három szövetkezetet, hogy lássa, sikeresen érvényesülnek-e a gyakorlatban az „elvek”, vagy a nagy szellemek előbb-utóbb lesújtanak honfitársaikra, akik rizsföldjeik öntözésével vakmerően kihívták őket, s ártalmas cselekedetüket újabb sértéssel tetézték, megtagadván a szokásos áldozásokat.

Miért veszítette el Ajdong a fejét – Véradósság és rizstermelés – Egy nő a fejvadászatról – „Egymást uszítják” – Eszi-e a gépkocsi a füvet? – Új fejvadász-elméletek – Békés megegyezés – A varázslók a felelősek – A fejvadászatnak nincs jövője

Egy kismaszangi fiatalember mintegy két héttel látogatásom előtt fejét vette egyik honfitársának, s azóta sem ült még el az érvek csatája. Ez a hír arra készítetett, hogy ellátogassak a faluba, s többet is megtudjak erről a va szokásról.

Kismaszang nagyon szép falu, mindkét irányból magas erdősegeken keresztül közelíthető meg. Bejáratánál, egy bambuszfáktól övezett, néptelen tisztáson, számos totemoszlophoz hasonló facölöp, néhány új és néhány nagyon régi, korhad csendesen. Hetvenet számoltam össze a sajátos fejfákból, amelyek mindegyike egy-egy eltemetett fej helyét jelzi. Vannak régebbi falvak, ahol 700 ilyen fejfa is őrzi a régi diadalok emlékét. Miután a fejet, megfelelő szertartások és napokig tartó evés-ivás közepette, kis vesszőkosárában elhelyezték a varázsló dobháza mellett, va szokás szerint néhány évig ott is tartják, hogy jó termést biztosítson. Azután kiveszik a kosárból, s elhantolják a falun kívül fekvő temetőben. (Furcsa érzés lehet keresztülválni ezen a tisztáson szürkületkor, a mezőre menet és onnan jövet...)

Kismaszang környékén már legalább egy éve a legnagyobb nyugalomban teltek a napok, mígnem a nép berúgott egy ünnep-

ségen, s a falu varázslója néhány provokáló megjegyzést tett több fiatalember előtt. „Gotgor lakói vérrel adósak nekünk. Jó lenne, ha elmennétek és behajtanátok az adósságot — mondta. — Legutóbb alig termett valami rizs. És nem is lesz jó termés, amíg egy fej le nem hull. Nem tudom, mi van manapság a fiatalemberekkel. Az én időmben tudtuk volna, mi a teendő.”

Néhány nap múlva több fiatalember, Ajleh vezetésével, meglesett és legyilkolt egy gotgori férfit, s fejét nagy diadallal vitte haza Kismaszangba, ahol most magasra tűzött kosarában himbálódzik a dobház fölött. De Ajleh, ahelyett, hogy hőst megillető fogadtatásban részesült volna, mint akárcsak egy-két évvel ezelőtt, meglepetéssel tapasztalta, hogy éles vita és bírálat középpontjába került.

Érkezésemkor a falu gyűlésemelvényén mindössze egy vénséges vén ember ült a *kangpuk* sötétkéék gyapjúöltözékében. Nagyokat szívott hatalmas bambusz vízpipájából, ez pedig szörcsögött és sípolt, amikor gazdája jobban zihálva megszívta, mint ahogyan kifújta a füstöt. Ajszor volt a vízpipás öreg, egy tekintélyes törzsfő, aki hosszasan bizonygatta, hogy 99 éves. Az lett volna a kötelessége, hogy ünnepi beszéddel fogadja a látogatót, de ehelyett nyomban kirukkolt azzal, ami a szívét nyomta.

„Remélem, azért jöttél, hogy megleckéztesd nálunk a fiatalokat — kezdte keserűen. — Nem sokkal ezelőtt levágták egy gotgori férfi fejét. Most azt beszélik, Gotgor összefog Dalan faluval, és bosszút áll. A falubeliek nálunk csak nagy csoportokban járhatnak, mióta ez történt. Nem vezet ez jóra. Régóta békében éltünk Gotgorral. Feledtünk minden régi gyűlölséget, rendeztük a sérelmeket. Elmehettünk Gotgorba, és együtt ihattunk. Most nem látnak szívesen.”

Miközben az öreg beszélt, többen körénk gyűltek, s helyet foglaltak a bambuszemelvényen. Köztük volt egy sanda mosolyú, középkorú férfi, akinek hatalmas, majdnem egy arasznyi széles lába vörhenyesen fénylett a bételköpésektől és a mocsoktól:

a varázsló, aki a fejevadász-expedíciót kezdeményezte. A bambusz-lombokon keresztül láthattam az újonnan font kosarat, amelybe Ajdong, a meggyilkolt gotgori férfi fejét helyezték.

Előkerült a bor, mint rendesen, majd még több bor, s mennél többet ivott az öreg Ajszor, annál inkább megeredt a nyelve. „Hajaj! Most ki tudja, hol végződik mindez? Épp mikor végre helyreállt a béke. Egyesek jobban tennék, ha nem tanítanák rosszra a fiatalokat.” Vizenyősen fénylő, öreg szemét a varázslóra függesztette, de ez ügyet se vetett rá. „Terem a föld, ha gondozzák, fejevagdósás nélkül is” – tette hozzá jó hangosan, s ezt még hangosabban megismételte, hogy mindenki hallja.

Kismaszang valamivel nagyobb, mint Urnu, de „még nem olyan fejlett”. Két kölcsönös segítő csoportja van, s még néhány falubeli fontolgatja, hogy csoportot alakít. Többen szövetkezet alakítására készülnek. Miközben a falu vezetőivel beszélgettem, könnyű volt felismernem, miért inkább Urnut választották a szövetkezeti kísérlet színhelyéül. Urnuban még a „haladó” varázslón, Ajszungon kívül is jónéhány átlagosnál intelligensebb va akad; közönséges családfők, akik némiképp sejtik, mit jelentenek az „elvek”. Kismaszangban olyan érzésem volt – szinte már a látomás határán –, hogy a falu vezetői, az öreg Ajszor kivételével, másra gondolnak, miközben az alkalomhoz illő megállapításokat teszik.

Többeknek, akikkel beszéltem, személyes okuk volt rá, hogy egyik kölcsönös segítő csoporthoz se csatlakozzanak. Ajszor fia, Ajbili azt mondta, 1957-ben betegsége miatt nem csatlakozhatott, de „reméli, hogy jövőre már mindenki kölcsönös segítő csoportban dolgozik”. Egy másik Ajkan – nagyon gyakori név ez erre felé –, jónak tartotta a kölcsönös segítő csoportokat, s úgy gondolta, később majd ő is belép. Addig is a család földjén próbálja emelni a termelést. Megkérdeztem, hogyan.

„Nem civakodom és nem harcolok – válaszolta –, hanem ehelyett két-háromszor kigyomlálom a gazt és trágyázok. A munka-brigád segítségével öntözéses rizsföldet létesítettem. Most a föl-

düink 600 kettit is hoz nekem meg a feleségemnek. Többet, mint amennyit mások aratnak." S ez az élelem, véleménye szerint, 9 hónapra elég kettőjüknek. Ami pedig a többit illeti: „Napszámba megyek, tűzifát adok el, egy lahu családhoz járok étkezni, s talán az állam is kisegít pénzzel vagy rizzsel. Nem kérek kölcsön senkitől. Az államtól kaptam egy kapát, sót, ruhaneműt, tűt, cérnát és kölcsön rizst."

Annál több közölnivalója volt bármely témáról Napunak, az első kismaszangi segítőcsoport-elnök szókimondó feleségének. Férje távol volt, a kölcsönös segítő csoportok és a szövetkezetek vezetőinek értekezletén.

„Ellene vagyok a lefejezésnek — jelentette ki. — Jobb, ha senkinek se vágják le a fejét. Ez amolyan férfidolog, a nők gyűlölik és félnek tőle. A férfiak is gyűlölik és félnek tőle, de egymást uszítják. Nem sokan csinálják, de néhányuk miatt most mindnyájan félelemben élhetünk. Az új elvek szerint a rizs bőven terem, ha ápolják. Miután megalakítottuk a kölcsönös segítő csoportot, az idén már jobb termésünk volt. Ezek az elvek jók. A lefejezés pedig rossz. De hát férfidolog, s mi nők nem tehetünk semmit ellene."

A csinos, teli szájjal mosolygó, fekete fogú Napu, akinek fülcimpáit mélyen lehúzták súlyos ezüstkarikái, beszélgetésünk közben dohányzott és rizspálinkát ivott. Amikor teasüteménnyel kínáltam, a süteményt nagy, fekete turbánjába dugta tárolás céljából. Gyorsan és világosan beszélt.

„A mi kölcsönös segítő csoportunk jó — magyarázta. — Hasznosabb, ha összefogunk és szervezkedünk, mert akkor az állam is segít kapával, tehénnel és gabonával. A *zsiefangoktól* kapott a csoportunk egy bivalyt, egy ekét, kapákat és sarlókat, sót, ruhaneműt, rizst és kétféle borsó-vetőmagot, burgonyát és búzát. A kölcsönös segítő csoport jó, de azt hiszem, a szövetkezet még jobb." Hogy miért? Hát mert a szövetkezet több öntözéses rizsföldet léte-

síthet, lábasjóságot tenyészthet, s még sok mindennel foglalkozhat.

A kölcsönös segítő csoportok, Napu szavaiból ítélve, a primitív demokrácia módszerét is lomtárba helyezték: „Mindenki elmegy a közgyűlésre, és ott kézfelemeléssel szavaz. Azt csináljuk, amit a többség akar. A többieket pedig igyekszünk meggyőzni, hogy megértsék, miről van szó.”

A munkabrigád házában beszélgettünk, ahol egy vöröskeresztes doboz és többféle műszer hevert gézzel letakarva az egyik asztalon. „Ha megbetegszünk, ide jövünk, vagy elmegyünk a varázslóhoz — mondta Napu. — Itt semmibe se kerül, úgyhogy sokan mindkettőt megteszik. De én félek az injekciótól. Akármilyen tablettát beveszek, ha kell, de injekciózni nem hagyom magam.”

Elmenőben megállt az ajtónál, majd visszajött, s némi gondolkodás után kijelentette: „Mao elnök jó, és a kommunista elvek jók. A szervezett földművelés is jó. Az emberek boldogabbak. Azt akarjuk, hogy még többen műveljék szervezetten a földet. Akkor mindnyájunknak jobban megy majd sora.” Megkérdeztem, miért jött vissza, hogy ezt elmondja. „Egyesek azt beszélik, hogy a *zsiefangok* elmennek. Azért mondtam, amit mondtam, mert mi azt akarjuk, hogy a *zsiefangok* maradjanak, és még többen ismerjék meg az elveket” — válaszolta. Úgy látszik, ő is olyan magas rangú *zsiefang* hivatalnoknak nézett, aki ellenőrző körutat tesz a vidéken.

Napu sógora, Ajdvaj is lelkes híve a kölcsönös segítő csoportoknak, s a lefejezés ellen nyilatkozott. „Ismerem ezt az Ajleht, aki levágta Ajdong fejét, s nem helyeslem, amit tett. Én Mao elnök szavára hallgatok, s ha mások azt mondják, menjek és vágjam le valakinek a fejét, én bizony nem megyek.

Régebben lusta voltam — folytatta —, és csak kevés földet műveltem. Most háromszor annyit művelek, trágyázom a talajt és gyomlállok. Mióta trágyázunk, tisztább a falu. Csoportunk az idén új rizstelepet épít.”

Az újabb rizsteleppel a csoport olyan közös parcellát létesít,

amelynek hozamát a végzett munka arányában osztják el. Ez egy lépéssel közelebb visz a föld teljes szövetkezeti műveléséhez, mert az öntözött földterület növekedésével az egyéni tulajdonban levő öntözetlen földek veszíteni fognak értékükből.

Ajdvaj jobban kedvelte az új munkamódszert. „Azelőtt közösen dolgoztunk, és egyenlően osztottuk el a termést. Így az a család, amelyik többet dolgozott, rosszul járt. Ha többet kap a termésből az, aki több munkát végzett, mindenki szorgalmasabban dolgozik és jobb módszereket tanul.

Ha itt is megalakul a szövetkezet, az egész földemet beviszem” – jelentette ki ünnepélyes hangon Ajdvaj.

A lefejezési vita középpontjában álló Ajleh jóképű fiatalembernek bizonyult. A legfeltűnőbb volt rajta telt, makacs vonású ajka. Vászonzabátja alatt viharvert pulóvert hordott, lábán tornacipőt, övébe, rézsútosan a gyomra fölé, hosszú tört – vagy rövid kardot – dugott. Szemlátomást érezte a közvélemény nyomását, s meglepetten észlelte a nagy kavarodást.

Egy darabig családjáról csevegtünk: apja gazdag volt, de ő szegény; egyik kölcsönös segítő csoportnak sem tagja; az államtól – feleségével együtt – szerszámokat, gabonát, ruhaneműt és sót kapott.

Mindezen előzmények alatt vidáman fogyasztotta a teasüteményt, de harapás közben megtorpant, amikor Ajdong fejét említettem.

„Beteg voltam, amikor Ajdong fejét levágták – felelte gyorsan. – Nem voltam ott, de tudom, ki volt.” Majd meglepő logikai bakugrással így fejezte be: „Többé nem teszek ilyesmit.” Egyformán figyelmen kívül hagyva a tagadást és a beismerést, megkérdeztem, kinek az ötlete volt a lefejezés. Az öregek berúgnak, mondta, s ugratják a fiatalokat, hogy nem olyan bátrak, mint a szüleik. És Gotgor különben is mindig viszályban állt Kismaszanggal.

„Gotgor két törzséből az egyik ellensége a mi falunknak. Ez

Ajdong törzse. Azért vágtuk le egy gotgorinak a fejét, mert ártottak a falunknak. Mindkét fél vágott le fejeket. Most ráíjesztettünk Gotgorra. Ha hajlandók véget vetni a viszálynak, mi benne vagyunk. Mielőtt megtörtént volna az eset, valamennyien megbeszéltük, és így vélekedtünk: »Gotgor tartozik nekünk egy fejjel. Vágjuk le, s azután kérjük meg a *zsiefangokat*, hogy közvetítsék a megegyezést.« Az egész falu részt vett a megbeszélésben, bár némelyek most azt mondják, hogy nem értenek vele egyet. De azért nem teszek ilyesmit többé."

Ennél a pontnál Ping Fu-csang, aki hallgatta beszélgetésünket, közbevágott, s néhány keresetlen szóval kioktatta a fiatal-embert, ekképpen:

„Ha egy fej lehullott, Ajleh, azt nem lehet többé visszatenni. Épp ezért féltő, hogy most a tiéd fog lehullani, s bánat éri a feleségedet meg a gyerekeidet. De ez a te néped hagyománya, és nem tartozik a *zsiefangokra*. Ti megbeszélitek egymás közt, s a *zsiefangok* kettőtök közt állnak. Egyikőtök mellett sem foglalnak állást. Ti beszéljétek meg, jónak gondolja-e a többség a lefejezést vagy rossznak. De nyugodtan beszéljétek róla. Mellőzzétek a civódást."

„A *zsiefangoknak* is jobb, ha közvetítenek — vágott közbe az ifjú fejvadász. — Ha Gotgor több más faluval együtt megtámadja Kismaszangot, sokan elpusztulhatnak. Ez senkinek se jó."

„Ha meghalljuk, hogy a gotgoriak meg akarják támadni Kismaszangot — válaszolta Ping Fu-csang —, igyekszünk meggyőzni őket, hogy ne tegyék. De nem avatkozunk a helyi szokásokba.

Nekünk is **megvannak az elveink**, akárcsak nektek, és szerintünk a mieink jobbak. Ha jó rizstermést akarunk, ehhez kemény munka kell, öntözéses gazdálkodás, sok víz, gyakori gyomirtás és trágyázás. Halott fejek itt nem segítenek. Ha ezt nem érted, jó volna, ha próbálnád megérteni. Külföldi barátunk azért jött ide, hogy kérdéseket tegyen föl neked, s így jobban megérthesse a helyi szokásokat. Éppúgy, ahogy te is kérdéseket teszel föl, ha nem értesz valamit, például megkérded, eszi-e az autó a füvet...

A jövőben pedig hasznos volna, ha tisztelnéd az elveinket, ahogyan mi is tiszteljük a ti elveiteket."

„Remélem, közvetíteni fognak Gotgorral, mi pedig kártérítést adhatunk, és újra ellátogathatunk egymáshoz” — jegyezte meg Ajleh.

„No, de most igyunk egyet, gyűjtsunk rá, s majd később beszélünk még róla” — mondta Ping Fu-csang. Részvétellel néztem rá. Annyit kell innia a vákkal, pedig sok hanhoz hasonlóan ő is utálja az alkoholt, amitől kipirul az arca s megfájdul a feje.

A közvetítés feladata Ajdong lefejezése ügyében az öreg Ajkan törzsfőnek, az előkészítő bizottság alelnökének jutott, aki afféle törzsi összekötőtiszt szerepét tölti be. Az alacsony, töpörödött és vézna kis Ajkan felhagyott a varázslói mesterséggel, amikor hivatali tisztét elvállalta. Jó hírnevet szerzett törzsében a kuomintangisták elleni harcok idején, s ez most hasznára válik közvetítői munkájában. Mindenki tudja, hogy az „elvek” miatt ellensége a viszálynak, nem pedig gyávaságból.

Ajkannak sajátos elmélete van a lefejezésről. „Mindig mondom az embereknek, ne nagyon tegyék, s ha már fejre van szükségük, használják olyanét, aki már meghalt. Egyesek szerint elejét venné a viszálynak, ha megvásárolnának néhány naplopót, és az ő fejüket használnák. Van is benne valami... Leopárdfej éppúgy megfelelne, de ehhez nehéz hozzájutni. Vannak, akik majomfejet használnak, de én ezzel nem értek egyet. Avaluejben meg éppenséggel rovarfejeket használnak. Mi felhasználhatnánk naplopók, tolvajok vagy más gazemberek fejét. Ajdong lefejezésével nem értek egyet, s ezt az ügyet rendezni kell, mert különben nagy viszály lesz belőle.

A leghelyesebb, ha mindkét fél Hszimengbe jön tárgyalni, Kismaszang bivalyt áldoz, és más módon is igyekszik kiengesztelni Gotgort” — folytatta az öreg, miközben a megyei közigazgatás zománcozott jelvényével ékes, kék gyapjú kangpu öltözkéjében üldögélve időnként bételtől vörös, óriási nyálcsomókat köpdösött, ame-

lyek megbarnították ritkás, ősz harcsabajsza végét. Megkérdeztem, jár-e kártérítés Ajdong özvegyének és gyermekeinek. Meglepetéssel fogadta a kérdést, s nemmel válaszolt.

A kismaszangiak azt akarták, hogy Ajkan velük legyen, amikor tárgyalnak Gotgorral. („Nem félnek, ha velük vagyok.”) Felajánlották, hogy visszaadják Ajdong puskáját, s a következő piaci napon elmennek Hszimengbe tárgyalni. „Azt hiszem, Gotgor elfogadja az egyezséget és Ajdong puskáját. A *zsiefangok* is ott lehetnek, ha akarnak, nehogy harcra kerüljön a sor.” Megkérdeztem Ajkantól, megbüntetik-e Ajleht. Ismét meglepettnek látszott.

„Nem. Ez törzsi ügy. Ajleh nem törzsbeli atyafiának a fejét vágta le. Ezért büntetés járna. De Ajdong más törzshöz tartozott.”

Minden úgy történt, ahogy Ajkan előre megmondta. A legközelebbi piaci napon a két fél találkozott a hszimengi piacon, s abban a józanságot a részegségtől elválasztó rövid időszakban, amikor a dolgokat dűlőre lehet vinni, Kismaszang elégtételt adott, ígéretet tett a szükséges áldozatok bemutatására, s így véget ért a viszály. Ajkan tökrészenen tért haza, s tagbaszakadt ifjú felesége csúnyán elverte holmi igaz vagy vélt sérelem miatt. Ping Fu-csang kérésére elkerültem aznap a piacot. Idegen jelenléte csak zavarhatta volna a kényes tárgyalásokat.

Megfigyeltem, hogy beszélgetésünk alatt Ajkan egyszer sem említette a lefejezés állítólagos igazi okát — a rizstermés növelését. Azért még ő sem emelkedett fölébe a szokásnak, csupán olyan módszer híve, amely megőrzi a hagyományt, de a törzsi háborúskodásnak is elejét veszi azáltal, hogy ezt a hagyományt csavargók, tolvajok és más bűnözők megbüntetésére használja fel.

Senkivel sem találkoztam, aki hajlandó lett volna a nyilvánosság előtt védelmébe venni a lefejezés szokását, viszont annál több olyan ember akadt, aki elítélte. Ahogyan Napu mondta: „A férfiak is gyűlölik és félnek tőle, de egymást uszítják.” A varázslóknak fűződik a legnagyobb érdekük a hagyomány fenntartásához. Ők hasznot húznak a vele járó áldozatokból és általában

abból, hogy honfitársaik hite szerint bensőséges kapcsolatban állnak a szellemekkel, amelyek a jó és a rossz termés, az egészség és az időjárás dolgában döntenek. De véleményem szerint Urnu, a szövetségi falu már sohasem juthat egyetértésre a tekintetben, hogy bárkinek is levágják a fejét, s Kismaszangban is Ajdong feje volt az utolsó. A lefejezés szokása mindinkább kihal.

Megzabolázzák a szellemeket – Beteg után kutató orvosok – Az új varázslók győzelme – Az atebnin mint politikai fegyver – A vezetők félnek az elszigetelődéstől – A legsúlyosabb hiba a türelmetlenség volna – Némi nyugtalanság – Senki sem kerülhet rabszolgasorba

Bármilyen bensőséges kapcsolatban állnak a szellemekkel, olykor a varázslók is megbetegszenek. S az is megesik, hogy valakit nem tudnak meggyógyítani. Ilyenkor a beteg, miután bemutatta a kívánt áldozatot, adósságba keveredett, hogy kiengesztelje a szellemeket, s állapota mégsem javul, másutt próbál gyógyulást keresni. Az egészségügyi munka harcosai tehát Hszimengben nem csupán az egészségért és az emberéletért csatáznak, hanem a babona, a hagyományok, az áldozás és az elmaradottság ellen is. Ahogyan a jobb földművelési módszerek elterjesztése a legkönnyebb és legbiztosabb módja annak, hogy gyökerestül kiirtsák a rabszolgaságot és a fejdázást, éppúgy a modern orvostudomány segítségével zabolázhatók meg leginkább a szellemek.

Hszimeng megyében ma minden 950 lakosra jut egy egészségügyi dolgozó. Hszimengben, pontosan a Sárkányhegy csúcán, tízágys kórház nyílt, műtővel, laboratóriummal, gyógyszerházzal és ambulanciával. Fennhatósága alatt négy rendelőintézet működik a dzsungel különböző részeiben, valamint egy anya- és csecsemővédő intézet, s több egészségügyi brigád járja a vidéket.

Nehéz, sőt eleinte szinte lehetetlen volt elérni, hogy a bete-

gek orvoshoz forduljanak. A varázslók, attól tartva, hogy elveszítik jövedelmüket és tekintélyüket, minden befolyásuk latbavetésével igyekeztek megakadályozni, hogy a betegek az új doktorok — a „*zsiefang* varázslók” — segítségét kérjék. A tabletták és az injekciók, mondták, nem egyebek fortélyos han mérgeknél, amelyek fokozatosan kipusztítják a va népet. Amikor a kórházban, nem sokkal megnyitása után, szívrohamban meghalt egy beteg, széltében-hosszában elhíresztelték, hogy a kapott injekció okozta halálát.

Két dolog törte át a frontot: az atebirin, amelynek maláriát gyógyító hatása könnyen szemléltethető, és bizonyos Ajmor nevezetű nagy varázsló, aki tehénáldozás közben puskaporral megperzselte a kezét. (Ezek az ócska, elöltöltős mordályok gyakran sülnek el visszafelé a kitágult csőnyíláson keresztül.) A seb üszkösödni kezdett, s a folyamat minden szellem-orvosság ellenére szemlátomást terjedt, halállal fenyegetve a varázslót. Ajmor makacsul küzdött ellene, hogy Hszimengbe menjen orvoshoz, jól tudván, hogy ha varázsló létere még ő is rászorul a „*zsiefang* varázslóra”, ez súlyos hatással lesz híveire. Fájdalmában és félelmében végül is elment Hszimengbe, de a műtőben megrettent, s kereket oldott. Miután odahaza végiggyötrődött és citerázott még egy éjszakát, másnap újból visszatért. A keze olyan rossz állapotban volt, hogy elkerülhetetlennek látszott az amputálás. Mikor ezt közölték vele, újból elrohant. De ugyancsak felismerve, milyen sok függ ettől az esettől, az egyik orvos utánament, s megígérte, hogy az elüszkösödött részek kimetszésével elvégzi a műtétet, s bőrátültetéssel megmenti a kezét. A doktor tudta, mennyire kockázatos ígéretet tesz; a siker a szövetek vékonyságától függött. A varázsló megnyugodott — „Nem fog fájni!” —, s ámulva figyelte, hogyan vágják helyi érzéstelenítéssel a húsát anélkül, hogy érezné. Amikor az átültetett bőr megtapadt, nehéz lett volna megmondani, ki örült jobban, a beteg vagy a doktor, mivel ez az orvostudomány valóságos politikai frontáttörése volt.

Nem sokkal később Ajkovnak, a nagymaszangi varázslónak a fiát gyógyították ki maláriájából, miután az apa minden szellemgyógymódja csődöt mondott. Egy napon, amikor a fiúnak újból rohama volt, s az öreg fogott egy csirkét, hogy föláldozza, a fiú szabadon engedte a csirkét. Jókora családi csetepaté tört ki, de végül a fiú mégiscsak elhívott egy „*zsiefang* varázslót”. Ez a fiú, aki különben apja nyomdokaiba lépett volna, ha felnőtt, nemrég kérte, képezzék ki „*zsiefang* varázslónak”, s most egészségügyi kiképzést kap.

Minthogy a malária nagyon elterjedt, s aránylag könnyen gyógyítható, az atebtrinbe vetett hit gyorsan nőtt. Ahogyan Napu mondta: „Akármilyen tablettát beveszek, ha kell, de injekciózni nem hagyom magam.” A gyógyító eljárás hasznát már érzik, de még mindig nem értik a megelőző gyógykezelés szükségességét.

Harminc fiatal va részvételével 1956-ban alapfokú egészségügyi tanfolyam indult, s innét több végzett hallgatót Szemaóba küldtek kórházi gyakorlatra. A falusi munkabrigádok minden tagjának megvan az alapfokú egészségügyi képzettsége.

Mindennemű egészségügyi ellátás ingyenes, és jelenleg egy új, 25 ágyas kórház építését s további két rendelőintézet megnyitását tervezik.

A kórházigazgató véleménye szerint a modern orvostudomány, különösen a megelőzés tekintetében, még nem hatolt mélyre. Az emberek először inkább a varázslójukhoz mennek, és csak ha állapotuk a „kezelés” ellenére sem javul, fordulnak modern orvoshoz.

De a varázslók most már kénytelenek elfogadható magyarázatot találni a modern orvosok sikereire. „Mi jobban boldogulunk a »kisebb szellemekkel«, a *zsiefang* varázslók pedig könnyebben megtalálják az utat a »nagy szellemekhez« — mondják egyesek. Súlyos esetben többen ajánlják a betegnek: áldozás után menjen orvoshoz, nehogy valamit is elmulasszon.

Mások szerint a szellemek félnek a *zsiefangoktól*. Ennélfogva

nem lesz semmi baj, ha öntözéses rizsföldet létesítenek, vagy más efféle tiltott dolgot cselekszenek, amennyiben a *zsiefang* munkabrigád valamelyik tagja indítja meg a munkát, s vállalja a szellemek bosszújának kockázatát. És végül akadnak varázslók, akik egyszerűen így érvelnek: „A *zsiefangok* nem lesznek mindig itt. És ha elmennek, mégiscsak szükség lesz ráink.”

„Itt láthatja a gyakorlati eredményét annak, hogy a vezetőkre támaszkodva igyekezünk eljutni a néphez, s a népre támaszkodva neveljük a vezetőket — mondta egy munkabrigád-tag. — Ha a vezetők nem támogatják azt, ami szemlátomást jó, elszigetelődnek a néptől. A vezetők azonban érzékenyen reagálnak a közhangulatra, s nem hagyják odáig fajulni a dolgot, hogy elveszítsék befolyásukat, vagy nyílt kenyértörésre kerüljön sor. »Mi vezetők segítettünk benneteket — mondják —, s most a *zsiefangok* még inkább segítenek. De ha elmennek, újra szükség lesz a mi segítségünkre.«[#]

Felvetődött a gondolat, hogy a rátermett varázslókat némi modern orvostudományra és természettudományos ismeretekre oktassák.

Hszimengben most két iskola működik. Az egyikben a falvak új intézményeinek aktivistái tanulnak. Ennek az iskolának, amely a Nemzetiségi Gyakorló Iskola nevet viseli, jelenleg 96 hallgatója van, s ebből 56 va nemzetiségű. A hallgatók hat hónapon keresztül alapos kiképzést kapnak: megismerkednek a földművelés mesterségével, megtanulják, mi a szocializmus, hogyan kell szövetkezetet és kölcsönös segítő csoportot szervezni, általános ismereteket, valamint bel- és külpolitikai tájékozottságot szereznek, s írni-olvasni tanulnak.¹

A nyolc tagú tantestületnek egy va tagja van.

A hszimengi elemi iskolába 160 növendék jár; 90 va és a többi javarészen lahu. Valamennyi gyermek ingyenes ellátásban, ruhá-

¹ A va írott nyelv, amelyet nemrég dolgozott ki a Kínai Tudományos Akadémia, most van kipróbálás alatt.

zatban és oktatásban részesül. A tanulók hat év alatt lényegében a kínai elemi iskola tananyagát sajátítják el. Ezenkívül megtanulják a vák új írott nyelvét.

Hszimengi tartózkodásom alatt a fentiekén kívül láttam még egy új téglagyárat, amelynek az a rendeltetése, hogy téglát és cserepet szállítson újabb kórházak, áruházak, iskolák és hivatalok építéséhez, továbbá egy bankot és egy postahivatalt, ideiglenes vályogépületben. Azóta hallottam, hogy még több kisebb gyár — egyebek közt öntöde, fazekasműhely és textilgyár — épült.

Az elutazásomat megelőző estén Ping Fu-csang értekezletre hívott meg, s megkért, mondjak véleményt és bírálatot a Kommunista Párt Munkabizottságának munkájáról. Megszokott dolog ez Kínában, lévén, hogy a kangpuk olthatatlan szomjúsággal igénylik a bírálatot, mivel ez, véleményük szerint, a munka megjavításának legjobb eszköze. Az összejövetel ünnepélyes keretek közt zajlott le, a munkabizottság több tagja és féltucat va főember jelenlétében. S már ahogy ilyenkor történni szokott, azon kaptam magam, hogy néhány lapos közhelyet mondok — inkább csak azért, hogy mondjak valamit, semmint meggyőződésből —, próbaképpen javasolva, hogy minden eszközzel gyorsítsák meg a fejvadászat és a rabszolga-ság megszüntetését.

„Meg lehet győződve róla — válaszolta Ping Fu-csang —, hogy állandóan szem előtt tartjuk ezt a problémát, s remélhető, hogy gyorsabban — sokkal gyorsabban — is haladhatunk, mihelyt kedvezőbb helyzet alakul ki.

Mivel itt a nemzetiségi kapcsolatok igen bonyolultak, mi a kommunista pártnak azt az irányvonalát követjük, amely szerint az összes Kínában élő nemzetiségek egyszerre jutnak el a szocializmusba, de különböző módszerekkel, amelyek tekintetbe veszik nemzeti jellemvonásaikat.

Súlyosabb hibát a türelmetlenségnél el sem követhetnénk.

Alapvető problémánk a nemzetiségi probléma. Nagyon sok függ attól, mennyire sikerül rátermett helyi kádereket nevelni. Ez

viszont attól függ, sikerül-e szoros barátságot kötni a vidék lakóival. Sok esetben már sikerült, de ez a barátság még nem elég kiterjedt és mély. Sok va még mindig gyűlöli a hanokat, vagy mély-séges gyanakvással tekint rájuk. Múltbeli rossz tapasztalataikat nem egykönnyen tudjuk feledtetni. Egyes vezetők közel kerültek hozzánk, mások nem, s a va nép mindenben falusi és törzsi vezetőit követi. Még nem teremtettük meg a szövetségi mozgalom győzelmének feltételeit.

A va nép soraiban is érezhetően felszínre kerülnek bizonyos érdekellentétek, s ez némi nyugtalanságot kelt a vezetőkben és azokban, akiknek egy-két rabszolgájuk van. Ezeket a belső viszonyokat is a legnagyobb óvatossággal kell kezelnünk. Rendkívül fontos, hogy a vezetőknek megfelelő társadalmi helyzete és tekintélye legyen. Az adósok lassanként letörlesztik tartozásukat, mi, ahol csak lehet, diszkréten segítünk. Feltétlenül biztosítjuk, hogy senkit se vigyenek többé rabszolgának, de nem volna tanácsos, ha közvetlen akciót kezdeményeznének azoknak a felszabadítására, akik ma még rabszolgaságban élnek. Nagyon sokat lehet és kell is elérni közvetett módszerekkel.

Mindenkor tekintetbe kell vennünk itteni helyzetünket, amely, mint látta, sokban különbözik mindattól, ami másutt tapasztalható. Módszerünk az általános felvilágosítás: fokozatosan meggyőzzük gondolkodásmódunk helyességéről a vezetőket, fejlesztjük a termelést, megfelelő társadalmi rangot biztosítunk a rabszolgatartóknak, és segéllyel, anyagi támogatással megoldjuk az ilyesfajta problémákat.

Egyes vezető személyiségek máris érzik anyagi helyzetük változását, mivel a kölcsönös segítő csoport és a szövetség keretei közt a lakosság most több időt tölthet saját földjén, s ezért kevesebb az alkalmi munkaerő. Anyagi támogatással és egyéb alkalmas eszközökkel biztosítanunk kell, hogy a vezetők ne szenvedjenek szükségét."

Ping Fu-csang elmondotta, hogy munka közben hibákat is

követtek el, elsősorban azért, mert egyoldalú, szubjektív módon ítélték meg a vár elmaradottságát. „Néha csak az elmaradottságot láttuk, és szem elől tévesztettük a helyzet haladó mozzanatait, olykor pedig meggondolatlanul átültettünk ide olyan elképzeléseket, amelyek más jellegű vidékek tapasztalatain alapultak.”

A munkabizottság titkára hangsúlyozta, mennyire fontos a va közigazgatás megteremtése. „Feladatunk, hogy érdemük szerint becsüljük a vákat, ne nagyképűsködjünk, mindenkor küzdjük le a fölényesség és a gyámkodás érzését, s kerüljük a parancsolgatót. S éppily fontos, hogy cselekvési szabadságot adjunk jelenlegi va munkatársainknak, munkabrigádjaink pedig összeforrijanak velük, s megosszák sorsukat.

Meg kell nyernünk a va nép bizalmát, és segítségére kell lennünk, hogy kifejlessze képességeit, tehetséges vezetőket adhasson, s megtanuljon járni.”

Az értekezetet követő bankett közben érkezett a hír a piactérről: Gotgor elfogadta Kismaszang kártérítési ajánlatát, s a két falu közt helyreállt a béke. Már előbb hallottam, hogy Nahungot, az özvegyasszonyt, aki a szövetségzettől remélte, hogy kiválthatja lányát a rabszolgaságból, fölverték az urnui szövetségzetbe. Apróságok ezek, de konkrét jelei az új „elvek” érvényesülésének. El sem tudom képzelni, hogyan lehetne meggyorsítani az események fejlődését ezekben az elszigetelt, szellem-nyomorgatta dzsungelfalvakban. Látszatra túlságosan sok függ néhány gyenge szövetségzet, az öntözéses rizstermesztés, a modern orvostudomány sikereitől, maroknyi va műveltségének első szikráitól. De ez az, amiről a nép szélteben-hosszában beszél — az új, eleven és sokat ígérő reménység. Amikor elindultam észak felé hosszú utamra, hogy fölkeressem a primitív zsingpao népet, éreztem, bármilyen hibákat követnek is még el a kommunisták, a hibák oka nem a körültekintés vagy a rugalmasság hiányában keresendő.

III. RÉSZ

A Z S I N G P A Ó K

*Újra be a dzsungelbe – A csoportházasság nyomait őrző nemi szabadság –
Törzsbelivel tilos a szerelem – A matriarchátus maradványai – Elrabolt
menyasszonyok – M'Gao hűtlen barátja – Házasságon kívüli terhesség –
A zsingpao szokásokat nehezen viselik el a nők – A férfiaknak pénzbe kerül
a válás – Kevés idő jut a munkára*

A mának élő, könnyelmű zsingpao nép gondtalanul lakomázik, ha beérik a termés, iszik, dalol, játszik, olykor harcol is, nem törődve a holnappal. A fiatalok legszívesebben estétől reggelig szerelmi dalokat énekelnek s „közös házaikban” szerelmeskednek. És ha egy lány teherbe esik, legfőbb feláldoznak egy tehenet, s az úgy elintézettnak tekinthető. A munkát nem kedvelik, s ha már kimennek a mezőre, akkor is csapatostul, mint a verebek, legalább annyira a társaság kedvéért, mint azért, hogy valóban végezzenek is valamit. A hegytetőkre épült zsingpao falvakat nem veszi körül erődítés. A zsingpaók nem vadásznak fejekre s nem vetik rab-szolgaságba egymást, mint a hasonlóan primitív vák, akik légvonalban mindössze 150 mérföldnyire laknak tőlük.

Nem szükséges, hogy leírjam, milyen volt az utazás a burmai úton a zsingpaók földjére, csaknem az út kínai szakaszának végéig. Csak szaporítanám azoknak a korábbi színes leírásoknak a számát, amelyek a híres útról szólnak, s különben is: a burmai út ma kétségkívül szélesebb, s nem olyan süppedős és kanyargós, mint volt azokban a régebbi időkben, amikor az effajta utazás már

önmagában is fölért egy kalanddal. Most is nagyszerű élmény, de fáradságról vagy veszélyről nincs többé szó. Olcsó fogadók végig kitűnő szállást biztosítanak, s még olcsóbb, egyszerű kínai vendéglők kívánatra olyan helyi különlegességekkel szolgálnak, amelyeknek élvezetét az ingyenc nem mulaszthatja el. Hsziakuanban, közel a melegforrásokhoz, van egy vendéglő, amelynek specialitása a *sakuo junak* (serpenyős halnak) nevezett helyi ételkülönlegesség. A halat is itt fogják a nagy Erhajban (Kalász-tóban), ahol a legenda szerint minden évben találkát ad egymásnak egy hercegnő és szerelmese, a vadász, akik inkább vízbe ugrottak, semhogy lemondjanak szerelmükről. A nagy, zamatos halat a serpenyőben zöldbabbal, disznópacallal, szeletekre vágott tyúkhússal, májjal, sampinyonnal, szarvasgombával és még jónéhány „aprósággal” körítik, fölszeletelik, majd az egészet erős tyúklevesben kifőzik. Azok kedvéért, akik bármilyen alkalmas hallal ki akarják próbálni, közlöm, hogy ízesítőül szóját, savanykás bort, borsot és borókát használnak.

Az út a füves hegyoldalakat elhagyva bambuszfák, banánfák és trópusi dinnyefák közé ereszkedik, amint átkelünk a Szalvin (Lu) folyón, majd meredeken ismét füves hegyoldalak közé ível, hogy kötélcsomóként tekeredjék lefelé Mangsi város kellős közepéig, ahol egy pennybe kerül darabja az ananásznak, s egy köteg banán még ennél is olcsóbb. Itt élnek a karcsú termetű tajok, s itt tapasztaltam azt a Kínában ritka jelenséget, hogy a leghíresebb helybeli műkedvelők műsoros estjén az előadott húsz számból mindössze egy nem volt szerelmi dal, szerelmi tánc vagy szerelmi jelenet, hanem a tajok hagyományos kardtánc.

A csoport többségében taj fiúkból és lányokból állt, de akadt néhány zsingpao is. Volt egy nagyszerű zsingpao énekesnőjük, aki lázba hozta a közönséget szerelmi dalával. Megtudtam, hogy leendő férje zsingpao szokás szerint elrabolta, de ő — ritka bátorsággal — megszökött, s faképnél hagyta a nem kívánt férjet.

Mangsi ma fővárosa a Töhung taj-zsingpao autonóm

csounak,¹ amelynek 400 000 taj lakosa a folyókban bővelkedő, termékeny síkságokon, 80 000 zsingpao lakosa pedig egytől egyig a hegyekben él. (Ezért is kapták a hanoktól a *santou* — „hegyi lakó” — gúnynevet.) A burmai határ túlsó felén is élnek zsingpaók; a burmaiak kacsinoknak hívják őket, bár ők ott sem nevezik magukat másképp, mint zsingpaónak.

Hogy megismerjem ezt a barna bőrű, kedélyes népet, végigautóztam a burmai úton, csaknem a határig. Csöfangnál — amely arról híres, hogy ott terem Kínában a legjobb rizs — Jang Szuval, a munkabizottság propagandaosztályának vezetőjével és a tolmácsokkal, néhány málhásállat kíséretében, letértem az útról, be a dzsungelbe. Fél napig mentünk állandóan hegynek föl, szűk ösvényeken a szűzi őserdőben.

Néhányszor találkoztunk zsingpao férfiakkal és nőkkel. A férfiak mind bambuszhasításhoz való, két láb hosszú, a vége felé szélesedő és elnehezedő szablyát viseltek, némelyiknél ócska, elöltöltős puskát vagy íjat is láttam, az utóbbinak húrján kis csésze függött, az agyaggolyók kilövéséhez. A nők rendszerint bambuszkosarat vittek a hátukon. Néha integettek üdvözlésül, máskor eltűntek a dzsungelben, amíg továbbmentünk.

A zsingpao nő ruhatárának dísze a kéziszövésű, gyapjú szárong-szoknya, amely épp hogy térden alul ér. Színe általában vörösesbarna, bonyolult fekete és smaragdzöld cikcakkos mintákkal. A nők lábszárát, a mezítelen lábfejtől a szoknyáig, ugyanabból az anyagból készült, szűk nadrágszár fedi. Hosszú ujjú kabátkájuk rendszerint sötét pamutvászonból készül, de a lányok, ha tehetik, legszívesebben fekete bársonyból készítik ezt a ruhadarabjukat. A vállukra vetett kéziszőttés gyapjútarisznyában az elmaradhatatlan üveg bambuszbor mellett egy — rendszerint nyersbőrből készült — dobozt visznek: ebben tartják a bételt, a dohányt és

¹ Az autonóm csou olyan önkormányzattal rendelkező közigazgatási egység, amely többnyire valamely autonóm terület vagy tartomány fennhatósága alá tartozik, s megyékre, autonóm megyékre vagy városokra oszlik.

a mészt. A zsingpao nők nagyon kedvelik az ezüstékszereket — hatalmas, négy hüvelyk széles, lapos karperecet, fülbevalót, ezüst-érmékkel és rupiákkal teliaggatott, sokszorosan a nyakukba tekert láncot hordanak. A legtöbb ékszerként viselt pénzdarab VII. Edward és V. György korából származik — akkor még volt a pénzben némi ezüst —, de akad néhány Viktória királynő korabeli is. Csípőjük köré, épp hogy le ne essék, vékony, feketére lakkozott rotangnádat tekernek. A zsingpao lányok tiszta fazéksztílusban vágott frizurát viselnek. A hajukat fejük búbjától a szélrózsa minden irányába szertefésülik, s olyan hosszúra vágják, hogy a vége éppen eltakarja a szemöldököt és a fülcimpát, s nyakszirtjüket érje. A férjes asszonyok sem öltöznek másképp, de hajukat többnyire feltűzik, s turbánt viselnek.

A zsingpao férfiak abban járnak, ami éppen akad. Nemzeti viseletük rupiagombokkal csukódó fekete bársonykabátból és rendkívül bő, fekete rövid nadrágból áll; a nadrág úgy omlik alá mély redőkben a térdükig, mint egy rövid szoknya. Turbánjuk csaknem mindig fekete. Ugyanolyan szögletes tarisznyát hordanak, mint a nők, de náluk a borosüvegen és a bételen kívül még lőportok is található, maguk készítette fekete lőporral, néhány otthon készült ólomgolyó és egy maréknyi napégette agyaggolyó társaságában.

Nem sokkal alkonyat előtt érkeztünk Nungpingba, egy 116 hasonló hegyi falut magában foglaló járás adminisztratív központjába, s letelepedtünk, hogy elköltsük paprikával meghintett rizsből és hagymából álló vacsoránkat. Fejünk fölött lassan beolvadtak a sötétségbe a magas bambuszlombok. Nevető hangok hallatszottak az erdőből — fiatal fiúk és lányok indultak „közös házaikba”, azokra a többnyire pusztai erdei tisztásokra, ahol tábor-tűz ég, s a különböző törzsbeli fiatalság tölti szerelmeskedéssel az éjszakát. Messziről férfihangon fölcsendült egy élénk, ujjongó dal-lam, majd női hang vette át válaszul a refrént.

A zsingpaók nem ismerik a szüzesség fogalmát, a házasság előtti nemi szabadságot náluk csak a törzsi tilalom korlátozza.

A házasságban, amely többnyire monogám, ez a nemi szabadság megszűnik.

A házasság valódi vagy megrendezett — de elég gyakran valódi — nőrablással jön létre. Hacsak a behatóbb tanulmányozás mást nem mutat, a zsingpao szokások úgy festenek, mintha a csoportházasságból és a matriarchátusból a ma már szilárdan gyökeret vert monogámiába és patriarchátusba való átmenet tükröződnék bennük. A nőrablás minden jel szerint a matriarchátusnak abból a kései szakaszából származik, amikor a férfi erőszakkal vitte házába a nőt. A csoportházasságnak és a nőrablásnak ezek az anakronisztikus maradványai igazságtalanul sújtják a nőt, s erősen befolyásolják a gazdasági életet.

Ott ült velünk ezen az estén a tűz mellett M'Gao,² az énekesnő is, akiről említettem, hogy Mangsiban oly szépen énekelt. A lány nungpingi születésű, itt is rabolták el egy reggel, nem egészen 200 yardnyira attól a helytől, ahol ültünk. Szakértője és esküdt ellensége tehát a zsingpao házassági szokásoknak.

A lányokat, magyarázta, akármikor elrabolhatják. Egy fiatal embernek megtetszik valamelyik ifjú hajadon, s tekintet nélkül arra, van-e a lánynak szerelmese vagy sem, ellopatja valamely személyi tulajdonát — egy hajfürtöt, csekélyke ruhadarabot, ékszert. Ezt megvizsgálja a varázsló, hogy kiderítse, kedvező lesz-e a házasság — amire a válasz, ha a két fél törzsi neve nem azonos, és a varázslót jól megfizették, rendszerint pozitív. Akkor a fiú megszervezi barátaival a nőrablást. Sokszor mindent előre elrendeznek közvetítő segítségével, s a nőrablás csupán formáság. Megeshet az is, hogy a lány szülei tudnak róla, de eltitkolják a lány elől, nehogy szerelmese megszöktesse. De gyakran sem a lány, sem a szülők nem tudnak a készülő nőrablásról.

M'Gao elrablása annak rendje és módja szerint történt. „Ott raboltak el — mutatta —, közvetlenül a szellemek temploma

² Az egyszerű zsingpao nők neve mindig M'-mel, a férfiak neve Le-vel kezdődik.

mögött.” Emlékezete szerint úgy 15 esztendő is lehetett akkortájt, 1954-ben. (A zsingpaóknak általában fogalmuk sincs a korokról.) Elrablója pedig 30 év körüli „borzalmas, vén kéjenc” volt.

Barátnője egy reggel hívta, hogy menjen vele rőzsét szedni. Ám közvetlenül a falu határában egy csapat fiatalember rontott elő a dzsungelből, s elrabolta. „Kiáltoztam és zokogtam — mesélte M'Gao —, de barátnőm csak nevetett. A cinkosuk volt ő is. Apám nem hallhatta kiáltásaimat, a falubeliek pedig úgysem segítettek volna, mert ez a módja annak, hogy nálunk asszony legyen a lányból.

Hat-hét férfi és néhány nő volt ott a faluból. Viaskodtam velük, de messzire behurcoltak a dzsungel mélyére, egy házba, ahol enni adtak. Majdnem egész nap ott tartottak, majd elvittek annak a férfinak a házába, aki feleségül akart venni. Mire odaértünk, hat lyukat ástak sorban a ház elé. A lyukakat megtöltötték magas fűcsomókkal, s hosszú bambuszrudat fektettek rajtuk keresztül.

Ezen a bambuszrudon végigmenve kellett belépnem a házba. Azután bételdiót kínáltattak velem körül, majd rám parancsoltak, hogy hozzak vizet, és főzzek ragadós rizst. Ez a szokás. Az öregek énekeltek és ittak. Leendő férjemmel egymás mellé ültettek bennünket, majd megízleltük egymás rizsét és borát. A társaság hajnalig maradt énekelve együtt. Akkor reggelit készítettem, s a falubeli lányok hazavittek. Velem küldték a menyegzői ajándékokat is: négy marhát, egy marhacombot, egy nagykabátot, selymet, vásznat és egy hosszú selyemköntöst, amelyet a hivatalnokok viselnek.”

Az apa elfogadta az ajándékokat, s ezzel tudomásul vette a házasságot, de M'Gao mást szeretett. Férje családja folyvást küldözgetett érte, de ő mindig az erdőbe menekült, s napokig ott maradt, amíg csak a látogatók el nem mentek. Így tartott ez két évig. Akkor egyik unokatestvére azt az üzenetet hozta, ha valóban nem hajlandó elmenni, adják vissza az ajándékokat, s tekintsek felbontottnak a házasságot. De két marhát már feláldoztak, s apjá-

nak nem volt pénze, hogy megtérítse az árukat. Erőltette hát, hogy vállalja a házasságot. Szerelmese pedig gyengének bizonyult, nem merte megszöktetni.

M'Gao egy éjszakán valami olyasfélét mondott, hogy „csapjon a mennykő mindkettőtökbe” — és szellemjárta ösvényeken a kommunista munkabrigád kunyhójába menekült. Faluszerzte híres dalénekesnő volt, s nemsokára már közönség előtt énekelte szerelmi dalait Mangsiban, mint az ottani soknemzetiségű dal- és táncegyüttes tagja.

M'Gao sokáig üldögélt velem a tűz körül, magyarázta a zsingpaók házassági szokásait, s egymás után énekelte legszebb szerelmi dalaikat.

Akiknek ugyanaz a vezetéknevük, nem járnak ugyanabba a „közös házba”. Nagy szégyen lenne, ha azonos törzsbeliék, vagy ami még rosszabb, azonos nevű közeli rokonok szerelmi dalokat énekelnének egymásnak, hiszen ez az előjátéka a szerelmeskedésnek. A legtöbb dal a másik fél nevének és szülőfalujának tudakolásával kezdődik, hogy ezt a társadalmi vétket elkerüljék.

A hajadont, ha teherbe esik, nem ítéli el a társadalom, s a házasságon kívül született gyermeket nem éri hátrányos megkülönböztetés. De ha már a lánynak gyermeke született, sokkal kevesebb esélye van rá, hogy előnyös házasságot köthet, s értéke csökken a házassági piacon. A gyermek apja ritkán veszi feleségül, szívesebben szabadul kötelezettségétől a hagyományos bivalyáldozással. Ez ritka szokás. Általában úgy tapasztaltam, hogy azokban a társadalmakban, ahol még megvannak a csoportházasság maradványai, a gyermek születését kedvező jelnek tekintik a házassághoz. De a zsingpaóknál, még ha a lány gyermeke apjához megy is feleségül, ilyenkor kevesebb a szokottnál a menyegzői ajándék. Ha pedig az apa nem veszi el, hajadon marad, továbbra is a „közös házba” jár, vagy férjhez megy egy középkorú özvegyemberhez.

Mindezen kockázatok ellenére a lányok eljárnak a „közös házakba,” mert ez a szokás. No meg, ahogyan az egyik kangpu

megjegyezte, azért is, „mert nincs más szórakozásuk, és ezzel töltik a fiatalságukat”.

Ritka az olyan vakmerő lány, mint M'Gao, aki megtagadta a nőrablással kötött házasságot. Amikor megkérdeztem tőle, miért nem akart elrablójával élni, így válaszolt: „Öreg volt már és hihetetlenül szutykos, ópiumot szívott, s naphosszat csak lustálkodott. A menyegzői ajándékokat is csak úgy tudta összeszedni, hogy az öccsei dolgoztak.” M'Gaónak — nyilván a munkabrigáddal való kapcsolata révén — igen határozott nézetei voltak a szerelmi házasságról és a szabad párválasztásról. „Nagyon hálás vagyok a munkabrigádnak — mondta. — Nélkülük most kín volna az életem.”

Azért apját is sajnálta. Nem könnyű a helyzete, mert visszakövetelik tőle a menyegzői ajándékokat. „De küldök neki havonta 7 jüant a keresetemből, ezt megtakaríthatja, ha szabadulni akar az adósságtól. Mint diák 34 jüan ösztöndíjat kapok.

Mi zsingpaók sohasem lehettünk élettársra a házasságban — folytatta M'Gao. — Mindig szüleink és a falubeliek döntöttek sorsunkról. Ez most lassacskán megváltozik, már vannak lányok, akik férjet választhatnak maguknak. A falubeliek engednek a *kangpuk* befolyásának, s egyre több szülő egyezik bele, hogy gyermeke tetszése szerint válasszon élettársat.

Én olvastam a kínai házassági törvényt, de a zsingpaók még nem ismerik. Tudom, hogy szabad vagyok és független. Egyszer majd férjhez megyek ahhoz, akit szeretek... Akárhogy is, de halani sem akarok arról az emberről.”

A vérrokonsági rendszer a matriarchátus és a csoportházasság nyomait őrzi. Négy nemzedékre visszamenően mindenkit a nőnemű *adzser* elnevezéssel illetnek. A fivérek és a nővérek fiait ugyancsak nőnemű szóval *adzornak* — „fiúnak” — hívják. Az elhunyt apa ágyasát fia magához veszi tulajdon felesége mellé. Valamelyik nagybácsi vagy unokafivér pedig átveszi az özvegyet. Az ilyen „átruházások” elsőbbséget élveznek a szabad párválasztással szemben.

Fivérek és nővérek, s általában mindazok, akiknek azonos

vezetéknevük van, nem járnak ugyanabba a „közös házba”. Ugyan-ez vonatkozik a nővérekre és az anyai ági első unokatestvérekre is. E bonyolult korlátozások következtében a teherbe esett lány rendszerint meg tudja nevezni gyermeke apját.

A nemek kapcsolatára vonatkozó szabályok megszegőit súlyos büntetéssel sújtják. Testvérek vérfertőzése esetén mindkét fél halállal bűnhődik. Ha két fivér gyermekei közt szövődnek hasonló kapcsolatok, csak a férfit végzik ki.

A hűtlen feleségre nem vár büntetés, de a férj igyekszik bosszút állni, vagy elégtételt követel a férfitől. A váláshoz szükség van mindkét fél beleegyezésére, s a férfi esetében a válás mindig nehezebb, mert ő a csábító. Nőnél a váláshoz mindössze annyi kell, hogy visszaküldje a menyegzői ajándékokat. Ha férfi akar válni, további ajándékokra van szükség.

A hajnalig tartó éneklésnek és szerelmeskedésnek egyik következménye az is, hogy a fiataloknak nem sok hasznát veszik a munkában, amíg házasságot nem kötnek. Az ajándékok és az ügyeikkel járó egyéb kiadások viszont jelentős összegeket követelnek. Új szerelmi viszony kezdetén éjszakákon keresztül száll az ének, a fiú a lány szépségéről és ígésző bájairól dalol, a lány pedig kétségeit önti dalba: családjá nem örül majd a dolognak, vagy a fiú szerelme nem lesz tartós. Mire a fiú újabb dalokkal megnyugtattja, majd megajándékozzák egymást. A fiú ezüstérmékkel és virággal kedveskedik, s ajándékát egy bételes dobozban éjjel titkon a lány ágyába rejti. Ha a lány elutasítja közeledését, érintetlenül adja vissza a dobozt. Ha elfogadja, dohánnyal ajándékozza meg udvarlóját, vagy szablyatartó övet sző neki. Mindez csekély időt hagy munkára vagy tanulásra, s nagy anyagi áldozatokat követel a családtól.

Első nungpingi éjszakámon sokáig feküdtem ébren az új rendelőintézet deszkapriccsén. Hallgattam a bambuszlombok susogását fenn a magasban, a dzsungel ciripelését és nyikkanásait, a messzi „közös házakból” odaszűrődő halk dalfoszlányokat, a fiatalok felhangzó sikoltozásait és nevetését.

Gyógyító áldozat — Az egyetlen biztonságban levő húsdarab — Egy zsingpao véleménye a zsingpaókról — Oskommunizmus — Egyenlő részesedés, tekintet nélkül a végzett munkára — Vezetőkből uralkodó réteg — Az uzsora nem régi keletű — A földbirtok és a „pénz” fejlődése — Ellenségből jóbarát — Közvetlen átmenet — A közös munka nem segíti a szövetkezést

Nungpingba érkezésemkor nyomban kértem, hadd láthassam a legközelebbi állat-áldozást, s mielőtt nyugovóra tértem volna, üzenet érkezett: másnap hajnalban bivalyt áldoznak Bangda faluban, ahová 7 mérföldes hegyi ösvény vezet Nungpingből. A magas bambuszfák susogtak fejünk fölött a sötétben, amikor hajnalhasadáskor útnak indultunk, s a falufőnök hosszú háza előtt elhaladva keresztülvágtunk a bambuszligeten, közvetlenül a szellemek temploma mellett, ahol M'Gaót elrabolták, egyenest a hegyoldalnak, ahol az erdőváltós földművelés kipusztította a dzsungelt. S amint mentünk, egyre világosabb rózsás fényben úsztak a környező csúcsok.

A dzsungelben látszatra minden ösvény egyforma, de M'Ubi vezetett bennünket — egy helybeli zsingpao lány, akiből védőnő lett, vándor dzsungel-védőnő, nagy vöröskeresztes bőrtáskával a vállán. Útközben elmagyarázta, hogy a mai áldozatra temetési szertartás keretében kerül sor, de legtöbbször betegek gyógyulásáért áldoznak. „Tovább tart, mint gondoltam volna, amíg az enyéim végre megbíznak a modern tablettákban és gyógyszerekben — tette

hozzá. — Bangdában, ahová most megyünk, kigyógyítottam egy férfit a maláriából, de családja azért csak föláldozott egy bivalyt." Előző este hallottam, hogy Nungpingban, ahol 65 család él, 1956-ban 28 marhát, 73 disznót és 235 csirkét áldoztak — több mint egy disznót hetente, s minden két hétben egy szarvasmarhát.

Mások is csatlakoztak hozzánk az úton. Az áldozáshoz Bangda valamennyi lakosa fölvonult, de sokan érkeztek a szomszédos falvakból is.

Egyszerre távoli lövések csattantak, s mi futásnak eredtünk a hang irányába. De bárhogya siettünk, a bivaly már fej nélkül feküdt lenyúzott bőren, mire Bangdába értünk. Féltucat szakértő darabolta nagy figyelemmel, hogy mindenhová a megfelelő rész jusson: egy-egy szelet a gyermekeknek, a bordák az özvegyeknek és a közös kondérba, a hátsó combok a varázslónak és a falufőnököknek.

Három férfi méltóságteljes táncot járt az elhunyt háza körül egy lándzsás férfi vezetésével. Ők a rossz szellemeket űzték ki, de mindenki más az áldozat körül szorgoskodott: darabolták a húst, bambusztálakban fogták föl a vért, nyársakat faragtak, a hús mellé szolgáló főzeléket készítették bizonyos fának a leveléből, vagy vak-töltéssel lövöldöztek ócska mordályukból. Amikor szerte a faluban már gőzölögtek a kondérok, előkerült a rizs-sör és a pálinka, s én csakhamar rájöttem, hogy az áldozás voltaképpen pompás mulatság. Komolyan csak a varázsló és segédei veszik — nekik üzlet.

A bivaly javarésze csakhamar elfogyott, tömérdek rizs-sör és egy keserű mártás társaságában, amit az állat belének bizonyos részében található, félig emésztett fűből készítenek. Ekkor egy darab húst tűztek az egyik magas bambuszfára, s a férfiak versenyt lődöztek rá házi készítésű, fekete puskaporral és lazán illeszkedő ólomgolyóval töltött puskájukból. Ez a hús azt illette volna, aki lelövi, de nem akadt sasszemű céllövő a faluban. Így hát a hús fennmaradt, és csak néhány itallal jócskán telített embert vágott földhöz a puskaporral hasonlóképpen telített mordály ütése.

Vidám tréfacsinálók táncra perdülve kifigurázták a még min-

dig komoly méltósággal lépegető varázsló-táncosokat, majd tovább folyt az evés-ivás. Pazarul mulatott napestig a nép!

De az elhunyt családja, a szokásnak megfelelően, három napig köteles gondoskodni ilyen népünnepélyről — bivalyról, itláról és rizsről. Az özvegy adósságba keveredik, a leölt bivalyokkal senki sem szántja többé a földet, s a vetést fölveri a gyom, miközben munkanapok százai mennek veszendőbe. És ez jellemző ennek a vendégszerető és pazarló népnek az életmódjára.

„A mi népünk elmaradott és babonás — mondta a legtekintélyesebb zsingpao vezetők egyike. — A férfiak lusták, s így a legtöbb munkát nők végzik. Aratás után eszünk-iszunk, és nem törődünk a holnappal. Ahány bivalyt leölünk, annyival kevesebbet foghatunk igába.” Caotung volt ez a vezető, a kínai parlament képviselője és a tőhungi csou alelnöke: kövérkés, tisztára mosdott fiatalember, karján órával és szobája falán fényképekkel, amelyek Liu Sao-csi és más kínai vezetők társaságában ábrázolják. Valódi széken ülve illatos teát ittunk nála, finom porceláncsészéből.

Caotung leakasztotta hosszú, ezüstberakásos szablyáját a falról, s így szólt: „Ha egy zsingpao belép bármelyik honfitársa házába, s a szögre akasztja szablyáját és tarisznyáját, ez annak a jele, hogy enni kér. És ha jóllakott, a vendéglátó család még útravaló elemózsiát is csomagol neki. Mi addig eszünk egymásnál, amíg egyikünknek sincs már semmije. Ennek a közösségi érzésnek jó oldala is van, de ilyen körülmények közt szó sem lehet takarékoságról és haladásról. Végeredményben tehát senkinek sem jut elég ennivaló.

A mi népünk rendkívül ellenséges érülettel tekint más népekre. Ez érthető is. Ezek a népek a múltban elnyomtak és »majmoknak« hívtak bennünket. Lenézték a zsingpaókat. Mi, hivatalos személyek fölötte álltunk a többi zsingpaónak, de fölöttünk álltak a taj hivatalnokok, s azok fölött a kuomintangista han hivatalnokok.”

Történelmi szemmel nézve a zsingpaók a primitív társadalomból a feudalizmusba való átmenet korszakát élik. Az öntözött föl-

Ilyen kosarakban tartják
a vák ellenségeik levágott fejét

A halott egyik rokona a temetési
szertartáson

A mangsi dal- és táncgyűttes három zsingpao
lánytagja (a balszálon M'Gao)

dek és a kertek magántulajdonban vannak, de el nem adhatók. A többi föld köztulajdon, az műveli meg, akinek a vezetők engedélyt adnak a fölégetésére. Kevés a rizsföld, s a földművelési mód-szerek a lehető legkezdetlegesebbek.

És mert a szükség az év legnagyobb részében rákényszeríti őket, hogy napról napra előteremtsék a betevő falatot, a zsingpaók tömérdek időt töltenek a dzsungelben; vad bogyókat, gyümölcsöket és rőzsét gyűjtenek, hogy eladják a jómódú tajoknak a lenti síkságokon, ezért elhanyagolják a gyomlálást, s nem védik gyér vetéseiket az állatoktól.

A zsingpaók közt alig folyik némi csere; egyik családnak sincs a birtokában olyasmi, ami a másiknak ne volna, s az itteni életben egyébként is sok az őskommunista vonás. A földet sokszor közösen művelik. Az egyik család főz némi rizs-sört, s néhány másik eljön hozzá segíteni a mezei munkában. Ilyesmiért nem jár fizetség, és senki sem érzi, hogy munkával vagy bármi mással viszonznia kellene a többiek fáradozását. Ugyanígy épülnek a házak is. A zsingpaók a világ legtermészetesebb dolgának érzik azt a tényt, hogy ha öt ember egy nap alatt végezhet el valamit, akkor tíz még kelleme-sebben és gyorsabban elvégezheti, s több idő jut szórakozásra.

Senki sem éhezik, amíg valakinek van ennivalója. Ha egy család, amely kifogyott az élelemből, addig jár étkezni egy másik családhoz, amíg az is ki nem fogy, esze ágába se jut senkinek, hogy adósságot vagy fizetséget emlegessen. A kínai Felszabadító Néphadseregben van egy szigorú szabály, amely úgy szól, hogy még egy cérnaszálat sem szabad elvenni senkitől fizetség nélkül. Ez a szabály — amelynek nem csekély szerepe volt abban, hogy a tömegek támogatták a néphadsereget, s ez győzelmet arathatott a korrumpált kuomintangista rablóhadsereg fölött — nem hozott politikai sikert a zsingpaóknál. Az ilyesmi az ő szemükben annak a jele, hogy az illetőnek „rossz szíve van”. A zsingpaók megszokták, hogy aratás után rövid ideig lakomáznak, főzik a sört és mulatnak, s azután hosszabb ideig azon tengődnek, ami a dzsungelből összeszedhető.

De ezekbe a naiv és humánus kapcsolatokba mégiscsak be-
ékelődtek a caók,¹ a hegyi hivatalnokok. Ezek korábban ugyanolyan
közéleti vezetők voltak, mint a va törzsfők és falufőnökök, semmi-
ben sem különböztek el a néptől. De a közeli síkságokon uralkodó taj
hűbéri rendszer hatására — amely rendszer csak alsóbb rétege volt a
kínai császárság feudális rendjének — pozíciójuk fokozatosan örök-
lődővé vált, s a hegyi hivatalnokokból törzsi vezető réteg helyett
területi uralkodó réteg lett. A mintegy 500 hivatalnoki család ma
már külön kasztot alkot, s nem keveredik a többi zsingpaóval.

Az öt legnagyobb hegyi hivatalnok mindegyikének fennható-
sága alá több mint 10 000 ember tartozik, a kisebb hivatalnokok
egy-egy falu urai. A hivatalnoki családok — legalábbis elméletben
— azonos társadalmi helyzetet foglalnak el, és csak más törzshöz
tartozó hivatalnoki családokból házasodnak. A hivatalnoki pozí-
ciót mindig a legfiatalabb fiú örökli. A hivatalnokok szokásjog alap-
ján kormányoznak, katonaság vagy rendőrség nélkül, alacsonyabb
rangú hivatalnokok segítségével. Ezek az alacsonyabb rangú hiva-
talnokok — a *szuvunok* — még szembetűnőbb nyomait mutatják
annak a primitív demokráciának, amely a munkabrigádok meg-
jelenésével mindinkább eltűnőben van. Kiválasztásuknál néhol
ragaszkodnak ahhoz a családhoz, amely a falut alapította, de ma
már minden ilyen posztot kinevezéssel töltenek be. Az öregek még
emlékeznek azokra az időkre, amikor egynémely alacsonyabb
rangú hivatalnoki pozíciót választással töltöttek be. De ezek a kis-
hivatalnokok nem tartoznak az uralkodó rétegehez.

A rangon aluli házasság itt nem büntetendő cselekmény —
mint a norszuknál, ahol halálbüntetéssel sújtják —, de a hivatal-
nok ez esetben elveszíti kiváltságos helyzetét, közönséges zsingpao
család pedig nem rendelkezik olyan vagyonnal, hogy fia hivatal-
noki családból hozhatna feleséget. „Közemberből éppúgy nem lehet
hivatalnok, mint dinnyéből hús. Mindennek más a magja.” — tartja

¹ A hivatalnoki kaszt valamennyi férfitagjának neve Cao-val, a nők neve
Nang-gal kezdődik.

a közmondás. A zsingpaóknak összesen négy törzsük van, s a legtöbb hivatalnok a kisebb lélekszámú langszu és csaszu törzshöz tartozik. Innen ered az a másik mondás, amely szerint „tíz langszu családban legalább kilenc hivatalnok akad”.

A hegyi hivatalnokok számos gazdasági előjogra tettek szert. Minden zsingpao családtól 3–5 napi robotmunka és több lor (puttony) rizs jár nekik évente. (Ezeknek az évi szolgáltatásoknak az értéke mintegy 7 jüanra — 1 fontra — becsülhető.) Ezenkívül minden áldozati állatból és vadzsákmányból őket illeti az egyik hátsó comb. Ha családjukban születés, házasság vagy haláleset fordul elő, megfelelő „ajándékokat” kapnak, döntőbírói tevékenységükért pedig díjazásban részesülnek. Amikor a falvak Mudajnak, a legnagyobb zsingpao szellemnek mutatnak be áldozatot, csakis ők vezethetik a szertartást, s ilyenkor a falubeliek lábasjósággal, itallal és egyéb „ajándékokkal” honorálják hivatalnokaik fáradozását. A földművelésben is „segítenek”, midőn irányítják az áldozást a hivatalnoki templomban — egy zsúptetős erdei kunyhóban — a tavaszi vetés előtt. Ilyenkor megkaparják kicsit földjüket, s ezzel megadják a jelt a tavaszi munkák megkezdésére.

A hegyi hivatalnokok ellenőrzése alá tartoznak a területükön levő közös földek. Ha új család költözik körzetébe, a hivatalnok kijelöl a jövevények részére egy parcellát, s a föld ismét az ő hatáskörébe kerül, ha elköltöznek.

Azok a más nemzetiségűek (hanok, tajok, liszúk stb.), akik zsingpao hivatalnok fennhatósága alá tartozó területen élnek, fejadót fizetnek pénzben vagy természetben. Többnyire az a néhány rabszolga² sem zsingpao, aki a legnagyobb hivatalnokok tulajdoná-

² Annak oka, hogy a zsingpao társadalom nem a klasszikus módon — a primitív, a rabszolgatartó és a feudális társadalom lépcsőfokainak érintésével — fejlődött, feltehetően a terep sajátos jellegében keresendő. Mert míg a norszúk és a vák mindmáig elszigetelődtek a síkságokon élő népek befolyásától, mivel egyedül élnek magas hegyekben, a zsingpaók elszórtan élnek hegyes földjükön a síkságokat benépesítő tajok közt. S minthogy rendszerint csak néhány órai járóföldre vannak a legközelebbi taj körzettől, aránylag könnyen érvényesülhetett náluk a taj hűbéri befolyás.

ban van, hanem portyán vagy harcokban szerzett más nemzetiségű fogoly.

Feltehető, hogy a hivatalnoki kaszt kettős folyamat révén gazdagodott meg: kihasználta azt az előjogát, hogy hatáskörébe tartozik a földek kijelölése, és ajándékokat kapott. Tisztét pedig mindinkább öröklés útján töltötte be választás helyett. Manapság bármelyik hivatalnok, még ha csak egyetlen faluja van is, úgy 60 családdal, elég jómódú ahhoz, hogy elkülönüljön a köznéptől, mert övé a legjobb föld, melyet robotmunkával műveltet, s ráadásul még ajándékokat és díjazást is kap.

A jelen helyzetet megelőző ősközösségi életmód egyik maradványa az a mind a mai napig fennmaradt legenda, amely szerint a hegyi hivatalnoknak az a feladata, hogy enni adjon a szegényeknek, és segítse a szűkölködőket. Hogy ez mennyire volt valaha is igaz, ma már senki sem tudja. Bizonyára volt valami alapja, s ez adja most az elméleti bázist azokhoz a fokozott szolgáltatásokhoz, amelyeket a hivatalnoki kaszt idők folyamán a népre kényszerített, amint egyre inkább elszakadt tőle.

Igy tárta elém mindezt Caozsong, a nungpingi járás 12 falucskájának hivatalnoka — 360 háztartás ura. Reggeli után üldögéltünk együtt, ő nagyokat húzott az erős rizspálínkából, én pedig udvariaságból úgy tettem, mintha követném példáját, s közben hivatalnoki pozíciójáról beszélgettem fekete félbársony zekéje fölött régi japán tiszti köpenyt viselő partneremmel.

„Sohasem kaptam semmit azért, hogy hivatalnok vagyok — jelentette ki Caozsong. — De mi, hivatalnokok némi ellenszolgáltatásban részesülünk, mert segítünk a népnek a földművelésben, megmondjuk, mikor kell vetni és így tovább. Nekem azért van több és jobb földem, mert az újonnan fölégetett föld elsőnek a hivatalnokot illeti. S jár még nekem némi gabona és ópium, állati comb és egyéb adomány. S mert több a jövedelmem, segíteni tudok a szűkölködőkön. Nem, az ilyen segítségre nincs szabály. A hivatal-

nok is szegény, így hát nem sokat segíthet. Megeshet, hogy valaki hoz egy kis italt meg gyógyfűvet, és én adok neki egy lor (mintegy 1,50 jüan, vagyis 6 shilling értékű. — A. W.) gabonát. Később azután, ha leöli valamelyik állatát, elhozza a combját.

A zsingpaók a múltban sohasem gondoltak adósságra vagy kötelezettségre, ha másoknak segítettek. Ezt mi csak alig húsz éve tanultuk a hanoktól. Ők tanítottak meg rá, hogy ha valaki kölcsönt vesz fel, jogos és méltányos, hogy egyet-mást azonfelül is juttasson hitelezőjének. Vezetőink igyekeztek gátat vetni ennek a felfogásnak, de a baj már megtörtént."

Mikor azonban sikerült kifürkészni, mennyi jövedelmet élvez valójában ez a régi hivatalnok, aki most egyik leglelkesebb pártolója az új „elveknek", kiderült, hogy az összeg korántsem megvetendő. A 360 család mindegyikétől jár neki 3—3 munkanap — ez évente összesen 1080 munkanap, vagyis három ember egész évi munkája; az átlagos 3 lor gabonajárandóság értéke családonként 4,50, összesen 1620 jüan (kb. 240 font), s a 3 uncia ópiumjárandóság értéke sem lehet kevesebb a fenti összeg felénél. Ez pedig — még akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy a háztartások jelentős része nem fizet — hatalmas summa ezen a vidéken, s bőven lehetővé tenné, hogy barátunk mindazokat támogassa, akik „némi ellenszolgáltatásban" részesítették, mert „segített a földművelésben".

A Nungpingot környező terület vizsgálata azt mutatta, hogy a hivatalnokcsaládok tulajdonában átlagosan 5 acre föld van — többnyire jó, rögzített rizsföld —, miközben a többi zsingpao 1,5 acre kiszikkadt erdőváltós földön tengődik. S tetejébe még kétszer annyi bivallyal és tízszer annyi ökörrrel is rendelkeznek, mint egy közönséges zsingpao család.

Az ingatlan vagyon és a „pénz" — a rizsföld, az állatállomány és az ópium — gyorsan koncentrálódott a hivatalnokok kezében. A javak koncentrációjának másik pólusán álló varázslók az ilyen társadalmakban szokásos járandóságokat élvezik: minden áldozati

állat egyik combját és különböző díjazásokat, amiért közbenjárnak a szellemeknél. Rendszerint nem tartoznak a hivatalnoki kaszthoz, de hasznat húznak kettejük szoros kapcsolatából, s így érdekeik azonosak a hivatalnokok érdekeivel.

Ennek a vagyonfelhalmozódásnak a talaján fejlődött ki az uzsora az ősközösségi „kölcsonkérésből”, ami még többnyire falubeli rokonok közt zajlott le.

Amikor a munkabrigád 1952-ben felülvizsgálta a nungpingi adósság-helyzetet, kiderült, hogy a falu hivatalnoka és varázslói néhányszor nyújtottak kölcsönt más falvak lakóinak, de nungpingi lakosnak egyetlen alkalommal sem. S néhány nungpingi is vett fel kölcsönt kamatra más hivatalnokoktól és más falvakban. A legtöbb „adós” azonban rokonaitól kapott kamatmentes kölcsönt, bár itt-ott előfordult, hogy „lábon vették meg az ópiumot”, s fél ezüstdollárt fizettek unciánként olyan ópiumföldért, amely learatva unciánként 75 centet is megért volna, tehát a vevő hetek alatt 50%-os kamatot vágott zsebre.

Néhány évvel később, 1956-ban a nungpingi lakosok helyi tartozása már 5340 font gabonát tett ki, s ennek évi kamatai érték az 5610 fontot; külső tartozásaik pedig 7080 font gabonára emelkedtek, 6150 font évi kamattal. Az adósságok kamata a falu gabonatermésének 4,35%-át emésztette föl. Ez az arány még nem volt nagy, de gyorsan nőtt.

Kölcsönhöz rendszerint azok folyamodtak, akik rendkívüli esemény — házasság vagy áldozás — előtt álltak, vagy éheztek, s valami okból nem járhattak ki az erdőre a betevő falatért — no és természetesen ópiumszívók, mivel az ő munkaerejük csökken, kiadásaik viszont nőnek.

Az egyik eladósodott családnak 484 jüan volt az évi jövedelme. Ebből Kína bármely vidékén kényelmesen megélne egy paraszt; ám ez a család kiházásította egyik fiát, s ehhez a következőkre volt szüksége: 2 ökör, 200 csésze ital, rizs, 70 tojás, többféle ruhakelme, néhány öltözet ünneplő ruha, 5 uncia ópium és a varázslónak járó,

282 jüan értékű díjazás. Még a megmaradt 200 jüan körüli összeg is elég volna a megélhetéshez bármelyik takarékos kínai parasztnak. De a zsingpaók szokásos könnyelműségével ez a család már mindenét fölélt a menyegző napjáig, s kénytelen volt kölcsönt fölvenni kamatra.

Az egész vidék — a Töhung taj—zsingpao autonóm csou — nem egyéb óriási melegháznál, ahol csaknem minden kitűnően megteremne. De míg a zsingpaók szörnyű nyomorának a múltban főként az aratási időszak vad pazarlása és pocsékolása volt az oka — „Együnk új gabonát, és beszéljünk régi civódásokról!” —, most új tényező bukkant fel: a zsingpao köznép elszegényedése az uzsora révén, amelynek kialakulását a hegyi hivatalnokok növekvő gazdagsága tette lehetővé.

A pártmunkások a „Tégy jót és szerezz barátokat!” szokásos előkészítő folyamata közben tanulmányozták ezeket a változásokat, s arra a következtetésre jutottak, hogy a zsingpaók már igen gyors ütemben haladnak olyan társadalmi forma felé, amely nem sok jót ígér a népnek.

A kommunisták lényegében itt is ugyanazzal a problémával kerültek szembe, mint a váknál és a norszukuánál. Hogyan hidalják át azt a szakadékot, amely az itteni primitív életformát elválasztja a Kína többi részében végbemenő fejlődéstől? Az előző kínai rendszerek még csak nem is próbáltak változtatni a helyzeten, sőt lényegében okozói voltak a kasztrendszer kialakulásának azzal, hogy han hivatalnokokat helyeztek a tajok, és tajokat a zsingpaók fölé, s kisajtoltak belőlük mindent, amit csak lehetett.

A feudális tajoknál, akik dúsan termő, de szűkre szabott földterületeket műveltek lenn a síkságokon, az ország többi részében végbemenő földreform hírére a földéhes parasztok elemi erővel követelték, hogy náluk is hajtsanak végre hasonló földosztást. A taj földesurak a súlyos tömegnyomás hatására kénytelenek voltak engedni, s a földosztás békés eszközökkel, földesúr és paraszt meg egyezése útján került végrehajtásra.

A zsingpaóknál, akik bővében vannak a földnek, nem vetődött fel ilyen követelés. Az az elenyészően csekély földbér és szolgáltatás, ami egy-egy családra jutott, valóban nem volt döntő oka a szegénységnek, s a hegyi hivatalnokokat a zsingpaók olyan születtett uralkodóiknak tekintették, akiknek bizonyos szolgáltatásokkal adóznak, cserébe azért, mert közszolgálati funkciókat teljesítenek, s kisegítik őket a bajból. Döntő fontosságú volt tehát, hogy a kommunisták együttműködjenek a hivatalnokokkal. További bonyodalmakat okozott a zsingpaók ellenséges érzülete évszázados elnyomóikkal a hanokkal szemben.

Caotung, aki ma lelkes híve a kínai forradalomnak, s az Országos Népi Gyűlés képviselője, kezdetben korántsem volt kommunistabarátnak mondható. Ez a fiatal zsingpao — mintegy 3000 ember ura és parancsolója — 1950-ben szabályszerű kis ütközetet vívott a Felszabadító Néphadsereggel. A dzsungel akkortájt hemzsegett a menekülő kuomintangista csapatoktól és a rablóbandáktól, amelyek fölérték a vidék készleteit, s megfosztották a zsingpaókat szerény ingóságaiktól. A vesztes ütközet után Caotung — érezve, hogy nem tud megbirkózni a körülötte lobogó tüzekkel — összecsomagolta értékeit, s a burmai határ irányába menekült. De útközben kuomintangista maradványok rajtaütöttek, megölték a fivérét, s minden vagyonát elrabolták. A néphadsereg katonái, értesülvén a rajtaütésről, üldözőbe vették és elfogták a rablókat, s visszaadták Caotungnak elrabolt értékeit. Ez nagy hatással volt a fiatalemberre. De a zsingpao vezetők általában ellenségesen és gyanakvóan viselkedtek, attól tartva, hogy elveszítik előjogaikat és társadalmi helyzetüket.

A pártmunkások elvben úgy határoztak, hogy hasonló politikát és munkamódszereket alkalmaznak itt is, mint a váknál, a helyi sajátosságoknak megfelelő változtatásokkal.

„Kezdetől fogva együttműködtünk a hivatalnokokkal, igyekeztünk megnyerni őket, hogy legyenek segítségünkre a primitív elmaradottság leküzdésében s a zsingpao nép jobb jövőjének meg-

teremtésében — mondotta Jang Szu, a propagandaosztály vezetője. — Legfőbb feladatunknak tekintettük, hogy jobb földművelési módszereket honosítsunk meg, emeljük a termelést, és valami módon elérjük, hogy kevesebbet pocsékoljanak az emberek.

Megállapítottuk, hogy a zsingpaóknál megvalósítható a közvetlen, fokozatos átmenet a szocializmushoz, minden közbülső társadalmi forma nélkül. Erre azért van meg a lehetőség, mert a Kína többi részében lezajló forradalom révén az állam jelentős segítséget nyújthat a vidék népének, a kommunista párt pedig jelenlétével tudományosan befolyásolhatja a helyzetet."

A zsingpaók valóban hatalmas segítséget kaptak. Az állam 1957 végéig 1 millió jüan értékű árusegélyt és 810 000 jüan kamatmentes és később törlendő „kölcsönt” osztott szét köztük. A hivatalnokoknak folyósított anyagi támogatás — ami kárpótolni hivatott őket az előjogokban és szolgáltatásokban elszenvedett veszteségekért — mintegy 250 000 jüant tett ki. Az egész összeg tehát jócskán meghaladta a 300 000 angol fontot.

A pártmunkások mezőgazdasági eszközöket hoztak a modern földművelési módszerek bemutatásához, s mintaparcellákon demonstrálták több jól fizető terményt, a tea, a kávé és néhány korai növény — burgonya, borsó, bab — előnyeit. A segély lehetővé tette, hogy az emberek több időt töltsenek produktív földműveléssel, ahelyett, hogy az időpocsékoló erdei gyűjtögetéssel állandósítanák szegénységüket.

A segély jó része veszendőbe ment. Nem egy igásállatot áldoztak fel értelmetlenül, hogy kigyógyítsanak olyan maláriától elgyötört haldoklókat, akiket könnyűszerrel megmentett volna az atebirin. Sok került a segélygabonából a sörfőző bambuszkádakba. De azért a segély némiképp áthidalta az év éhezési időszakait, s több munkanapot szabadított fel a rendszeres földműveléshez. És ami talán még fontosabb volt: megtörte a han-ellenes érzületet.

Am a segély önmagában nem oldhatott meg semmit. Érződött,

hogy a helyzet radikális megváltoztatása csakis a termelőszövetkezetek segítségével érhető el. „Mi pedig kezdetben — mondta Jang Szu — még naivul azt hittük, hogy a primitív ősközösségi életmód — a közös munka és a termés felosztása azok közt, akik megművelik a földet — kedvez a termelőszövetkezetek alapításának. De csakhamar rájöttünk, hogy épp az ellenkezője igaz.”

Az egyenlősdi és a szocialista „mindenkinék munkája szerint” elv közt a szakadék a gyakorlatban csakugyan óriásinak bizonyult.

Kulcs sok ajtóhoz – Eszkimó-földi tapasztalatok – „Dzsungel-áruhá” – Ellenvetések a végzett munka arányában való részesedéssel szemben – Aki számolja a munkaegységeket, annak „rossz szíve van” – Az emberek egyformák – A munka nem fontos – A szorgalmasabb nem akar nagyobb részt kapni, miut a többi – Szövetkezeti tagok nem áldoznak – Jól fizető termények

Ha a zsingpaók abban az irányban fejlődnek tovább, amerre a múlt század második felében elindultak, náluk is feudális földbirtokrendszer alakul ki, nagybirtokos hűbérurakkal a társadalom egyik pólusán, s elszegényedett parasztsággal a másikon. A pártmunkások azt kutatták, miképpen kerülhetnék el ezt a folyamatot, hogyan lendíthetnék keresztül a zsingpaókat egyetlen ugrással a történelem több lépcsőfokán úgy, hogy közben fenntartsák a szövetséget a hivatalnoki osztállyal, s ezáltal elejét vegyék, hogy pusztító összeütközések keletkezzenek zsingpaók és hanok vagy zsingpaók és zsingpaók közt.

Úgy látszott, a termelőszövetkezet az az aranykulcs, amely sok fogas kérdésnek a nyitja. A rizs vetésterületének növelése rögzíti a szántóterületet, s nyomban emeli a termelés általános színvonalát; az állatállomány közös tulajdona gátat vet az áldozásoknak; a rendszeres jövedelemosztással megszűnik az az állapot, midőn néhányhavi lázas evés-ivást többhónapos időrabló erdei gyűjtögetés követ; az így felszabaduló munkaerő emelheti a földművelés általános színvonalát; és a zsingpao népből kitermelődhet az a vezető

réteg, amely mint politikai erő ellensúlyozni tudja a kizsákmányoló hivatalnoki osztály befolyását. Más érvek is szóltak még a termelőszövetkezet mint oktatási, egészségügyi, kulturális és szociális központ mellett.

Ezt az „átalakítási munkát” — ahogyan itt nevezik — új szervezeti forma keretében végzik mindenütt a zsingpaók földjén. Ez a forma a termelési és kulturális állomás. Azt mondják, többen olvastak arról, hogyan dolgoztak a kommunisták a Szovjetunióban az eszkimók közt, s ez adta az ötletet. Az állomások munkabrigádokat küldenek ki, kiépítik a kereskedelmi hálózatot (amelynek láncszemei a piacok, az üzletek és a vándor felvásárlók), egészségügyi szolgálatot, iskolákat, technikai tanfolyamokat létesítenek, s irányítják a közvetlen napi munkát a szétszórt zsingpaók közt.

Természetesen Nungpingban, ebben a tipikus zsingpao faluban is nyílt ilyen állomás. A Csöfang városától mindössze félnapi járóföldre fekvő Nungping különben is elismert zsingpao gócpont, s itteni fogalmak szerint elég nagy falunak is számít.

Nungping épp a legmagasabb pontján terül el egy hosszú hegygerincnek, bambusz- és banánfák sűrűjében. Néhány lépés túl a gerincen, s merőben megváltozik a táj: az egyik oldal erdőváltós földek szabálytalan foltjaival tarkított, vad hegyvidék, a másikon közvetlenül belátni a burmai út legnagyobb városa, Csöfang körül elterülő termékeny, hordalékos síkságot, ahol minden talpalatnyi föld Kína leghíresebb rizsét termi, s minden patakocska rizshántoló masinákhoz kapcsolt vízikerekeket forgat. Még a madarak is kővérek odalent, mert megtanulták, hogyan lehet egy szemvillanásnyi idő alatt beröppenni a működő hántolóba, s egy rizsszemet felragadva sértetlenül kiröppenni.

Nungping nagy változáson ment keresztül. A sűrű fák közt elszórt, egymástól elrejtett szalmatető s viskóit ma már háttérbe szorítják a termelési és kulturális állomás négyszögletes, cseréptető s vályogházai. Szemben a rendelőintézzettel, ahol laktam, s amely egyszersmind az állomás egészségügyi osztálya, új „áruház”

nyílt: egyetlen hosszú üzlet, zsúfolásig megrakva mindazzal, ami a zsingpao szíveknek kedves. Külső falán színes plakátok ábrázolták a dzsungelnek azokat a termékeit, amelyeket a kereskedelmi csoport megvételre keresett. A bolt előtt száradásra kitett, szürke majombőr himbálódzott szalmával kitömve, mint valami szörnyű kocsmacégér. A hosszú pultnak, amely közvetlenül a dzsungelre nézett, rendszerint három-négy, többnyire fiatal zsingpao is támaszkodott, hátán keresztbe vetett íjjal, szemlátomást azon töprengve, mit vásároljon pillanatnyi szerelmesének, vagy hány friss bambusz-hajtás árából tehet szert a ma már nélkülözhetetlen zseblámpára. Bételdiótól éjfekete ajkú öreg zsingpao hölgyek morzsolgattak ujjaiuk közt órákig egy-egy darab kelmét, mielőtt eldöntötték volna, hogy áruba bocsátják előttem ismeretlen fűvel telt kosarukat annyiért, amennyiből kitelik az öregüknek egy új nadrág. A rendelő-intézet mögött van a terménykereskedés, amellet pedig a mezőgazdasági szakemberek háza. A hegygerinc tetején áll az elemi iskola, kilátással mindkét völgyre. Az iskolacsengőt ócska teherautókerék vasrámája helyettesíti, s az épületben „félíg gazdaság félíg iskola” elnevezéssel dolgozók iskolája is működik. A mindennek középpontjában helyet foglaló, simára döngölt térségen pedig ma már minden hat napban rendszeres piacot tartanak. Ez gyökerében megváltoztatta az előző helyzetet. Addig többnyire a zsingpaók mentek Csöfangba árusítani, most viszont a csöfangi tajok jönnek a nungpingi piacra vásárolni.

Ezek a termelési és kulturális állomások — 17 van belőlük — azért is előnyösek, mert a helyi önkormányzatnak megfelelő közigazgatási szerv funkcióját töltik be. A nungpingi állomás fennhatósága alá 5 körzet tartozik 116 faluval. S minthogy az állomásokat a kommunista párt közösen vezeti az alakulóban levő helyi önkormányzati szervekkel, itteni vélemény szerint alkalmasak rá, hogy összefogják a hivatalnokokat, a varázslókat, a zsingpao nép legaktívabb elemeit és a kommunista pártmunkásokat. Tudomásom szerint, ilyen állomások sehol másutt nem működnek Kínában.

Nem is állította senki, hogy jobbak más szervezeti módszereknél. De Töhungban hasznosnak bizonyultak, tekintettel a zsingpao társadalom felaprózott jellegére, s amióta 1956-ban megalakultak, létrehozták az első szövetkezeteket, s a falusi munkabrigádok segítségével irányítják fejlődésüket.

Az első perctől úgy festett a dolog, hogy az új szövetkezetek hajótörést szenvednek az őskommunista egyenlősi szikláján. Hogy a zsingpaók nem tudnak sem írni, sem számolni, ellenségei mindennemű tervezésnek, s természettől fogva megdöbbenően hanyag és rossz gazdák — mindez negatív tényező volt, de nem okozott meglepetést. Annál váratlanabbul hatott az a sokféle pozitív ellenvetés, amivel a végzett munkával arányos jövedelemelosztást fogadták.

A nungpingi járás első szövetkezeteinek egyike Lungzsunban alakult. Együtt tettem meg a 6–7 mérföldes utat végig a gerincen Liang Jung-livel, az állomás vezetőjével, akinek neve találóan annyit jelent, „mindig a csúcson”, mert csakugyan mindig a hegy-csúcsokat és a hegygerinceket járja. Az útbaeső egyik falucskában egy asszony szőtte a szokott geometriai mintával ékes szárongszoknyák egyikét. A kézifonású láncfonalat egy néhány yardnyira levő bot és az ölében övvel rögzített ráma közé feszítette, és szorgosan vezette ide-oda a lapos fadarabra tekert vetülékfonalat, néhány hüvelyknyit szőve naponta az egy láb széles anyagból. Egy szoknya teljes elkészítése két hónapot vesz igénybe, s ára kb. 21 jüantól 100 jüanig terjed. Ugyanabban a kis zsingpao faluban olajprést is láttam: kivájt fatuskóba illesztett, ékekkel összefogott két rövid szálfá préselte ki az olaj csekély hányadát a magból, hiányosan végezve el egy nap alatt azt, amit egy egyszerű csavarprés percek alatt elvégezhetett volna.

Lela, a lungzsuni szövetkezet elnöke jóképű, nyugodt modorú fiatal férfi, s habár sem írni-olvasni, sem számolni nem tud, rendkívül intelligens. Nagy, nyílt tekintetű szeme van, ritkán nevet, s a jelek szerint szokatlan egyenjogúságban él gyönyörű fiatal fele-

ségével. Az asszony második gyermeküket szoptatta, amikor náluk jártam, így hát Lela fogta a hároméves nagyobbát, s egész délután mindenhová magával vitte, amint bejártuk a szövetkezetet. Erős jellemre vall, hogy nem bánta, ha ki is nevetik ezért az „asszonyi munkáért”. Házában ott voltak a mezőgazdasági eszközök, amelyeket a szövetkezet az államtól kapott: mintegy tucatnyi széles ekevas, amilyenell a rizsföldet szántják, és többféle „modern” vasszerszám, kapa, csákány és ásó. Szemben a simára egyengetett kosárlabdapályával, amely a szérűskert szerepét is betölti, áll a munkabrigád tágas kunyhója, ahol a szövetkezet összejöveteleit tartja.

Lela elmagyarázta, miféle csomók kibogozásán fáradozik jelenleg a szövetkezet. Miközben beszélt, falubeliek szállingóztak be egymás után hallgatni és vitatkozni, a nyílt tűz köré kuporodva bételt rágtak, majd a pipa is körbejárt.

„Mi zsingpaók — mondta Lela — lenézzük azokat, akik felhánytorgatják, mit tesznek másokért. Az ilyen embernek szerintünk rossz szíve van. Mondjuk, én segítek valakinek házat építeni vagy fölégetni egy parcellát. És azután nem gondolok rá többet. Ő nem köteles ugyanezt megtenni nekem. Nem tartozik semmivel. Ami a földemen terem, az enyém, de szívesen látok bárkit vendégül, hogy velem együtt fogyassza.

Ha több család műveli ugyanazt a parcellát, mi nem tartjuk számon, ki mennyit dolgozik, nem számolgatjuk, hogy ez az ember erős, amaz pedig még gyermek vagy öreg, s hogy tíz napot dolgozott-e valaki vagy tizenötöt. Hírét sem hallottuk annak, hogy a termést egyenlőtlenül is el lehet osztani, többet juttatva azoknak, akik többet dolgoztak, és sohasem ismertük a rendszeres munkaidőt. Szerintünk több kéz gyorsabban végez a munkával, s beszélgetés közben jobban telik az idő. Úgy nem olyan fárasztó. A végzett munka számontartását mi eddig ostobaságnak és meglehetősen udvariatlan eljárásnak tekintettük.”

Itt közbevágott egy vénséges vén zsingpao, a szövetkezés.

nyilvánvaló ellensége. Már Lela szavai alatt bosszúsán füstölgött magában, s most csaknem ugyanazzal az érvvel állt elő, amit a váknál is hallottam. „Újmódi ostobaság az egész — mondta. — Az élet egészen más. Én gyermek voltam, azután férfi, most pedig öreg vagyok és gyenge. Ilyen az élet, és mindnyájan egyformák vagyunk. Én nem értek egyet ezekkel a munkaegységekkel. Egyik nap kedvet érzek a munkához, másik nap inni vagy aludni akarok. Életemben mindenki körülbelül ugyanazt teszi. Azt mondom hát, részesedjünk egyenlően, és ne törődjünk vele, melyik nap mit csinál a másik.” S ekként kimondva, ami a szívét nyomta, visszatért zubogó bambusz vízpipájához.

Lela elsőnek próbálta nyélbeütni a szövetkezetet, mihelyt a gondolat 1955-ben fölvetődött. Egyesek szerint ezzel a ravasz fogással a hanok csak azt akarták elérni, hogy a zsingpaók mindenfélét termesszenek nekik. De Lela más véleményen volt. „Komoly embereknek látszottak, és mindenfélét adtak nekünk. Többet tudtak, mint mi, s én hittem nekik, amikor azt mondták, hogy a szövetkezet segítségünkre lesz” — jegyezte meg. Ő viszont a munkabrigádnak volt segítségére abban, hogy a 25 lungzsuni családból tizenegyet meggyőzzön, s 1956-ban megalakítsa a környék első szövetkezetét.

Az első, sokat hánytorgatott kérdés, amellyel a szövetkezet szembekerült, mindjárt a tervezésnél fölvetődött. Ahogyan Lela kifejtette: „Minálunk senkinek sincs olyasmije, ami a másiknak ne volna. Ugyanazt termesztjük — amire szükségünk van —, s nem adunk-veszünk egymás közt. Ha mindenből kifogyunk, másoknál eszünk, s ha senkinek sincs már semmije, eladjuk lenn a síkságon, amit a dzsungel ad.

Szerintünk bolondság olyasmit termelni, amire nincs szükségünk, csak azért, hogy eladjuk. Inkább azt termeljük, ami nekünk kell.

Ez ugyan kevésbé gazdaságos — folytatta a fiatal szövetkezeti elnök —, de nehéz meggyőzni az embereket, hogy másképp csinál-

Lela és felesége az államtól
kapott új ekevasakkal

Lányok tánca egy temetési
áldozáson

Zsingpao gyermek gabonát rostál

ják. Tagjainkat nagyon felkavarta a tervszerű termelés gondolata. »Mi történik, ha én csak egyfélét termeszték a földemen, s valami baj lesz a szövetkezettel?« — gondolta mindegyik. Mert hogyan bízzék a szövetkezetben az, aki még ki sem próbálta? Nem tudtuk kiszámítani, miből mennyi a szükségletünk, s kénytelenek voltunk segítségül hívni a munkabrigádokat a tervezéshez. És mert a tagokat idegesítette, hogy nem ugyanazt termesztik parcellájukon, mint azelőtt, kezdetben nem hozták be minden földjüket a szövetkezetbe, egyet-mást külön is termesztettek tetszésük szerint, arra az esetre, ha valami hiba csúszna a számításba.

Lela elmagyarázta, hogyan vezették a számadásokat, először emlékezetből. Az egyik tagot megbízták, hogy tartsa fejben a rizs-munkaegységek számát, a másik a bab-munkaegységek megjegyzéséért volt felelős. Amikor ez csődöt mondott, hosszú bambuszlapokra vésett rovátkákkal és madzagra kötött csomókkal kísérleteztek. Ám ezzel se mentek sokra, miután a gyermekek is beszálltak a játékba, kedvük szerint szaporítván a rovátkák és a csomók számát. A munkabrigád ekkor segítségükre sietett, s nyomtatott munkaegység-cédulákat készített. Ezeken meg, sajnos, rajta volt a *han fen* szó, amely néhány bankjegyfélésegen is megtalálható, s így a cédulákat összekeverték a pénzzel. Egy jómódú, furfangos falusi egész csomót összevásárolt, abban a reményben, hogy aratáskor hasznát húz belőle. De azért ez a módszer lényegében bevált.

A tagok nem sokat jártak ki a mezőre. Ahogyan én láttam, a munkabrigádoknak a legkeservesebb és legkevésbé megoldható problémát az a sok különböző és soha egybe nem eső nap okozta, amikor a zsingpaók hagyományos szokás szerint nem dolgoznak. A születésnapján senki sem dolgozik, de ez nem évente van. Ha valaki például a piaci napot követő harmadik napon született — piacot rendszerint minden hat napban tartanak —, akkor minden piaci napot követő harmadik napon ünnepel. Hasonlóképpen emlékeznek meg a legutóbb elhalt rokon halála napjáról. S hacsak ezek az „évfordulók” egybe nem esnek, hat napból három máris kiesett

a munkából, mert piaci napon sem dolgozik senki. Azután következnek még a hagyományos áldozási napok és a különleges események, menyegzők és temetések, a rokonlátogatásra szánt napok, s nőtlen ifjak és hajadon lányok esetében a szerelmi élet időtrábló követelményei. Mindettől alig marad valamicske idő munkára, s ezt az időt is nagyon nehéz tervszerűen beosztani.

Megvizsgáltam egy özvegyasszony, M'Nang „időbeosztását”. Ez az asszony, aki három kiskorú gyermekkel maradt özvegyen, lelkes szövetkezetbarát, lévén egyike a három lungzsuni kommunista párttagnak. A szokott állami segílyt kapta, s miután ezt a szokott ésszerűtlen módon föléltte, kénytelen volt napról napra előteremtteni gyermekeinek a betevő falatot. Az 1957 áprilisa és októbere közt eltelt 183 napból 79 napot azzal töltött, hogy rőzsét és vadnövényeket gyűjtött az erdőben, s ezt piacra vitte eladni; 9 napot a szellemeknek áldozott; mindössze 8 napon végzett hagyományos közös munkát más családokkal, a szövetkezeten kívül (rossz fényt vetne egy kommunistára, ha megtagadná ezeknek a hagyományos kötelezettségeknek a teljesítését); 2 napot töltött napszám-ban; 10 napot betegeskedett és 14 napot egyéb ügyei foglaltak le. Tehát összesen 61 nap jutott születés- és halálozási „évfordulókra” és arra, hogy a szövetkezetben dolgozzék.

A munkabrigádok sehogyan sem tudtak kikeveredni a tilalmaknak és személyi problémáknak ebből az útvesztőjéből. Végül is kidolgozták a „kis szerződések rendszerét”, ami abból áll, hogy a tagok egy-egy csoportját megbízzák valamely meghatározott feladat végrehajtásával, s együttesen felelőssé teszik őket azért, hogy bizonyos idő alatt — mondjuk két piaci nap közt — elvégezzék a feladatot.

Módot találtak arra is, hogy a jövedelmet rendszeres időközökben osszák, s ne egyszerre, mert különben a tagok nyakra-főre készítik a bort, áldoznak, mindenfélét összevásárolnak, mígnem egy szép napon ott állnak élelem nélkül, s mehetnek a dzsungelbe gyűjtögetni, ahelyett, hogy termelőmunkát végeznének.

Mindebben az agyonterhelt munkabrigádok legaprólékosabb segítségére volt szükség: a tagok még azt is velük együtt tudták csak kiszámítani, mennyi rizst és olajat fogyaszthatnak naponta, s mennyi időt szenteljenek a szövetkezetnek és magánügyeiknek, hogy maximális jövedelemhez jussanak.

Mindezeket a bonyodalmakat tetézte még a hivatalnokok csendes kis szabotázsza. Hol azt a rémhírt terjesztették a tagok közt, hogy nem maguknak dolgoznak, hanem a hanoknak, hol pedig azt suttogták, hogy a végzett munkával arányos elosztás viszályt támaszt majd a családok közt aratás után. „A szövetkezetek csak arra valók, hogy segítségükkel irányítsák és munkára kényszerítsék a népet” — hangoztatták az öreg hivatalnokok. És határozottan állították, hogy odalenn a síkságon láttak szövetkezeti tagokat, „akiket úgy hajtottak puskás emberek munkába, mint a barmot”. Nemegyszer dőlt ki „véletlenül” a szövetkezet kerítése — vagy rántották földre a haragvó szellemek —, úgyhogy az állatok jó darabon lelegelték a termést.

S amikor érkezett az első termés elosztásának ideje, újabb rejtett akadályok bukkantak elő. A hagyomány nem egykönnyen hal ki, s ugyanazoknak a tagoknak, akik nemrég még helyeselték, hogy többet kapjon a közös termésből, aki többet dolgozott, hátsó gondolatai támadtak, amikor ez a felfogás közvetlen, gyakorlati összeütközésbe került az „együtt dolgoztunk, egyenlően részesedjünk” primitív elvével. Akik több munkaegységet szereztek, önzőnek és elszigeteltnek érezték magukat; akik pedig kevesebbet, sértődötten panasztak, hogy megfosztották őket a szövetkezetbe hozott „földjük” termésétől.

„Az a föld ma is az enyém, tehát ami rajta terem, az is engem illet. Akik megművelték, csak hagyományos szokás szerint segítettek” — volt a leggyakoribb ellenvetés. „Én behoztam ugyan a földemet a szövetkezetbe — mondogatták —, de nem volt szükségem segítségre.” Az egyik tag mindenki szeme láttára még sírva is fakadt, amikor megtudta, hogy az „ő” földjén termett rizsből mások-

nak is osztanak, tekintet nélkül arra, hogy a „mások” földjén termett paprikából viszont neki is szándékoztak adni. Azzal fenyegetőzött, hogy fölégeti a rizst.

A kisérdő szegény családok, akik többet dolgoztak, úgy érezték, hogy nincs joguk több gabonához, mint azoknak, akik több földdel léptek be, de kevesebbet dolgoztak. S akiknek több földjük volt, ugyancsak úgy érezték, hogy ezért nekik nagyobb rész jár a termésből. Néhány nagyobb földtulajdonos ki is csempészett féltonna rizst a magtárból, s elrejtette.

El sem tudtam képzelni, hogy egy szövetkezet megoldja a gordiuszi csomóknak ezt a sorát, s ennyi nehézség ellenére is fennmaradjon. De 1957 elején, amikor érkezett a döntő próba ideje, egyetlen család sem lépett ki a szövetkezetből, bár korábban többen kifejezték ebbeli szándékukat. (A varázsló családja és még egy család nem sokkal a megalakulás után kilépett. Eszerint 9 család aratta le az első szövetkezeti termést 1956-ban, s mind a 9 bent is maradt.)

Hosszú időt töltöttem az egyik taggal, aki ki akart lépni, s azután mégis bent maradt. A háromgyermekes fiatal családapa, Lemang természetesen csak nagyjából sejtette, mennyit keresett, mielőtt belépett a szövetkezetbe. De a munkabrigád házában beszélgettünk, s a jelenlevő brigádtagok és szomszédok — köztük egyéni gazdák — segítségével összeszámoltuk, mennyi földet művelt, s mi egyebet dolgozott. Így fokozatosan kialakultak az adatok, amelyek véleményem szerint nagyjából helyesen érzékeltetik Lemang 1955-ös és 1956-os bevételeinek és kiadásainak arányát.

Lemang jövedelme a belépése előtti és utáni esztendőben egyaránt két forrásból eredt: földművelésből és erdei mellékfoglalkozásaiból. Becslésünk szerint 1955-ben mintegy 61,50 jüan értékű rizse, szójája és búzája termett, s 54,75 jüant keresett favágással, bambuszajtás eladásával és némi csereberével, amiből csak annyit értettem, hogy paprika, uborka és csirke szerepelt benne.

Bevétele tehát 116,25 jüan volt, kiadása viszont 146,40 jüan – 30,15 jüannal több, mint a bevétel.

1956-ban 146,80 jüant keresett a szövetkezetben, ehhez jött még 22,50 jüan a dzsungelből, s így összes jövedelme 169,30 jüant tett ki. De évi kiadásai is 192,75 jüanra emelkedtek. Nyolcszor annyit költött italra és kétszer annyit dohányra, mint az előző évben, kevesebb deficittel is vígabban élt.

Bár nem vezetett naplót, Lemang tudta, hogy több lett a jövedelme, s kevesebbet járt ki az erdőre. És minthogy ez a jövedelem földművelésből, s nem alkalmi erdei csatangolásokból származott, megbízhatóbb is volt. Még Lemang 1955-ös jövedelme is elég lett volna a megélhetéshez – lévén valamivel Kína parasztságának akkori átlagjövedelme fölött –, de ami tisztos megélhetés a hanoknál, inség a zsingpaóknál, eltérő szokásaik miatt.

Az 1956-os aratás és elosztás a gyakorlatban tanúsította a szervezett szövetkezés előnyeit azzal szemben, amit a „madárrajként szállni a mezőre” színpompás hasonlatával érzékeltettek. Lela szerint mindenki világosan megértette belőle, mit jelent az „aki többet dolgozik, annak több is jut a közös tálból” elv. A szövetkezet vagyona is nőtt.

A munkabrigád egyik tagja a következő adatokat közölte a szövetkezet földjéről és állatállományáról:

	1957 január	1958 január
Öntözött rizsföld ..	9,2 acre	12,2 acre
Öntözetlen rizsföld	41,0 „	49,0 „
Ökör	7	12
Bivaly	3	5
Ló	1	2

A tagok a közösen művelés alá vett földet ma sem tekintik még szövetkezeti tulajdonnak. „Ha valaha kilépek a szövetkezetből, magammal viszem az öntözött rizsföldből rám eső részt” – jelentette ki egyikük. Mivel senki sem óhajtott kilépni, a kérdésnek

nem volt gyakorlati jelentősége, de azért jól mutatta a még mindig fennálló ingadozást.

A szövetkezet fentebb felsorolt állatait állami kölcsönből vette, ezenfelül használja még a tagság magántulajdonban levő állatait, amelyeket bérbe adnak neki készpénzért vagy gabonáért. Az állatállomány közös tulajdona és a magántulajdonban levő állatok bérbeadásából származó jövedelem erősen fékezi az áldozási tendenciát. Ezt tények igazolják.

Lungzsun falu 25 családja 1956-ban 26 állatot áldozott, főképpen betegek gyógyulásáért. 1957-ben ez a szám csekély hányadára csökkent. Három állatot áldoztak teherbe esett lányok miatt és ötöt temetés alkalmából. Gyógyítási célból egyetlenegy sem ölték le, s amint erről beszélt, Lela a falon függő egészségügyi szekrénykére mutatott. (A lungzsuni munkabrigád egyik tagjának egészségügyi képzettsége van.) És a feláldozott 8 állatból egy sem volt szövetkezeti tag tulajdona.

Márpedig ha egy helyütt elutasítják az áldozást, ennek másutt is megvan a hatása, mivel a szokásos áldozásoknál többé-kevésbé fölváltva kerül mindenkire sor, és senki sem tesz szívesen eleget olyan kötelezettségnek, amely elől mások kitérnek.

A lungzsuni szövetkezet három újabb család felvételi kérelmét fogadta el. A belépés feltételeit, amelyek lényegében a szövetkezet alapszabályaival egyenlők, a következőkben foglalták össze:

A szövetkezetbe nem léphetnek be sem „naplopók”, sem jómódúak.

Új tag csak földdel léphet be.

Egy magántulajdonban levő igásállat évi bére 15 jüan.

A földjáradék öntözött rizsföldnél a várható termés 20%-a, öntözetlen földnél a tényleges hozam 15%-a.

Mezőgazdasági eszközökért a szövetkezet nem fizet járadékot (ezek javarészben az államtól származnak).

Több szomszédos faluból a szegények már fölkeresték a termelési és kulturális állomást, hogy segítségét kérjék szövetkezet alakításához. A primitív egyenlősdiből származó nehézségek ellenére a szövetkezeti mozgalom sokkal gyorsabban fejlődésnek indult a zsingpaóknál, mint a váknál. Ennek oka szerintem nem lehet más, mint hogy a zsingpao élet mélyebb közösségi hagyományai túlsúlyba kerültek a gyakorlati hátrányokkal szemben. A szövetkezeti mozgalom fejlődésének adatai egyébként önmagukért beszélnek:

	Szövetkezetek száma	Családok száma	A népesség %-ában
1954	4 (kísérleti)	49	—
1956	82	1575	6,3
1957	216	2988	12,2
1958 (tervezett)	400	—	25,0

A lungzsuni szövetkezetben szemlátomást megszünt már a jól fizető terményektől való idegenkedés. Lela megmutatta földjeiket, amelyek — az öntözött parcellák kivételével — 30–45 fokos szögben lejtenek. Vadonatúj kávéültetvényük van, s teával is beültettek már egy dombot. A bab, a burgonya, a borsó és más új termény is jól fizet ezen a melegházi éghajlaton, s jórészt betölti a gabona-neműek közt tátongó szakadékot. Lela teatermesztő tanfolyamra utazott — végig a burmai úton teherautóval, egészen a fallal körülvett ősi Paosan városáig, amely nagy hatást tett rá méreteivel és forgalmas utcáival. „Most még csak annyi teát termesztünk, amennyi nekünk kell — jegyezte meg —, de mihelyt lehet, már el is adunk belőle.” Elmondotta még, hogy a szövetkezet megalakulása után fölvételét kérte a Kínai Kommunista Pártba, s rajta kívül még két szövetkezeti tag is belépett, mind a kettő nő: M’Nang, az özvegy-asszony és M’Puvang. Az ő felesége is be akar lépni, de mint mondta, ez nem könnyű a gyerekek miatt. A kommunista alapszerv havonta kétszer tart összejövetelt, ahol szó esik „a munkáról, a szövetkezetről, a helyi önkormányzat reformjáról, s politikai

előadásokat tartanak Kínáról és a nemzetközi helyzetről". A lungzsuni egyike a 12 zsingpao körzeti kommunista alapszervnek.

Nagy lesz a kereslet adminisztrációs munkaerőkben az új szövetkezeteknél. Mennél gyorsabban terjed a mozgalom, annál kevésbé tudnak majd a munkabrigádok minden problémával olyan aprólékosan foglalkozni, mint Lungzsunban, s ahogyan én láttam, a szövetkezetek fejlődése azzal „fenyeget”, hogy — legalábbis egy ideig — túlhaladja az írni és egyszerű számtani műveleteket elvégezni tudó zsingpaók képzésének arányait, bár a 90 körzet mindegyikében működik elemi iskola, s a termelési és kulturális állomások mindegyikén megtalálható „félíg gazdaság félíg iskola” kiképzésben részesíti azokat a falusiakat, akik hajlandók elsajátítani az alapismereteket és a modern földművelési módszereket.

A nungpingi „félíg gazdaság félíg iskolának” 27 növendéke van, köztük 15 hajadon lány. A növendékek a kétéves oktatási idő alatt havi 10 jüan ösztöndíjat kapnak. Ez több, mint amennyit Lemang 1955-ben keresett, tehát nagyon bőkezű juttatás. A megjelenés, amint várható is, bizonytalan, mivel a növendékek sok időt töltenek szerelmi ügyeikkel. Amikor eljönnek, a délelőttöt tanulással töltik, délután pedig tanítóik vezetésével az iskola gazdaságában dolgoznak.

Az elemi iskolába, ahol látogatásom idején tanítási szünet volt, 145 tanuló jár; csaknem valamennyi zsingpao. Nagyon nehéz volt növendékeket verbuválni 1952-ben, amikor az iskola megnyílt, mert a lakosság nem bízott a hanok becsületes szándékai-ban. Egyetlen hivatalnok sem küldte el gyermekét, így hát a többiek is távol maradtak. Hosszas rábeszélés után az egyik hivatalnok végre beleegyezett, hogy elküldje egyetlen gyermekét, egy ötéves kisfiút, aki fiatal is volt még a tanuláshoz. De a tanítók azért szívesen fogadták, édességgel kínálták, becézték, fürdették, etették a kisfiút, s oly nagy hűhót csaptak körülötte, hogy váltig követelte, hadd mehessen újból iskolába. És miután egy hivatalnok fia átlépte a küszöböt, más gyermekek előtt is nyitva állt az út. Kezdetben

a gyermekek zsingpao nyelvre tanították nevelőiket, ők pedig megtanították a gyermekeket arra, hogyan írják le nyelvük szavait. Ma már teljes ötesztendő oktatás folyik, tandíjmentesen, sőt élelmezést, tankönyveket és ruhát is ingyen kapnak a növendékek.

400 zsingpao munkatársat függetlenítettek; ezek többségükben a munkabrigádok mellett dolgoznak, s többnyire írástudatlanok. Amíg a zsingpao szokások meg nem változnak, és a fiatalok nem töltenek több időt tanulással, s kevesebbet játékkal és szerelmi ügyekkel, az új, művelt zsingpao nemzedék létrehozása hallatlanul nehéz feladatnak látszik.

Hogyan lehet a bivalyt kihúzni a kátyúból – Penicillin és gabonapálinka – Dzsungel-védőnő – A varázslók megnyerése – A hivatalnokok rohamosan fogyó előjogai – A caók véleménye megoszlik – Elöl húzni, hátul tolni

„Ha a bivaly kátyúba ragad, legjobb, ha az ember valami enni-valót tart az orra elé, és hátulról megtolja. Akkor a bivaly is segít magán, s ha néhány lökést kap közben, szépen megy tovább. Így van ez a mi vezetőinkkel is” – mondta nekem beszélgetés közben egy bölcs öreg zsingpao.

A zsingpao felső tízezerhez tartozó varázslók rendszerint okos emberek. Kora ifjúságuktól fogva fejlesztik emlékezőtehetségüket a szellemimádás, az áldozás, a legendák és a tabuk követelte töméntelen abrakadabra betanulásával. Minthogy erős szerzett jogok fűzik őket a szellemimádáshoz, természetesen ellenségei a modern orvostudománynak, s kezdetben főként ezen a területen érinti őket az új rend tevékenysége. Járandóságai legnagyobb részét a leölt állatok hátsó lábai alkotják.

De bármennyi állat került is kés alá, hogy a betegeket meggyógyítsa, az egészségügy siralmas helyzetben volt. Malária, bélhurut, gyomorbajok, influenza és nemibetegségek tizedelték az élőket és a születendő csecsemőket. S a kisebb betegségek hosszú sora, elsősorban a trachoma és a bőrbajok biztosították, hogy a varázslóknak sose hiányozzék a nagy falatok mellől a kicsi. A zsingpaók a pusztá földön alusznak a párás dzsungelben, s öreg

korukra csaknem mind reumában szenvednek. Hatalmas mennyiségben fogyasztják a méregerős paprikát, hogy ízletesebbé tegyék gabonaneműekből és vadnövényekből álló kosztjukat, s gyomorbajt kapnak.

Hogy a betegek ne keressék föl az egészségügyi központokat, vagy ne hívassanak képzett egészségügyi szakembert, a varázslók itt is felhasználták a szokott módszereket: elhíresztelték, hogy a hanok ki akarják irtani a zsingpaókat, s hogy a szellemek bosszúja nem marad el. Kedvelt fogásuk volt, hogy a súlyos beteget hagyták kezelésre járni, s amikor úgy látszott, hogy nemsokára meggyógyul, kiadták a parancsot: most már vessen véget a kezelésnek, s engesztelje ki áldozással a szellemeket. Az így bekövetkező katasztróféért azután a han doktorokat tették felelőssé. Az egyik varázsló hatalmas mennyiségű alkoholt itatott egy injekció-kúra után gyógyulófélben levő, tüdőgyulladásos beteggel, hogy haláláért majdan az injekciókat okolhassa.

De a kitartás — különösen az atebtrin, a sulphanilamid-készítmények és az aszpirin alkalmazásában — meghozta gyümölcsét, minthogy ezek a gyógyszerek kétségtelen és szemmel látható javulást eredményeztek. Az egészségügyi vándorbrigádokat egyre szívesebben fogadták körűtjukon. Később megnyíltak a rendelőintézetek, s ma már az egész zsingpao földet beborítja a 17 termelési és kulturális állomás egészségügyi hálózata. Mint minden elmaradott közösségben, itt is az egészségügyi munka lett minden egyéb munka megindításának legfontosabb eszköze.

Már megkezdték a zsingpao egészségügyi személyzet kiképzését. M'Ubi, az a fiatal lány, aki elkísért az erdőn keresztül Bangdába az áldozáshoz, egyike volt ezeknek az úttörőknek. Szülei akarata ellenére csatlakozott 1953-ban, 17 éves fejjel egy anya- és csecsemő-védő vándorbrigádhoz. Később Mangsiba küldték egészségügyi tanfolyamra, onnét tovább a burmai úton, Paosanba, általános oktatásra, s miután bizonyos gyakorlati időt töltött odahaza, a dzsungelt járva, Kunmingba került, hogy ott folytassa tanulmányait. Most

egyike a nungpingi állomás egészségügyi központjához tartozó három függetlenített szakembernek — ápolónővér, vándor védőnő, szülésznő és propagandista egy személyben. „Mennél több az állata valakinek — jegyezte meg ártatlanul —, annál kevésbé hisz a mi gyógykezelésünkben, és annál inkább bízik a szellemekben.”

Később ezt is mondta: „Az egészségügyi munka véget vet az áldozásoknak. Ahol ez a munka olyan jó és folyamatos, mint Lungzsunban, ott élnek az állatok. Ahol pedig gyenge, ott a betegek a varázslóhoz mennek, és sorra pusztulnak az állatok. Baj, hogy nincs elég zsingpao egészségügyi dolgozónk, mert a többiek nem ismerik a nyelvünket és a szokásainkat.” Akkor, 1957-ben még csak 54 főnyi egészségügyi személyzet dolgozott ezen a vidéken — köztük 31 zsingpao —, számukat 1958-ban kívánták 85-re emelni.

Mindez egyre inkább kihúzta a varázslók lába alól a talajt. A varázslók anyagi támogatást és társadalmi pozíciót kaptak, de elvesztették fontos befolyási szférájukat: nem voltak már közbenjárók a szellemeknél, akik betegséggel sújtják az embereket. De mert a varázslók rátermettebbek a legtöbb zsingpaónál, tanfolyamokat indítottak, hogy megtanítsák őket a legelemibb egészségügyi ismeretekre. Más szóval — egészségügyi dolgozókat faragtak a szellem-orvosokból. A leggyakoribb itteni betegségek, a malária, a bélhurut és az influenza szerencsére aránylag ártalmatlan gyógyszerekkel gyógyíthatók, s miután a varázslókat megtanították még néhány elterjedt betegség felismerésére, kisebb egészségügyi felszereléssel útjukra bocsátották őket — ők pedig mentek, megnövekedett tekintéllyel és boldogan, hogy új hivatást nyertek a régi helyett, amelyik napról napra bizonytalanabbá válik. Ezek a varázsló-doktorok havi ösztöndíjat és fizetést kapnak, hogy a pénz segítségével egészségügyi körútjaik szüneteiben megkezdhesék a mezőgazdasági termelőmunkát. Ez a biztonság hasonlít annak a kátyúba sülyedt bivalynak az esetéhez, amelyet előlről csalogatnak s hátulról taszigálnak. Töhungban egyesek azt a nézetet vallják, hogy „a varázslók kiképzésével lehet leginkább véget vetni

az áldozásnak". Ez talán igaz, talán nem. Azt hiszem, a *kangpuk* bölcsen teszik, hogy jobban bíznak a szövetkezetekben. Lungzsunban, ahol állandó egészségügyi dolgozó áll a betegek rendelkezésére, csak a szövetkezeti tagok voltak azok, akik 1957-ben egyetlen állatot sem áldoztak.

A felső kasztbeli hivatalnokoknál azt a szokásos módszert követik, hogy méltányosan széles utat hagynak nyitva előttük. A részükre folyósított anyagi támogatás eléri az évi 50 000 jüant.

De előjogaik egymás után válnak semmivé; vagy önként mondanak le róluk, amikor fizetett tagjai lesznek a helyi önkormányzati testületnek, s megkezdik az önálló gazdálkodást.

Caotung, akinek vagyonát megmentette és visszaadta a néphadsereg, eljutott Pekingbe, ámulva csodálta Kína hatalmas arányait és a hősnek kijáró fogadtatást, amelyben részesült, s visszatérve bekapcsolódott a hivatalnoki osztály tagjai közt folyó propagandamunkába. Ő volt az első hivatalnok, aki lemondott a fejadóról. „Jobban élek, mint a múltban — jelentette ki nekem. — Vannak *caók*, akik elégedetlenek; de legtöbben támogatják az újításokat és a változást, mert így mindnyájan jobban járunk. Most politikai egyenlőséget élvezünk, és a zsingpaók minden szinten képviselmet kaptak az államvezetésben. Iskoláink vannak, sok iskolánk, holott régebben egy sem volt, s népünk műveltséget és önkormányzati gyakorlatot szerez.”

Eltérő benyomást tett rám Caomo, egy másik hivatalnok, mintegy 10 000 zsingpao ura és parancsolója. Caomo harcolt a néphadsereg ellen, s miután a nyílt küzdelmet feladta, nem volt hajlandó egyetlen *kangput* sem beengedni a körzetébe. Később kénytelen-kelletlen engedett a nép nyomásának, mivel a körzet lakói látták, hogy mások segélyt, kölcsönöket, egészségügyi ellátást és iskolát kapnak. Ez a zömök fiatalember (a hivatalnokok közt sok a fiatal, lévén hogy a pozíciót a legifjabb fiú örökli) most az autonóm csou alelnöke és polgári közigazgatásának vezetője. Hiányzott belőle Caotung bensőséges melegsége, de kérdéseimre vála-

szolva elismerte, hogy a nép életviszonyai javulóban vannak. Tulajdon helyzetéről így nyilatkozott: „Egynémely dologról lemondtam. Azelőtt a *cao* kormányozta ezt a területet, és ennek folytán bizonyos anyagi előnyöket élvezett. Területem most egységes állami vezetés alatt áll. Jómagam anyagi támogatást kapok, és nem élek rosszabbul. Politikai szempontból pozícióm még magasabb.

De a mieink nem szokták meg a szervezettséget. A törzsi élet hagyományaihoz szoktak, s lassan alkalmazkodnak a változáshoz. Szokás dolga ez is.”

Caomo meggyőződéses nacionalista, s azt vallja, hogy a zsingpaókat zaiváknak kellene nevezni legnagyobb törzsük után, amelyhez ő is tartozik.

Caotung is a zaiva törzs tagja, de ő semmi effélét nem érez. „A mi népünknek még Burmában is zsingpao a neve” — jelentette ki.

Ez a régi hivatalnok így beszélt: „Három évvel ezelőtt, 1954-ben önként lemondtam minden előjogomról. Először körzeti vezetőnek választottak meg, akkor lemondtam az állatok hátsó combjáról, s már csak elülső combot fogadtam el. Azután Mangsiban előadásokat hallgattam arról, mit jelent mások munkájából élni. És amikor visszajöttem, lemondtam minden előjogomról. Később beválasztottak a megyei vezetésbe. Területemen 9 *cao* él, s némelyik még ma is érvényesíti előjogait. Ez önkéntes elhatározástól függ.”

Állatainak száma azelőtt 10 volt, mesélte, most 24. Öt acre rizsföldjét állami segítséggel tizenötre növelte, s 6 tonna rizst takarít be évente. „Most 3 öltözet ruhám, több takaróm, jobb ennivalóm és több borom van” — összegezte.

Lungzsunban megerősítették, hogy az előjogokról a hivatalnokok csak részben mondtak le. Ott a falu egyetlen lakója sem folyósítja többé a természetbeni bérleti díjat. De 3–4 napi robotmunkát még teljesítenek évente, s a csökkenő számú áldozati állat

hátsó lábát is leadják. A földbérleti díjról önként mondott le a hivatalnok, aki tagja a megyei politikai tanácskozó testületnek.

Úgy látszik, az elülső húzó erőt — az anyagi támogatást és a politikai pozíciót — ki kell egészítenie hátulról a nép ösztökélő erejének és az új társadalmi forma nyomásának ahhoz, hogy némelyik *cao* — talán a legtöbb — lemondjon valamennyi gazdasági előjogáról. Ennek a két erőnek a kombinációja teremti meg a békés eszközökkel végrehajtott, közvetlen, fokozatos átmenet lehetőségét.

A primitív, a rabszolgatartó és a félf feudális társadalmi formának könyvemben vázolt átalakulása megy végbe mindenütt Jünnan tartományban és Kína sok más vidékén — számos eltéréssel és hasonlósággal, s változó ütemben. Ez az átalakulás mindenütt olyan gyors, hogy soha senki nem láthatja és tanulmányozhatja már többé ezeknek a vidékeknek az életét az átmenet állapotában, amikor az új mellett még ott van a régi. Midőn ezeket a sorokat írom, néhány hónappal azután, hogy elhagytam a Hideghegyeket, a rabszolgaság már bevonult a norszu történelembe. S a va hegyilakók, akik még a fazekasmesterséget sem ismerték, most többféle kisebb gyárat helyeztek üzembe távoli hegyeik közt.

Bármiben különböztek is egymástól a megismert nemzeti kisebbségek, közös vonásuk volt az intenzív nacionalista érzés. Éppúgy harcoltak az idegen, brit és francia behatolás, mint a kínai császárság és a Kuomintang nagy-han elnyomása ellen. Gyűlölték azokat, akik megvetően „barbároknak”, „lolóknak”, „hegyilakóknak” nevezték, s más efféle gúnynevekkel illették őket. Bárminő különbség volt is rabszolga és rabszolgatartó, jobbágy és hűbérúr, egy-egy törzs tagjai és az őket kiuzsorázó törzsi vezetők közt, mindezt áthidalta az általános han-gyűlölet. S akárhogy is félték egyik-másik gyűlölt helyi vezetőtől, mindegyikük számíthatott népe támogatására a hanokkal szemben.

Ezt a bonyolult helyzetet még inkább felbolygatta 1950-ben,

amikor a kínai Felszabadító Néphadsereg délnyugatnak vonult, egy további tényező: azoknak a kuomintangista maradványokból verbuválódott, elszánt rablóbandáknak a garázdálkodása, amelyeket Tajvanról amerikai segítséggel támogattak. Ilyen civilizálatlan térségben a kuomintangisták szabadon ki-be járhattak a soha teljesen ki nem jelölt határokon, tovább komplikálva Kína nemzetközi kapcsolatait, s kíméletlen rablásaikkal magasra szítva a han-ellenes érzületet. Történelmi eredetű gyűlölségeket kellett eloszlatni, miközben ezeket a kuomintangista maradványokat — ahol lehetett, a kisebbségek segítségével — felgöngyölítették.

De a legelső követelmény a kuomintangista csapatoktól hemzsegó dzsungelék és hegyek megtisztítása volt. Enélkül nem lehetett volna szilárd helyzetet teremteni a többi probléma megoldásához, s az új köztársaság határain állandó lett volna a nyugtalanság. Szükséges volt tehát, hogy a nemzetiségi vezetők engedélyezzék, vagy legalábbis eltűrjék a hadsereg bevonulását, nehogy olyan kaotikus helyzet álljon elő, amely tovább rontja a nemzeti kisebbségek és a hanok kapcsolatát. S ez nem ment könnyen. A nemzetiségek úgy gyűlölték a Kuomintangot, hogy mindenre, ami a hanoktól eredt, gyanakvó szemmel néztek, no meg félték is, hogy a kommunisták likvidálják a „gazdagokat”, „urat csinálnak a rabszolgákból”, s más tekintetben is a Kuomintang buzgó híreszteléseinek megfelelően viselkednek. A kuomintangisták viszont ott pusztítottak és zsákmányoltak földjükön. Megvolt tehát az alap a kommunisták és a nemzetiségek megegyezéséhez.

A nemzetiségi vezetőknek megmondták, hogy semmiféle rendszerváltozást nem kényszerítenek rájuk; a nemzetiségek maguk döntenek el, mi történjék és milyen időpontban. S bármiféle változtatásokat hajtanak végre, a vezetők megfelelő kártérítésben és anyagi támogatásban részesülnek, úgyhogy fenntarthatják élet-színvonalukat, s olyan politikai pozíciót foglalnak el, amilyen őket társadalmi helyzetük folytán megilleti. És ezt az ésszerű megoldást elfogadták — a norszuk azonnal, a vák csak két év múlva.

A helyzet két alapvető tényezője a következő volt: a kommunisták nem nyerhették meg az elszigetelt nemzetiségek barátságát, ha nem nyerik meg vezetőik szilárd bizalmát, és nem hajthattak végre békés úton társadalmi reformokat, ha nem fosztják meg a vezetőket attól a lehetőségtől, hogy a hagyományos han-ellenes érzületet eszközül használják föl előjogaik megvédéséhez.

Ez volt a kiindulási pontja annak a politikának, amelynek elvei alapján a kommunisták kártalanították a vezetőket, segélyeket osztottak, ösztönözték a jobb földművelési módszerek bevezetését, s egészségügyi szolgálatot létesítettek, egy sokoldalú folyamat keretében, amely új hatóerőket hozott működésbe. Sok kicsiny és szinte észrevétlen változás felhalmozódásával így alakulhatott ki olyan új helyzet, amely a radikális reformokat immár elkerülhetetlenné tette.

A tervbe vett változtatások jellegét az 1954. évi kínai alkotmány a következőkben határozza meg:

A gazdasági és a kulturális fejlődés folyamán az állam gondot fordít a különböző nemzetiségek szükségleteire, s a szocialista átalakulás megvalósításánál teljes mértékben figyelembe veszi mindegyikük egyéni sajátosságait.

S hogy ez mit jelent, erről az alkotmány 4. szakasza a következőket mondja:

A Kínai Népköztársaság az állami szervekre és a társadalmi erőkre támaszkodva, a szocialista iparosítás és a szocialista átalakulás révén biztosítja mindennemű kizsákmányolás fokozatos megszűnését s a szocialista társadalom fölépítését.

A „Tégy jót és szerezz barátokat!” politikájának végrehajtása közben a nép mindinkább különbséget tett „jó hanok és rossz hanok” — kommunisták és kuomintangisták — közt. S a kapcsola-

tok javulásával a súlypont enyhén eltolódott a legszegényebb rétegek hathatósabb támogatásának irányába. „A hanok” gabonát, ruhaneműt és pénzt osztottak, miközben a nemzetiségi vezetők továbbra is behajtották járandóságait, s az ellentét élesen kidomborodott.

Itt felvetődik a kérdés, miért osztottak a központi hatóságok segélyeket, miközben a vezetők továbbra is behajtották járandóságait. Mert így, a gyűlöletes összehasonlítás révén, a nép alulról nyomást fejtett ki a vezetőkre, hogy mondjanak le előjogaikról. A feudális és egyéb járandóságokat mind kevésbé folyósították, s a vezetők növekvő aggodalommal gondoltak jövődő megélhetésükre. Ha ezen a ponton a vezetőket nem kárpótolják gazdasági veszteségeikért, feltétlenül szembefordulnak minden reformmal. De az anyagi támogatás megoldotta a problémát — könnyebb kivezető utat biztosított annál, amivel a növekvő társadalmi nyomásnak való ellenállás kecsegtetett.

A szocializmushoz való átmenet három formát ölt Kínában. Hogy melyik formát alkalmazzák, ezt a helyi viszonyok döntenek el.

Reform. Ezzel a módszerrel törték meg, nyílt osztályharcban, a feudális földbirtokos osztály hatalmát Kína túlnyomó részében, ahol han földesúr állt szemben han paraszttal, nemzetiségi ellentétektől mentes konfliktusban. Ebben az esetben a kommunista párt a meghódított államhatalmat arra használta fel, hogy mozgósítsa a népet évszázados földesurai ellen, s harcba vezette a paraszti tömegeket a 30 milliós földesúri osztály politikai és gazdasági előjogainak erőszakos eltörléséért. A han földesúri osztály megszűnt, de a földesurak egyenlő részt kaptak a felosztott földből. Nem tarthatnak igényt anyagi támogatásra, kénytelenek paraszti módra dolgozni földjükön, ha meg akarnak élni, s egy időre politikai jogukat is elvesztették.

Békés tárgyaláson alapuló reform. Hasonló átalakulás végrehajtása azoknál a nemzeti kisebbségeknél, ahol az osztálykülönbségeket maguk az illető népek is világosan felismerik (és többé-

kevésbé rossznéven is veszik). Ennél az eljárásnál, amelyre jó példa a rabszolgaság és a feudális jobbágyság eltörlése a norszuknál, ugyancsak felülről mozgósítják és vezetik a népet abban a küzdelemben, amelyet az áhított szabadságért, politikai egyenlőségért és földért folytat.

De alapvetően különbözik egymástól a két módszer abban, hogy ez utóbbi esetben nem alkalmaznak erőszakot az uralkodó osztály politikai és gazdasági előjogainak eltörlésénél. Tárgyalások folynak — alulról jövő nyomással —, de a korábbi uralkodó osztály nem veszíti el politikai jogait, s anyagi támogatással biztosítják, hogy életszínvonala a reform következtében ne csökkenjen. Tagjait a múltban elkövetett népellenes, elnyomó bűncselekményekért nem éri büntetés, de a reform végrehajtása során elkövetett bűntetteikért bíróság előtt vonják őket felelősségre.

Mindkét reformtípusnál van egy átmeneti időszak, amikor a föld egyéni tulajdonban és művelésben van, ameddig a termelőszövetkezetek (és jelenleg a kommunák) tulajdonába nem kerül.

A szocializmushoz való közvetlen átmenet. Ezt a harmadik módszert olyan primitív társadalmaknál alkalmazzák, ahol az osztályokra tagozódás még nem világos vagy csekély jelentőségű, s általában az illető népek sem vesznek róla tudomást. Földnek nincs híjával senki; kevés van belőle magántulajdonban, s nincs szükség földosztásra.

Ezek a társadalmak — például a vák és a zsingpaók — közvetlenül térnek át a legfőbb termelőeszköz — a föld — szocialista tulajdonára, anélkül, hogy más gazdasági formákon mennének keresztül. A föld törzsi tulajdonát nyomon követi náluk a föld szövetkezeti tulajdona, a primitív ősközösségi munkát a kollektív szövetkezeti munka. Ennek a folyamatnak a tengelyében a termelés általános színvonalának emelése áll. Az átmenet során anyagi támogatásban részesítik és „kártalanítják” a vezetőket, s még sok egyéb problémát is rendeznek. Ezekhez a problémákhoz tartoznak a kezdetleges rabszolgatartó, feudális és uzsora-viszonyok, néhol

a primitív demokrácia, valamint a munkának és a termelőeszközöknek az az ésszerűtlen elosztása és felhasználása, amelyet a hagyomány és a babona követel.

Míg a békés reform meghatározott, rövid időszakot vesz igénybe, a közvetlen átmenet aránylag hosszabb időszakra terjed ki és fokozatos. Mindkettőt a helyi viszonyoknak megfelelően alkalmazzzák. S mindkettőnek feltétele a kommunista pártmunkások összefogása a helyi vezetőkkel avégett, hogy eljussanak a néphez, befolyásolni tudják, sőt szükség esetén még arra is rávegyék, hogy a változások elfogadására készítse vezetőit.

Tapasztalatom szerint minden ilyesfajta munkában részt vevő pártmunkás állandóan hangoztatta, mennyire fölösleges, sőt veszélyes átvenni máshonnan származó tapasztalatokat a helyi viszonyok figyelembevételével nélkül. Minden egyes helyzetet alaposan tanulmányoznak, hogy olyan politikát dolgozzanak ki, amely minden észlelhető helyi tényezővel számol. Ezt a politikát azután kisebb területeken kipróbálják, s az eredményt újból elemzik. A hibákat kijavítják, s a módosított politikát most már általánosan alkalmazzzák.

Ha már a nép az ösztönzésre reagálva maga is változást akar, a vezetők csak két út közt választhatnak: vagy élére állnak a reformnak, vagy szembefordulnak vele. Harmadik út nincs. A mozgalom vezetésével tekintély, anyagi támogatás és az az érzés jár, hogy ők is tesznek valamit népük haladásáért. Általában csak idő és felvilágosítás kérdése, hogy megnyerjék a vezetők többségét. A szövetkezeti út könnyű, s egyre szebb jövőt ígér; az ellenállás útja viszont nehéz, és semmivel sem kecsegtet. A vezetők politikai pozíciója nem lesz kisebb, de beolvadnak az országos és a helyi állami intézményekbe, s így felülről és alulról is demokratikus ellenőrzésben részesülnek.

Az a csaknem hihetetlen eredmény, hogy a norszu rabszolgatartó réteg — a Hideghegyek népességének ez a csaknem 35%-ot kitevő, legbefolyásosabb része — beleegyezett vagyona, naplopása

és tekintélye legfőbb forrásának megszüntetésébe, az én szememben drámai példája a tudományos és rugalmas vezetésnek. Mit sem értek volna itt a kész formulák. Csakis az összes társadalmi erőknek, s a gazdasági erők és előjogok megoszlásának gondos és pontos felmérése vezethetett eredményre.

A rabszolgaság békés eltörlését a norszuknál az tette lehetővé, hogy egyúttal eltörölték az előjogokat és az uzsorát (de az utóbbit nem teljesen); megosztották, tömegbázisától elszigetelték s politikailag megbénították a rabszolgatartó arisztokraták irányító csoportját, a kisebb rabszolgatartókat megfosztották ugyan rabszolgáiktól és előjogaiktól, de meghagyták nekik földjüket és kölcsöneik kamatait, s a határvonalat tudományosan úgy vonták meg, hogy a lakosságnak legalább 90%-át tömörítsék az uralkodó 5%-ellen.

S még akik veszítettek, azokat sem fosztotta meg a reform tekintélyüktől, politikai jogaiktól vagy jövedelmüktől. Az uralkodó osztályt így a józan ész és a kérlelhetetlen szükségszerűség egyaránt arra ösztönözte, hogy elfogadja a reformot, annál is inkább, mivel még az a lehetősége sem volt meg, hogy nacionalista jelszavakkal mozgósítsa a népet.

Az öreg Buju Heipo a másik megoldást választotta, otthagya feleségét, rabszolgáit és minden vagyonát, hogy a hegyekbe meneküljön, s eleve kilátástalan harcot kezdjen. De belátta, minő badarságot cselekedett, s visszatért. Az a néhány nehezen fékezhető rabszolgatartó, aki hallani sem akart semmiféle változásról, nem okozott súlyosabb gondot a volt rabszolgákból és jobbágyokból álló népi milíciának.

Némelyek elleneztek a rabszolgatartók anyagi támogatását, de általában az a vélemény kerekedett felül, hogy az ilyesmi csak megnehezítheti a máris elég bonyolult probléma megoldását, mégpedig pusztán elvi alapon. Sem a rabszolgák, sem gazdáik nem voltak elég érettek az önálló élethez, segítségre volt szükségük, hogy megszabaduljanak egymástól, s valóban szabadok legyenek.

A Hideghegyekben gyors volt a változás, de alacsonyabbrendű forma jött létre: a föld magántulajdona. A váknál és a zsingpaóknál a változás lassúbb volt ugyan, de magasabbrendű forma – szövetkezet – alakult ki. Mert ahogy az ősközösségi élethez szervesen hozzátartozik a nyomor, a kegyetlenség, az éhség és a betegség, éppúgy hozzátartozik az együttérzés és a nagylelkűség is. A primitív népek természetesnek érzik a kollektív életet és a kölcsönös felelősséget. S ez, a jelek szerint, a szövetkezeti mozgalom gyorsabb fejlődését tette lehetővé náluk, mint a norszuknál, akikbe mélyen beivódott az egyéni haszonszerzés gondolata.

Mindezek a változások csakis úgy jöhettek létre, hogy a helyszínen dolgozó pártmunkások kezdettől fogva szabadon és rendkívül rugalmasan alkalmazhatták a megfelelőnek tartott politikát, s bőséges állami összegekkel rendelkeztek. „Bizonyos értelemben mi most kárpótoljuk a nemzeti kisebbségeket a múltbeli elnyomásért és mindazért, amit a régebbi kínai rendszerek kiszípoloztak belőlük” – mondta egyikük. S mert egy napon felvilágosult nyugati kormányokra is várhat az a feladat, hogy hasonló kárpótlást nyújtsanak más elmaradott népeknek, úgy éreztem, nem lesz haszontalan, ha még frissiben, alakulóban papírra vetem ezeket a páratlan eseményeket.

A borítót és kötéstervet Molnár Ágnes tervezte. Műszaki vezető: Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő: Lengyel József. A szedést 1960. VII. 29-én kezdték meg. Megjelent 1961. I. 31-én 10 200 példányban. Tartalmaz: 16³/₄ (A/5) ívet.

60/23454. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.